

Халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция жинағы, 17-18 қазан 2025 жыл

**МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**



«Q» UNIVERSITY», «Қазақ психологиялық қоғамы» РҚБ, Азиялық психотерапия федерациясы, Бүкілресейлік кәсіби психотерапевтік лига, Халықаралық ғылыми психотерапия академиясы, Халықаралық әлеуметтік психотерапия, кеңес беру және психотехнологиялар қауымдастығы, Әлеуметтік психотерапия және кеңес беру халықаралық институты

"Q" UNIVERSITY", ROO «Kazakh Psychological Society», Asian Federation of Psychotherapy, All-Russian Professional Psychotherapeutic League, International Academy of Scientific Psychotherapy, International Association of Social Psychotherapy, Counseling and Psychotechnologies, International Institute of Social Psychotherapy and Counseling

**«ҚАЗІРГІ ЗАМАНДАҒЫ ПСИХОТЕРАПИЯ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ
КЕҢЕС БЕРУ» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-әдістемелік
конференциясының материалдар
ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК
материалов международной научно-методической конференции
«ПСИХОТЕРАПИЯ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ В
ЭПОХУ НОВЕЙШЕГО ВРЕМЕНИ»**

**COLLECTION
of materials from the international scientific and methodological conference of the
international scientific and methodological conference «PSYCHOTHERAPY AND
PSYCHOLOGICAL COUNSELING IN THE MODERN ERA»**

II том

**17-18 қазан, 2025 ж.
Алматы - Almaty**

УДК 742
ББК 6/9.
Р88

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Еркінбекова М.А. - психология ғылымдарының кандидаты, доцент, «Q University», психология және журналистика академиялық мектебінің басшысы

Перленбетов М.А., психология ғылымдарының докторы, профессор

Ахметова М.К., психология ғылымдарының докторы, профессор

Уакпаева У.А. - психология ғылымдарының кандидаты, доцент

Көмекбаева Л.К. - психология ғылымдарының кандидаты, доцент

Федорович О.В. - психология ғылымдарының кандидаты, доцент

Жауапты редактор:

Бектурсын М. – әлеуметтік ғылымдар магистрі, аға оқытушы

ISSN 2226-1052

«ҚАЗІРГІ ЗАМАНДАҒЫ ПСИХОТЕРАПИЯ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУ» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-әдістемелік конференциясының материалдар ЖИНАҒЫ/СБОРНИК материалов международной научно-методической конференции «ПСИХОТЕРАПИЯ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ В ЭПОХУ НОВЕЙШЕГО ВРЕМЕНИ»/COLLECTION of materials from the international scientific and methodological conference of the international scientific and methodological conference «PSYCHOTHERAPY AND PSYCHOLOGICAL COUNSELING IN THE MODERN ERA», - Алматы - Almaty 17-18.10.2025 ж./г./у. – 119 бб./стр./р. II-том.

МАЗМҰНЫ/СОДЕРЖАНИЕ	
4-секция: Психология және білім беру	
Алғысөз	5
Умиралиева Г.Д. - ОҚУШЫЛАРҒА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛЫ – МЕКТЕПТЕГІ ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ШАРАЛАР	6
Сыздықбаева Г.С. - ТҮЛҒАНЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІН ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІНДЕ ДАМУ	9
Кенжебаева Т.Ш. - ЖАСӨСПІРІМДЕР ӘДЕБИЕТІНІҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ: БЕРДІБЕК СОҚПАҚБАЕВ ҮЛГІСІ	13
Токтогулова А.С. - МАТЕМАТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ — ЭТО ОСНОВА РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ	16
Нұрғали Ы.А. - ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ (ЖИ) ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ	19
Алтинбаев Б.П. - ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕГЕ ӘСЕРІ	22
Өскенбаева Л.А. - МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ТАРИХИ МАТЕРИАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	26
Таңатарова А.А. - МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЖАСӨСПІРІМДЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР	29
Орынбек У.С. - МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ	33
Кенжебаева С.Д. - МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ-СЕЗІМДІК САЛАСЫН ДАМУ ТӘСІЛДЕР	36
Есіркеп Ш.Е. - МАТЕМАТИКА ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІСІН ДАМУ	41
Қанафия Э.А. - ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА СЫНИ ОЙЛАУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ: ПЕДАГОГ-МОДЕРАТОРДЫҢ СТРАТЕГИЯЛАРЫ МЕН ЖҰМЫС ӘДІСТЕРІ	45
Естаева С.Т. - ОҚУШЫЛАРҒА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛЫ – МЕКТЕПТЕГІ ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ШАРАЛАР	48
Мұсабекова М.Б. - ОҚУШЫЛАРҒА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛЫ – МЕКТЕПТЕГІ ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ШАРАЛАР	51
Халилова Л.В. - АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖИ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ МОРальДЫҚ ЖӘНЕ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДАМУ	54
Момбаева М.О. - ОҚУШЫЛАРҒА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛЫ – МЕКТЕПТЕГІ ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ШАРАЛАР	59
Шанбаева М. - МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОЙЛАУДЫҢ ЛОГИКА-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	62
Кенжегулова Л.С. - МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ: ЖАҢА ФОРМАТТАҒЫ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫ	65
Абумансур Қ.Е. - ҚАЗІРГІ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕМЕНІ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	68
Шаймерден Н.М. - МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА МҰҒАЛІМ МЕН ОҚУШЫ АРАСЫНДАҒЫ ӨЗАРА ӨРЕКЕТТЕСТІКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ	72
Абай Н.Д. - ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН ТОПТЫҚ ЖҰМЫС ТҮРЛЕРІН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БАҒАЛАУ	75
Альпенцова Д.Ш. - ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫ – ЗАМАН ТАЛАБЫ	80
Садыкова М.Ж. - ОҚУ ҮДЕРІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДА МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ МАҢЫЗЫ	83
Саттеркулова Г.Р. - ӘДЕБИЕТ ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘНЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ АРҚЫЛЫ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ	88
Түлебаев Т.Д. - ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН МАТЕМАТИКАДА ПАЙДАЛАНУ	92
Тасымова А.Ж. - ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА АДАМГЕРШІЛІК ПЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУДЫ ҰЙЛЕСТІРУ	96

Бейбітова Р.А. - ПРЕПОДАВАНИЕ ИСТОРИИ С УЧЁТОМ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ	98
Эркинбекова Ш.А. - ОҚУШЫЛАРДЫ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНА ТАРТУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ	100
Тұрдығұллы М. - ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТЕГІ БАСҚАРУ ФОРМАЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ	103
Эркинбекова С.А. - ОҚУ ПРОЦЕСІН ТИІМДІ БАСҚАРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ	105
Эркинбекова Ш.А. - ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘСЕРДІҢ ОҚУШЫ ТҮЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ	106
Құрманова А.М. - ЗАМАНАУИ МЕКТЕП БАСШЫСЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ: БАСҚАРУ, КОММУНИКАЦИЯ ЖӘНЕ МОТИВАЦИЯ ҮЙЛЕСІМІ	109
Жанабилова А.А. - МЕКТЕП ҰЖЫМЫНДАҒЫ КӘСІБИ ӨЗАРА ҚОЛДАУ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КОУЧИНГ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	111
Нәбиева Г.К. - БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ ЗАМАНАУИ МЕКТЕП БАСШЫСЫНЫҢ РӨЛІ	113
Ускембаева К.Ж. - СТУДЕНТТЕРГЕ ТІГІН ӨНДІРІСІ ЖӘНЕ КИІМДІ МОДЕЛЬДЕУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН МЕҢГЕРТУ ЖОЛДАРЫ	115
Танабекова Н.А. - ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУЫ ЖӘНЕ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҒА ӘСЕРІ	119
Юлдашева А.И. - ОРТА КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЦИФРЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫ МЕН ҚҰЗЫРЕТТЕРІН ДАМУЫ	122
Юлдашева А.И. - ДУАЛЫ ОҚЫТУ: ДЕНСАУЛЫҒЫНДА ШЕКТЕУІ БАР БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ ДАМУ	125
Тилеулесова Л.А. - АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	128
Сәрсембаева Н.Ә. - МҰҒАЛІМ ТҮЛҒАСЫНЫҢ КӘСІБИ ДАМУЫ	133
Оңласынова Н.С. - ТИІМДІ БАСҚАРУ ДАҒДЫЛАРЫ – НӘТИЖЕЛІ ЕҢБЕКТІҢ БЕЛСЕНДІ ҚҰРАЛЫ	137
Нуршанова И.С. - ОРЫС ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДАҒЫ САРАЛАП ОҚЫТУ ТӘСІЛІ	141
Момынжанова Ж.А. - САПАЛЫ ОҚУЛЫҚТАР – ҰЛТТЫҢ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҒЫ	144
Жанысбаева М.О. - ОҚУ ҮДЕРІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДА МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ МАҢЫЗЫ	147
Абенова М.С. - БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНІҢ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ТИІМДІЛІГІ	150
Айылшаева Ш.С. - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	154
Тойшыбекова Ж.А. - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ТӘРБИЕ САҒАТТАРЫ АРҚЫЛЫ ДАМУ	157
Аденова Б.А. - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУ	160
Тыныстановна А.А. - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ЖЕТІЛДІРУ ТӘСІЛДЕРІ	163
Ережепбаева Р.Д. - ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ – ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ	167
ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІСІНІҢ БАҒДАРЛАМАСЫ ПРОГРАММА ПЛЕНАРНОГО ЗАСЕДАНИЯ PROGRAM OF THE PLENARY SESSION	172

IV-СЕКЦИЯ: ПСИХОЛОГИЯ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ

Алғысөз

Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістер кезеңін бастан өткеруде. Бұл өзгерістердің өзегінде адамның тұлғалық, рухани және психологиялық дамуы тұр. Сондықтан білім беру мен психологияның өзара байланысы — педагогикалық тәжірибенің басты бағыттарының бірі болып табылады.

Аталған секцияда білім алушылардың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту мен тәрбиелеу үдерісін жетілдіру, оқу мотивациясын арттыру, эмоционалдық интеллектіні дамыту, кәсіби бағдар беру, тұлғалық даму және педагогикалық қарым-қатынастың психологиялық негіздері сияқты маңызды мәселелер қарастырылады.

Секция қатысушылары білім беру кеңістігіндегі заманауи психологиялық зерттеулердің нәтижелерін талқылап, инновациялық әдістер мен тәжірибелер алмасады. Біздің басты мақсатымыз — **адамның ішкі әлеуетін ашуға бағытталған ізгі, тұлғалық бағдарлы және психологиялық тұрғыдан қолайлы білім беру ортасын қалыптастыру.**

IV-СЕКЦИЯ: ПСИХОЛОГИЯ И ОБРАЗОВАНИЕ

Предисловие

Современная система образования переживает этап глубоких трансформаций, в центре которых стоит личность обучающегося, его духовное и психологическое развитие. Именно поэтому взаимосвязь психологии и образования становится приоритетным направлением современной педагогической науки и практики.

В рамках данной секции рассматриваются актуальные вопросы совершенствования образовательного процесса с учетом психологических особенностей учащихся, формирования учебной мотивации, развития эмоционального интеллекта, профессионального самоопределения, личностного роста и педагогического взаимодействия.

Участники секции делятся результатами научных исследований, передовым педагогическим опытом и практическими инструментами психологической поддержки личности в образовательной среде. Главная цель секции — **создание гуманистического и психологически комфортного пространства, способствующего раскрытию внутреннего потенциала личности и повышению качества образования.**

IV SECTION: PSYCHOLOGY AND EDUCATION

Foreword

The modern education system is undergoing a period of rapid transformation, where the focus is shifting toward the learner's personal, spiritual, and psychological development. The interconnection between psychology and education has become one of the most essential directions in contemporary pedagogical theory and practice.

This section explores current issues related to improving the educational process through consideration of students' psychological characteristics, enhancing learning motivation, developing emotional intelligence, promoting professional orientation, and supporting personal growth.

The main goal of the section is to **create a humanistic and psychologically supportive educational environment that fosters personal development, emotional well-being, and the effective exchange of innovative pedagogical and psychological practices.**

ОҚУШЫЛАРҒА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛЫ – МЕКТЕПТЕГІ ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ШАРАЛАР

Умиралиева Гульмира Дуйсембековна,

директордың оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, Gulmiraumiralieva77@mail.ru

Түйін. Бұл мақалада мектеп оқушыларына адамгершілік тәрбие берудің маңызы, мазмұны мен әдістері қарастырылады. Қазіргі таңда қоғам алдында тұрған ең басты міндеттердің бірі – рухани бай, мәдениетті, мейірімді, жауапкершілігі жоғары тұлға тәрбиелеу. Адамгершілік тәрбие – жеке тұлғаның мінез-құлқын, көзқарасын, өмірге деген ұстанымын қалыптастыратын ең маңызды бағыттардың бірі. Мектеп – осы тәрбие жүйесінің өзегі. Сондықтан оқушының бойында ізгілік, қайырымдылық, адалдық сияқты қасиеттерді дамытуда мұғалімнің рөлі ерекше.

Түйін сөздер: адамгершілік тәрбие, рухани құндылық, ізгілік, тұлға, мектеп, мұғалім, қарым-қатынас.

Кіріспе. Қазіргі қоғамдағы қарқынды өзгерістер білім беру жүйесінен тек сапалы білім беруді ғана емес, сонымен қатар адамгершілік, рухани тұрғыдан дамыған тұлға қалыптастыруды талап етеді. Себебі қоғамның дамуы мен тұрақтылығы, адамдар арасындағы өзара сыйластық пен түсіністік деңгейі тікелей жеке адамның адамгершілік қасиеттеріне байланысты. Мектеп – тұлғаның әлеуметтік және рухани бейнесін қалыптастыратын басты орта. Мұнда оқушы тек білім алып қана қоймай, өмір сүру мәдениетін, адамдармен дұрыс қарым-қатынас орнатуды, өз ойын ашық жеткізуді және жауапкершілік сезімін үйренеді. Осы тұрғыдан алғанда, мектептегі адамгершілік тәрбие – білім беру процесінің маңызды бөлігі ғана емес, оның жүрегі іспетті.

Адамгершілік тәрбие дегеніміз – тұлғаның мінез-құлқында, іс-әрекетінде және қарым-қатынасында ізгі қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған мақсатты педагогикалық процесс. Ол баланың өзіне, өзгеге, қоғамға және табиғатқа деген қарым-қатынасын айқындайды. Адамгершілікке тәрбиеленген адам өз ісіне жауапкершілікпен қарайды, үлкенге құрмет, кішіге ізет білдіреді, әділдік пен мейірімділікті бағалай біледі. Сондықтан адамгершілік тәрбиенің түпкі нәтижесі – рухани бай, мәдениетті, өз ісіне адал тұлға қалыптастыру.

Адамгершілік тәрбиенің негізі ең алдымен отбасында қаланады. Алайда бұл бағыттағы жұмыстарды жүйелі жалғастырып, тұлғаның толық дамуына ықпал ететін негізгі орта – мектеп. Мектеп қабырғасында оқушының мінезі, дүниетанымы, өмірлік ұстанымы қалыптасады. Мұғалімнің әрбір сөзі, қимылы, іс-әрекеті балаға әсер етеді. Белгілі педагог В. Сухомлинскийдің «Мұғалімнің сөзі – баланың жүрегіне жол табатын көпір» деген сөзі осыны дәлелдейді. Мұғалім оқушыға тек пәндік білім беріп қана қоймай, оның рухани әлемін байытуы қажет. Әр сабақта ұстаз баланың жүрегіне ізгілік ұялатып, жақсы мен жаманды ажырата білуге, айналасындағы адамдарға мейіріммен қарауға үйретуі тиіс.

Адамгершілік тәрбиенің маңызды бағыты – оқушылар арасындағы қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру. Сабақ барысында немесе сабақтан тыс іс-шараларда балалар бір-бірімен сөйлесу, пікірталасу, ортақ шешім қабылдау арқылы бір-бірін тыңдауға, сыйлауға, өз ойын мәдениетті жеткізуге дағдыланады. Бұл өз кезегінде олардың бойында сабырлылық, жауапкершілік, ұстамдылық және мейірімділік қасиеттерін дамытады. Мектеп ұжымындағы жылы психологиялық ахуал, мұғалім мен оқушы арасындағы сенім мен құрмет сезімі – адамгершілік тәрбиенің басты шарттарының бірі.

Адамгершілік тәрбие беру процесінде мұғалімнің жеке үлгісі шешуші рөл атқарады. Себебі бала көбінесе естігенінен гөрі, көргенін қайталайды. Егер мұғалім әділ,

сабырлы, сыпайы, талапшыл болса, оқушы да сондай болуға тырысады. Мұғалімнің әрбір сөзі мен іс-әрекеті – тәрбиелік мәнге ие. «Мейірімді сөз – көңілдің дәрісі» дегендей, ұстаздың жылы сөзі, сенім білдіруі, мадақтауы оқушының бойында жақсы сезімдер тудырып, өзін-өзі бағалауын арттырады. Ал керісінше, қаталдық пен әділетсіздік оқушыда қорқыныш пен сенімсіздік тудырып, оның мінез-құлқына теріс әсер етуі мүмкін.

Адамгершілік тәрбиенің тағы бір тиімді жолы – мектептегі қоғамдық және шығармашылық іс-шаралар. Мысалы, қайырымдылық акциялары, ардагерлермен кездесу, табиғатты қорғау шаралары, ұжымдық ойындар мен театрландырылған көріністер – барлығы да оқушылардың бойында мейірім, жауапкершілік және ортақ іске бейілділік сезімдерін дамытады. Мұндай шаралар арқылы балалар өз еңбегінің нәтижесін көреді, өзгеге пайда келтіргенде қуаныш сезімін бастан кешіреді. Бұл сезімдер адамның ішкі рухани әлемін байытып, адамгершілік қасиеттердің тұрақты қалыптасуына ықпал етеді.

Адамгершілік тәрбиенің нәтижесі оқушының мінез-құлқынан, сөйлеу мәдениетінен, басқа адамдармен қарым-қатынасынан байқалады. Мейірімді, сабырлы, ұқыпты, әділ, көмекшіл оқушыны көргенде оның жақсы тәрбие алғаны бірден сезіледі. Осындай қасиеттерді қалыптастыруда мұғалімнің жеке үлгісі мен сыныптағы моральдық-психологиялық ахуалдың рөлі зор. Мұғалім өз мінез-құлқымен оқушыға өнеге көрсетсе, оның әр сөзі мен ісі сенім мен сыйластыққа негізделсе – адамгершілік тәрбиенің тиімділігі арта түседі.

Мектеп өмірінде орын алатын тәртіп бұзушылық, бір-біріне дөрекі сөйлеу, мазақ ету сияқты теріс мінездер – адамгершілік тәрбиенің жеткіліксіздігінен туындайды. Мұндай жағдайларда мұғалім жазалау емес, түсіндіру мен сендіру жолын қолдануы керек. Себебі бала қатесін түсініп, оны түзетуге ұмтылған жағдайда ғана шынайы өзгеріс орын алады. Мектептегі педагогикалық ұжымның ортақ ұстанымы да осы бағытта болуы тиіс. Егер барлық мұғалімдер оқушыларға бірдей талап қойып, адамгершілік қағидаларын сабақтарында ұдайы насихаттаса, мектепте тәрбиелік мәдениет қалыптасады.

Сонымен бірге, адамгершілік тәрбиені дамытудың заманауи әдістері де бар. Мысалы, психологиялық тренингтер, рефлексиялық әңгімелер, «Жүрек жылуы» сияқты ойындар мен бейнежобалар арқылы оқушылар өз сезімдерін еркін білдіріп, жақсы эмоциялармен бөліседі. Осындай сабақтар олардың бір-біріне деген түсіністігін арттырып, достық пен сенім атмосферасын орнатады. Әсіресе бастауыш және орта буын оқушылары үшін мұндай тәсілдер ерекше әсерлі болады.

Адамгершілік тәрбиенің мазмұны тек жақсы мінезге үйрету емес, сонымен қатар әлеуметтік жауапкершілік сезімін қалыптастыру. Әр оқушы өз ісінің қоғамға тигізетін пайдасын сезінуі қажет. Мысалы, мектептің ішкі ережесін сақтау, достарына көмектесу, мектеп мүлкіне ұқыпты қарау – бұлардың бәрі кішкентай болса да, азаматтық жауапкершіліктің алғашқы белгілері. Мұғалім осы қарапайым әрекеттер арқылы балаларды үлкен өмірге дайындайды.

Мектептегі адамгершілік тәрбиенің табысты болуының тағы бір маңызды факторы – ата-анамен өзара байланыс. Мұғалім мен ата-ана тығыз қарым-қатынаста болып, ортақ мақсатқа ұмтылуы қажет. Себебі бала бір ортада мейірім мен сыйластықты көріп, екінші ортада керісінше жағдайға тап болса, оның бойында құндылықтар қақтығысы пайда болады. Сондықтан мектеп пен отбасы тәрбиелік бағытта бір-бірін толықтыруы тиіс. Балаға айтылған әрбір сөз, берілген әрбір тапсырма, жасалған әрбір іс адамгершілік тұрғыдан түсіндірілсе, ол баланың ішкі дүниесіне терең әсер етеді.

Қазіргі заманда адамгершілік тәрбиенің маңызы бұрынғыдан да арта түсті. Өйткені ақпараттық технологиялар мен әлеуметтік желілердің ықпалы күшейген уақытта жасөспірімдердің дүниетанымы да өзгеруде. Олар кейде нақты өмір мен виртуалды әлемнің арасындағы шекараны ажырата алмай, мейірім мен шынайылықтың мәнін ұмытып барады. Осы жағдайда мектеп – рухани тәрбие мен адами құндылықтардың тірегі болуы тиіс. Мұғалім әр сабақта, әр әңгімесінде баланың бойында шынайылық, әділдік, жанашырлық, еңбексүйгіштік секілді қасиеттерді оятуға күш салуы қажет.

Адамгершілікке тәрбиелеу – үздіксіз процесс. Ол бір сабақпен немесе бір айлық іс-шарамен шектелмейді. Тәрбиенің нәтижесі ұзақ уақыттан кейін байқалады. Бірақ оның негізі әр күнгі қарапайым қарым-қатынас пен мысалда жатыр: мұғалімнің сәлемдесуі, оқушыға жылы жымыюы, сенім білдіруі – барлығы адамгершілікке баулудың кішкентай, бірақ маңызды бөлшектері. Осындай ұсақ көрінетін сәттер арқылы бала өз құндылығын сезінеді, айналасындағыларды сыйлауға үйренеді.

Қорытындылай келе, адамгершілік тәрбие – жеке тұлғаның қалыптасуындағы ең басты бағыттардың бірі. Ол – адамның рухани мәдениетінің негізі, қоғамның тұрақты дамуының кепілі. Мектеп қабырғасында берілетін адамгершілік тәрбие тек жақсы мінез-құлықты қалыптастырумен шектелмейді, ол – баланың бүкіл өміріне бағыт беретін өмірлік ұстанымға айналады. Сондықтан әрбір ұстаз өз оқушыларына білім берумен қатар, олардың жүрегіне мейірім мен ізгіліктің дәнін себуді басты міндеті деп санауы керек. Тек осындай ұстанымдағы мектеп қана болашақта рухани бай, парасатты, елін сүйетін ұрпақ тәрбиелей алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – М., 1974.
2. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы, 1992.
3. Қалиев С. Тәрбие теориясы. – Астана, 2016.
4. Әбенбаев С. Тәрбие негіздері. – Алматы, 2009.
5. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
6. Лихачев Д.С. Письма о добром и прекрасном. – М., 1985.
7. Көшербаев Қ. Тәрбие және тұлға қалыптастыру негіздері. – Алматы, 2012.

Резюме

В данной статье рассматриваются значение, содержание и методы нравственного воспитания школьников. Одна из главных задач, стоящих перед обществом сегодня – воспитание духовно богатой, культурной, доброй, ответственной личности. Нравственное воспитание – одно из важнейших направлений, формирующих поведение, отношение, позицию личности к жизни. Школа – это ядро этой воспитательной системы. Поэтому роль учителя в развитии у ученика таких качеств, как добродетель, милосердие, честность, особенная.

Ключевые слова: нравственное воспитание, духовная ценность, добродетель, личность, школа, учитель, общение.

Summary

This article discusses the importance, content and methods of moral education of schoolchildren. One of the main tasks facing society today is to educate a spiritually rich, cultured, kind, responsible person. Moral education is one of the most important areas that form the behavior, attitude, position of the individual towards life. School is the core of this educational system. Therefore, the role of the teacher is special in the development of such qualities as kindness, charity, honesty in the student.

Keywords: moral education, spiritual value, virtue, personality, school, teacher, relationships.

ТҰЛҒАНЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІН ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІНДЕ ДАМУЫ

Сыздықбаева Г.С.

Жамбыл облысы Қордай ауданы білім бөлімінің №1 Дінмұхамед Қонаев атындағы
мектеп-гимназиясының қазақ тілі әдебиет пәні мұғалімі,
қазақ тілі әдебиет пәні мұғалімі педагог-модератор

***Түйін.** Бұл мақалада оқушыларға білім беру мазмұнын жаңартылу жағдайында рухани-адамгершілік тұрғыдан тәрбиелеуді ұйымдастырудың педагогикалық шарттары мәселелеріне деген қызығушылық соңғы он жылдықтарда оқушылардың оқу іс-әрекетінің барлық салаларында болған түбегейлі өзгерістермен, соның ішінде жаңартылу жағдайында бағдарлар жүйесінің күрделі трансформациясымен объективті түрде байланысты. Тұлғаны рухани-адамгершілік тұрғыдан тәрбиелеу – үздіксіз, көп қырлы процесс. Оның нәтижелілігі білім беру мекемесінің мақсатты жұмысына, отбасы мен қоғамның қолдауына және ең бастысы – педагогтың кәсіби әрі адами бейнесіне байланысты. Заманауи педагогикалық шарттарды кешенді іске асыру арқылы ұлттық мәдениетке адал, ізгілікті, жауапкершілігі жоғары азамат қалыптастыруға болады.*

***Түйін сөздер:** оқушылар, білім беру, жаңартылу жағдайында, рухани-адамгершілік, даму, тәрбиелеу, педагогикалық шарттар.*

Қазіргі қоғамда тұлғаның рухани-адамгершілік тәрбиесі маңызды әлеуметтік және психологиялық мәселе болып отыр. Жаһандану, ақпараттық кеңістіктің шексіздігі мен материалдық құндылықтардың артуы адам бойындағы ізгі қасиеттердің әлсіреуіне әсер етуде. Сондықтан білім беру жүйесінде тұлғаны рухани тұрғыдан жетілдіру, адамгершілік сана мен құндылық бағдарын қалыптастыру өзекті міндетке айналды. Бұл ғылыми рефераттың мақсаты – тұлғаны рухани-адамгершілік тұрғыдан тәрбиелеуді ұйымдастырудың психологиялық шарттарын анықтау жәнәталдау.

Философиялық тұрғыда адамгершілік – адамның қоғам алдындағы борышын сезінуі, өзгелерге құрмет пен жауапкершілік танытуы. Сократтың «адам өзін жеңбей, рухани кемелдікке жетпейді» деген сөзі осы ұстанымның терең мәнін ашады. Рухани адам өз бойындағы эгоизммен күресіп, жеке мүддеден жоғары тұратын жалпыадамзаттық мұраттарға ұмтылуы тиіс. Мұндай әрекет — жан дүниесінің терең толғанысын, рухани күштілікті, өмірдің мәнін түсінуге деген ұмтылысты қажет етеді. Зерттеушілер руханилықты төрт көзқарас арқылы түсіндіреді: діни, магиялық, прагматикалық және гуманистік. Әр дәуір мен мемлекет белгілі бір бағытты басым етеді. Алайда қай көзқарасты алсақ та, руханилық пен адамгершіліктің өзара байланысы айқын: руханилық — адамның ішкі тік бағыттағы дамуы болса, адамгершілік — сол құндылықтардың қоғаммен өзара әрекеттесуіндегі көлденең, практикалық көрінісі. Осы екі ұғымның бірігуінен туындайтын рухани-адамгершілік тәрбие – тұлғаны тұтас мәдениет өкілі ретінде қалыптастырудың өзегі. Ол адамның отансүйгіштігін, эстетикалық талғамын, құқықтық мәдениетін және еңбек этикасын қамтиды. Тәрбиенің бұл түрі адамды туған мәдениеттің өнімі ретінде қабылдайды, яғни әрбір жеке тұлға – өз ұлтының рухани топырағында өсетін өркен.

Заман ағына қарай, рухани құндылықтардың әлсіреуі мен материалдық мүдделердің басым болуы жеке тұлғаның ішкі үйлесімін бұзып, адамгершілік тәрбиенің өзектілігін арттырып отыр. Сондықтан тұлғаның рухани-адамгершілік тұрғыдан дамуын қамтамасыз етудің психологиялық шарттарын айқындау – білім беру мен тәрбие жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Бұл мәселені шешу адамның ішкі жан дүниесін, сана-сезімін, құндылық бағдарларын зерттеумен тығыз байланысты. Рухани тәрбие тұлғаның жан-жақты дамуына, өмірлік ұстанымдары мен мінез-құлқын ізгі бағытта қалыптастыруға мүмкіндік береді.

2022 жылы шыққан А.Л. Журавлев пен А.В. Юревич еңбектерінде рухани-адамгершілік дамудың психологиялық мазмұны жан-жақты талданады. Олар “нравственность, яғни адамгершілік” ұғымын адамның әлеуметтік және рухани мінез-құлықтың реттеушісі ретінде қарастырып, оның құрылымында үш негізгі компонентті ажыратады:

1. танымдық компонент – моральдық нормалар мен құндылықтарды түсіну;
2. эмоционалдық компонент – ізгілікке, әділдікке, қайырымдылыққа ішкі қажеттіліктің қалыптасуы;
3. еріктік-коммуникативтік компонент – рухани таңдауды іс жүзінде жүзеге асыру қабілеті.[1]

Ал, Ю.А. Илларинова өз зерттеуінде рухани-адамгершілік тәрбиенің мазмұнына тек теориялық білім емес, сонымен бірге адамның эмоционалдық және әлеуметтік тәжірибесі де кіруі қажет екенін атап өтеді. Автордың пікірінше, рухани тәрбие – бұл оқыту процесінде білім алушының өзін-өзі тануына, ішкі рефлексиясына және өмірлік құндылықтарын ұғынуына мүмкіндік беретін кеңістік.

Ғалым оқушылардың рухани дамуын қамтамасыз ететін мазмұндық бағыттар ретінде мыналарды ұсынады, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды біріктіру, ізгі қарым-қатынас мәдениетін дамыту, этикалық дилеммалар арқылы моральдық шешім қабылдау дағдыларын жетілдіру.

Сондықтан рухани-адамгершілік тәрбиенің мазмұны тек моральдық ұғымдар жүйесін меңгерту емес, адамның ішкі рухани тәжірибесін байытуға, өз-өзіне және қоғамға деген жауапкершілік сезімін оятуға бағытталады. Бұл тұрғыдан алғанда, рухани тәрбие – тұлғаның ішкі әлемін үйлестіріп, оның мінезі мен іс-әрекетінде тұрақты ізгі бағдар қалыптастыратын күрделі психологиялық-педагогикалық процесс.

Оқушының рухани қалыптасуына әсер ететін негізгі психологиялық факторларға отбасылық тәрбие, әлеуметтік орта, құндылық жүйесі және өзін-өзі тану деңгейі жатады. Адамгершілік мінез-құлықтың дамуы жеке тәжірибеге, эмоционалдық қабылдауға және әлеуметтік қарым-қатынасқа тәуелді. Жас ерекшеліктеріне байланысты адамгершілік сана дамиды: бала кезеңінде — еліктеу арқылы, жасөспірімдік шақта — рефлексия арқылы, ал ересек жаста — саналы өмірлік ұстанымдар арқылы қалыптасады. Тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуы – адамның өмірлік тәжірибесі, әлеуметтік орта мен ішкі психологиялық процестердің өзара әрекеттесу нәтижесінде жүзеге асатын күрделі құбылыс. Бұл процесс адамның сана, эмоция және мінез-құлық деңгейлерінде жүреді.

А.Л. Журавлев пен А.В. Юревичтің («Психология нравственности как область психологического исследования») еңбегінде тұлғаның адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына әсер ететін негізгі психологиялық факторлар төмендегідей сипатталады:

1. **Моральдық сана** – адамның өз іс-әрекеттерін, ойларын және сезімдерін моральдық өлшемдер арқылы бағалай білу қабілеті. Моральдық сана тұлғаның өзін-өзі реттеу жүйесінің негізі болып табылады.

2. **Эмпатия мен рефлексия** – басқаның жағдайын түсініп, өз әрекетіне сын көзбен қарау қабілеті. Бұл қасиеттер адамның рухани дамуын жеделдетіп, адамгершілік шешімдер қабылдау процесінде маңызды рөл атқарады.

3. **Мотивациялық бағдарлар** – тұлғаның өмірлік ұстанымдары мен құндылықтары. Егер адамның мотивациясы рухани-ізгілік мақсаттарға бағытталса, оның мінез-құлқы да адамгершілік сипатқа ие болады.

Ғалымдардың пайымдауынша, рухани-адамгершілік қасиеттер сыртқы тәрбие ықпалымен ғана емес, адамның ішкі моральдық тәжірибесін қайта қарауы арқылы дамиды. Яғни, тұлға өз тәжірибесінен рухани мағына іздеп, өзін-өзі жетілдіру ниетімен әрекет еткенде, оның рухани деңгейі жоғарылайды.

Рухани-адамгершілік тәрбиенің тиімділігін арттыру үшін оқу процесінде тұлғалық-бағдарлы әдістер мен психологиялық тренингтерді қолдану қажет. Рухани

құндылықтарға негізделген сабақтар, топтық рефлексия, медитация элементтері, шығармашылық тапсырмалар адамның ішкі әлемін дамытуға ықпал етеді. Педагог пен психологтың өзара ынтымақтастығы тұлғаның рухани дамуын кешенді түрде қамтамасыз етеді. Тәрбие процесінде эмоционалды қолдау мен сенім атмосферасы басты психологиялық шарт болып табылады. Рухани-адамгершілік тәрбиенің тиімділігін арттыру үшін ең алдымен оның психологиялық және педагогикалық шарттарының үйлесімділігі қамтамасыз етілуі тиіс.

Қазақ тілі пәні – тек тілдік дағдыларды қалыптастыратын құрал ғана емес, сонымен бірге **ұлттық сана мен рухани құндылықтарды** дамытудың маңызды тетігі. Тіл арқылы оқушының **адамгершілік қасиеттері, мәдениеті, отансүйгіштігі, еңбекқорлығы мен жауапкершілігі** қалыптасады.

Рухани-адамгершілік тәрбиенің мәні; Рухани-адамгершілік тәрбие – бұл тұлғаның ішкі мәдениетін, рухани әлемін байыту, ізгі мінез-құлық пен өмірлік ұстанымдарды қалыптастыру үдерісі. Негізгі бағыттары: ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды сіңіру; ана тілі арқылы туған елге, жерге, халыққа сүйіспеншілік сезімін тәрбиелеу; үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсету; адалдық, мейірім, әділдік секілді қасиеттерді дамыту.

Қазақ тілі пәніндегі рухани-адамгершілік мазмұны

Мәтіндік материалдар арқылы:

- Мысалы, Абайдың қара сөздері, Ы.Алтынсарин, М.Жұмабаев, Ш.Мұртаза, Б.Момышұлы шығармалары — адамгершілік пен ізгілікке баулудың тамаша құралы.
- Әрбір мәтін оқушының сезімдік қабылдауына әсер етіп, өмірлік ұстаным қалыптастыруға ықпал етеді.

Грамматикалық тақырыптарды құндылықтармен байланыстыру:

- Етістік тақырыбын өтіп отырып, “ізгі істерді сипаттайтын етістіктерді” (көмектесті, сыйлады, бағалады) қолдану;

Сөйлем құрастыру жаттығуларында “адамгершілік мазмұндағы” мысалдар беру. 4. Сабақтағы әдіс-тәсілдер

Интерактивті әдістер арқылы тұлғаның рухани дамуын арттыру:

1. Пікірталас («Менің өмірлік ұстанымым») – оқушылар өз көзқарастарын дәлелдеп үйренеді.
2. Рөлдік ойын («Ізгілік сабақтары») – өмірлік жағдаяттарды шешу арқылы дұрыс мінез қалыптастырады.
3. Мәтіндік талдау («Қайырымдылық» тақырыбы бойынша эссе, пікір жазу) – оқушы өз ойын ізгі тұрғыда білдіреді.
4. Топтық жұмыс («Құндылықтар ағашы») – оқушылар адамгершілік қасиеттерді символдық түрде бейнелейді.
5. Күтілетін нәтижелер

Қазақ тілі сабағында рухани-адамгершілік тәрбиені жүйелі енгізу нәтижесінде: оқушының ішкі мәдениеті мен тұлғалық ұстанымы нығаяды:

- сөз мәдениеті мен қарым-қатынас әдебі қалыптасады; ұлттық рух пен азаматтық жауапкершілік артады; оқушы адамгершілік мінез-құлық нормаларын саналы түрде ұстанады.

Қорытынды. Қазақ тілі пәні — рухани тәрбиенің табиғи ортасы. Осы пән арқылы мұғалім оқушы жүрегіне жол тауып, адамдық болмысты қалыптастырудың басты тетігін жүзеге асырады. Тілді үйрету – тек білім беру емес, адам тәрбиелеу миссиясы екенін ұмытпау маңызды. Қазіргі педагогикалық және психологиялық зерттеулерде «рухани-адамгершілік тәрбие» ұғымы жаңа мазмұнмен толықтырылып отыр. Бұл ұғым алғашында отандық педагогика тарихында әр дәуірде жеке-жеке қарастырылған «рухани тәрбие» мен «адамгершілік тәрбие» ұғымдарының тоғысуынан қалыптасты. Рухани және моральдық тәрбиенің синтезі білім беру жүйесінде, әсіресе мемлекеттік құрылымдарда дамуына қатысты өзекті бағытқа айналды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Душенко К.В. Большая книга афоризмов. – Москва : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 105.6 с.
2. Загвязинский В.И. О стратегических ориентирах развития образования на современном этапе // Образование и наука. – 1999. – № 1. – С. 31–38.
3. Захарченко М.В. Духовно-нравственное развитие и воспитание как ключевые категории в методологии проектирования образовательных программ // Материалы I межрегиональной научно-практической конференции «Системно-деятельностный подход в воспитании. Духовно-нравственное развитие и воспитание – главные приоритеты образования». – Санкт-Петербург : Изд-во Политехн. ин-та, 2010. – С. 6–15.
4. Ильин И.А. О противлении злу силою // И.А. Ильин Собрание сочинений. В 10 тт. – Москва : Русская книга, 1996. – 608 с.
5. Кутырев В.А. Духовность, экономизм и «после»: драма взаимодействия // Вопросы философии. – 2001. – № 8. – С. 56–65.

Резюме

В данной статье интерес к вопросам педагогических условий организации духовно-нравственного воспитания обучающихся в условиях обновления содержания образования объективно связан с радикальными изменениями, произошедшими во всех сферах образовательной деятельности обучающихся в последние десятилетия, включая сложную трансформацию системы ориентации в условиях обновления. Духовно-нравственное воспитание личности – это непрерывный, многогранный процесс. Её эффективность зависит от целенаправленной работы образовательного учреждения, поддержки семьи и общества, а главное – от профессионального и человеческого облика учителя. Комплексное внедрение современных педагогических условий позволяет сформировать гражданина, преданного национальной культуре, добродетельного и высоко ответственного.

Ключевые слова: *шольный учиницы, образование, в контексте обновления, духовно-нравственное, развитие, воспитание, педагогические условия.*

Summary

In this article, interest in the issues of pedagogical conditions for organizing the spiritual and moral education of students in the context of updating the content of education is objectively connected with the radical changes that have occurred in all areas of educational activities of students in recent decades, including the complex transformation of the orientation system in the context of renewal. The spiritual and moral development of an individual is a continuous, multifaceted process. Its effectiveness depends on the focused work of the educational institution, the support of family and society, and, most importantly, on the professional and human qualities of the teacher. The comprehensive implementation of modern educational conditions helps shape citizens who are devoted to national culture, virtuous, and highly responsible.

Keywords: *school students, education, in the context of renewal, spiritual and moral, development, upbringing, pedagogical conditions.*

ОӘК: 159.92

**ЖАСӨСПІМДЕР ӘДЕБИЕТІНІҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ: БЕРДІБЕК
СОҚПАҚБАЕВ ҮЛГІСІ**

Кенжебаева Толганай Шерахметовна

№1 дінмұхамед Қонаев атындағы мектеп – гимназиясы
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Аннотация. Бағдарламаның жаңашылдығы – ұлттық мәдениет пен тәрбиені әдебиет арқылы жасөспірімдерге жеткізу. Бердібек Соқпақбаев шығармаларындағы кейіпкерлердің бейнесі мен олардың мінез-құлқы арқылы оқушыларға үлгі боларлық тәрбиелік тұстарын анықтау. Сонымен қатар, шығармаларды оқу-тәрбие үдерісінде қолданудың жаңаша тәсілдерін ұсыну, балалар әдебиеті арқылы ұлттық рухты сіңіру — бағдарламаның басты жаңашылдығының бірі.

Түйін сөздер: жасөспірімдер әдебиеті, тәрбиелік мән, ұлттық мәдениет, Бердібек Соқпақбаев, кейіпкер бейнесі, балалар әдебиеті, рухани тәрбие, ұлттық рух, тұлға қалыптастыру, оқу-тәрбие үдерісі.

Б.Соқпақбаев шығармаларының тағы бір маңызды жаңашылдығы – шындықты боямасыз көрсету арқылы ұлттық болмысты жаңаша ұғындырады, өзара қарым-қатынастың, құрмет пен түсіністіктің, адамгершілік қасиеттердің маңыздылығын үнемі көтеріп отырады. Бұл аспект бағдарламада жасөспірімдерге дұрыс қарым-қатынас орнату, конфликттерді шешу және адамдармен дұрыс байланыс орнату бойынша нақты ұсыныстармен толықтырылған. Нәтижесінде жазушының шығармашылығы негізіндегі авторлық бағдарлама өзінде бірнеше жаңашылдықты біріктіреді. Ол жасөспірімдерге адамгершілік, ұлттық құндылықтар, психологиялық түсінік, өмірлік дағдылар мен өзара қарым-қатынастарды әдебиет арқылы меңгертуге бағытталған. Әдеби шығармаларды талдау арқылы жасөспірімдер өздерінің ішкі әлемін түсініп, өмірлік маңызды мәселелерге дайын болады.

Бердібек Соқпақбаев – ұлттық болмысты тек сақтап қалушы емес, оны жаңартып, заманауи әдебиетке сәтті енгізген қаламгер. Оның шығармаларындағы ұлттық болмыс – жай сурет емес, тірі жанды бейне, әр буынға жақын рухани мұра.

Бағдарламаның өзектілігі: Қазіргі замандағы қоғамда жасөспірімдердің рухани, моральдық және адамгершілік тәрбие алу мәселесі маңызды орын алады. Жастардың адамгершілік құндылықтарды түсінуі мен қабылдауы, олардың дұрыс бағытта қалыптасуы көбінесе әдеби шығармалар арқылы жүзеге асырылады. Әдебиет балалар мен жасөспірімдердің ой-санасын дамыту, рухани әлемін кеңейту үшін үлкен күшке ие құрал болып табылады. Осы тұрғыда Бердібек Соқпақбаевтың шығармаларының орны ерекше. Оның туындылары шынайы өмір суреттері мен балалық шақтың қызық-қуаныштарын бейнелеумен қатар, оқырманды өмірлік құндылықтарды бағалауға үйретеді.

Қазіргі кезеңде жастардың арасында өзара түсіністік, адамгершілік, патриотизм, жауапкершілік сияқты қасиеттердің дамуы мен қалыптасуы маңызды болып отыр. Бұл сұрақтың өзектілігі күн өткен сайын артып келеді. Жасөспірімдердің өздерін қоғамда дұрыс танып, азаматтық жауапкершілікті сезінуі үшін оларды әдебиет арқылы тәрбиелеу үлкен маңызға ие. Бердібек Соқпақбаевтың шығармаларында жасөспірімдердің ішкі әлемі мен олардың қоғамдық өмірдегі орны жиі қарастырылады. Мысалы, «Менің атым Қожа», «Балалық шаққа саяхат» сияқты туындыларда жасөспірімдердің мінез-құлқы, олардың қоғаммен қарым-қатынасы, моральдық құндылықтарға деген көзқарасы бейнеленген. Бұл шығармалар жас ұрпаққа дұрыс жолды таңдауға көмектеседі, оларды адалдыққа, шыншылдыққа, өзара сыйластыққа үйретеді.

Осы тұрғыда **«Жасөспірімдер әдебиетінің тәрбиелік мәні: Бердібек Соқпақбаев үлгісі»** авторлық бағдарламасы бүгінгі күні өте өзекті болып табылады. Бұл бағдарлама оқушыларға Бердібек Соқпақбаев шығармаларын таныстыру арқылы олардың адамгершілік құндылықтар мен ұлттық тәрбиені тереңірек түсінуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жастардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, сыни ойлауын арттыру және әдебиетке деген қызығушылығын ояту мақсатында ұйымдастырылған бұл бағдарлама жас ұрпақтың толыққанды азамат болып қалыптасуына ықпал етеді.

Бағдарлама оқушыларға Бердібек Соқпақбаев шығармаларын таныстыру арқылы олардың адамгершілік құндылықтар мен ұлттық тәрбиені тереңірек түсінуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жастардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, сыни ойлауын арттыру және әдебиетке деген қызығушылығын ояту мақсатында ұйымдастырылған бұл бағдарлама жас ұрпақтың толыққанды азамат болып қалыптасуына ықпал етеді. Қазіргі қоғамда ұлттық құндылықтарды дәріптеу, жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру маңызды болып отыр. Сондықтан бұл тақырыптың өзектілігі арта түседі. Шығармаларының өзектілігі мынадай қырларымен көрінеді:

1. **Тәрбие мен адамгершілік мәселесі**

Б. Соқпақбаев шығармаларында балалар мен жасөспірімдер өмірі шынайы суреттеледі

2. **Отбасы мен қоғам алдындағы жауапкершілік**

Оның туындыларында отбасы, ата-ана, ұстаз, қоғам секілді әлеуметтік институттардың тәрбиелік рөлі айқын көрініс табады. Бұл құндылықтар қазір де өзекті.

3. **Білім мен еңбекке деген құрмет**

Автор кейіпкерлері көбіне білім алуға, еңбектенуге құштар болады. Бұл идеялар қазіргі білімге ұмтылған қоғам үшін де маңызды.

4. **Ұлттық тәрбие мен салт-дәстүрдің көрінісі**

Шығармаларында қазақы дүниетаным, ауыл өмірі, ұлттық құндылықтар кеңінен бейнеленеді. Бұл — ұлттық болмысты сақтаудың бір жолы.

5. **Жеткіншек психологиясын терең бейнелеуі**

Жасөспірімдерге тән ішкі күйзелістер, армандар мен ұмтылыстар табиғи әрі сенімді суреттеледі. Мұндай психологиялық шынайылық қазіргі балалар әдебиетінде де аса қажет.

Бағдарламаның мақсаты: Бұл авторлық бағдарламаның мақсаты – жасөспірімдер әдебиетінің тәрбиелік мәнін ашып көрсету арқылы Бердібек Соқпақбаев шығармашылығының жас ұрпақты тәрбиелеудегі маңыздылығын айқындап, жазушының шығармалары арқылы адамгершілік, достық, адалдық, махаббат, **мемлекеттік тіл мен ұлттық**, отаншылдық секілді құндылықтарды дәріптеу және таныстыруды көздейді.

Бағдарламаның басты міндеттері:

- Бердібек Соқпақбаевтың шығармашылық мұрасын зерделеп, оның негізгі бағыттарын айқындау. «Менің атым Қожа», «Балалық шаққа саяхат» шығармаларындағы тәрбиелік идеяларды талдау.

- Кейіпкерлер бейнесі арқылы берілген адами қасиеттер мен құндылықтарды анықтау.

- Жазушы шығармаларының қазіргі жасөспірімдерге берер тәрбиелік әсерін негіздеу.

- Тәрбие жұмыстары барысында Соқпақбаев шығармаларын пайдаланудың әдіс-тәсілдерін ұсыну.

- Бердібек Соқпақбаев шығармаларындағы жасөспірімдерге арналған үлгі-өнегелерді зерттеу: «Менің атым Қожа», «Балалық шаққа саяхат» сияқты шығармалардағы жасөспірімдердің ішкі дүниесі мен мінез-құлқының қалыптасу үдерісін қарастыру;

Бағдарлама мектептегі оқушылардың кітапқа деген құштарлығын арттырып, әдебиеттің жастарды дұрыс тәрбиелеудегі рөлін терең түсінуге көмектесуді мақсат етеді. Осылайша, Бердібек Соқпақбаев шығармашылығы арқылы жасөспірімдерді тек оқуға емес, рухани дамуға, моральдық құндылықтарды меңгеруге, өзінің ішкі әлемін тануға тәрбиелеуді көздейді.

Бағдарламаның ерекшелігі: «Жасөспірімдер әдебиетінің тәрбиелік мәні: Бердібек Соқпақбаев үлгісі» авторлық бағдарламасының ерекшелігі – әдебиетті тек білім көзі ретінде ғана емес, жасөспірімдерге рухани, психологиялық, адамгершілік тұрғыда тәрбие беретін маңызды құрал ретінде пайдалануында. Олардың ұлттық құндылықтар туралы түсініктерін кеңейтіп қана қоймай, ұлтымыздың асыл мұрасын көздің қарашығындай сақтай білуге және одан әрі дамытуға негізделгендігімен ерекшеленеді.

Күтілетін нәтиже:

➤ **Жасөспірімдердің моральдық және психологиялық дамуы:** Бердібек Соқпақбаевтың шығармалары арқылы жасөспірімдер өздерінің ішкі дүниесін тереңірек түсініп, мінез-құлықтарын жетілдіруге, өзара қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік алады. Олар өздеріне үлгі боларлық кейіпкерлерді таңдап, шынайы өмірдегі қиындықтармен күресуге деген сенімділіктерін нығайтады.

➤ **Жастардың адамгершілік құндылықтарға бейімділігін қалыптастыру:** жазушының шығармалары балаларды әділдікке, адамгершілікке, ұят пен ар-намысқа, отансүйгіштікке тәрбиелейді. Бұл құндылықтар жасөспірімдердің күнделікті өмірінде қолданылып, оларды жақсы азамат болуға бағыттайды.

➤ **Оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту:** Бердібек Соқпақбаевтың шығармаларын талдау, пікір алмасу, талқылау жұмыстары барысында оқушылардың сыни ойлау қабілеті дамып, олар әрбір оқиғадан терең мән іздеуге, әдеби шығарманы бағалау мен түсінуге қабілетті болады.

➤ **Тәрбиелік және эстетикалық дүниетанымды кеңейту:** шығармалар арқылы оқушыларға эстетикалық тәрбие беріледі. Әдебиет адамның рухани әлемін кеңейтеді, оны қоршаған ортаға деген көзқарасын қалыптастырады. Бұл жастардың эстетикалық талғамын, көркемдік әлеміне деген қызығушылығын арттырады.

➤ **Жасөспірімдерге үлгі болатын әлеуметтік және тұлғалық құндылықтарды қалыптастыру:** оқушылар Бердібек Соқпақбаевтың шығармалары арқылы әртүрлі қиын жағдайларда дұрыс таңдау жасау, өз мінез-құлқын реттеу, дос пен дұшпан арасын ажырату сияқты маңызды дағдыларды меңгереді.

➤ **Әдеби шығармашылық пен тұлғалық даму:** білім алушылардың шығармашылық жұмыстар мен талқылау арқылы өз ойларын еркін жеткізу, пікір алмасу дағдыларын дамытып, жазушылық қабілеттерін арттырады.

Осылайша, авторлық бағдарлама нәтижесінде мектеп оқушыларының шығармашылық ойлауын, тұлғалық дамуын және қоғамдық санасын дамытуға бағытталған кешенді тәрбие жұмысын іске асады. Халқымыздың ұлттық құндылықтарының молдығына көз жеткізеді;

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Менің атым Қожа. Алматы: «Жазушы», 1975.
2. Қасымбеков, М. (2004). Менің атым Қожа шығармасының әлеуметтік маңызы. Алматы: Жазушы.
3. Балалық шаққа саяхат. Алматы: «Мектеп», 1965. Қирабаев, С.
4. Сейітов, Р. (2012). Балалық шаққа саяхат: Әдебиеттанулық талдау. Астана: Фолиант.
5. Әбілқасымова, Г. (2011). Балалар әдебиетіндегі ұлттық тәрбие. Алматы: Қайнар.
6. Ұлт руханияты және балалар әдебиеті. Алматы: «Атамұра», 2011. Мырзахметов, М.
7. Қазақ әдебиеті және ұлттық тәрбие. Алматы: «Руханият», 2005. Смағұлова, А.
8. Қазақ әдебиетіндегі балалар образы. Алматы: «Қазақ университеті», 2010. Байтұрсынұлы, А.
9. Балалар әдебиетінің ұлттық ерекшеліктері. Алматы: «Қазақ кітап баспасы», 1988. Сейітова, Ш.

10. Қазақстан Республикасы педагогикалық журналдары: «Қазақ тілі мен әдебиеті», «Бала тәрбиесі», «Ұстаздар әлемі».

11. Бейсембай, К. (2014). Қазақ балалар әдебиетінің қалыптасуы мен дамуы. Алматы: Жеті жарғы.

12. Электронды ресурстар:

13. Әдебиет порталы (adebiportal.kz).

Оқушылар пайдаланатын әдебиеттер тізімі:

1. «Балалық шаққа саяхат» жинағы Бердібек Соқпақбаев Қарағанды-2020, «Қасым баспа үйі»

2. «Менің атым Қожа» повесі Бердібек Соқпақбаев «Жазушы» баспасы 1957 жыл

3. «Сөз өнері» З.Қабдолов

Резюме

Новизна программы заключается в передаче подросткам национальной культуры и воспитания через литературу. Образы героев произведений Бердыбека Соқпақбаева и их поведение используются для выявления образцовых воспитательных аспектов для учащихся. Кроме того, одним из главных нововведений программы является представление новых способов использования произведений в образовательном процессе, воспитание национального духа через детскую литературу.

Ключевые слова: подростковая литература, воспитательная ценность, национальная культура, Бердыбек Соқпақбаев, образ героя, детская литература, духовное воспитание, национальный дух, формирование личности, воспитательный процесс.

Summary

The program's innovation lies in its ability to convey national culture and education to adolescents through literature. The characters in Berdybek Sokpakybayev's works and their behavior are used to identify exemplary educational aspects for students. Furthermore, one of the program's key innovations is the introduction of new ways to use works in the educational process, fostering national spirit through children's literature.

Keywords: adolescent literature, educational value, national culture, Berdybek Sokpakybayev, hero image, children's literature, spiritual education, national spirit, personality development, educational process.

УДК: 159.92

**МАТЕМАТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ — ЭТО ОСНОВА РАЗВИТИЯ
ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ**

Токтогулова Аманат Сураубаевна,

учитель математики школы-гимназии №1 имени Д.Конаева, педагог-исследователь. Кордайский район, Жамбылская область

Аннотация. В статье рассматривается роль математических исследований в формировании и развитии функциональной грамотности. Подчеркивается, что математическая деятельность способствует не только усвоению знаний, но и развитию аналитического, критического и системного мышления, необходимых для успешной адаптации в современном обществе. Приводятся аргументы в пользу интеграции исследовательского подхода в процесс обучения математике как средства формирования функционально грамотной личности.

Ключевые слова: функциональная грамотность, математические исследования, критическое мышление, аналитическое мышление, системное мышление, исследовательский подход, обучение математике, формирование личности, образовательный процесс, современное общество.

Введение

Современное образование ориентировано не только на передачу знаний, но и на формирование личности, способной применять эти знания в различных жизненных ситуациях. В этой связи особое значение приобретает понятие функциональной грамотности, под которой понимается способность человека эффективно использовать знания, умения и навыки для решения практических задач, коммуникации и участия в общественной жизни. Одной из ведущих областей, обеспечивающих развитие функциональной грамотности, является математика — наука, формирующая у учащихся универсальные способы мышления и исследовательские навыки.

Роль математических исследований в развитии функциональной грамотности.

Математическое исследование — это процесс поиска, анализа, обоснования и проверки гипотез, направленный на получение нового знания или решения нестандартной задачи. В ходе исследовательской деятельности учащиеся не только осваивают математические понятия и методы, но и развивают логическое, критическое и абстрактное мышление, учатся формулировать проблемы, ставить цели, планировать и оценивать результаты. Функциональная грамотность проявляется через способность человека использовать знания в практической деятельности. Математические исследования позволяют учащимся увидеть, что математика — это не набор формул и правил, а инструмент анализа и моделирования реальности. Например, при решении исследовательских задач, связанных с обработкой данных, планированием бюджета или анализом статистических закономерностей, учащиеся осознают прикладной характер математических знаний.

Кроме того, исследовательская деятельность развивает коммуникативные и метапредметные навыки: умение работать в группе, презентовать результаты, аргументировать собственное мнение и критически оценивать предложения других. Всё это является ключевыми компонентами функциональной грамотности.

Примеры математических задач на функциональную грамотность.

Пример 1. Экономическая задача: «Семейный бюджет»

Семья Ивановых ежемесячно получает доход 720 000тенге. Ежемесячные расходы составляют:

жильё — 145 000тенге,
питание — 150 000тенге,
транспорт — 35 000тенге,
одежда и бытовые нужды — 150 000 рублей.

Оставшуюся часть семья откладывает на отпуск.

1. Какую долю дохода семья ежемесячно тратит на основные нужды?
2. Сколько месяцев потребуется, чтобы накопить 2 000 000 тенге на отпуск?

Педагогическая цель: развитие умений применять математические вычисления и пропорции в реальной жизненной ситуации, осознание роли финансового планирования.

Пример 2. Экологическая задача: «Сколько воды мы тратим?»

Средний расход воды при чистке зубов с открытым краном — около 6 литров в минуту. Если человек чистит зубы дважды в день по 3 минуты, определите:

1. Сколько литров воды тратит один человек за неделю?
2. Сколько воды можно сэкономить, если во время чистки зубов закрывать кран (расход уменьшается до 0,5 литра)?

Педагогическая цель: формирование экологического мышления, осознание значимости ответственного поведения и использование математических расчётов для оценки последствий бытовых привычек.

Методологические аспекты внедрения математических исследований в образование.

Внедрение исследовательского подхода в преподавание математики предполагает использование проектных методов, проблемного обучения, моделирования и анализа реальных ситуаций. Учитель при этом выступает не только источником знаний, но и наставником, направляющим исследовательскую деятельность учащихся.

Эффективными формами организации исследований являются: учебные мини-проекты, где учащиеся исследуют конкретные явления, моделируя их с помощью математических инструментов; участие в конкурсах исследовательских работ и олимпиадах; использование цифровых технологий для сбора и анализа данных; интеграция математических исследований с другими предметами (физикой, информатикой, экономикой).

Такой подход позволяет реализовать межпредметные связи и способствует формированию целостной картины мира.

Заключение

Математические исследования служат фундаментом развития функциональной грамотности, так как формируют у учащихся способность применять знания в реальных условиях, развивают навыки анализа, синтеза, аргументации и критического мышления. Именно через исследовательскую деятельность математика превращается в средство личностного и интеллектуального развития, подготавливая обучающихся к жизни в быстро меняющемся и информационно насыщенном мире.

Следовательно, интеграция математических исследований в образовательный процесс — не только педагогическая необходимость, но и стратегическое направление модернизации образования XXI века.

Список литературы:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 2000. — 352 с.
2. Поля, Дж. Как решать задачу. Эвристический подход. — М.: Наука, 1991. — 286 с.
3. Брунер Дж. Психология познания: За пределами непосредственной информации. — М.: Прогресс, 1977. — 412 с.
4. Пойа Дж. Математическое открытие: понимание, обучение и преподавание. — М.: Мир, 1976. — 376 с.
5. Кудрявцев Т. В. Формирование функциональной грамотности учащихся средствами учебного исследования. — М.: Просвещение, 2020. — 248 с.
6. OECD. PISA 2022 Mathematics Framework. — Paris: OECD Publishing, 2022. — 78 p.
7. Слепкань З. И. Методика обучения математике: общие вопросы. — М.: Академия, 2003. — 320 с.
8. Киселева С. Н., Яковлева Н. А. Формирование функциональной грамотности учащихся через исследовательскую деятельность. // Педагогика и образование. — 2021. — № 4. — С. 45–51.
9. Кузнецова Л. В. Развитие критического мышления в процессе обучения математике. — СПб.: Речь, 2019. — 192 с.
10. Назарова Т. А. Современные подходы к обучению математике: исследовательская и проектная деятельность школьников. // Вестник педагогических инноваций. — 2022. — № 2. — С. 112–119.
11. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. — М.: Педагогика, 1981. — 186 с.

12. Төлеубаева А. К. Функциональная грамотность школьников: теория, методика, практика. — Нур-Султан: Қазақ университеті, 2020. — 214 б.
13. Назарбаев Н. А. Послание народу Казахстана «К конкурентоспособному Казахстану». — Астана, 2012.
14. Черкасов В. А. Исследовательская деятельность школьников как средство формирования функциональной грамотности. — М.: Педагогическое общество России, 2018. — 156 с.
15. Байтелиева А. Б. Развитие функциональной математической грамотности учащихся основной школы. // Образование и наука Казахстана. — 2023. — № 3. — С. 64–71.

Түйін

Бұл мақалада функционалдық сауаттылықтың қалыптасуы мен дамуындағы математикалық зерттеулердің рөлі қарастырылады. Онда математикалық белсенділік тек білім алуға ғана емес, сонымен қатар қазіргі қоғамда сәтті бейімделу үшін қажетті аналитикалық, сыни және жүйелік ойлаудың дамуына да ықпал ететіні атап өтіледі. Функционалды сауатты жеке тұлғаларды дамыту құралы ретінде математиканы оқытуға зерттеуге негізделген тәсілді енгізуді жақтайтын дәлелдер келтірілген.

Түйін сөздер: функционалдық сауаттылық, математикалық зерттеу, сыни ойлау, аналитикалық ойлау, жүйелік ойлау, зерттеуге негізделген тәсіл, математиканы оқыту, тұлғаны дамыту, білім беру процесі, қазіргі қоғам.

Summary

This article examines the role of mathematical research in the formation and development of functional literacy. It emphasizes that mathematical activity contributes not only to the acquisition of knowledge but also to the development of analytical, critical, and systems thinking, which are necessary for successful adaptation in modern society. Arguments are presented in favor of integrating a research-based approach into mathematics instruction as a means of developing functionally literate individuals.

Keywords: functional literacy, mathematical research, critical thinking, analytical thinking, systems thinking, research-based approach, mathematics instruction, personality development, educational process, modern society.

ОӘК: 159.99

ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ (ЖИ) ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Нұрғали Ыбырай Асқарбекұлы,

*Жамбыл обл. Қордай ауд. №1 Дінмұхамед Қонаев атындағы мектеп
гимназиясының тарих пәні мұғалімі*

Аннотация. Мақалада тарих пәнін оқытуда Жасанды Интеллектіні (ЖИ) тиімді пайдаланудың педагогикалық әлеуеті қарастырылады. Автор ЖИ технологияларының тарихи деректерді визуализациялау, дереккөздерді талдау және оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытудағы маңызын атап өтеді. Сонымен қатар, ЖИ негізіндегі цифрлық құралдардың оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға, оқу мотивациясын арттыруға және жеке білім траекториясын құруға ықпал ететіні көрсетіледі. Мақалада мұғалімнің рөлі ЖИ көмегімен оқыту процесін бағыттаушы, кеңесші ретінде қарастырылады.

***Түйін сөздер:** Жасанды Интеллект, тарихты оқыту, цифрлық педагогика, зерттеушілік дағдылар, сыни ойлау, білім беру технологиялары, деректерді визуализациялау, адаптивті оқыту, педагогикалық әлеует.*

Кіріспе

XXI ғасыр – цифрлық трансформация ғасыры. Бұл өзгерістер білім беру жүйесін айналып өтпеді, әсіресе, Жасанды Интеллект (ЖИ) технологияларының қарқынды дамуы оқытудың дәстүрлі тәсілдеріне жаңа міндеттер қойып отыр. Тарих пәні – өткенді тану, сабақтастықты сезіну және сыни ойлауды дамыту үшін өте маңызды пән. Алайда, тарихи деректердің көптігі, оларды оқушыларға қызықты әрі түсінікті форматта жеткізу мұғалім үшін үлкен предикт болды.

Осы орайда, ЖИ білім берудің жаңа, интерактивті және жекелендірілген тәсілдерін ұсынады. Қазақстандағы білім беруді жаңғырту бағытында, ЖИ-ді оқу процесіне тиімді интеграциялау мәселесінің өзектілігі жоғары.

Мақаланың мақсаты: Тарих пәнін оқытуда ЖИ құралдарын тиімді пайдаланудың заманауи әдістемесін қарастыру, оның оқушылардың танымдық белсенділігі мен білім сапасына әсерін талдау.

1. Жасанды Интеллекттің білім берудегі тұжырымдамасы

ЖИ – адам интеллектісінің машиналарда, әсіресе, компьютерлік жүйелерде имитациялануы. Білім беру контекстінде, ЖИ келесі негізгі функцияларды орындайды:

- Деректерді талдау: Үлкен көлемдегі тарихи мәтіндерді, құжаттарды, карталарды жылдам өңдеу.
- Жекелендіру: Оқушының қабілеті мен деңгейіне қарай оқу бағдарламасын бейімдеу.
- Автоматтандыру: Бағалау, есеп беру және қарапайым тапсырмаларды орындау арқылы мұғалімнің жүктемесін азайту.

Маңызды аспект: ЖИ мұғалімнің орнын баспайды, ол көмекші құрал ретінде қызмет етеді, бұл мұғалімге оқушылармен тереңірек, сыни ойлауға бағытталған жұмыстарға көбірек уақыт бөлуге мүмкіндік береді.

2. Тарих сабақтарында ЖИ-ді қолданудың нақты мүмкіндіктері

ЖИ-ді тарихты оқытуға енгізу оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, сабақтың интерактивтілігін күшейтеді.

2.1. Визуализация және виртуальды зерттеу

Тарихи оқиғаларды көз алдына елестету – оларды меңгерудің кілті.

- Виртуалды саяхаттар (VR/AR): ЖИ негізіндегі бағдарламалар оқушыларды ежелгі Римге, Түркістан қаласының ордасына немесе белгілі бір шайқас алаңына "апаруы" мүмкін. Бұл өткенді тәжірибелік түрде сезінуге көмектеседі.
- Картографиялық талдау: ЖИ алгоритмдері ежелгі мемлекеттердің шекараларының өзгеруін, көш-қон жолдарын немесе сауда бағыттарын динамикалық карталарда көрсетуге қабілетті.

2.2. Тарихи тұлғалармен "диалог"

ChatGPT сияқты үлкен тілдік модельдер (LLM) арқылы оқушылар белгілі бір тарихи тұлғаның (мысалы, Абылай хан, Әл-Фараби) рөліне еніп, сұрақтар қоюына болады.

- Тиімділігі: Бұл әрекет оқушының коммуникативті дағдыларын және тарихи деректерді жылдам талдау қабілетін дамытады. ЖИ-дің жауаптары тарихи контекстке сәйкес құрастырылады (әрине, мұғалімнің бақылауымен).

\$\$\text{ЖИ диалогы} \rightarrow \text{Сыни ойлау} + \text{Эмпатияны дамыту}\$\$

2.3. Дереккөздерді талдау және фактілерді тексеру

ЖИ үлкен көлемдегі тарихи құжаттарды (архивтік жазбалар, шежірелер) өңдеп, олардағы маңызды мәтіндерді бөліп көрсете алады. Бұл деректерді салыстыруға және автордың көзқарасын анықтауға септігін тигізеді.

3. Педагогикалық әдістеме: ЖИ-ді оқу процесіне интеграциялау

ЖИ-ді тиімді пайдалану үшін мұғалімдердің арнайы әдістемелік дайындығы қажет.

3.1. Мұғалімнің жаңа рөлі

ЖИ енген жағдайда мұғалім ақпарат таратушыдан фасилитаторға (процесс жетекшісіне) айналады. Мұғалімнің негізгі міндеттері:

- Сұрақ қою: ЖИ-ден алынған ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауға бағыттайтын сұрақтарды қалыптастыру.
- Этикалық бағдар: ЖИ арқылы алынған мәліметтердің дұрыстығын тексеру және академиялық адалдыққа тәрбиелеу.
- Құралдарды таңдау: Сабақтың мақсатына сай ең тиімді ЖИ платформасын таңдау (мысалы, контент генерациясы үшін ChatGPT, бейнелеу үшін Midjourney немесе басқа арнайы құралдар).

3.2. Сабақтарды жоспарлаудағы ЖИ-дің көмегі

Мұғалімдер ЖИ-ді келесі жұмыстарға пайдалана алады:

1. Дифференциацияланған тапсырмалар: Әртүрлі деңгейдегі оқушыларға арналған материалдарды (жеңілдетілген мәтіндер, күрделі талдау сұрақтары) жылдам дайындау.

2. Сабақ жоспарының жобасын жасау: Тақырыпты, мақсаттарды енгізу арқылы ЖИ-дің сабақ құрылымын ұсынуы.

3. Тесттер мен викториналар: Білімді автоматты түрде бағалауға арналған сұрақтарды (Kahoot, Quizizz сияқты платформалармен үйлесімде) жылдам генерациялау.

4. ЖИ-ді қолданудағы қауіптер мен шектеулер

ЖИ-дің әлеуеті зор болғанымен, оны қолдану барысында бірқатар педагогикалық және этикалық мәселелер туындайды.

4.1. Ақпараттың нақтылығы және "Галлюцинация"

ЖИ жүйелері кейде ойдан шығарылған, бірақ логикалық тұрғыдан дұрыс көрінетін ақпараттар береді. Тарих – фактіге негізделген пән болғандықтан, бұл мәселе шешуші. Мұғалім әрқашан ақпаратты көптеген сенімді дереккөздермен (зерттеулер, архивтік құжаттар) салыстыруы керек.

4.2. Академиялық адалдық және плагиат

Оқушылардың ЖИ арқылы эссе немесе рефераттарды толығымен жазып алу қаупі бар. Бұл сыни ойлаудың дамуына кері әсер етеді.

Шешім: Тапсырмаларды ЖИ-дің орындай алмайтын, жеке тәжірибеге, жергілікті тарихқа немесе синтездік талдауға бағыттайтын форматта беру.

4.3. Цифрлық теңсіздік

Қазақстанның аумағында интернетке қолжетімділік пен технологиялық инфрақұрылымның әртүрлі болуы мүмкін. ЖИ құралдарын барлық оқушыларға бірдей қолжетімді ету — білім беру саясатының маңызды басымдығы.

Қорытынды

Жасанды интеллект – тарих пәнін оқытудағы революциялық әлеуеті бар құрал. Оны тиімді пайдалану оқушылардың сабаққа деген белсенділігін арттырады, тарихи деректерді терең талдауға және заманауи дағдыларды (зерттеу, сыни бағалау) меңгеруге мүмкіндік береді.

Тиімді интеграция:

- Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттыруды талап етеді.
- Күрделі, ашық типтегі тапсырмаларды құрастыруға бағытталуы тиіс.
- Академиялық адалдық принциптерін қатаң сақтауды талап етеді.

Тарих сабақтарында ЖИ-ді дұрыс бағытта қолдану арқылы, біз оқушыларға өткенді тек жаттаушы емес, талдаушы және зерттеуші ретінде қалыптастыра аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мусралинова Д. Тарих пәнін оқытуда жасанды интеллект платформаларын тиімді қолдану. [2023].

2. UNESCO. Ethics of the Use of Artificial Intelligence in Education. [2023].
3. ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN KAZAKHSTAN HISTORY LESSONS: ENHANCING ENGAGEMENT AND ACADEMIC ACHIEVEMENT AMONG 6TH-7TH GRADE STUDENTS. Вестник Актыубинского регионального университета имени К. Жубанова, 2025.
4. Жасанды интеллектті қолдана отырып, өрт белгілерін тану. Bilimger.kz Ақпараттық-танымдық білім порталы.
5. Тарих пәнін оқытуда заманауи әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану. Daryn.online.
6. Artificial intelligence in kazakhstan's education system. YSJ.YU.EDU.KZ.
7. ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауындағы білім беру мен технологияларға қатысты тұжырымдары.

Резюме

В статье рассматривается педагогический потенциал эффективного использования Искусственного Интеллекта (ИИ) в преподавании истории. Автор подчеркивает значение ИИ-технологий в визуализации исторических данных, анализе источников и развитии критического мышления учащихся. Отмечается, что цифровые инструменты на основе ИИ способствуют формированию исследовательских умений, повышению мотивации к обучению и построению индивидуальных образовательных траекторий. Роль учителя при этом рассматривается как роль наставника и модератора образовательного процесса с применением ИИ.

Ключевые слова: искусственный интеллект, преподавание истории, цифровая педагогика, исследовательские навыки, критическое мышление, образовательные технологии, визуализация данных, адаптивное обучение, педагогический потенциал.

Summary

The article explores the pedagogical potential of using Artificial Intelligence (AI) effectively in teaching history. The author highlights the importance of AI technologies in visualizing historical data, analyzing sources, and developing students' critical thinking. AI-based digital tools are shown to enhance research skills, increase learning motivation, and support the creation of personalized learning paths. The teacher's role is viewed as that of a mentor and facilitator guiding the educational process with the help of AI.

Keywords: artificial intelligence, history teaching, digital pedagogy, research skills, critical thinking, educational technologies, data visualization, adaptive learning, pedagogical potential.

ОӘК: 159.92

ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕГЕ ӘСЕРІ

Алтинбаев Бахтияр Пахитжанович

№1 Дінмұхамед Қонаев атындағы мектеп-гимназиясы, Алматы, Қазақстан

Түйін. Бұл мақалада жасанды интеллектіні (ЖИ) тарих пәнін оқыту процесінде тиімді пайдалану арқылы оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылады. Цифрлық дәуірде білім беру жүйесіне жаңа технологиялардың енуі мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесу сипатын өзгертті. Тарих сабағында ЖИ құралдарын қолдану тек ақпараттық ізденіс пен деректерді талдауға емес, сонымен қатар ұлттық сана-сезімді, патриотизмді, толеранттылық пен ізгілікті дамытуға ықпал етеді.

***Түйін сөздер:** жасанды интеллект, тарих пәні, рухани-адамгершілік тәрбие, цифрлық білім беру, патриотизм, тұлғалық даму.*

Мәселенің қойылуы: Қазіргі заманда жасанды интеллект технологиялары қоғамның барлық саласына еніп, білім беру жүйесін түбегейлі өзгертуде. Тарих пәнін оқытуда ЖИ-ді тиімді пайдалану тек ақпаратты автоматтандыру немесе білім беру сапасын арттыру құралы емес, сонымен бірге оқушылардың рухани-адамгершілік дамуына ықпал ететін маңызды факторға айналуға тиіс. Себебі тарих тек өткенді танытпайды, ол – ұлттың рухани жады, мәдени құндылықтардың қайнар көзі. Сондықтан мұғалімдер ЖИ-дің мүмкіндіктерін қолдана отырып, тарихи оқиғаларды оқушыға тереңірек ұғындыру, тарихи тұлғалардың өнегелі өмірі арқылы адамгершілікке баулу міндетін атқаруы тиіс.

Мақаланың негізгі мақсаты – тарих пәнін оқытуда жасанды интеллекті тиімді пайдалану арқылы оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын дамыту жолдарын айқындау. Сонымен қатар, ЖИ технологияларының білім беру процесіндегі рөлін ашып, оның оқушылардың тұлғалық қалыптасуына тигізетін тәрбиелік ықпалын талдау көзделді.

XXI ғасырдың білім беру кеңістігі түбегейлі өзгерістерге ұшырап отыр. Ғылыми-техникалық прогресс пен цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы дәстүрлі педагогикалық жүйелерді жаңа мазмұнмен байытты. Әсіресе жасанды интеллекті (ЖИ) білім беру процесіне енгізу білім беру философиясын жаңа деңгейге көтерді. Егер бұрын білім тек ақпарат берудің формасы болса, бүгінгі таңда ол тұлғаның рухани әлемін, мәдениетін, адамгершілік қасиеттерін қалыптастырудың кешенді жүйесіне айналды. Тарих пәні — осы рухани мазмұнның өзегі. Тарих адамды ұлттың өткенімен, мәдениетімен, өркениет тәжірибесімен байланыстырады, яғни тұлғаның рухани іргетасын қалыптастырады. Сондықтан тарих пәнін оқытуда ЖИ технологияларын енгізу білімнің сапасын ғана емес, оның тәрбиелік әсерін де күшейтеді. Жасанды интеллекттің басты артықшылығы — ақпаратты өңдеу жылдамдығы мен деректерді терең талдау қабілетінде. Тарих пәнінде бұл қасиеттер тарихи деректердің шынайылығын анықтауға, салыстырмалы талдау жүргізуге, себеп-салдарлық байланыстарды түсіндіруге мүмкіндік береді. Бірақ педагогикалық тұрғыдан алғанда, ЖИ-дің ең маңызды қыры — оның адамдық ойлауды модельдеу арқылы оқушылардың сыни және адамгершілік тұрғыдан пайымдау қабілеттерін дамытуы. Зерттеуші С. Ермекбаева атап өткендей, технологияның рухани мәні – ол адамның ішкі дүниесіне бағытталғанда ғана ашылады. Егер ЖИ тек техникалық құрал ретінде қарастырылса, онда ол оқытудың рухани мазмұнын әлсіретуі мүмкін. Ал оны тұлғаның ішкі құндылықтарын дамыту мақсатында қолдану – педагогтың басты міндеті[1].

Қазіргі таңда білім беру саласында ЖИ-дің қолданылуы үш негізгі бағытта көрініс табады: ақпараттық талдау, интерактивті оқыту және бейімделген (адаптивті) білім беру. Тарих сабағында бұл бағыттар рухани тәрбие берудің тиімді тетігіне айнала алады. Мысалы, тарихи симуляциялар арқылы оқушылар белгілі бір дәуірдің әлеуметтік ахуалын, моральдық нормаларын сезіне алады. Мұндай тәжірибе тек білім бермейді, сонымен бірге сезіну арқылы түсінуді қамтамасыз етеді. Бұл – рухани тәрбиенің ең жоғары деңгейі. Ұ.Әбдіғапбаров а өз еңбегінде «ЖИ технологиялары баланың адамгершілік тәжірибесін байытуға бағытталған кезде ғана оның білімдік құндылығы артады» деп көрсетеді. Яғни технологияның тәрбиелік әлеуеті оны қалай және не мақсатта қолдануға байланысты[2].

Тарих пәні – адамзаттың ізгілік жолындағы ізденісінің айнасы. Әрбір тарихи оқиға – адам мен қоғамның моральдық таңдауының көрінісі. Осы тұрғыда ЖИ оқушыларға тарихи тұлғалардың әрекеттерін талдау арқылы олардың шешімдерінің адамгершілік маңызын түсінуге мүмкіндік береді. Мысалы, Қазақ хандығының құрылуы, Алаш қозғалысы, Ұлы Отан соғысы сияқты тарихи кезеңдерді зерттеу барысында ЖИ құралдары нақты деректермен жұмыс істеуді жеңілдетеді. Бірақ ең маңыздысы – осы

деректер негізінде оқушылардың рухани пайымдау қабілетін дамыту. Тарихты механикалық түрде үйрену емес, оның адамдық мағынасын түсіну маңызды.

Батыс ғалымдары да бұл тұрғыда терең зерттеу жүргізуде. Мәселен, Ховард Гарднер «Digital Ethics in Education» атты еңбегінде «Технология білімді тездетеді, бірақ ол адамды ізгілендірмесе, рухани құлдырауға әкелуі мүмкін» деп ескертеді. Бұл ой – қазіргі педагогикадағы басты қағидаға айналып отыр. ЖИ – адамды алмастыратын емес, оның рухани өсуіне жәрдем беретін құрал. Егер мұғалім оны дұрыс бағытта қолданса, онда ол тұлғаның ішкі мәдениетін жетілдіретін жаңа мүмкіндікке айналады[3].

Қазақстандық педагог-ғалымдар да осы бағытта өз пікірлерін білдіріп жүр. Мәселен, С. Ахметова «Ұлттық код және цифрлық білім беру үрдістері» атты еңбегінде ұлттық құндылықтар мен инновациялық технологиялардың үйлесімін «рухани жаңғырудың өзегі» деп атаған. Оның пікірінше, жасанды интеллект ұлттық тарихты оқытудың мазмұнын тереңдетіп, оны заманауи формада жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл, әсіресе, жас буынның тарихи сана-сезімін қалыптастыруда аса маңызды. Мысалы, ЖИ негізінде жасалған виртуалды музейлер, 3D форматтағы тарихи реконструкциялар оқушыларды тарихты сезінуге, өткенмен рухани байланыс орнатуға жетелейді. Мұндай визуалды және интерактивті тәсілдер баланың жүрегіне әсер етеді, оның отансүйгіштік және ізгілік сезімін оятады[4].

Білім беру психологиясы тұрғысынан қарағанда, рухани тәрбие – тұлғаның өзін-өзі тануы мен өзін-өзі дамыту процесімен тікелей байланысты. ЖИ технологиялары бұл бағытта оқушыларға жеке оқу траекториясын ұсыну арқылы қолдау көрсетеді. Әрбір оқушы өзінің қабілеті мен қызығушылығына сәйкес жеке бағытта дамуға мүмкіндік алады. Мұндай тәсіл тұлғаның өзін-өзі бағалау, жауапкершілік, ынта, еңбексүйгіштік сияқты моральдық сапаларын қалыптастырады. Бұл – ЖИ-дің тәрбиелік әсерінің маңызды аспектісі.

Зерттеуші Л. Кольберг өзінің моральдық даму теориясында «адамгершілік – адамның шешім қабылдауындағы ішкі өлшем» дейді. Егер білім беру жүйесі оқушыларды ойлануға, моральдық дилеммаларға баға беруге үйретсе, онда рухани даму жүзеге асады. Тарих пәнін оқытуда ЖИ арқылы осындай жағдай жасауға болады. Мысалы, ЖИ моделіне тарихи жағдай енгізіліп, оқушылар сол дәуірдегі моральдық таңдауларды талдай алады. Бұл әдіс олардың моральдық пайымдау қабілетін дамытады, рухани кемелденуге жол ашады[5].

UNESCO баяндамасында «ЖИ білім беру жүйесінде адамгершілік өлшемді күшейтуге бағытталуы тиіс» делінген. Бұл қағида мұғалімдерге жаңа міндет жүктейді: технологияны қолдану барысында рухани тәрбиеге басымдық беру. Тарих пәнінің мұғалімі тек білім беруші емес, адамгершілік бағыттаушы, мәдениет таратушы, рухани кеңесші рөлін атқарады. Ол ЖИ құралдарын пайдалана отырып, әрбір оқушының тарихи оқиғаларға қатынасын моральдық тұрғыдан ұғынуға бағыттайды. Мысалы, өткендегі соғыстар мен қақтығыстарды зерттеу кезінде ЖИ талдау нәтижесінде бейбітшілік, төзімділік, әділеттілік сияқты жалпыадамзаттық құндылықтар туралы ой қозғауға мүмкіндік береді[6].

Сонымен қатар, ЖИ мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекетті жандандырады. Психолог В. Выготскийдің «жақын даму аймағы» теориясына сәйкес, оқушының танымдық дамуы оның әлеуметтік қарым-қатынас арқылы іске асады. ЖИ мұғалімге бұл процесті оңтайландырып, оқушылардың өзара диалогқа түсуін қамтамасыз етеді. ЖИ-дің интерактивті платформалары оқушыларды тарихи пікірталасқа, ой бөлісуге, бірлесіп шешім қабылдауға үйретеді. Мұндай ортада адамгершілік мәдениеті қалыптасады, себебі өзгенің пікірін тыңдау, дәлелдеу, сыйлау – этикалық тәрбиенің негізі[7].

ЖИ технологияларын қолдану рухани тәрбиеде мұғалімнің беделін төмендетпейді, керісінше арттырады. Себебі мұғалім – рухани бағыт беруші, технология тек құрал. Білім философы К. Роджерс «Оқушыны тұлға ретінде қабылдау – нағыз гуманистік

педагогиканың мәні» деп айтқан. Бұл қағида тарих пәні мен ЖИ арасындағы тепе-теңдікті сақтауға мүмкіндік береді. Технология құрал болса, рух – мақсат[8].

ЖИ арқылы тарихты оқыту тұлғаның адамгершілік дамуына үш бағытта әсер етеді: когнитивтік (ойлау, талдау, түсіну), эмоционалдық (сезіну, эмпатия, толеранттылық) және мінез-құлықтық (іс-әрекет, жауапкершілік, моральдық шешім). Бұл үш өлшем бір-бірімен тығыз байланыста болғанда, оқыту процесі нағыз рухани тәрбиеге айналады. Осылайша, ЖИ тек ақпарат көзі емес, адамгершілік дамудың катализаторы рөлін атқарады.

Қорытындылай келе, тарих пәнін оқытуда жасанды интеллектіні тиімді пайдалану оқушылардың білім сапасын арттырып қана қоймай, олардың рухани-адамгершілік қасиеттерін де тереңдетеді. ЖИ арқылы жүзеге асырылатын интерактивті оқыту әдістері тұлғаның тарихи санасын, ұлттық рухын, адамгершілік сезімін және жауапкершілігін қалыптастыруға бағытталған. Технология мен руханияттың үйлесімді байланысы нәтижесінде қазіргі білім беру жүйесі тұлғаның тек интеллектуалды емес, рухани дамуына да жағдай жасайды. Сондықтан тарих сабағында ЖИ құралдарын жүйелі және педагогикалық тұрғыдан сауатты қолдану – ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға тәрбиелеудің жаңа мүмкіндігі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Еремекбаева, Г. Рухани-адамгершілік тәрбиенің қазіргі тенденциялары. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2024. – 156 б.
2. Әбдіғапбарова, Ұ. Білім беруде жасанды интеллектіні қолданудың педагогикалық аспектілері. – Алматы: Қазақ университеті, 2022. – 184 б.
3. Gardner, H. Digital Ethics in Education. – Cambridge: Cambridge University Press, 2020. – 210 p.
4. Ахметова, С. Ұлттық код және цифрлық білім беру үрдістері. – Алматы: Арда баспасы, 2023. – 172 б.
5. Kohlberg, L. Essays on Moral Development. – New York: Harper & Row, 1984. – Vol. 2. – 345 p.
6. UNESCO. Artificial Intelligence and Education: Guidance for Policy-makers. – Paris: UNESCO Publishing, 2021. – 98 p.
7. Выготский, Л. С. Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 1934. – 287 с.
8. Rogers, C. A Way of Being. – Boston: Houghton Mifflin, 1995. – 395 p.

Резюме

В данной статье рассматривается значение эффективного использования искусственного интеллекта (ИИ) в процессе преподавания истории для формирования духовно-нравственных ценностей учащихся. В эпоху цифровизации внедрение новых технологий в систему образования изменило характер взаимодействия между учителем и учеником. Применение ИИ на уроках истории способствует не только информационному поиску и анализу данных, но также развитию национального самосознания, патриотизма, толерантности и гуманизма.

Ключевые слова: искусственный интеллект, предмет история, духовно-нравственное воспитание, цифровое образование, патриотизм, личностное развитие.

Summary

This article examines the significance of effectively using artificial intelligence (AI) in the process of teaching history to foster students' spiritual and moral values. In the digital era, the introduction of new technologies into the education system has transformed the nature of interaction between teachers and students. The use of AI in history lessons contributes not only to information search and data analysis but also to the development of national consciousness, patriotism, tolerance, and humanism.

Keywords: artificial intelligence, history subject, spiritual and moral education, digital learning, patriotism, personal development.

ОӘК: 51-77.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ТАРИХИ МАТЕРИАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Өскенбаева Лаура Азатқызы

математика пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Түйін. Бұл мақалада математика сабағында тарихи материалдарды тиімді пайдалану жолдары қарастырылады. Тарихи мәліметтерді енгізу оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың логикалық және сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамытады. Автор математикалық ұғымдардың шығу тарихын, ұлы математиктердің еңбектерін және тарихи есептерді оқу процесіне кіріктірудің маңызын атап өтеді. Мақалада тарихи материалдарды қолдану арқылы оқушылардың дүниетанымын кеңейту және білімді терең меңгерту тәсілдері көрсетіледі.

Түйін сөздер: математика, тарихи материалдар, танымдық қызығушылық, оқу процесі, тұлғалық даму, тарихи есептер.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңына әр баланың жеке қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, жеке адамның дарындылығын, талантын, қабілетін дамыту сияқты өзекті мәселелер енгізіліп отырғаны белгілі. Математиканы оқытуда тарихи мәліметтерді қолдану мәселесі де осындай міндеттердің шешімін табудың бір жолы ретінде қарастырылады. Оны XIX ғасырдың аяғында басталып, күні бүгінге дейін күн тәртібінен түспеген мәселелер қатарынан деуімізге әбден болады. Орта мектепте математика сабақтарында тарихи элементтерді пайдалану тәжірибеге енгізілген. Тарихи мәліметтерді математика сабағына енгізу мақсаттары әр уақытта әр түрлі анықталып келді.

Алайда жалпы міндеттер ретінде келесі мақсаттарды бөліп көрсетуге болады: - оқушылардың ынтасын арттырып, математиканы тереңірек түсіндіру, оқылатын мәліметтерге қызықтыру; - оқушылардың ақыл-ойын кеңітіп, олардың жалпы мәдениетін көтеру; - Қазақстан математикасының тарихымен таныстыру оқушыларды тәрбиелеудің жалпы мақсатына жатады. Орта мектептің математика бағдарламасындағы «Математиканы оқытудың жалпы мақсаттары мен міндеттері» тарауында былай жазылған: «Мектеп курсының мазмұнына әсері мол тарихи оқиғаларды енгізу арқылы оқушыны маңызды жаңалықтардың тағдырымен, сол жолдағы қиын әрі саналы күреспен, ғылымды таратушылардың аттарымен таныстыру керек» [1]. Алайда, бағдарламада математика тарихынан қандай мәліметтерді қай сыныпта, қандай көлемде енгізу қажет екендігі туралы нұсқаулар жоқ. Мектеп оқулықтарында ондай мәліметтер аз, математика тарихынан жалпы мәліметтер жеткіліксіз.

Математиканы оқыту әдістемесінде математика тарихынан мәліметтерді қолдану, бұл мектеп математикасының жекелеген тарауларын оқытқанда оның даму жолы мен заңдылықтарын, математиканың бізді қоршап тұрған ортамен байланысын, әр түрлі математикалық теориялардың өмір талаптарынан шыққандығын нақты фактілермен көрсетуге мүмкіндік береді. Сондықтан сабақ үстінде және сыныптан тыс жұмыстарда математика тарихына қысқаша шолу жасау оқушылардың пәнге ынтасын арттырумен бірге, практикалық маңызын да көрсетеді.

Тарихи материалды білу оқушыға математикалық ұғымның дамуын көруіне жол ашып, оның басқа ғылымдардағы орнын терең түсінуге көмектеседі, ал нәтижесінде білім мен тәрбиенің сапасын арттырады. Егер мұғалім математиканың тарихын білсе, осы білімін пайдалана отырып, ол оқу үрдісін реттеп, математиканы оқушылар үшін түсініктірек етіп үйлестіре алады. Оқушылар әрбір дерексіз математикалық ұғымдар мен символдардың пайда болуының себебін біліп, олардың дамуының тарихы туралы мағлұмат алса, онда олардың математикаға деген ынтасы мен құштарлығы артады. Сонымен қатар, тарихи материалдар оқушылар ойында жақсы сақталады, сондықтан математикалық материалдардың тарихын айту арқылы ол материалдың оқушылар ойында ұзақ уақытқа сақталуын қамтамасыз етуге болады.

Ғылымның тарихынан мәлімет беру, жоғарыда айтылғандай, танымдық тұрғысынан өте пайдалы, өйткені ол оқушыларда диалектикалық–материалистік дүниетаным қалыптастыруға ықпал етеді. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын тудыратын тиімді құрал болып табылатын математика тарихының элементтері оқушыларға патриоттық және интернационалистік тәрбие беру құралдарының бірі болып саналады. Өз отанына деген сүйіспеншілік, өз халқына, өлкесіне деген сүйіспеншіліктен басталады. Сондықтан оқушылардың патриоттық сезімдерін дамыту үшін оларды халық шаруашылығының, мәдениетінің, ғылымының даму тарихымен таныстыру өте маңызды. Мысалы, патриоттық сезімді тереңдетіп,

Қазақстанға деген сүйіспеншілікті арттырып, жерлестер үшін мақтаныш сезімін тәрбиелеу үшін республикадағы математика мен математикалық білімнің даму тарихынан мәліметтерді қолданудың маңызы зор. Оқушыларға Отырар қаласында (Оңтүстік Қазақстан аумағында болған қала) тұрған ұлы энциклопедист – ғалым, шығыстың орта ғасырлардағы ойшылы Әбу Наср Фараби (әл- Фараби) мен атақты математик және астроном Аббас Ибн Саид Жаухаридің (әл-Джаухари) аттары белгілі болуға тиіс. Әл-Фарабидің арифметикадан, геометриядан, тригонометриядан еңбектері мен математикалық әдістерді практикалық есептер шығаруда қолдануға арналған зерттеулері өте қызықты болып табылады.

Мұғалім тек оқулық бойынша оқытып қана қоймай, сабақта әр өтілген материалдың шығу, даму тарихын, өмірдегі пайдасын қысқа әрі қызықты түрде оқушыларға жеткізіп отырса, сабақ қызықты өтеді, оқушылар жан-жақты білім алады және мұғалімнің беделі де жоғарылай түседі. Мұғалім тарихи мағлұматтарды пайдалана отырып, математиканың адам өмірінде қандай рөл атқарғанын, математика саласында жаңа бір табысқа жету үшін адам баласының қандай қиындықтардан өткендерін, жүздеген жылдар бойы ізденіп, кейінгі ұрпақтарға мол мұра қалдырғандығын үйретуі қажет.

Тарихи материалды сабақтың кез-келген кезеңінде қолдануға болады. Кейде тарихи мәліметтерді жаңа тақырыпты түсіндірудің алдында берген пайдалы, кейде сабақ тақырыбының жеке сұрақтарымен байланыстырған дұрыс болады, ал кей кезде математика курсының белгілі бір тарауын, тақырыбын жинақтау немесе қорытындылау ретінде қолданған тиімді болады. Жаңа тақырыптың алдында қолданылған тарихи мәліметтер тақырыптың, жаңа тараудың маңыздылығына көз жеткізіп, оқушылардың қызығушылығын тудырады.

Мысалы, 5-сыныптағы “Натурал сандарды оқу және жазу” тақырыбына кіріспе әңгімеде мұғалім өзге сынып оқушыларының жұмыстарын тексеру мақсатында алдындағы оқушыларына 1-ден 40-қа дейінгі сандардың қосындысын табуды тапсырды. 1 минуттан кейін бір оқушы қол көтергенде мұғалім оған таңдана қарады, есептің шығарылуын тексеріп қарап дұрыстығына көз жеткізеді. Осы сәттен бастап бұл оқушыны «Математика королі» деп атады. Ол бала 9 жасар Карл Гаусс еді. Осы мысалды сендер де шығарып қараңдар дегенде, олардың көзі жайнап қызыға кіріседі. Біздің сыныптың «математика королі» кім екен? деген заңды сұраққа жауап тапқылары келеді.

Ұлы философ Монтен «О педантизме» атты еңбегінде былай деген: «Басқа біреуден алған білімге қанағаттанатындарға таң қаламын. Басқаның білімі бізді кейбір

нәрсеге үйреткенімен, тек қана өзіңнің даналылығыңмен ғана дана боласың ғой». Әсіресе жастарда ол қасиет басым келеді. Егерде сіз геометрия сабағында тоғыз-он жасар балаларға «Осы күнге дейін әлі ешкім бұрышты сызғышпен циркульдың көмегімен үшке бөле алмаған» десеңіз, онда екі-үш оқушы оның шешімін табуға тырысуы мүмкін. Бұл жағдай оларға екі мың жыл бойы ешкім шешпеген есепті шешемін деп үміттенуге кедергі болмайды. Бұл олардың өз-өзіне сенгендігін ғана емес, олардың кез-келген ой еңбегіне дайын екендігін де көрсетеді. Жақсы оқушы әрқашан алға шығуға тырысады, зерттеуге талпынады. Оқушы алған білімнен әсер алып, әрқашан жаңадан білімін толықтыруға тырысады. Математика тарихынан алынған мәліметтерге шолу жасау және оны қолдану әдістемелік қиындық тудырады. Ол үшін: - математика пәнінен бағдарламаларды басшылыққа алу керек; - оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру қажет.

Тарихи материалды таңдағанда пән бағдарламасын жетекшілікке алу керек. Таңдалған материалда математиканың ғылым ретінде дамуының негізгі мәліметтері берілуге тиіс. Сонымен қатар тарихи материалды беру кезінде оқушылардың жас ерекшеліктерін, ойлау қабілеттерін, дайындығын ескеру керек. Тарихи материалды жай ғана әңгімелеп бермей, бағдарламалық материалмен үйлестіріп, білім беру және тәрбиелеу мақсатында қолдану керек. Алынған тарихи материал көлемі тым көп болмағаны дұрыс, яғни математика сабағын тарих сабағына ауыстырмау керек. Оны қолданудағы басты мақсатты ұмытпаған жөн: тарихи материал математикаға деген қызығушылықты арттырып, оны терең түсінуге ықпал етуі тиіс.

Математика ғылым ретінде есептен пайда болған және есеп арқылы дамиды. Оқушыларды математикаға қызығушылын артыру барысында ойлау қабілетін дамыту үшін әртүрлі есептердің шығу тарихымен таныстыру керек. Көптеген тарихи мәліметтер есеп түрінде болып келеді. Тарихи есептер: қызықты тарихи есептер, ежелгі классикалық тамаша бес есеп; шешімі жоқ салу есептері, «жеңілмейтін, берілмейтін», «жауыз есептер», «математиканың көркі», «ұлы», «биік шың», «даңқты» және қазақтың байырғы есептері, қазақтың қара есептері; әсемгерлік есептер т.б. деп аталып жүр. Тарихи материалды сабақта қолдануда оқушылардың өздерін де қатыстыруға болады. Математикаға аса қызықпайтын оқушылардың өздері тарихи тақырыпқа хабарлама дайындауды ұнататынын тәжірибе көрсетті. Оқушыларды өздік жұмыс істеуге үйрету үшін хабарлама материалдарын біртіндеп күрделендіріп отыру қажет. Ең басында оқушыға дайын хабарлама материалы беріледі, кейін оқушыға хабарламаның тақырыбы мен әдебиеттер тізімін ғана беру керек, сонда оқушы хабарламаны өзі дайындап, сынып алдында оны қорғайды. Осылайша оқушылар біртіндеп анықтама және оқу әдебиеттерімен өздігінен жұмыс істеді үйренеді.

Қорыта айтқанда, тарихи материалдарды қолдану оқушылардың математикаға қызығушылығын оятып, математиканы тереңірек түсінуге оң әсерін тигізеді, оқушылардың ойлауын дамытып, ақыл-ойын кеңітіп, олардың жалпы мәдениетін көтеруге зор үлес қосады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Программа по математике для V-VI средней общеобразовательной школы
2. Гнеденко Б.В. Очерки по истории математики в России М., 1946.
3. Нурсултанов К. Очерк истории математических знаний в Казахстане и вопросы использования ее материалов в педагогическом процессе. Диссертация на соискание уч.ст. канд. пед. наук. Алматы, 1975 – 189 стр.

Резюме

В статье рассматриваются пути эффективного использования исторических материалов на уроках математики. Включение исторических сведений способствует повышению интереса учащихся к предмету, развитию их логического и критического мышления. Автор подчеркивает значение изучения истории математических понятий,

трудов великих математиков и исторических задач в учебном процессе. Также описываются методы расширения кругозора и углубления знаний учащихся через применение исторических фактов и примеров.

Ключевые слова: математика, исторические материалы, познавательный интерес, учебный процесс, развитие личности, исторические задачи.

Summary

The article explores the effective use of historical materials in mathematics lessons. Integrating historical information enhances students' interest in the subject and develops their logical and critical thinking skills. The author emphasizes the importance of incorporating the history of mathematical concepts, the works of great mathematicians, and historical problems into the learning process. The article also presents methods for broadening students' worldviews and deepening their understanding through historical examples and facts.

Keywords: mathematics, historical materials, cognitive interest, learning process, personal development, historical problems.

ОӘК: 51-77

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЖАСӨСПІРІМДЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР

Таңатарова Анар Асылбекқызы

математика пәні мұғалімі

*Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы,
Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі*

Түйін. Бұл мақалада математика сабақтарында жасөспірімдермен жұмыс жүргізудің психологиялық аспектілері қарастырылады. Автор оқушылардың жас ерекшеліктерін, олардың эмоционалды және когнитивті даму деңгейін, мотивация мен өзін-өзі бағалау факторларын ескере отырып, оқу процесін тиімді ұйымдастыру жолдарын сипаттайды. Математика пәні оқушылардан зейінділік, табандылық және сыни ойлауды талап етеді, сондықтан педагогтың психологиялық сауаттылығы, эмпатиясы мен эмоционалды қолдауы оқушының пәнге деген көзқарасы мен оқу жетістігіне тікелей әсер етеді. Мақалада эмоционалдық интеллектіні дамыту, ынталандыру және жағымды психологиялық ахуал қалыптастыру тәсілдері де қарастырылады.

Түйін сөздер: жасөспірім, психологиялық қолдау, мотивация, эмоциялық интеллект, математика сабағы, оқыту процесі.

Кіріспе. Жасөспірімдермен математика сабағында жұмыс жүргізу көптеген педагогтар үшін күрделі міндет болып табылады. Жасөспірімдік кезең — физикалық, эмоциялық және психологиялық дамудағы жылдам өзгерістермен сипатталатын ерекше өмірлік кезең, сондықтан ол оқытуда ерекше көзқарасты қажет етеді. Бұл мақалада математика сабақтарында жасөспірімдермен жұмыстың психологиялық аспектілері қарастырылып, оқыту процесін қызықты әрі нәтижелі етуге көмектесетін тиімді стратегиялар ұсынылады.

Жасөспірімдік шақ тек физиологиялық өзгерістермен ғана емес, сонымен қатар эмоциялық саладағы күрт ауытқулармен де сипатталады. Бұл жастағы оқушылар өзін-өзі тану, қоғамдағы орнын анықтау және құрдастарымен қарым-қатынас орнату барысында түрлі қиындықтарға тап болады. Мұндай жағдайлар қорқыныш, сәтсіздікке ұшыраудан үрей, айналасындағылар тарапынан түсінбеушілік сияқты жағымсыз эмоцияларға әкелуі

мүмкін. Сондықтан мұғалімдер математика сабағында жасөспірімдермен жұмыс жасағанда осы факторларды ескеріп, сенімге, қолдауға және өзара түсіністікке негізделген атмосфера қалыптастыруы қажет. Мақалада осындай қиындықтарды жеңуге және математика сабақтарын жасөспірімдер үшін эмоциялық тұрғыда жайлы етуге көмектесетін әдіс-тәсілдер қарастырылады [4].

Жасөспірімдердің математика пәнін меңгеруіне психологиялық факторлардың әсері — осы пәнді табысты оқытудың маңызды құрамдас бөлігі. Жасөспірімдік кезеңнің психологиялық ерекшеліктері олардың математикаға деген қызығушылығына және білімді меңгеру тиімділігіне тікелей ықпал етеді.

Мұндай факторлардың бірі – мотивация. Жасөспірімдердің өз қызығушылықтары, мақсаттары мен тілектері бар және олар кейде мектеп бағдарламасындағы мазмұнмен сәйкес келе бермейді. Сондықтан мұғалім оқушылардың жеке мотивациясын ескеріп, оқу материалын өмірлік жағдайлармен байланыстыруы тиіс. Бұл тәсіл оқушылардың математикалық білімнің өз өмірлеріндегі маңызын сезінуге мүмкіндік береді.

Тағы бір маңызды фактор – өзін-өзі бағалау. Жасөспірімдік шақта адам өз қабілеттері мен мүмкіндіктерін бағалай бастайды. Егер оқушы өз математикалық қабілетіне сенбесе немесе қателесуден қорықса, бұл оның оқу жетістігіне кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан мұғалімдер қолдаушы және сенімге негізделген орта қалыптастыруы қажет, мұнда қателіктер жазалау емес, даму мен жетілу мүмкіндігі ретінде қабылданады [1].

Сондай-ақ жасөспірімдердің эмоциялық күйі де маңызды рөл атқарады. Күшті эмоциялар — стресс, мазасыздық немесе қорқыныш — назарды бөледі және есепті шешу сапасын төмендетеді. Мұғалімдер оқушылардың эмоциялық жағдайына мән беріп, өзін-өзі реттеу және күйзелісті жеңу стратегияларын үйретуі қажет. Бұл тәсіл оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуына, эмоционалды тұрақтылығына және оқу жетістігіне қол жеткізуіне ықпал етеді.

Сонымен қатар, әлеуметтік орта да жасөспірімдердің математика пәнін меңгеруіне әсер етуі мүмкін. Құрдастармен және мұғалімдермен өзара әрекеттесу пәнге деген қызығушылықты арттыруы да, керісінше оны төмендетуі де ықтимал.

Оқушылардың мотивациясы мен өзін-өзі бағалауын дамыту математика сабағында оқыту процесінің маңызды бөлігі болып табылады. Жасөспірімдердің қызығушылықтары мен бейімдері әртүрлі болғандықтан, педагогтың негізгі міндеті — оқуға ынталандыратын орта құрып, әрбір оқушының өз мотивациясын табуына көмектесу.

Мотивацияны дамытудың негізгі аспектілерінің бірі — оқушыларды оқу процесіне белсенді тарту. Мұғалімдер проблемалық оқыту, топтық жұмыс сияқты түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдана отырып, қызығушылық пен оқуға деген ұмтылысты арттыра алады. Сонымен бірге сенім мен қолдау атмосферасын қалыптастыру маңызды, өйткені әр оқушы өзін жайлы сезініп, өз жетістіктерін саналы түрде қабылдай алуы қажет [4].

Сондай-ақ, жасөспірімдерге математика пәніне қатысты жағымды өзін-өзі бағалау қалыптастыруға көмектесу қажет. Көптеген оқушылар бұл пәннен қорқады, себебі есептер күрделі, ал бұрынғы нәтижелері сәтсіз болуы мүмкін. Мұғалім олардың қателікке деген көзқарасын өзгертіп, оқу процесінің өзіне назар аударудың маңызын көрсетуі тиіс. Тек нәтиже ғана емес, еңбек пен талпыныстың бағалануы оқушылардың өз күшіне сенімін арттырады. Мұғалімнің тұрақты мадақтауы, шағын жетістіктерін мойындауы да оқушылардың өзін-өзі бағалауына оң әсер етеді.

Жасөспірімдермен жұмыс істеудің маңызды қырларының бірі — олардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеру. Әрбір оқушының оқу стилі әртүрлі, сондықтан мұғалім оқу материалын және әдістемесін бейімдеуге дайын болуы керек. Көрнекі материалдарды немесе интерактивті тапсырмаларды пайдалану математикалық ұғымдарды нақтырақ елестетуге, оқу процесін қызықты әрі түсінікті етуге мүмкіндік береді [2].

Қорытындылай келе, математика сабақтарында жасөспірімдермен жұмыс жасау — олардың мотивациясы мен өзін-өзі бағалауын дамытуға бағытталған ерекше назар мен психологиялық икемділікті қажет етеді.

Жасөспірімдермен жұмыс барысында мұғалім эмоциялық және мінез-құлықтық қиындықтармен бетпе-бет келуі мүмкін. Алайда, белгілі бір стратегиялар бұл қиындықтарды жеңуге және оқу үшін қолайлы атмосфера құруға мүмкіндік береді.

Маңызды аспектілердің бірі — сенімді қарым-қатынас орнату. Мұғалім оқушылардың эмоциялық жағдайына түсіністікпен қарап, қолдау көрсетуі керек. Бұл әсіресе оқушының математика пәніне немесе өз қабілеттеріне қатысты теріс эмоциялар сезінетін жағдайларда өзекті. Мұндай сәттерде мұғалім сабырлық танытып, оқушыға қорқынышын жеңуге және өзіне деген сенімділікті қалпына келтіруге көмектесуі қажет.

Сонымен қатар, пайдалы стратегиялардың бірі — жасөспірімдердің өз уақытын тиімді ұйымдастыруына және мінез-құлқын бақылауына көмектесетін әдістерді қолдану. Мысалы, оларға сабақ жоспарын құру, жеке оқу кестесін жасау, мақсаттар қою сияқты тәсілдерді ұсынуға болады. Мұндай әдістер жасөспірімдерге өз өмірін басқару сезімін қалыптастырып, математикаға деген оқу мотивациясын арттырады.

Маңызды стратегиялардың бірі – кері байланысқа позитивті көзқарасты қолдану. Қателіктер мен кемшіліктерге назар аударудың орнына, мұғалім оқушының жетістіктерін атап көрсетіп, оның еңбегін мадақтауы тиіс. Бұл тәсіл сабақта жағымды психологиялық атмосфера қалыптастыруға және жасөспірімдердің өзін-өзі бағалау деңгейін арттыруға көмектеседі.

Сонымен қатар, эмоциялық және мінез-құлықтық қиындықтармен жұмыс істегенде әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру маңызды. Кейбір жасөспірімдерге қосымша қолдау немесе тапсырмаларды жекелендіру қажет болуы мүмкін [2].

Мұғалім мен жасөспірім арасындағы өзара әрекеттесу математика пәнін оқыту процесінде шешуші рөл атқарады. Бұл өзара байланыстың психологиялық аспектілері ерекше маңызға ие, өйткені дәл осы факторлар мұғалімнің жұмыс тиімділігі мен оқушының оқу нәтижесіне әсер етеді.

Бірінші психологиялық аспект – жасөспірімдердің жас ерекшеліктерін ескеру.

Бұл жаста оқушылардың өзіндік санасы қалыптасады, сыни ойлау қабілеті дамиды және дербестікке ұмтылыс күшейеді. Сондықтан мұғалім сабақ жоспарын құру мен оқыту әдістерін таңдауда осы ерекшеліктерді міндетті түрде ескеруі тиіс. Мысалы, тәжірибелік мазмұндағы есептерді қолдану жасөспірімдерге математиканың өмірмен байланысын көруге және пәннің маңыздылығын сезінуге мүмкіндік береді.

Екінші аспект – сабақта сенімге негізделген атмосфера құру.

Жасөспірімдер жиі қателіктен қорқу немесе өз математикалық қабілеттеріне сенімсіздік сезімін бастан кешіреді. Мұғалімнің міндеті – шыдамдылық таныту, әрбір оқушының белсенділігін қолдау және ашық қарым-қатынасқа жағдай жасау. Мұндай ортада оқушылар өздерін қауіпсіз сезінеді және қателіктің – оқудың табиғи әрі дамуға жетелейтін бөлігі екенін түсінеді.

Үшінші аспект – оқытуды жекелендіру (индивидуализация).

Жасөспірімдердің математикалық дайындық деңгейі, қабілеті мен пәнге деген бейімділігі әртүрлі болуы мүмкін. Мұғалім өз жұмыс әдістемесін әр оқушының қажеттілігіне қарай бейімдей білуі керек: біреуге қосымша тапсырма беру, ал басқасына материалды қарапайым тілмен түсіндіру қажет болуы мүмкін.

Мұндай тәсіл оқушыларға өз жетістіктерін сезінуге, пәнге деген қызығушылығын сақтауға және алға ұмтылуға мүмкіндік береді [2].

Мұғалім мен жасөспірім арасындағы тиімді өзара әрекеттесу математика пәнін меңгерудің сәттілігіне айтарлықтай әсер етеді. Математиканы оқытуда психологиялық әдістер мен тәсілдердің рөлі зор. Олар оқушылардың оқу процесінде кездесетін қиындықтарды еңсеруге және пәнге деген оқу мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді.

Мұндай тәсілдердің бірі – әрбір оқушыға жеке көзқарас таныту. Жасөспірімдердің қызығушылықтары, қабілеттері және оқу стилдері әртүрлі, сондықтан мұғалім оқу материалы мен әдістемесін жекелей бейімдеп, нақты оқушыға бағыттауы керек. Бұл әдіс сабақта қолайлы психологиялық жағдай қалыптастырып, оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттырады және оқу процесін анағұрлым тиімді етеді [2].

Жасөспірімдермен математика сабақтарында табысты жұмыс істеу үшін ойын элементтерін қолдану да өте тиімді тәсіл болып табылады. Ойын түріндегі оқыту пәнге деген қызығушылықты арттырып қана қоймай, ойлау процестерін белсендіреді және ақпаратты есте сақтауды жеңілдетеді. Сабақта логикалық ойындар мен басқатырғыштарды ұйымдастыруға, бәсекелестік элементтері бар тапсырмалар құрастыруға немесе логикалық ой жүгіртуді қажет ететін жағдайларды моделдеуге болады. Мұндай тәсіл оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, математикалық ойлауын дамытуға септігін тигізеді.

Жасөспірімдермен жұмыстың маңызды аспектілерінің бірі – позитивті қолдау мен мадақтауды пайдалану.

Математикадағы жетістіктер үшін, тіпті шағын ілгерілеулердің өзіне де мадақтау айту оқушыларды ынталандырып, әрі қарай табысқа ұмтылуға итермелейді. Бұл қолдау ауызша мадақтау, мұғалімнің жылы пікірі, немесе кей жағдайда шағын сыйлықтар мен артықшылықтар түрінде болуы мүмкін. Мұндай оң күшейту (положительное подкрепление) оқушының өзін-өзі бағалауын көтеріп, пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Сонымен қатар, жасөспірімнің психологиялық жайлылығын қамтамасыз ету аса маңызды. Мұғалім сабақта өзара сенім мен қолдау атмосферасын қалыптастыруы керек, мұнда әрбір оқушы өз ойын еркін жеткізе алады және қателесуден қорықпайды. Математика пәнін оқуда жасөспірімдер кездесетін қиындықтарға шыдамдылықпен және түсіністікпен қарау қажет. Мұндай жылы қарым-қатынас пен эмоционалдық қолдау оқушылардың оқу мотивациясын күшейтіп, олардың математикаға деген сенімін арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абрамова, Г. С. Возрастная психология [Текст]: учеб. пособие для студ. вузов / Г. С. Абрамова. — М.: Академический Проект, 2003. — 704 с
2. Гликман, И. Как стимулировать желание учиться? [Текст] / И. Гликман // Народное образование. — 2003. — № 2. — С. 139–144.
3. Эльконин, Д. Б. Избранные психологические труды. Проблемы возрастной и педагогической психологии [Текст] / Д. Б. Эльконин; под. ред. Д. И. Фельдштейна. — М.: Междунар. педагог. Академия, 1995. — 219 с.

Резюме

В статье рассматриваются психологические аспекты работы с подростками на уроках математики. Автор анализирует возрастные особенности учащихся, их эмоциональное и когнитивное развитие, а также роль мотивации и самооценки в образовательном процессе. Поскольку математика требует от школьников внимания, усидчивости и логического мышления, важную роль играет психологическая компетентность педагога, его эмпатия и эмоциональная поддержка. Также освещаются методы развития эмоционального интеллекта, стимулирования познавательной активности и формирования позитивного психологического климата на уроке.

Ключевые слова: *подросток, психологическая поддержка, мотивация, эмоциональный интеллект, урок математики, образовательный процесс.*

Summary

This article explores the psychological aspects of working with adolescents in mathematics lessons. The author examines students' age-specific characteristics, their emotional and cognitive development, and the influence of motivation and self-esteem on the learning process. Since mathematics requires concentration, perseverance, and logical thinking, the teacher's psychological competence, empathy, and emotional support play a key role in students' academic success and attitude toward the subject. The article also discusses methods for developing emotional intelligence, encouraging cognitive engagement, and creating a positive psychological atmosphere during math lessons.

Keywords: adolescent, psychological support, motivation, emotional intelligence, mathematics lesson, learning process.

ОӘК: 51-77.

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ

Орынбек Уалихан Серікұлы

математика пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Түйін. Бұл мақалада математика сабақтарында оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін тиімді қолданудың маңызы мен ерекшеліктері қарастырылады. Автор заманауи педагогикалық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру, пәнге деген қызығушылығын дамыту және білім сапасын жақсарту жолдарын сипаттайды. Мақалада саралап оқыту, проблемалық оқыту, цифрлық технологиялар мен топтық жұмыс элементтерін қолданудың тиімділігі нақты мысалдармен дәлелденеді. Сонымен қатар, мұғалімнің кәсіби шеберлігін жетілдірудің маңыздылығы атап өтіледі.

Түйін сөздер: математика, жаңа әдіс-тәсілдер, инновациялық технологиялар, оқыту үдерісі, танымдық белсенділік, мотивация.

Кіріспе. Елбасының Қазақстан халқына Жолдауында: «Ұлттық бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен айқындалады» деп айтылған. Еліміздің болашағы көркейіп, өркениетті елдер қатарына қосылуы, бүгінгі ұрпақ бейнесімен көрінеді. [1] Әлемдік білім кеңістігіндегі жалпы білім берудің басымдылық мақсаты-өзгермелі өмір жағдайына тез бейімделетін, өз жолын дұрыс таңдай білетін, оң шешім қабылдай алатын сыни тұрғыдан ойлай білетін, тұлға дайындау болып отыр. «Мектеп жұмысы мен оқушы жетістіктерін өрістетудегі негізгі тұлға-мұғалім». Біздің тәуелсіз елімізде өркениетке жетелер жолдың бастауы-білім ордалары десек, оның тірегі мұғалімдер қауымы. Ұстаз алдындағы зор міндет дүниежүзілік озық тәжірибелерге сүйеніп, жаңа типті оқыту, яғни әр баланың табиғи қабілетін дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасай отырып, оны жан-жақты дамыту керек. Сондықтан да, білім беруде реформалауды жүзеге асыру сатысы-іс-тәжірибені өзгертуді жүзеге асырушы: кәсіби-педагогикалық шеберлігі жоғары ұстаздар болмақ. [2, б.7]

«Мұғалімдер, өз кезегінде, өзінің сабақ беруіне емес, оқушылардың оқу ептілігін дамытуға назар аударуы тиіс». Оқушының алған білімін өзі өңдеп, қорытындысын өзі дайындауға үйрету керек. Сонда ғана оқушы шығармашылыққа бет бұрып, ізденімпаздықты үйренеді. Мұғалім - басқарушы, ұйымдастырушы. Оқушы - ізденуші, орындаушы. Әрбір сабақтың нәтижеге бағытталып берілуі оқушы күзіреттілігін қалыптастырады. Оқыту жүйесі белгілі бір әдістемеге негізделеді. Әдістеме жан-жақты

ойластырылып, тиімді қолданылса, өтілетін әрбір тақырыптың мазмұны да ойдағыдай ашылып, оқушылардың білімді меңгеруіне жеңіл тиеді. Мұғалім әдістемесі көп жылдар бойы ұстаздық қызметінің істәжірибесінен күнделікті сабақ беру процесімен тығыз байланысып жатады. [3,6.5] Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту мен оқуға арналған зерттеу-лердің негізгі ерекшеліктері олардың оқу сабақтарын балалар үшін қызықты, тартымды және маңызды етуге бағытталуы болып табылады.

Оқыту мен білім берудегі жаңа әдіс-тәсілдерді оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес жүйелі қолдануды ұстанамын. Математика есептерін шығаруды үйретудің жалпы әдістері.

1.Синтетикалық әдіс. Берілген есепті шығарудың қажетті шарттарының бірі — сол есепке келтірілетін көмекші есептерді шығара білу. Мұндай көмекші есептерді шығару іскерліктері қалыптасқан жағдайда, бар мәселе негізгі есептің шарттарын қанағаттандыратын қасиеттердің жынтығын табуга тіреледі. Есеп шығарғанда көбінесе синтетикалық әдіс жетекші орын алады. Синтетикалық әдістің мәні мынадай: негізгі есептің кейбір мәліметтерін пайдаланып көмекші шамаларды анықтайды, яғни көмекші қарапайым есептердің бірінші сериясын шығарады. Одан соң осы есептің шешуін, негізгі есептердің мәліметтерімен қоса пайдалана отырып, көмекші есептердің екінші сериясын шығарады. Сөйтіп, негізгі есептегі ізделетін шаманы тапқанша, осы процесті жалғастыра береді.

2.Аналитикалық әдіс. Есепті аналитикалық әдіспен шығару. «Есепте қойылған мәселеге жауап беру үшін нені білу керек?» деген сұрақтан басталады. Бұл сұраққа толық жауап беру үшін есептің мәліметтерін айқындап, оның ізделетін шамамен байланысын анықтау керек.

3. Салу есептеріндегі аналитикалық әдіс. Геометриялық салу есептерін шығару барысында аналитикалық әдістің ролі арта түседі. Тек қарапайым салу есептерін алдын ала талдаусыз шығаруға болады. Ал күрделі салу есептерін шығарғанда талдау арқылы салудың жоспары жасалып, жолы көрсетіледі.

4. Алгебралық талдау. Алгебралық талдау деп алгебралық әдіс-тәсілдердің жиынтығын түсінеді. Ал есеп шығарғанда есеп мәліметтері (берілген шамалар) мен ізделетін (белгісіз) шамалардың арасында байланыс орнатылады. Бұл үшін ізделетін шаманы (белгілеп, берілген мәліметтерді пайдалана отырып, оларға қажетті амалдарды қолданылады. Сөйтіп, аралық шамаларды өрнектейді. Мұның өзі теңдеулерді немесе теңдеулер жүйесін құруға әкеледі.

5. Есеп шығарудың арнаулы әдістері. Біз бұған дейін есеп шығарудың неғұрлым жалпы әдістерін қарастырдық. Бұл әдістермен қатар, есеп шығарғанша арнаулы әдістер жиі қолданылады. Олар: сарқа сынау, жинақтау, модельдеу және ізделетін шаманың жуық мәндерін табу әдісі. [2,6.21] 2018 жылы 7 сыныпта алгебра мен геометрия сабақтарында жаңартылған бағдарлама бойынша әдіс-тәсілдерді қолданып сабақтарымды түрлендіріп өткіздім. Топқа бөліп оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін қолданылған әдіс-тәсілдердің тиімдісін іріктеп, балалардың жасына, деңгейіне байланысты топтастырдым. Сабақтарымды қызықты әрі табысты өту үшін мен «РАФТ» , «Бұрыштар», «Stop» кадр, «ДЖИГСО» әдістерін және тағы басқа әдістерін қолданамын. Солардың ішінен тақырыпты бекіту үшін қолданылған әдістердің ақпараттық технологиялардың аз қолданылатын байқадым. «MathTask» мобильді қосымшасын құрастырудағы ең басты түткісі осы болды.

«MathTask» жаңа мобильді қосымшасы Математика сабақтарында оқушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында көптеген жаңа әдістер, мобильді қосымшалар жасалуда. Басты назар қазіргі баланың зейіні, оны қызықтыратын дүниелер. Балалардың күнделікті қолданатын ақпараттық құралдары ол-ұялы телефон. Бұдан жасалатын қорытынды математикаға қызығушылығын арттыру үшін ұялы телефонды қолдана отырып жаңа мобильді қосымша енгізу. Жаңа мобильді қосымшаның атауы «MathTask».

Бұл қосымшаның мағынасы екі сөзден тұрады, «mathematical tasks» яғни аудармасы «математикалық есептер».

«MathTask» мобильді қосымшасының басқа әдістерден айырмашылығы, әрбір есепке ұпай алу үшін есепті шығара алуы керек. Яғни, оқушы есепті шығара алмайтын болса сәйкесінше ұпай кемітіледі, сондықтан бағасы төмендейді. Сол үшін жұптарымен немесе жалғыз оқушыға бұл мобильді қосымшаны жүктеп, орындатпас бұрын тақырыпты толық меңгерту қажет. Қосымшаны тақырыпты бекіту сабақтарына қолданған өте тиімді. Тапсырмалар сыныптың оқып жатырған тақырып, бөлімдеріне байланысты топтастырады. Өтіп жатырған тақырып бойынша таңдап есеп шығаруды бастайды. Барлық балаға тақырыпты бекітуге 5 есеп берілген болса, сол есепті кім жылдам, әрі дұрыс орындаған болса сол оқушылар жоғары ұпалар алады.

Қосымшада жаңартылған мазмұн бойынша 5-7 сыныптардың есептерімен қамтылған. Тапсырмалар орындалып болғаннан кейін әрбір оқушының қанша ұпай жинағаны мониторда көрініп тұрады. Оқушының іс-әрекеті: Оқушы тақырыпты меңгеріп, есептерді шығару дағдысын дамытуы қажет. Есептер тақырыпқа сай беріледі, оны шығарып дұрыс жауабын енгізі қажет. Егерде жауабы сәйкес келсе «Дұрыс» деген жауап шығады, керісінше болса «Дұрыс емес» деген жауап шығады. Яғни бала тест орындағандай тек жауабын белгілеп қана емес сонымен қатар шығару жолын білу арқылы, оқушының бойынша есеп шығару дағдысы қалыптасады.

Оқытушының іс-әрекеті: Бұл қосымшаны пайдаланбас бұрын оқушылар тақырыпты жақсылап түсінуі қажет. Болып жатырған процесті басқару, алдын ала есептерді қарап, өзінде де дұрыс жауаптар мен қатар шығару жолы болғаны абзал. Оқушының шығарған есептерін қадағалап жүруі тиіс. Жауаптарын енгізгенде қателіктер кетпеуін қадағалау. Қорытынды бойынша оқушылардың деңгейін анықтау оңай болады, әрі қиналған тақырыптарына қайта шолу жасауға себеп болады.

Қорытынды. Қазіргі мектеп ғылым жетістіктері мен адам қызметінің әртүрлі салаларының сұраныстарына сәйкес ертеңгі күннің қажеттіліктеріне сай бола отырып, мектеп бітіруші түлектің алдағы өміріне қажетті білімінің берік іргетасын қалауы керек. Сондықтан, білімдер мен икемділіктер білім жүйесін құруға арналуы тиіс. Жалпы, білім жүйесінде ақпараттық технологиялардың тереңдеп енуі оны оқыту әдістемесін ғана емес, мазмұнын да өзгерте бастады. Математика саласында математикалық әдістер мен математикалық ойлау ғана емес, жалпы ғылыми дүниетанымын да жаңаруда. Мектепте математикалық білім беру мазмұнын жаңарту мен оны оқыту әдістемесін жетілдіруден бұрын математикалық білім беру сапасын жолға қоюымыз қажет. Қазіргі кезде математикада есептер шығару дағдысына қатысты белгілі қайшылықтан туындаған проблемалық сұрақ зерттеу жұмысының тақырыбын таңдауға ықпал еткен еді. Қайшылықтың мәні: -Математика пәнінен оқушылардың білім сапасы төмен болуы; - Математика сабақтарында есеп шығарудың дағдысының болмауы. Сонымен зерттеу жұмысының нәтижесі ретінде төмендегідей ұсыныстар туындады:

«MathTask» мобильді қосымшасын математика сабақтарында қолданысқа енгізу. Қосымша ұялы телефон арқылы жұмыс жасағандықтан, оқушылардың пәнге деген қызығушылықтары оянады деп сенемін. Бұл математика пәнінің мұғалімдеріне үлкен мүмкіндіктер беретін еді. Оқушылардың деңгейіне байланысты жұмыстарын жоспарлауға, есептер шығару дағдысын арттыру үшін, жыл бойы тапсыратын тоқсандық, бөлімдік жиынтық бағалауларға дайындық болар еді. Қазіргі таңда оқу үрдісінде математиканы оқытуда сан-алуан жаңа әдіс-тәсілдер мен технологиялар сапалы білім беруде үлкен рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Н.Ә.Назарбаев, «Қазақстан-2050» жолдауы
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық-I, 2017.
3. С.Мирсеитова , «Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде.»

4. Ғаламтор сайттары.ustaz.kz\bolimderi\file\, sabad.kz.

Резюме

В статье рассматриваются значение и особенности эффективного использования новых методов и приёмов обучения на уроках математики. Автор описывает способы повышения познавательной активности учащихся, развития интереса к предмету и улучшения качества знаний посредством применения современных педагогических технологий. Приводятся примеры успешного внедрения дифференцированного, проблемного обучения, цифровых инструментов и групповой работы. Отмечается важность профессионального совершенствования учителя для успешной реализации инновационных подходов.

Ключевые слова: математика, новые методы, инновационные технологии, учебный процесс, познавательная активность, мотивация.

Summary

The article examines the importance and features of effectively using new teaching methods and techniques in mathematics lessons. The author describes ways to enhance students' cognitive activity, develop interest in mathematics, and improve learning quality through the implementation of modern pedagogical technologies. Examples of using differentiated and problem-based learning, digital tools, and group work are provided. The article also emphasizes the importance of teachers' professional development for the successful application of innovative approaches.

Keywords: mathematics, new methods, innovative technologies, teaching process, cognitive activity, motivation.

ОӘК: 51-77.

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ-СЕЗІМДІК САЛАСЫН ДАМУ ТӘСІЛДЕР

Кенжебаева Салтанат Джарылкасыновна

математика пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Түйін. Мақалада математика сабақтарында оқушылардың эмоциялық-сезімдік саласын дамытуға, танымдық қызығушылығын қалыптастыруға арналған түрлі тәсілдер мен әдістер қарастырылады. Танымдық қызығушылықтың тек іс-әрекет процесі мен нәтижесіне ғана емес, сонымен қатар эмоциялық-сезімдік саланың компоненттері — көңіл күйге, сезімдерге, өзін-өзі бағалауға, уайымшылдыққа және эмоцияларға да оң әсер ететіні айтылған.

Түйін сөздер: эмоциялық-сезімдік сала, эмоциялар, сезімдер, уайымшылдық (тревожность), өзін-өзі бағалау, педагогикалық бағалау, жазалау, мадақтау, қызықты математика.

Мәселенің қойылуы. оқушылардың эмоциялық-сезімдік дамуы мәселесі педагогика саласындағы ең өзекті тақырыптардың бірі болып табылады. Мұны былай түсіндіруге болады: қолайлы эмоциялық даму оқушының зияткерлік және басқа да іс-әрекет салаларының қалыптасуын қамтамасыз етеді. Қазіргі таңда балалардың мультимедиялық ортада үнемі болуына байланысты өзара қарым-қатынастары азайып, тұйық, ашуланшақ, эмоциялық тұрғыдан суық бола бастады, өйткені тікелей қарым-қатынас эмоциялық-

сезімдік саланы байытады. Заманауи балалар өзгенің сезіміне аздап немқұрайлы қарайтын болды.

Мақаланың мақсаты – оқушыларға тек берік және терең білім беріп қана қоймай, олардың эмоциялық-сезімдік саласын, танымдық әлеуетін белсендірудің түрлі тәсілдері мен әдістерін қарастыру болып табылады. Остроградский «скука – ең қауіпті у» деп жазған. Белгілі болғандай, қызығушылықсыз алынған білім пайдалы бола алмайды. Сондықтан педагогикадағы ең күрделі әрі маңызды міндеттердің бірі – оқушылардың эмоциялық-сезімдік саласын қалыптастыру, себебі дәл осы эмоциялық күйлер оқушылардың танымдық қызығушылығын белсендіруге, оқу процесінің нәтижесіне әсер етуге ықпал етеді.

Негізгі материалды баяндау. Мектептегі ең маңызды құбылыс және оқушы үшін ең жарқын үлгі – мұғалімнің өзі. В. Сухомлинскийдің айтуынша, мұғалім оқушыларға тек білім әлеміне терезе ашып қана қоймай, өзінің ішкі әлемін де ашады. Шынында да, оқушылардың сабақтағы эмоциялық күйлері мұғалімнің мінез-құлық ерекшеліктеріне тікелей байланысты: жылы жымию, мадақтау, сабырлы мінез, қызықты оқыту әдістері, тартымды келбет – бұлардың барлығы оқушыларда жағымды эмоциялық күйлердің пайда болуына ықпал етеді. Ал жазалау, елемеу, әділетсіздік, жаман көңіл-күй, түсінбеушілік – оқушыларда жағымсыз эмоциялық күйлердің туындауына себеп болады [2].

Мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынастың ең маңызды элементтерінің бірі – оқушыларды амандасу және оларға жылы сөзбен жүгіну. Себебі кез келген сабақтағы қарым-қатынас дәл осы сәттен басталады. Сәтті сәлемдесудің үлгісі ретінде «Қайырлы күн!» деген сөзді айтуға болады. Бұл сөз мұғалімнің оқушыларға көтеріңкі көңіл-күй тілейтінін, жақсы күн өткізуге бағыттағанын білдіреді [3].

Мұғалімнің басты құралы – сөз. Бір ғана сөз оқушының жағымды эмоциясын оятып, көңілін көтере алады немесе керісінше, жағымсыз реакция мен өзіне деген сенімсіздік тудыруы мүмкін. Егер мұғалім оқушыға жеткілікті көңіл бөлмесе, пәнге қызығушылық тудыра алмаса, ол өз оқушыларының эмоциялық дамуындағы өзгерістерді уақытында байқап, ескере алмайды. Тәжірибе барысында оқушылармен жұмыс жасағанда келесі тіркестерді қолдану тиімді: «Тамаша жұмыс!», «Өте жақсы!», «Қарашы, сенде қандай жақсы шықты!», «Өзіңе сенімді бол, сен мықтысың!» [4].

Мұғалім тек оқу үдерісін ұйымдастырып қана қоймай, сонымен қатар оқушы тұлғасының түрлі қырларына әсер етеді. Мұғалімнің сөздік қарым-қатынасы арқылы оқушылармен өзара түсіністік қалыптасып, олардың бір-біріне деген қатынастары да дамиды.

Оқушылардың эмоциялық-сезімдік саласын қалыптастырудағы мадақтаудың рөлі. Сабақта оқушылардың эмоциялық-сезімдік саласын дамыту мен танымдық қызығушылығын арттырудың маңызды факторларының бірі – мадақтау. В. Сухомлинский мадақтау мүмкіндіктерін қарастыра отырып, баланың мектептегі жетістігі мұғалімнің оның эмоцияларына қаншалықты әсер ете алуына байланысты екенін атап өткен. Ол оқушының тұлғалық дамуы көбіне мұғалімнің эмоциялық-сезімдік салаға әсер ете алу қабілетіне тәуелді деп санаған.

Мұғалім тарапынан айтылған мадақтау оқушының өзін-өзі құрметтеу сезімін арттырып, өз бейнесін жағымды қалыптастыруға көмектеседі. Мұғалім оқушыларын мадақтау арқылы олардың мықты жақтарына назар аударады, әрі алға ұмтылуға шабыттандырады. Баланың өзіне деген сенімін нығайту, оның оқуға қабілетті екенін көрсету арқылы мұғалім оқушының ішкі мотивациясын қалыптастырады [6].

Дегенмен, мұғалімнің қолдау сөздері тек мақтау түрінде емес, ізгі ниетті сын арқылы да болуы мүмкін. Бұл тәсіл оқушыны өз жұмысындағы кемшіліктерді түзетуге ынталандырады. Мұғалім сын айтқанда, оны оқушы дұрыс қабылдайтындай етіп жеткізуі керек. Сын деструктивті емес, конструктивті сипатта болуы шарт.

Оқу мотивациясы мен эмоциялық ынталандыру

Қазіргі педагогикада оқушылардың оқу мотивациясының төмендеу себептері өзекті мәселе болып отыр. Оқу мотивациясы бірқатар факторлардың ықпалымен қалыптасады, ол оқушының өз жетістіктерін қалай қабылдайтынын, өзін-өзі бағалауын және оның тұлғасына деген мұғалім мен сыныптастарының назарын қамтиды. Көптеген зерттеушілердің пікірінше, эмоциялық ынталандыру – оқушы тұлғасының ішкі саласына бағытталған педагогикалық әсер ету құралы [8]. Эмоциялық ынталандыру сабақтағы шиеленісті азайтып, оқушылардың жағымды эмоцияларын оятуға, танымдық тапсырмаларды орындауда табыс сезімін туғызуға, өзін-өзі бағалауды арттыруға және өз күшіне сенім қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сабақтағы жарыс элементтері мен эмоциялық белсенділік. Біздің ойымызша, жарыс (сайыс) оқу процесіндегі эмоциялық ресурстарды ынталандырудың маңызды шарты болып табылады. Жарыс оқу әрекеті барысында өзара қолдау мен ынтымақтастықты дамытады, оқушылардың белсенділігін арттырады. Сонымен қатар жарыс оқу процесінде жақын және алыс мақсаттарға жету мүмкіндігін туғызады, табыс пен жеңіс қуанышын сезінуге, өз-өзіне сенімділікті арттыруға, эмоциялық-сезімдік саланы дамытуға жағдай жасайды.

Жарыс сабақтағы тиімді коммуникацияны нығайтады, оқу процесін эмоциялық мазмұнмен байытады және оқушылардың дербестігі мен танымдық белсенділігін арттыруға ықпал етеді [1].

Алайда, оқу үдерісінде ұзақмерзімді жарыстарды ұйымдастыру мұғалім үшін көп еңбекті қажет ететін күрделі іс болып табылады. Мұғалімнің белсенділігі төмендеген жағдайда оқушылардың қызығушылығы да тез жоғалып, қарсыластарына деген агрессия пайда болуы мүмкін. Сондықтан мұғалім оқушылардың қызығушылығын үнемі қолдап, жарыс түрлерін түрлендіріп, ойын элементтерін енгізіп отыруы қажет. Нағыз тартымды жарыс кезінде балалардың бойында жауапкершілік, өзара көмек, жанашырлық, қуаныш сезімдері дамып, олар өз іс-әрекеттерінен қанағаттану табады, нәтижесінде нағыз ұйымшыл ұжым қалыптасады. Сондықтан математика сабақтарында білімге негізделген ойын-жарыстарды, мысалы, фигураларды, формулаларды, өлшем бірліктерін білуге арналған эстафеталарды қолдану тиімді [10].

Эмоциялық әсер ету және педагогикалық бағалаудың рөлі. Оқушылардың эмоциялық қабылдау ерекшеліктерін білу мұғалімге олардың эмоциялық-сезімдік саласына тиімді ықпал етуге мүмкіндік береді. Жарыс элементі сабақтағы тиімді коммуникацияны арттырып, оқу процесін эмоциялық-сезімдік мазмұнмен толықтырады, оқушылардың дербестігі мен танымдық белсенділігін ынталандырады.

Мектеп тәжірибесінде ең негізгі ынталандырушы күш – бұл мектептік баға. Педагогикалық баға оқушының біліміне берілген бағамен қатар, ұжымның ол туралы пікірін де білдіреді. Сондықтан оқушылар жоғары баға алуға тек білім үшін ғана емес, өз беделін сақтау және көтеру үшін де ұмтылады.

Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау мәселесін А. Спирин зерттеген. Ол бағалау қызметін адамның өмірлік маңызы бар құндылықтарға бағдарлануының құралы деп түсіндіріп, оның пайдалы мен пайдасызды, қажет пен қажет еместі ажыратуға мүмкіндік беретінін атап өткен [9].

Я.А. Коменский өзінің «Ұлы дидактика» еңбегінде былай деген: «Адам өмірінде ең зиянды нәрсе – бұл құбылыстарға дұрыс емес баға беру. Дәл осыдан түрлі адасулар мен қателіктер туындайды. Ал шынайы баға – адамның өз әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді.»

В. Сухомлинский де: «Баға жалқаулық үшін жазалау құралы емес, еңбекқорлық үшін марапат болуы керек. Егер мұғалім “екі” мен “бірді” қамшы, ал “төрт” пен “бесті” тәтті сыйлық деп қарастырса, онда балалар көп ұзамай әрі қамшыны, әрі сыйлықты жек көреді» – деп жазған. Оның пікірінше, оқуға ынталандыратын басты күш – бұл еңбектің қуанышы мен табысқа жетуге деген ұмтылыс.

Ш. Амонашвили, И. Гутник, И. Якиманская, В. Беспалько сияқты ғалымдар педагогикалық бағалаудың оқушы тұлғасын қалыптастыруға әсерін зерттеген, ал А. Прихожан мұғалім бағасының оқушының мектептік мазасыздық деңгейіне ықпалын талдаған.

Педагогикалық баға баланың ішкі дүниесіне, соның ішінде эмоциялық-сезімдік саланың компоненттеріне – мазасыздық, көңіл күй, өзін-өзі бағалау сияқты факторларға тікелей әсер етеді. Баға оқушының уайым деңгейін арттыруы немесе төмендетуі мүмкін. Сонымен қатар зерттеулер педагогикалық бағалау мен ата-аналармен қарым-қатынас арасында да байланыс бар екенін көрсетті: себебі оқу-тәрбие процесі мұғалім басшылығымен жүретіндіктен, оқушының оқу барысындағы уайымдары мен эмоциялары міндетті түрде оның мұғаліммен қатынасына әсер етеді [5].

Қазіргі мектептегі математика сабағын саналы және берік меңгеру жеткілікті еңбексіз және табандылықсыз өте қиын. Математика – мектептегі ең көп күш жұмсауды қажет ететін пәндердің бірі болып қала береді. Математика курсына табысқа жету мен оны игеру оқушының еңбегі мен шыдамдылығына тікелей байланысты. Ал шыдамдылық пен табандылық – жақсы көңіл күй мен қызығушылықтан туындайды, ал қызығушылық өз кезегінде танымдық қызығушылықтың арқасында дамиды. Танымдық қызығушылықты дамыту үшін қызықты есептерді шешу әдісі тиімді [2].

Қызықты математиканың ерекшелігі – ол сұрақтарға, есептерге, логикалық тапсырмалар мен өмірлік жағдаяттарға бай. Ол оқушылардың қызығушылығын оятып, мұғаліммен ынтымақтастықта жұмыс істеуге жетелейді.

Мотивацияны арттырудың тиімді жолдарының бірі – тәжірибеге сүйену. Белгілі математик Н. Виленкин балалар психологиясын жақсы түсінген, сондықтан ол жаңа теориялық материалды өмірмен байланысты практикалық есептерден бастауды ұсынған, бұл оқушыларды зерттелетін мәселенің мәніне қызықтыра түседі.

В. Сухомлинский баланы «білім тасқынымен тұншықтырмауға» кеңес берген. Ол: «Мұғалім өз білгенінің бәрін бір сабақта айтып беруге тырыспауы керек, өйткені білім тасқыны баланың қызығушылығын көміп тастауы мүмкін» деген. Сондай-ақ ол баланың алдына әлемді ашу үшін «әрқашан бір нәрсені толық айтпай қалдыру керек, сонда бала өзі қайта оралып, ізденуге ұмтылады» деп жазған.

Б. Кордемскийдің айтуынша, дәл қызығушылық пен таңырқау сезімі арқылы оқушының санасына алдымен «сұлулық сезімі» енеді, ал жүйелі түрде математиканы зерттеу барысында математикалық әдістердің эстетикалық сұлулығын түсіну пайда болады [5].

М.Лисина да танымдық белсенділік процесі адамның ішкі дайындық күйіне, әсер іздеуге, оны танымдық процестер мен ойлау әрекеттерінде жүзеге асыруға байланысты деп есептеген. Сондықтан оқушыларды тек материалды жаттауға емес, әлемді тануға, сұрақтарына жауап іздеуге, тоқтап қалмай үнемі дамуға үйрету қажет.

Қызықты есептерді шешу – оқушылардан тапқырлықты, ой ұшқырлығын, стандарттан тыс ойлауды талап етеді. Мұндай тапсырмалар олардың өз күшіне сенімін арттырып, табыс сезімін, жаңа білімге деген құштарлықты тудырады. Сол себепті мұғалімдер сабақ мазмұнына оқушының деңгейіне сай қызықты есептерді жүйелі түрде енгізуі керек [3].

Қызықты тапсырмаларға қызыққан оқушы математика пәніне ынталанып, әр сабақтан ләззат алады, сұлулық пен жаңалықты тануға құмар болады. Мұндай тапсырмаларды орындау барысында оқушыларда логикалық ойлау, талдау, икемділік, тапқырлық сияқты жалпы интеллектуалдық қабілеттер дамиды. Демек, қызықты есептер мен шығармашылық тапсырмалар ойлау белсенділігін, дербестік пен оқу әрекетіне шығармашылық көзқарасты қалыптастырады.

А.Архипова, Н. Беляева, Л. Выготский және басқа да ғалымдардың зерттеулері көрсеткендей, танымдық қызығушылық – оқу әрекетінің негізі болып табылады. Қызығушылық терең әрі тұрақты білім қалыптастыруға, зияткерлік қызмет сапасын

арттыруға, оқу белсенділігін күшейтуге, қабілеттерді дамытуға және ең бастысы – оқушылардың эмоциялық-сезімдік саласына жағымды әсер етуге ықпал етеді.

Н. Белоус, Г. Березина, Л. Вахрушева, Т. Ерофеева және т.б. зерттеушілердің пікірінше, математиканы меңгерудегі жетістік тікелей қызығушылыққа байланысты, себебі білімнің меңгерілуі оқушының оқу әрекетіне қаншалықты қызығушылық танытқанына тәуелді. Ал эмоциялар, белгілі болғандай, таным процесін не белсендіретін, не баяулататын қозғаушы күш болып табылады [4].

Осылайша, сабақтарда қызықты есептерді, ғалымдар өмірінен алынған оқиғаларды пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың эмоциялық-сезімдік саласын да дамытады. Мұндай сабақтар пәнге деген қызығушылықты, қуаныш сезімін, табысқа жетуден туындайтын шаттықты, өзіне деген сенімділікті қалыптастырады. Сонымен бірге оқушыларда жаңа білімге деген құлшыныс, ғалымдарға құрмет, өзіне және өзгеге деген сыйластық артады. Нәтижесінде оқушының сәтсіздіктен қорқу, мазасыздық сезімі азайып, сыныптастары мен мұғаліммен ашық әрі позитивті қарым-қатынас орнайды.

Қорытынды. Педагогикалық ықпал ету тәсілдерінің бұл тобы оқушылардың қоршаған ортаға, адамдарға және оқу пәніне деген жағымды немесе теріс қатынасын қалыптастыруға бағытталған. Бұл әдістер оқушының өз мінез-құлқын дұрыс бағалауға, өз сезімін түсінуге және эмоцияларын басқаруға үйретеді. Эмоциялық-сезімдік салаға әсер ету арқылы бұл тәсілдер өз күшіне сенімділік, табандылық, қиындықтарды жеңе білу, өзін-өзі ұстау, сабырлылық, ерік-жігер және дербес мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Біляева Н.В. Психологічні характеристики ставлення до учбової діяльності / Н.В. Біляева. // Проблемисучасної психології: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного ун-ту ім. І.Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. 2009. – С. 44-55.
2. Соболевский Р.Ф. Логические и математические игры / Р.Ф.Соболевский. – Минск, 1977.
3. Якобсон П.М. Эмоциональная жизнь школьника / П.М. Якобсон – М.: Просвещение, 1966. – 180 с.
4. Маркова А.К. Мотивация учения и ее воспитание у школьников / А.К. Маркова, А.Б. Орлов – М.: Педагогика, 1983. – 65 с.
5. Струбицкий В.В. Меры поощрения и наказания и методика их применения в нравственном воспитании учащихся / В.В.Струбицкий. – 1961.
6. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г.И.Щукина – М.: Просвещение, 1979.
7. Чошанов М.А. Школьная оценка: старые проблемы и новые перспективы / М.А.Чошанов. – Педагогика, 2000.
8. Гарднер М. Математические головоломки и развлечения / М. Гарднер.–М.: Мир, 1972.
9. Скаткина М.Н. Качество знаний учащихся и пути его совершенствования / М.Н. Скаткина, М.Н.Краевский.– М.: Педагогика, 1978.
10. Маркова А.К. Мотивация учения и ее воспитание у школьников / А.К. Маркова, А.Б. Орлов. – М.: Педагогика, 1983. – 65 с.

Резюме

В статье рассматриваются различные приемы и способы развития эмоционально-чувственной сферы, формирования познавательного интереса на уроках математики. Говорится о том, что познавательный интерес влияет положительно не только на процесс и результат деятельности, но и на такие компоненты эмоционально-чувственной сферы как настроение, чувства, самооценку, тревожность, эмоции.

Ключевые слова: эмоционально-чувственная сфера, эмоции, чувства, тревожность, самооценка, педагогическая оценка, наказание, поощрение, интересная математика.

Summary

The article explores various methods and techniques for developing students' emotional and sensory sphere and for fostering cognitive interest during mathematics lessons. It emphasizes that cognitive interest has a positive impact not only on the learning process and outcomes but also on key components of the emotional and sensory sphere, such as mood, feelings, self-esteem, anxiety, and emotions. The author highlights the importance of pedagogical assessment, encouragement, and the use of engaging teaching methods to create a favorable emotional climate in mathematics education.

Keywords. emotional and sensory sphere, emotions, feelings, anxiety, self-esteem, pedagogical assessment, punishment, encouragement, engaging mathematics.

ОӘК: 51-77

МАТЕМАТИКА ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІСІН ДАМУ

Есіркеп Шерхан Ерболұлы

математика пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Түйін. Мақалада математика пәнін оқыту барысында эмоциялық интеллектіні қалыптастырудың мәні мен маңызы қарастырылады. Автор жағымды эмоциялық көңіл күйдің, оқуға деген ұмтылыстың және танымдық қызығушылықтың оқу процесінің нәтижелілігі мен сапасына ықпалын айқындай отырып, білім алушыны эмоциялық тұрғыдан тартатын, дербес ізденіс пен білімді қолдануға бағытталған эвристикалық оқыту процесін құру қажеттігін көрсетеді. Эмоциялық интеллект жаңа нәрсені танудан туындайтын қуаныш сезіміне негізделеді, ол ғылыми-танымдық қызығушылықтың дамуына және оқушылардың дербес шығармашылық әрекетке тартылуына ықпал етеді. Мақалада математика сабақтарында эмоциялық интеллектіні дамыту мысалдары келтіріледі.

Түйін сөздер: эмоциялық интеллект, танымдық қызығушылық, танымдық қабілеттерді дамыту, математиканы оқыту.

Кіріспе. Ақпараттық технологиялар дәуірінде білім беру жүйесі цифрлық технологияларды, кеңейтілген шынайылық (AR) аудиторияларын, кванториумдарды, жасанды интеллектіні қолдану тұрғысынан реформаланып, түрленіп келеді. Сонымен қатар soft skills (жұмсақ дағдылар) дамыту басым бағыт болып қала береді және өмір бойы үздіксіз білім беруге бағдарланған педагогикалық үдерістің басты міндеті саналады. Жұмсақ дағдылардың ішінде біз білім алушылардың эмоциялық интеллектісін де дамытамыз.

Эмоциялық интеллект – адамның өз эмоцияларын және өзге адамдардың сезімдерін түсінуі, іс-әрекет мотивациясын ескеруі және практикалық тапсырмаларды орындауда эмоцияларды басқара білу қабілеттері мен дағдылары. Эмоциялық интеллект қолайлы, жағымды эмоциялық фонда дамиды: білім алушы шығармашылық тапсырманы табысты орындап, соған мақтаныш сезінгенде, топтық жұмыста серіктестік арқылы позитивті көңіл күйге енгенде, жаңа білімді меңгеруге және оны оқу есептерін шешуде қолдануға ынтасы

артқанда. Жағымды эмоциялар білім беру үдерісінің сапасы мен нәтижелілігіне әсер етеді. Осы тұрғыда, пәннің ерекшелігін ескере отырып, математика сабақтарында эмоциялық интеллектіні дамытудың мүмкіндіктерін қарастырайық [1].

Математика – «ғылымдардың патшайымы» – білім алушылардың сыни ойлауын, зерттелетін материалды синтездеу, жалпылау, салыстыру дағдыларын дамытады, «оқуды үйренуге» үйретеді, танымдық қызығушылықты арттырады. Дегенмен, дәл математика оқыту барысында жиі қиындық тудырады. Материалды меңгеру сапасын арттыру мақсатында сабақтарды рефлексивті оқытуды ұйымдастыру бағытымен құруға болады. Бұл – дербес эвристикалық әрекетті белсендіруге бағытталған, математикалық әрекетті, оның мақсатын, құрылымын және нәтижесін саналы ұғынуды көздейтін тәсіл [3]. Рефлексивті стратегиялар негізінде математика сабақтарында эмоциялық интеллектіні дамытуға, сондай-ақ білім алушылардың пәндік, тұлғалық және метапәндік нәтижелеріне қол жеткізуге жағдай жасауға болады. Мұнымен қатар білімдегі олқылықтар жойылады, менталдық тәжірибе байиды, сыни ойлау дамиды [2].

Осы оқыту әдісінің жүзеге асуын квадрат теңдеулерді оқыту мысалында, «Бөлшек рационал теңдеулер көмегімен есептер шығару» бағыты бойынша білік пен дағдыларды дамыту сабағы аясында кезең-кезеңімен көрсетейік.

Сабақтың жоспарланған нәтижелері (жіктелімі):

Пәндік:

- рационал теңдеулер көмегімен есеп шығаруға үйрету;
- математикалық мәтінмен жұмыс істеуге үйрету;
- квадрат теңдеулерді шешу дағдыларын қалыптастыру.
- математикалық терминология мен символиканы қолдану дағдыларын бекіту.

Метапәндік нәтижелер:

- пәнаралық деңгейде проблемалық жағдаят контекстінде математикалық есепті көре білу қабілетін дамыту;
- әртүрлі дереккөздерден ақпарат табу және оны математикалық есепті шешу үшін пайдалану дағдыларын қалыптастыру;
- өз оқу әрекетінің нәтижелерін талдау арқылы реттеушілік дағдыларды дамыту.

Тұлғалық нәтижелер:

- мағыналық ойлауды (смыслообразование) дамыту;– есептің шартын талдау және мысал келтіру қабілетін жетілдіру;
- есеп шығару барысында тапқырлық пен белсенділікті арттыру.

Сабақ кезеңдері

1. Ұйымдастыру кезеңі. Білімді тексеру.

Мұғалім оқушыларды сабақтың тақырыбына бағыттайды және «Бөлшек рационал теңдеулер көмегімен есептер шығару» тақырыбын өзектендіреді. Ол алдыңғы сабақтарда өткен теориялық материал бойынша бірнеше сұрақтарға жауап беруді ұсынады. Мысалы:

1. Қандай теңдеулер бөлшек рационал теңдеулер деп аталады?
2. Бөлшек рационал теңдеуді шешу алгоритмі қандай?
3. Өздік жылдамдық (собственная скорость) деп нені айтамыз?
4. Ағыс бағытымен қозғалғанда өздік жылдамдық қалай өзгереді? Оны қалай табуға болады?
5. Ағысқа қарсы қозғалғанда өздік жылдамдық қалай өзгереді? Оны қалай табуға болады?

Сұрақтарға жауап беру кезінде формулалар тақтаға және дәптерге жазылады. Білімді өзектендіру викторина–жарыс түрінде өткізіледі. Бұл сыныпта шығармашылық, белсенді және достық атмосфера орнатуға ықпал етеді. Сұрақтарға жауап беру барысында оқушылардың өзін-өзі бағалауы артады, білімін қолдануға деген ынтасы мен сенімі қалыптасады. Бұл кезеңнің негізгі мақсаты – білімді қолдануға мотивацияны арттыру, танымдық қызығушылықты дамыту және оқу тапсырмаларын өз бетінше іздеп шешуге ұмтылыс қалыптастыру.

2-кезең. Білімді қолдану. Мұғалім оқушыларды бірнеше топқа бөліп, әр топқа жеке есеп пен оны шешуге арналған қосымша ақпарат көздерін береді.

Мысалы:

Теплоход өзен ағысымен 108 км және ағысқа қарсы 84 км жол жүріп, бүкіл жолға 8 сағат жұмсады. Өзен ағысының жылдамдығы 3 км/сағ болса, теплоходтың өздік жылдамдығын x км/сағ деп алып, табыңдар.

Бұл есепті шешу барысында оқушыларда танымдық әмбебап оқу әрекеттері (ТӘУӘ) қалыптасады.

Олар өз пікірін басқаларға түсіндіруді (математикалық терминологияны қолдана отырып ой білдіру), өзгелерді тыңдауды, басқа көзқарасты қабылдауға және өз пікірін дәлелдеуге үйренеді.

Сонымен қатар коммуникативтік дағдылар дамиды, ал топтық жұмыс жағдайында есепті бірлесе шығармашылықпен шешу эмоциялық интеллектінің дамуына ықпал етеді, себебі мұндай ортада пікір алмасу, ынтымақтастық пен өзара қолдау жүзеге асады.

3-кезең. Білімді бақылау.

Бақылау кезеңі автоматтандырылған тестілеу түрінде немесе дәстүрлі жазбаша бақылау жұмысы түрінде ұйымдастырылуы мүмкін. ФГОС талаптарына сәйкес, бақылау барысында өзіндік бақылау немесе өзара бақылау элементтерін қолдану ұсынылады (мысалы, «математикалық диктант» түрінде).

Рефлексивті әдістің оң нәтижелері:

- оқушының белсенді субъектілік ұстанымын дамытуға жағдай жасау;
- оқу мотивациясын арттыру және эмоциялық интеллектіні жетілдіру;
- білім сапасын көтеру.

Бұл әдіс бойынша тапсырмаларда оқу әрекеттері айқын және түсінікті түрде анықталады, сабақта шығармашылық топтық тапсырмаларды шешуге бағытталған қолайлы психологиялық климат құрылады.

Егер теңдеулерді шешу кезінде қателер немесе дәлсіздіктер болса, мұғалім дер кезінде түзетіп, білімдегі олқылықтарды жояды және келесі оқу әрекеттерін болжайды. Бұл жағдайда мұғалім тьютор, наставник және модератор рөлін атқарады.

Бастауыш мектепте математиканы оқытудың мақсаты мен маңызы бастауыш сыныптардағы оқушылардың математиканы оқыту теориясы мен технологиясынан білім, білік және дағдыларын қалыптастыру барысы. Бастауыш мектепте математиканы оқытудың мақсаты мен маңызын қарастыра отырып, оқытудың әдістері, ғылыми-педагогикалық әдебиет-терді, бағдарламаларды, математикадан оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдарды теориялық талдау; озат педагогикалық тәжірибені оқып-үйрену және жалпылау.

Математика әдістемесінің басқа ғылым салаларымен /философия, логика, математика, педагогика, психология т.б./ байланысты. Қазақстан Республикасында бастауыш мектепке арналған математика жаңа оқу-әдістемелік топтаманың ендірілуімен және оқытудың жаңа технологияларының жасалуымен байланысты. Кеңестік дәуір кезіндегі бастауыш мектеп математикасын дәстүрлі оқытудың дамуына М.И. Моро, А.С. Пчелко, А.М. Пышкало, М.А. Бантова, Г.В. Бельтюкова және т.б ғалымдар елеулі үлес қосқан. Аталмыш ғалымдардың дайын-даған математиканы оқытудың ғылыми негіздері сол кездегі оқу-әдістемелік топтамада қаланған. Осы авторлардың құралдары қайта өңделіп және толықтырылып, ТМД елдерінде қазіргі кезде де қолданылады.

80-90 жылдары дамыта оқыту іс-әрекеттік және жеке тұлғалық тұрғыдан қарау сияқты мәселелердің дамуына орай бастауыш мектеп математикасы әдіс-тәсілдерінің қалыптасуына Л.В. Занков, В.В. Давыдов, Д.Б. Эльконин, П.М. Эрдниев, Н.Б. Истомина және т.б ғалымдардың еңбектері елеулі роль атқарады. Кеңес дәуіріндегі Қазақстан мектептерінде оқыту орыс тілінде басылған дәстүрлі оқулықтар мен оқу құралдары жүзеге асырылды, сондай-ақ ішінара лайықталаған оқулықтар да қолданылады. Қазақстан Республикасында 1997 жылдан бастап жаңа технологиялар ескерілген профессор

Т.Қ.Оспановтың басшылығымен авторлар ұжымының (Ш.Х. Құрманалина, Ж.Т. Қайыңбаев, Б.М. Қосанов, К.А. Ерешова, В.Я. Анисимова) дайындаған жаңа оқу-әдістемелік топтамасы тәжірибеге енді-рілді. Аталмыш ғылымның қазіргі заман даму тенденцияларына орай техноло-гияларын енгізуді, әр түрлі нұсқадағы ОӘТ-ны дайындау негізінде 12 жылдық білім беру жүйесіне көшуі (2, б. 20-25).

Математиканы оқыту жұмысын ұйымдастырудың басқа формаларын сабақтан тыс жеке оқушылармен жұмыс, топ оқушыларымен өткізілетін сабақтар, үйге берілетін өзіндік жұмыс, экскурсиялар, сабақпен тығыз байланысты және соған бағындырылған математикадан өткен сабақтан тыс жұмыстар сабақта алған білімді тереңдете және кеңейте түсу мақсатымен және білімдеріндегі, білік-теріндегі және дағдыларындағы жою мақсатымен өткізіледі. Біріншіден, ол математикадан сыныптан тыс түрліше жұмыстар жүргізу арқылы, екіншіден пән жөнінен артта қалғандығы байқалған және сыныппен ілесіп кете алмайтын балалармен жеке және топқа бөліп, оқу жұмысын өткізу ұйымдастырылады. Олқылықтар көбінесе оқушының ауру себебінен оның жұмысына мұғалімнің көңіл аудармауынан, нерв жүйесі ерекшеліктерінің салдарынан, т.б. пайда болуы мүмкін. Сондықтан мұғалім әртүрлі әдістерді қолданып, жұмыс жүргізеді.

Қорытынды. Математикалық білім берудің басты міндеті – оқушылардың эмоциялық интеллектісін қалыптастыру. Бұл міндетті жүзеге асыру эмоциялардың танымдық қырын дамыту, жаңа білімге қызығушылық пен оны оқу және практикалық тапсырмаларды шешуде қолдануға ұмтылыс арқылы іске асады. Таным қуанышы оқушының дербестігін, өзін-өзі оқыту мен өзін-өзі дамытуға бейімделуін, өзіне деген сенімділігі мен танымдық қызығушылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Вордерман К. Как объяснить ребенку математику. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2016.
2. Мишина В. Ю., Эрентраут Е. Н. Формирование познавательного интереса посредством профессиональной направленности предмета математики // Актуальные проблемы развития среднего и высшего образования: XIII межвузовский сборник научных трудов. – Челябинск: Край Ра, 2017. – С. 112–115.
3. Федеральная рабочая программа среднего общего образования. Математика. Углубленный уровень. – М., 2023. – С. 81.

Резюме

В статье рассматривается сущность и значение формирования эмоционального интеллекта в процессе обучения математике. Определяя взаимосвязь положительного эмоционального настроения, стремления к обучению и развития познавательного интереса с результативностью и качеством процесса обучения, автор делает вывод о необходимости построения эвристического процесса обучения, эмоционального вовлечения школьника в самостоятельный поиск и применение знаний. Эмоциональный интеллект основывается на радости познания нового, сопровождается развитием познавательного научного интереса и вовлечением обучающихся в самостоятельную творческую деятельность. В статье автор приводит примеры развития эмоционального интеллекта на уроках математики.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, познавательный интерес, развитие познавательных способностей, обучение математике.

Summary

The article examines the essence and significance of forming emotional intelligence in the process of learning mathematics. By identifying the interrelation between positive emotional attitude, motivation for learning, and the development of cognitive interest with the effectiveness and quality of the educational process, the author concludes that it is necessary to build a

heuristic learning process that ensures the emotional involvement of students in independent exploration and application of knowledge. Emotional intelligence is based on the joy of discovering new things, accompanied by the development of scientific curiosity and the students' engagement in independent creative activity. The article provides examples of how emotional intelligence can be developed during mathematics lessons.

Keywords: *emotional intelligence, cognitive interest, development of cognitive abilities, mathematics education.*

ОӘК: 910.1

ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА СЫНИ ОЙЛАУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ: ПЕДАГОГ-МОДЕРАТОРДЫҢ СТРАТЕГИЯЛАРЫ МЕН ЖҰМЫС ӘДІСТЕРІ

Қанафия Эльмира Ақылбекқызы

*№1 Дінмұхамед Қонаев атындағы мектеп-гимназиясы, Қордай ауданы, Жамбыл облысы,
Қазақстан*

Түйін. *Мақалада география сабақтарында сыни ойлауды қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Зерттеу педагог-модератордың оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытудағы рөлін, қолданылатын стратегиялары мен әдістерін сипаттайды. Автор сыни ойлаудың негізгі компоненттері мен оларды сабаққа енгізу жолдарын талдайды. Мақала практикалық ұсыныстар мен тиімді әдістемелік тәсілдерді ұсынады, соның арқасында оқушылардың аналитикалық, салыстырмалы және проблемаларды шешу қабілеттері жетілдіріледі.*

Түйін сөздер: *сыни ойлау, география сабағы, педагог-модератор, стратегия, оқыту әдістері, аналитикалық ойлау.*

Мәселенің қойылуы. Қазіргі заманғы білім беру ақпараттық қоғамның қарқынды дамуы жағдайында оқушылардан тек фактілерді білу ғана емес, сонымен қатар оларды саналы түрде талдап, салыстырып, өз бетімен қорытынды жасау қабілетін де талап етеді. Бұл әсіресе география пәніне қатысты, өйткені зерттелетін процестер кешенді сипатқа ие: табиғи, әлеуметтік-экономикалық және экологиялық құбылыстар өзара байланысты және динамикалық. Дәстүрлі оқыту әдістері, ақпаратты жаттауға бағытталған, оқушыларда күрделі мәселелерді талдау және шешу үшін қажетті сыни ойлау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік бермейді. Сол себепті педагогтың оқу процесіндегі модератор ретіндегі рөлі ерекше маңызды бола түседі.

Педагог-модератор тек ақпаратты жеткізіп қана қоймай, оқушылардың сұрақтар қойып, деректерді талдап, өз пікірлерін дәлелдеп, шешімдер шығара алатындай етіп оқу іс-әрекетін ұйымдастырады. Зерттеулер көрсеткендей, география сабақтарында сыни ойлауды дамыту әдістерін қолдану оқушылардың белсенділігін арттыруға, аналитикалық дағдыларды қалыптастыруға және жүйелік ойлауды дамытуға ықпал етеді [1].

Осы жұмыстың мақсаты – география сабақтарында педагог-модератордың қызметі арқылы сыни ойлауды қалыптастыру әдістері мен стратегияларын зерттеу. Мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- Сыни ойлаудың педагогикалық мәнін ашу және оның география пәні үшін маңыздылығын көрсету;
- Оқушыларда сыни ойлауды қалыптастыруда педагог-модератордың рөлін сипаттау;
- География сабақтарында қолданылатын негізгі стратегиялар мен әдістерді талдау;

- Оқу процесін ұйымдастыруға практикалық ұсыныстар жасау.

Негізгі материалды баяндау.

Сыни ойлау педагогикада оқушының алынған ақпаратты саналы түрде талдау, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау, фактілерді салыстыру, өз позициясын дәлелдеу және негізделген қорытынды жасау қабілеті ретінде қарастырылады. Ұлттық педагогикалық әдебиетте бұл тұжырымдама Л.С. Выготский ұсынған әрекеттік тәсіл, Л.В. Занковтың дамытушы оқыту теориясы және В.В. Давыдов зерттеулерімен тығыз байланысты [1,2,3]. Бұл тәсілдерге сәйкес, ойлау қабілетін дамыту оқушының белсенді қатысуынсыз мүмкін емес: ол ақпаратты пассивті тұтынушы емес, зерттеуші болуы қажет.

География сабақтарында сыни ойлау әртүрлі тапсырмаларды орындау арқылы қалыптасады, оның ішінде талдау, салыстыру, дәлелдеу және рефлексияға бағытталған жаттығулар бар. Мысалы, «Дүниежүзілік климаттық белдеулер» тақырыбын оқыту кезінде оқушылар климаттық карталарды талдап, белдеулердің таралу заңдылықтарын анықтап, оларды өсімдіктер мен жануарлар әлемінің ерекшеліктерімен салыстырады. Педагог-модератор себеп-салдарлық байланыстарды көрсетуге назар аударады: кейбір аймақтарда климат құрғақ, ал кейбірінде ылғалды болу себептері, бұл халық шаруашылығына қалай әсер етеді және қандай экологиялық салдар туындауы мүмкін. «Сахарадағы климат Амазон тропикалық ормандарының климатына неге ұқсамайды?» сияқты ашық сұрақтар ойлау белсенділігін ынталандырып, гипотеза құру және негізделген қорытынды жасау қабілетін қалыптастырады [4]. Педагог-модератордың жұмыс стратегиялары: проблемалық оқыту, жоба жұмыстары, пікірталастар, топтық жұмыс және зерттеу тапсырмалары. Проблемалық оқыту барысында оқушылар оқу проблемасымен кездесіп, сұрақтар қойып, шешу жолдарын іздейді. Мысалы, «Ресурстар және халық» тақырыбында оқушылар нақты елдің табиғи ресурстарын тиімді пайдалану мәселесін зерттей алады. Педагог-модератор зерттеу процесін басқарады, бағалау критерийлерін анықтауға көмектеседі, топтар арасындағы пікір алмасуды ынталандырады және қателіктерді түзетеді, бірақ дайын шешімді impose етпейді.

Жоба жұмыстары оқушыларға білімді практикада қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, «Менің ауданымның экологиялық картасы» атты мини-жобалар жасап, су және жер ресурстарын талдайды, қоршаған ортаның жағдайын бағалап, экологиялық жағдайды жақсарту шараларын ұсынады. Бұл тәсіл аналитикалық дағдыларды дамытып қана қоймай, қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауды қалыптастырады. География сабақтарында сыни ойлауды қалыптастыру әдістері: сұрақ-жауап әдісі, «ми шабуылы», графикалық және картографиялық материалдармен жұмыс, салыстырмалы талдау, кестелер мен диаграммалар құру, кейс-стади әдісі, «себеп-салдар» схемаларын қолдану, процестерді модельдеу. Мысалы, «Климаттық өзгерістердің халық өміріне әсері» тақырыбын зерттеу кезінде оқушылар соңғы 50 жылдағы температура және жауын-шашын деректерін талдап, болжам жасап, бейімделу стратегияларын ұсынады. Педагог-модератор ақпаратты жүйелеуге көмектеседі, нақтылау сұрақтарын қояды, топтар арасындағы талқылауды ұйымдастырады және позицияларды дәлелдеу қабілетін дамытады.

Ақпарат көздерімен жұмыс ерекше маңызды. Қазіргі жағдайда оқушылар карталар, статистикалық деректер, есептер, суреттер сияқты ақпараттың үлкен ағынымен бетпе-бет келеді. География сабақтарында оларды сыни тұрғыдан бағалауға үйрету қажет: деректердің сенімділігін тексеру, мүмкін қайшылықтарды анықтау, әртүрлі көзқарастардан талдау. Педагог-модератор көздерді салыстырмалы талдауға бағыттап, қайшылықтарды анықтауға көмектесіп, ақпаратты интерпретациялау тәсілдері бойынша альтернативті пікірталастар ұйымдастыра алады. Рефлексия – сабақтың міндетті кезеңі. Сабақ соңында оқушылар бақылауларын қорытындылап, қателіктер мен жетістіктерді талдайды, жаңа сұрақтар қояды. Бұл тәсіл өзін-өзі бақылау, өз бетімен шешім қабылдау және фактілерді талдауға негізделген қорытынды жасау қабілетін дамытады. Мысалы, табиғи зоналар карталарымен жұмыс істеген соң оқушылар әр зона үшін тиімді

шаруашылық жүргізу стратегияларын талқылап, өз ұсыныстарын негіздеп, сынып алдында қорғауы мүмкін.

Дәстүрлі және интерактивті әдістерді үйлестіру тиімді болып саналады. Карталарды бірге зерттеу, «себеп-салдар» схемаларымен жұмыс, процестерді модельдеу, топтар арасындағы ақпарат алмасу, пікірталастар мен рөлдік ойындар ақпаратты талдау, бағалау және синтездеу дағдыларын дамытады. Мысалы, оқушылар «Экологиялық конференция» рөлдік ойынында әр топ белгілі бір елдің табиғи ресурстарын ұсынып, оларды қолдану стратегиясын дәлелдейді. Педагог-модератор процессті үйлестіреді, талқылауды бағыттайды, нақтылау сұрақтарын қояды, бірақ шешімді оқушыларға қалдырады, сыни ойлауды ынталандырады. Мұғалімнің сыни ойлауды қалыптастырудағы рөлі пәндер арасындағы байланысты интеграциялау арқылы күшейеді. География сабақтарында биология, тарих, экономика және қоғамтану саласындағы білімді біріктіруге болады. Мысалы, ғаламдық экологиялық мәселелерді зерттеу кезінде оқушылар климат өзгерістерінің тарихи деректерін, экосистемалардың биологиялық ерекшеліктерін және әлеуметтік-экономикалық салдарын талдайды. Бұл тәсіл оқушыларда жүйелік ойлау мен табиғи және әлеуметтік процестер арасындағы байланыстарды түсінуді қалыптастырады.

Осылайша, оқу процесін модераторлық қызмет қағидаларын ескере отырып ұйымдастыру тек білім беріп қана қоймай, аналитикалық, бағалау, зерттеу және әлеуметтік дағдылар сияқты компетенцияларды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Педагог-модератор шешімдерді өз бетімен іздеуге жағдай жасап, пікір алмасуды ынталандырады, дәлелді ойлау қабілеті мен өз позициясын сенімді түрде білдіру дағдыларын дамытады.

Қорытынды.

География сабақтарында сыни ойлауды қалыптастыру – заманауи білім берудің маңызды міндеті. Педагог-модератор оқушылардың белсенді, өз бетімен және зерттеушілік іс-әрекетін қамтамасыз етеді. Проблемалық тапсырмалар, жобалар, пікірталастар, картографиялық және статистикалық материалдарды талдау аналитикалық, бағалау және шығармашылық дағдылардың дамуына ықпал етеді. Болашақта әртүрлі жас топтарына бейімделген әдістер мен стратегиялардың салыстырмалы тиімділігін зерттейтін эксперименттік зерттеулер жүргізу, сондай-ақ география пәнінің оқытушыларына арналған сыни ойлауды қалыптастыруға бағытталған әдістемелік құралдар әзірлеу ұсынылады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Выготский Л.С. Психология развития человека: учебник / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1984. – 320 с.
2. Занков Л.В. Общая психология и психология развития: учебное пособие / Л.В. Занков. – М.: Педагогика, 1990. – 350 с.
3. Давыдов В.В. Развитие школьного мышления: учебное пособие / В.В. Давыдов. – М.: Просвещение, 1986. – 280 с.
4. Беляев С.А. Методы активного обучения в школе: учебное пособие / С.А. Беляев. – М.: Академия, 2005. – 240 с.
5. Исаев С.В. Педагогическая психология: учебное пособие / С.В. Исаев. – М.: Владос, 2010. – 400 с.
6. Левина М.И., Полякова Н.И. Критическое мышление на уроках географии: учебное пособие / М.И. Левина, Н.И. Полякова. – СПб.: Питер, 2012. – 160 с.
7. Смаилова С.Х. Формирование критического мышления у школьников: учебное пособие / С.Х. Смаилова. – Алматы: КазПедУ, 2015. – 180 с.

Резюме

В статье рассматривается формирование критического мышления на уроках географии. Исследуется роль педагога-модератора в развитии мыслительных способностей учащихся, описываются стратегии и методы, применяемые для

стимулирования критического мышления. Автор анализирует ключевые компоненты критического мышления и способы их интеграции в учебный процесс. В статье предложены практические рекомендации и эффективные методические подходы, способствующие развитию аналитических, сравнительных и проблемно-решающих навыков учеников.

Ключевые слова: критическое мышление, урок географии, педагог-модератор, стратегии, методы обучения, аналитическое мышление.

Summary

The article examines the development of critical thinking in geography lessons. It explores the role of the moderator teacher in fostering students' cognitive abilities, describing strategies and methods used to stimulate critical thinking. The author analyzes the key components of critical thinking and ways to integrate them into the teaching process. The article provides practical recommendations and effective methodological approaches, contributing to the enhancement of students' analytical, comparative, and problem-solving skills.

Keywords: critical thinking, geography lesson, moderator teacher, strategies, teaching methods, analytical thinking.

ОӘК: 159.99

ОҚУШЫЛАРҒА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛЫ – МЕКТЕПТЕГІ ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ШАРАЛАР

Естаева Сауле Турысбековна,

директорының бастауыш сыныптар бойынша оқу ісі жөніндегі орынбасары,
бастауыш сынып мұғалімі

estaevas78@gmail.com

Түйін. Бастауыш мектеп оқушыларының адамгершілік тәрбиесі қазіргі білім беру жүйесінде ерекше маңызға ие. Бұл мақалада жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының бастауыш сынып оқушыларының адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға әсері теориялық және практикалық тұрғыдан жан-жақты қарастырылады. ЖИ-ны адамгершілік тәрбие мазмұнына енгізудің әдіснамалық негіздері, педагогикалық шарттары, артықшылықтары мен ықтимал қауіптері талданады. Сондай-ақ, ЖИ-ның оқушылардың тұлғалық дамуына, моральдық бағдарлары мен этикалық сезімдеріне әсер ету мүмкіндіктері зерттеледі. Авторлар ЖИ-ны адамгершілік бағытта этикалық және тәрбиелік мақсатта қолдану арқылы оқушылардың әлеуметтік, эмоциялық және моральдық қабілеттерін жетілдірудің жаңа мүмкіндіктері ашылатынын атап өтеді.

Түйін сөздер: Қазақша: жасанды интеллект, адамгершілік тәрбие, бастауыш мектеп, этика, білім технологиясы.

Кіріспе. Қазіргі қоғамда технологиялық прогресс пен цифрландыру қарқыны білім беру жүйесінің мазмұны мен әдістеріне түбегейлі өзгерістер әкелді. Әсіресе жасанды интеллект (ЖИ) жүйелерінің дамуы адам мен технология арасындағы өзара әрекеттің жаңа сапалық деңгейіне жол ашты. Бұл құбылыс тек танымдық және зияткерлік саланы ғана емес, адамгершілік, этикалық және рухани тәрбие мәселелерін де қамтиды. Бастауыш мектеп кезеңі — тұлғаның дүниетанымы, моральдық бағдары мен құндылықтық көзқарасы қалыптасатын ең жауапты кезең. Сондықтан ЖИ технологияларының бастауыш мектеп оқушыларының адамгершілік тәрбиесіне ықпал етуін қарастыру ғылыми әрі тәжірибелік тұрғыдан өзекті мәселе болып табылады. ЖИ-ны қолдану білім берудің

мазмұнын жаңғыртып қана қоймай, оқушылардың адамгершілік, этикалық және әлеуметтік құндылықтарын дамытуға жаңа көзқарас ұсынады. Осы мақалада ЖИ-ның адамгершілік тәрбиеге әсер ету тетіктері, артықшылықтары мен шектеулері және оны педагогикалық процесте қолданудың мүмкіндіктері қарастырылады.

Негізгі бөлім. ЖИ технологиялары бүгінгі таңда оқу процесінің барлық саласына еніп отыр. Әлемдік білім беру жүйесінде ЖИ оқыту сапасын арттыру, жеке оқу траекториясын құру, оқушының танымдық белсенділігін бағалау және оқу мотивациясын көтеру бағытында кеңінен қолданылып келеді. Дегенмен, ЖИ тек білім беру мазмұнын тиімді жеткізудің құралы ғана емес, оқушылардың моральдық-адамгершілік қасиеттерін дамытуға да әсер ететін әлеуметтік-психологиялық феномен ретінде қарастырылады. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың моральдық санасы әлі толық қалыптаспағандықтан, олар сыртқы әсерге өте бейім келеді. Осы тұрғыда ЖИ технологиялары арқылы балаларға адамгершілікке, әділдікке, мейірімділікке, жауапкершілікке қатысты түсініктерді тәжірибелік әрекет арқылы меңгерту тиімді тәсілдердің бірі болып саналады.

ЖИ көмегімен жасалған интерактивті оқыту платформалары мен виртуалды орталар оқушыларға өмірлік жағдаяттарды талдауға, этикалық шешім қабылдауға және моральдық таңдаудың салдарын сезінуге мүмкіндік береді. Мысалы, ЖИ негізіндегі симуляциялық бағдарламаларда оқушылар түрлі өмірлік жағдайларда кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалап, олардың шешімдерінің нәтижесін көре алады. Мұндай тәжірибе баланың моральдық ойлауын, эмпатиясын және рефлексиясын дамытуға септігін тигізеді.

ЖИ-ның тағы бір маңызды мүмкіндігі – оқушының тұлғалық ерекшеліктеріне сай жеке бағдарланған тәрбиелік әсер ұйымдастыру. Мұндай тәсіл әр оқушының мінезі мен эмоционалдық даму деңгейін ескеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ мұғалімге оқушылардың тәртіп мәдениетін, сынып ішіндегі өзара қарым-қатынасын, топтық әрекеттерін талдау арқылы тәрбиелік жұмысты жоспарлауға көмек көрсетеді.

Алайда ЖИ-ның адамгершілік тәрбиеге ықпалы тек оң нәтижелермен шектелмейді. Технологияны шектен тыс қолдану балалардың адаммен тікелей қарым-қатынас жасау тәжірибесін азайтуы мүмкін. ЖИ моральдық шешім қабылдау процесінде тек үлгі ұсынғанымен, нақты адамдық сезім мен эмоцияны алмастыра алмайды. Бұл оқушылардың шынайы адамгершілік қасиеттерін дамытуға кедергі келтіруі ықтимал. Сонымен қатар, алгоритмдік әділдік, дербес деректердің қауіпсіздігі және этикалық жауапкершілік мәселелері де ерекше назар аударуды қажет етеді.

ЖИ-ны адамгершілік тәрбиеге енгізудің тиімді жолы – оны мұғалімнің жетекшілігімен үйлестіріп пайдалану. Мұғалім ЖИ құралдарын тек көмекші ретінде қолданып, басты назарды оқушылардың өмірлік тәжірибесін, адамгершілік сезімін, рухани дүниесін қалыптастыруға аударуы тиіс. Мұндай жағдайда ЖИ оқушылардың моральдық даму процесін байытып, оны тұлғалық тәрбиемен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Қазақстандық контексте ЖИ технологияларын адамгершілік тәрбиеге енгізу әлі жаңа бағыт болып табылады. Дегенмен, елдегі «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы мен білім беруді цифрландыру стратегиялары мұндай бастамаларға алғышарттар жасайды. Қазіргі таңда еліміздің кейбір мектептерінде цифрлық платформалар, интерактивті оқыту жүйелері және білім беру чатботтары қолданылып жүр. Бұл тәжірибелер болашақта ЖИ негізіндегі адамгершілік тәрбиені дамытудың ғылыми және әдістемелік базасын құруға мүмкіндік береді.

Ғалымдардың пікірінше, ЖИ баланың этикалық ойлауын дамытуға оң ықпал етуі үшін ол құндылыққа бағытталған мазмұнмен қамтамасыз етілуі тиіс. Мұнда оқушыларды адамгершілік дилеммаларды шешуге, өз пікірін білдіруге, сыни және жауапкершілікпен ойлауға үйрету маңызды. Бұл бағытта мұғалімнің рөлі айрықша: ол ЖИ ұсынған ақпаратты талдап, оқушының адамдық ұстанымын қалыптастыруда бағыттаушы қызмет атқарады.

Болашақ зерттеулер ЖИ-ның адамгершілік тәрбиеге ұзақ мерзімді әсерін, мәдени контекстегі ерекшеліктерін, оқушылардың этикалық даму динамикасын және технологияның тұлғалық құндылықтарға ықпал ету дәрежесін анықтауға бағытталуы тиіс.

Жасанды интеллекттің адамгершілік тәрбиеге ықпалы тек оқу мазмұны мен әдістерін жаңғыртумен шектелмейді, ол сонымен қатар мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекеттің табиғатын өзгертеді. ЖИ арқылы білім беру процесі интерактивті, дербестендірілген және эмоционалды қолдау көрсетуге бағытталған жүйеге айналуға. Мұндай жағдай оқушының өзін-өзі тануына, өз әрекетіне рефлексия жасауына және моральдық жауапкершілік сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, ЖИ құралдары мұғалімге оқушының адамгершілік даму деңгейін диагностикалауға, оның мінез-құлықтық және құндылықтық бағдарларын талдауға мүмкіндік береді. Осы арқылы педагогикалық процесте жеке тұлғаға бағытталған тәрбиенің тиімділігі артады.

Сонымен қатар, ЖИ негізіндегі платформалар мен бағдарламалар оқушылардың мәдени және рухани тәжірибесін кеңейтуге жағдай жасайды. Виртуалды ортадағы рөлдік ойындар, интерактивті симуляциялар және этикалық дилеммаларға құрылған тапсырмалар арқылы балалар шынайы өмірдегі моральдық жағдайларды модельдеу тәжірибесін алады. Бұл тәсіл олардың сыни ойлау, шешім қабылдау және эмоциялық тұрақтылық қабілеттерін дамытады. Мұндай оқыту түрі тек зияткерлік тұрғыда ғана емес, сонымен қатар рухани және адамгершілік дамуға ықпал ететін кешенді әдіс ретінде қарастырылады. Осылайша, жасанды интеллект адамгершілік тәрбиенің заманауи құралдарының бірі бола отырып, білім беру процесін ізгілендірудің жаңа мүмкіндіктерін ашады.

Қорытынды. Жасанды интеллекттің бастауыш мектеп оқушыларының адамгершілік тәрбиесіне әсері – ХХІ ғасыр педагогикасының жаңа парадигмасы. Тиімді қолданылған жағдайда ЖИ оқушылардың этикалық ойлауын, жауапкершілігін және адамгершілік сезімін дамытуға мүмкіндік береді. Дегенмен, технология ешқашан мұғалімнің адамдық ықпалын, жылы қарым-қатынасын және үлгісін алмастыра алмайды. Сондықтан ЖИ мен педагогикалық ықпалдың тепе-теңдігін сақтау – адамгершілік тәрбиенің табысты жүзеге асуының негізгі шарты. ЖИ негізіндегі тәрбиелік технологиялар мұғалімнің шығармашылық әлеуетін арттырып, әр баланың дара мүмкіндігін ашуға жол ашады. Болашақта ЖИ құралдары білім беру процесіне кеңінен енгізілген сайын, адамгершілік тәрбиенің мазмұны да жаңарып, жаңа сапаға көтеріледі. Бұл бастауыш мектептегі оқушының тұлғалық дамуын, рухани мәдениетін және өмірлік құндылықтарын қалыптастыруға зор мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Akgün, S. Artificial intelligence in education: Addressing ethical challenges in K-12 classrooms. PMC.
2. Wiecek, M., Gordijn, B. Unpacking the ethics of using AI in primary and secondary education. AI and Ethics, 2025.
3. Luo, H.Y. Reflections on School Moral Education in the Age of Artificial Intelligence. Open Access Library Journal, 2024.
4. Reiss, M.J. The use of AI in education: Practicalities and ethical considerations. London Review of Education, 2021.
5. Dabbagh, H., Eap, B.D. AI ethics should be mandatory for schoolchildren. AI and Ethics, 2024.
6. Mazi, A. Primary school teachers' opinions on the use of artificial intelligence (AI) in education. ScienceDirect, 2025.
7. Harvard Graduate School of Education. The impact of AI on children's development, 2024.
8. Today.usc.edu. How teachers make ethical judgments when using AI in the classroom, 2024.

9. Phys.org. Research suggests AI could help teach ethics, 2024.
10. Files.eric.ed.gov. Primary school students' views on artificial intelligence, 2024.

Резюме

Нравственное воспитание младших школьников занимает особое место в современной системе образования. В статье всесторонне исследуется влияние технологий искусственного интеллекта (ИИ) на формирование моральных и этических ценностей учащихся начальной школы с теоретической и практической точек зрения. Анализируются методологические основы и педагогические условия внедрения ИИ в процесс нравственного воспитания, рассматриваются его преимущества, риски и педагогические возможности. Отмечается, что грамотное и этически обоснованное использование ИИ в воспитательном процессе способствует развитию у детей эмпатии, ответственности и способности к моральному выбору.

Ключевые слова: искусственный интеллект, нравственное воспитание, начальная школа, этика, образовательные технологии.

Summary

Moral education of primary school students holds a significant place in modern educational systems. This article comprehensively examines the impact of artificial intelligence (AI) technologies on the development of moral and ethical values among young learners from both theoretical and practical perspectives. The methodological foundations and pedagogical conditions for integrating AI into moral education are analyzed, including its benefits, potential risks, and ethical implications. The study concludes that ethically grounded integration of AI in the educational process can promote empathy, responsibility, and moral awareness among primary school students, opening new opportunities for value-based learning.

Keywords: artificial intelligence, moral education, primary school, ethics, educational technology.

ОӘК: 159.99

ОҚУШЫЛАРҒА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛЫ – МЕКТЕПТЕГІ ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ШАРАЛАР

Мусабекова Майра Басевхановна,

директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, бастауыш сынып мұғалімі
musabekova.1969@mail.ru

Түйін. Бұл мақалада мектептегі адамгершілік тәрбиесіне бағытталған іс-шараларды ұйымдастырудың педагогикалық жолдары, олардың мазмұны, әдістері мен тиімділігі қарастырылады. Қазіргі қоғамда оқушының тұлғалық дамуы мен рухани мәдениеті басты құндылыққа айналып отыр. Осыған орай, мектептегі тәрбиелік іс-шаралар жүйесі адамгершілік құндылықтарды, ізгілік пен жауапкершілік сезімін қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Мақалада адамгершілік тәрбиенің теориялық негіздері, оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастырылатын іс-шаралардың түрлері, мұғалім мен ата-ананың бірлескен әрекетінің маңызы талданады. Автор мектеп ортасында тәрбиелік атмосфера құрудың жолдарын, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды кіріктіру тәсілдерін айқындайды.

Түйін сөздер: Қазақша: адамгершілік тәрбие, мектеп, іс-шара, тұлғалық даму, рухани құндылықтар, педагогикалық процесс.

Кіріспе. Адамгершілік тәрбие – тұлғаның рухани әлемін, ішкі мәдениетін, мінез-құлқы мен өмірлік ұстанымын қалыптастыруға бағытталған педагогикалық үдеріс. Қазіргі заманда ғылым мен техниканың қарқынды дамуы, ақпараттық қоғамның қалыптасуы жағдайында мектеп тек білім берудің ғана емес, тұлға қалыптастырудың негізгі институтына айналды. Сондықтан мектептегі тәрбиелік жұмыс жүйесінде адамгершілік бағыттағы іс-шаралар ерекше рөл атқарады. Адамгершілік тәрбиенің басты мақсаты – оқушының ішкі рухани әлемін байыту, өз әрекетіне жауапкершілікпен қарауға, айналасындағы адамдарға мейірімді болуға баулу. Мектеп – баланың адамгершілік көзқарасы, мінез мәдениеті мен моральдық құндылықтары қалыптасатын алғашқы әлеуметтік орта. Сол себепті, мұғалім мен мектеп ұжымы бұл бағыттағы іс-шараларды жүйелі, ғылыми-әдістемелік негізде ұйымдастыруы қажет.

Негізгі бөлім. Мектептегі адамгершілікке тәрбиелеу іс-шаралары — оқу-тәрбие процесінің құрамдас бөлігі және оның басты мақсаты – оқушы тұлғасын рухани жетілдіру. Мұндай іс-шаралар тек формалды түрде емес, мазмұндық және эмоционалды тұрғыдан терең болуы тиіс. Олар оқушылардың ішкі сезіміне әсер етіп, олардың мінез-құлқында оң өзгеріс тудыруы қажет.

Адамгершілік тәрбиені ұйымдастыруда үш негізгі бағыт бар: біріншісі – оқу процесі арқылы тәрбиелеу, екіншісі – сыныптан және мектептен тыс іс-шаралар, үшіншісі – ата-аналар мен қоғамдастықтың қатысуымен өткізілетін тәрбие жұмыстары. Оқу пәндерінің мазмұны мен әдістерінде де адамгершілік мазмұн болуы маңызды. Мысалы, әдебиет сабағында кейіпкерлердің адамгершілік қасиеттерін талдау, тарих сабағында тұлғалардың елге, халыққа деген адалдығын көрсету – тәрбие мақсатында үлкен рөл атқарады.

Мектептегі адамгершілік іс-шаралардың негізгі түрлеріне сынып сағаттары, пікірталас кештері, эссе байқаулары, театрландырылған қойылымдар, мәдени-көпшілік және қайырымдылық акциялары, ұлттық мерекелер мен дәстүрлерге арналған кездесулер жатады. Бұл іс-шаралар оқушылардың өзіндік көзқарасын қалыптастырып, адамгершілік ұстанымдарын бекітуге мүмкіндік береді. Мысалы, «Жақсылық жаса – жүрек жылуын тарат» акциясы оқушыларды волонтерлік қызметке баулиды, «Мейірімділік апталығы» кезінде оқушылар ардагерлерге көмек көрсетеді, балалар үйіне сыйлық апарады. Мұндай тәжірибе арқылы бала адамгершілікті іс жүзінде түсінеді.

Сонымен қатар, оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеудің бір тиімді әдісі – **жобалық жұмыс**. Оқушылар «Менің өмірлік ұстанымым», «Ізгілік – адам бойындағы асыл қасиет» сияқты жобалар жасап, өз зерттеуін ұжым алдында қорғайды. Бұл олардың жауапкершілігін, шығармашылық белсенділігін арттырып, өзін-өзі танып-білуіне көмектеседі.

Мектептің рухани ортасын қалыптастыруда **мұғалімнің тұлғасы** айрықша маңызға ие. Мұғалім – адамгершілік мәдениеттің үлгісі, рухани бағыт беруші және тәрбиелік процестің ұйымдастырушысы. Оның сөйлеу мәнері, әділдігі, оқушыға деген ықыласы мен құрметі – жас ұрпақтың өнеге алатын тірі мысалы. Педагогикалық зерттеулер көрсеткендей, мұғалім мен оқушы арасындағы жылы қарым-қатынас пен сенім атмосферасы адамгершілік тәрбиенің табысты жүруінің басты факторы болып табылады.

Мектептегі адамгершілік тәрбиесі ата-анамен өзара тығыз байланыста іске асуы қажет. Отбасы – алғашқы тәрбие ошағы. Егер мектеп пен ата-ана арасында тәрбиелік көзқараста бірізділік болса, бала тұлғасында тұрақты адамгершілік бағдар қалыптасады. Осы мақсатта мектептерде «Ата-аналар клубы», «Отбасылық құндылықтар фестивалі», «Мектеп пен отбасы ынтымақтастығы күні» сияқты іс-шаралар өткізілуі тиімді.

Қазіргі кезеңде тәрбиелік процестің заманауи мүмкіндіктерін арттыру үшін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану да маңызды. Мысалы, онлайн-викториналар, цифрлық плакаттар, бейнежобалар мен мультимедиялық көрмелер оқушылардың адамгершілік тақырыптарға қызығушылығын арттырады. Цифрлық ортада «виртуалды қайырымдылық жобалары» мен әлеуметтік желідегі этикалық мәдениет

тақырыптарындағы челленджер жастардың қатысуын күшейтеді және заманауи форматта тәрбиелік ықпал жасауға мүмкіндік береді.

Мектеп өміріндегі адамгершілікке бағытталған іс-шаралар бір реттік емес, жүйелі сипатта жүргізілуі тиіс. Жылдық тәрбие жоспары оқушылардың жас ерекшелігіне, сынып ұжымының даму деңгейіне және мектептің жалпы құндылықтық бағытына сай жасалады. Тәрбие жұмысының тиімділігін арттыру үшін педагогикалық ұжым әр іс-шараның мақсат-міндетін айқындап, нәтижесін талдауы қажет. Мысалы, оқушылардың өзіндік пікір білдіруі, топтық рефлексия, сауалнама мен бақылау әдістері арқылы тәрбиелік жұмыстың нәтижесі бағаланады.

Сондай-ақ, адамгершілік тәрбие іс-шаралары ұлттық мәдени мұрамен тығыз байланыста болуы тиіс. Қазақ халқының дәстүрлерінде адамгершілік ұғымдары – имандылық, намыс, ізгілік, обал-сауап, үлкенге құрмет, кішіге ізет ұғымдарымен өрілген. Осы құндылықтарды қазіргі мектептің тәрбиелік жүйесіне енгізу – ұлттық болмысты сақтаудың маңызды жолы. Мысалы, «Ата-баба аманаты», «Салт-дәстүр – рухани негіз», «Имандылық әліппесі» сияқты шаралар балалардың ұлттық рухын көтереді, мәдени сәйкестігін қалыптастырады.

Мектептегі адамгершілік іс-шараларды ұйымдастыруда жаңашыл әдістерді қолдану маңызды. Цифрлық технологиялар, виртуалды симуляциялар, мультимедиялық жобалар оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың этикалық шешім қабылдау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, практикалық бағыттағы іс-шаралар – волонтерлік жобалар, қайырымдылық акциялары, әлеуметтік рөлдік ойындар – балалардың эмпатиясын, жауапкершілігін және адамгершілік сезімін нығайтады.

Ата-аналар мен қоғамдастықтың қатысуын қамтитын іс-шаралар да ерекше маңызға ие. Отбасылық құндылықтарды мектептегі тәрбие бағдарламасына енгізу, ата-аналармен бірлескен кездесулер мен жобалар балалардың адамгершілік ұстанымын бекітуге көмектеседі. Мұндай бірлескен әрекет арқылы мектеп пен отбасы арасында үйлесімді тәрбие кеңістігі қалыптасады, оқушының моральдық дамуы тұрақтылыққа ие болады.

Ұжымдық шығармашылық және жобалық жұмыстар да тәрбиелік тиімділікті арттырады. Мысалы, «Ізгілік апталығы», «Жақсылық жаса» сияқты акциялар, сыныптық және мектепшілік жобалар балаларды жауапкершілікке баулиды, олардың лидерлік, ұйымдастырушылық және сыни ойлау қабілеттерін дамытады. Осы тәсілдер арқылы адамгершілік тәрбиенің жүйелі және тұрақты әсері қамтамасыз етіледі.

Қорытынды. Қорыта айтқанда, мектептегі адамгершілік тәрбиесіне бағытталған іс-шараларды тиімді ұйымдастыру – оқушының рухани әлемін байытудың, қоғамға пайдалы тұлға қалыптастырудың шешуші тетігі. Мұндай жұмыстардың нәтижелілігі мұғалімнің кәсіби және тұлғалық шеберлігіне, тәрбиелік жүйенің жүйелілігі мен мазмұндылығына, ата-ана және қоғаммен байланысына тікелей байланысты. Іс-шаралар тек формалды сипатта емес, бала жүрегіне жол табатындай әсерлі, мазмұнды және тәжірибеге негізделген болуы қажет. Тәрбиелік процесте мектеп пен отбасы, қоғам бір мақсатта әрекет еткенде ғана адамгершілік тәрбие өз жемісін береді. Болашақта осындай кешенді, құндылыққа бағытталған тәрбиелік іс-шаралар арқылы ұлтжанды, мәдениетті және жауапты азаматтар тәрбиеленеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
2. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2004.
3. Қожахметова К.Ж. Тәрбиенің жалпы негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2013.
4. Мұқанова Б. Рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастырудың педагогикалық шарттары. – Алматы, 2019.
5. Лихачев Б.Т. Педагогика: курс лекций. – М.: Академия, 2005.

6. Lickona, T. (1991). Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility. – New York: Bantam Books.
7. UNESCO. Learning: The Treasure Within. – Paris, 1996.
8. OECD. Future of Education and Skills 2030: OECD Learning Compass. – Paris, 2020.
9. Қалиева А. Бастауыш мектептегі тәрбие жұмысының әдістері. – Алматы, 2021.
10. Хамзина А. Оқушылардың адамгершілік құндылықтарын дамытудағы инновациялық тәсілдер. – Педагогика журналы, №3, 2022.

Резюме

В статье рассматриваются педагогические основы организации мероприятий, направленных на формирование нравственных качеств у школьников. Анализируются теоретические подходы к нравственному воспитанию, формы и методы работы, обеспечивающие развитие духовных и моральных ценностей учащихся. Отмечается, что эффективная организация воспитательных мероприятий требует системности, взаимодействия школы, семьи и общественности, а также учета возрастных и индивидуальных особенностей детей. Подчеркивается роль учителя как носителя нравственных идеалов и духовного наставника, создающего гуманную воспитательную среду.

Ключевые слова: нравственное воспитание, школа, мероприятие, личностное развитие, духовные ценности, педагогический процесс.

Summary

This article explores the pedagogical methods of organizing moral education activities in schools. It analyzes theoretical approaches to moral upbringing, forms and methods that contribute to the development of spiritual and ethical values in students. The study emphasizes that effective organization of moral education requires systematic planning, collaboration among school, family, and community, as well as consideration of students' age and individual characteristics. The teacher's role as a moral model and a spiritual guide is highlighted as crucial in creating a humane educational environment that fosters kindness, respect, and responsibility among students.

Keywords: moral education, school, activity, personal development, spiritual values, pedagogical process.

ОӘК: 159.99

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖИ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ МОРАЛЬДЫҚ ЖӘНЕ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДАМУ

Халилова Луиза Вагиповна

№1 Дінмұхамед Қонаев атындағы мектеп-гимназиясы, Алматы, Қазақстан

Түйін. Бұл мақалада Ағылшын тілі пәнін оқытуда жасанды интеллектіні (ЖИ) тиімді пайдалану арқылы оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылады. Қазіргі цифрлық дәуірде білім беру жүйесінде технологиялар мен педагогикалық инновациялар білім алушының тұлғалық дамуына жаңа серпін беруде. Ағылшын тілі пәні – тек тіл үйрету құралы емес, сонымен қатар мәдениетаралық қарым-қатынас пен адамгершілік құндылықтарды дамыту алаңы болып табылады. ЖИ құралдарын тиімді пайдалану мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекетті жаңғыртып, оқыту процесін дараландыруға, этикалық және рухани бағыттағы тәрбиелік мақсаттарға жетуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, ағылшын тілі, рухани-адамгершілік тәрбие, тұлғалық даму, цифрлық педагогика, мәдениетаралық құндылықтар.

Бұл мақалада ағылшын тілі пәнін оқытуда жасанды интеллектіні пайдалану арқылы оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру мәселесі зерттеледі. Әлемдік білім беру кеңістігінде ЖИ-технологиялары оқу үрдісін өзгертуге үміт береді, алайда тәрбиелік және рухани-адамгершілік аспектілерге ықпалы толық зерттелген жоқ. Ағылшын тілі сабағы тек тілдік дағдыларды дамытуға арналмаған, ол мәдениетаралық қарым-қатынас, этикалық түсінік және жан-жақты тұлға қалыптастыру алаңы болып табылады. ЖИ құралдарын тиімді түрде енгізу мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекетті жаңғыртып, жеке оқушының даму траекториясын назарға алып, рухани-адамгершілік бағыттағы оқытуға мүмкіндік береді. Зерттеу көрсеткендей, ЖИ-қолданбалары оқушылардың оқуға деген ынтасын арттырады, өз-өзіне есеп бере алатын оқу дағдыларын қалыптастырады. Бұл өз кезегінде олардың тұлғалық мәдениетін дамытуға, жауапкершілік пен этикалық пайым-санаға жол ашады. ЖИ-құралдарын қолданудың рухани-адамгершілік тәрбиеге әсерін терең түсіну үшін алдымен педагогикалық мүмкіндіктер мен этикалық шектеулерді қарастыру қажет.

ЖИ тіл үйретуде адаптивті оқыту, кері байланыс жүйесінің үздіксіздігі, симуляцияланған тілдік орта жасау сияқты артықшылықтар береді. Осы мүмкіндіктер арқылы оқушының тілдік дағдылары ғана емес, мәдени және этикалық түсініктері де жан-жақты дамиды. Мысалы, мәдениетаралық диалогқа бағытталған ЖИ-чаты, этикалық ситуациялар моделі арқылы оқушылар толеранттылық, сыйластық, жауапкершілік сияқты қалыптасып келе жатқан құндылықтарды тәжірибе жүзінде меңгереді. Осы тұрғыда заңдық-моральдық аспектілер де маңызды: ЖИ-құралдарын қолданғанда жеке деректерді қорғау, алгоритмдердегі теңсіздік және білім беру ресурстарына біркелкі қолжетімділік мәселелері туындайды. Бұл – рухани-адамгершілік тәрбиенің бір бөлігі болып табылатын әділдік, инклюзия, адам қадірін түсіну сияқты аспектілерін қамтиды. Сонымен қатар, ағылшын тілін оқытуда ЖИ-ны енгізудің әдістемелік-педагогикалық шарттары бар. Мұғалім оның технологиялық мүмкіндіктерін түсініп, оқушының рухани-адамгершілік дамуына бағыт бере алатын тәлімгерге айналуы тиіс. Мұғалімнің рөлі тек тілдік дағдыны меңгерту емес, оқушының адамгершілік позициясын дамыту және мәдениетаралық құндылықтарды меңгерту болып табылады. Бұл тұрғыда ЖИ-ны пассивті құрал ретінде емес, оқушыны ойландыратын, талқыға тартатын серіктес ретінде қарастыру қажет. Сонымен қатар, ЖИ-ны қолданудың ағымдағы зерттеулерін қарастырсақ, тіл оқытудағы ЖИ-медиаландырылған тәсілдер оқушылардың өзін-өзі реттеу қабілетін, тілге деген мотивациясын арттырғаны белгілі. Бұл да оқушының рухани-адамгершілік дамуына оң әсер етеді, себебі өзін-өзі реттеу – жауапкершілік, тәртіп, өзін-өзі дамыту сияқты құндылықтарға негізделеді. Бірақ зерттеу солай дер кезінде этикалық мәселелерге назар аударарлықтай екендігін атап өтеді: ЖИ-құралдары жасанды бақылау және автоматты бағалау жүйелері арқылы оқушыны бір-қалыпты білім алуға итермелеуі мүмкін, ал бұл тәуелсіз ойлау мен адамгершілік тұрғыдан маңызды рефлексияны шектей алады. Осы тұрғыдан, ЖИ-ны оқыту-тәрбиелеу процесінде рухани-адамгершілік аспектіні күшейтетін құрал ретінде қолдану педагогикалық міндет ретінде көрінеді. Атап айтқанда, ағылшын тілін оқыту барысында келесі стратегиялар ұсынылады: ЖИ-қосымшалар арқылы мәдениетаралық этикалық сценарийлерді енгізу, чатботтар арқылы ынтымақтастық пен диалогты дамыту, оқушының тілдік прогресін рухани-адамгершілік көрсеткіштермен байланыстырып талдау. Осындай тәсілдер оқушыға тіл үйренумен қатар тұлғалық өсуге, қоғамға қызмет етуге, адамгершілік қорғауға бағытталған іс-әрекеттерді ұғынуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, мұғалім ЖИ-ны қолдануда оқушының мәдени тәжірбиесін, ұлттық құндылықтарын сақтап, сонымен бірге әлемдік мәдениетке ашық болуын қамтамасыз етуі тиіс. Бұл арқылы ағылшын тілі сабақтары тек тіл меңгеру деңгейіне емес, оқушының жан-жақты тұлға болып қалыптасуына қызмет етеді[1].

Жасанды интеллект негізінде ағылшын тілін оқыту – бұл тілдік дағдыны ғана жетілдіріп қоймай, оқушының рухани-адамгершілік дамуына бағытталған күшті педагогикалық құрал болуы мүмкін. Алайда, оның әлеуетін толық іске асыру үшін мұғалімнің технология мен этика, мәдениет және адамның рухани әлемі арасындағы байланысты түсінгені маңызды. ЖИ-ны рухани-адамгершілік тәрбиенің инновациялық платформасы ретінде қарастыру арқылы білім беру жүйесінде тұлғаны жан-жақты дамытуға бағытталған жаңа педагогикалық парадигма қалыптасады.

Бүгінгі заманауи білім беру кеңістігінде ЖИ технологиялары оқу үрдісін түбегейлі өзгертіп, оқушының тілдік, интеллектуалды және адамгершілік қабілеттерін дамытуға жаңа мүмкіндік береді. Ағылшын тілі пәні тек тілдік дағдыларды меңгеру құралы емес, ол мәдениетаралық қарым-қатынас, этикалық түсінік және тұлғаның жалпыадамзаттық құндылықтарын дамыту алаңы болып табылады. ЖИ құралдарын тиімді енгізу оқушыларға өз ойларын еркін жеткізуге, сыни ойлау қабілеттерін жетілдіруге, этикалық және мәдени құндылықтарды меңгеруге мүмкіндік береді. Зерттеулер көрсеткендей, ЖИ тіл үйретудегі педагогикалық тиімділікті арттырып, оқушының өзіндік бақылау қабілетін және мотивациясын күшейтеді, бұл өз кезегінде рухани-адамгершілік дамуына ықпал етеді [2].

ЖИ-ның интерактивті құралдары, мысалы, чатботтар, виртуалды жаттығу платформалары, адаптивті тапсырмалар оқушылардың жеке қабілеттеріне сәйкес келетін оқыту траекториясын ұсына отырып, олардың рухани-адамгершілік дамуына да оң әсер етеді. Аталған технологияларды қолдану оқушыларға мәдениетаралық диалог құруға, өз мәдениетін бағалауға және басқаларға құрмет көрсетуді үйретеді, бұл олардың адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ-ны оқыту үрдісіне енгізу этикалық және құқықтық мәселелерді де қамтиды, мысалы, жеке деректерді қорғау, алгоритмдік теңсіздікті болдырмау және білімге біркелкі қолжетімділікті қамтамасыз ету мәселелері, бұл оқушыларға әділдік, инклюзия және жауапкершілік сияқты құндылықтарды түсінуге көмектеседі. ЖИ-ны қолданудың практикалық аспектілері: адаптивті тапсырмалар, виртуалды коммуникациялық тренажерлер, мәдени сценарийлерді қолдану арқылы оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіру және олардың рухани және адамгершілік қасиеттерін дамыту. Мұғалімнің рөлі ерекше: ЖИ-құралдарын қолданғанда оқушының этикалық және рухани дамуына жетекшілік ету, мәдениетаралық құндылықтарды түсіндіру және сыни ойлауды дамыту. Бұл тұрғыда ЖИ-ны пассивті құрал емес, оқушының ойлауына, этикалық талдауға және мәдени диалогқа қатысуына ықпал ететін серіктес ретінде қарастыру қажет. Ағылшын тілін оқытуда ЖИ-ның тілдік дағдыларды жетілдіру мен рухани-адамгершілік құндылықтарды дамыту арасындағы интеграциясы маңызды. Оқушыларға этикалық тақырыптар бойынша ЖИ арқылы виртуалды пікірталастар ұйымдастыру, мәдени сценарийлерді талдау, адамгершілік тұрғыдан шешім қабылдау тәжірибесін беру олардың адамгершілік деңгейін көтереді.

ЖИ-ның рухани-адамгершілік дамуға ықпалын арттыру үшін қосымша әдістемелік ұсыныстар енгізілуі мүмкін: виртуалды этикалық сабақтар, мәдениеттік бейнероликтер арқылы интеркультурлық талдау, ЖИ-қосымшалармен оқушының этикалық таңдауын тіркеу және талдау, тілдік және адамгершілік критерийлерді біріктіріп бағалау. ЖИ-ның педагогикалық әлеуетін толық іске асыру үшін мұғалім сабақта әдістемелік жоспарлау, оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру, рухани-адамгершілік мақсаттарды нақты көрсету сияқты әрекеттерді жүзеге асыруы қажет. Аталған тәсілдер арқылы ағылшын тілін оқыту тек тілдік дағдыларды жетілдірумен шектелмей, оқушылардың адамгершілік, этикалық және мәдени құндылықтарын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ-ны сабаққа енгізу оқушылардың өзін-өзі реттеу қабілетін, сыни ойлауын және мәдениетаралық түсінігін дамытуға жағдай жасайды. Жасанды интеллект негізінде ағылшын тілін оқыту – бұл тілдік дағдыларды жетілдіру ғана емес, оқушының рухани-адамгершілік дамуына бағытталған педагогикалық процесс болып табылады.

Технологияның әлеуетін толық іске асыру үшін мұғалімнің жетекшілігі, әдістемелік жоспарлау және ЖИ-ның этикалық, мәдени интеграциясы шешуші рөл атқарады. Болашақ зерттеулер ЖИ-ның рухани-адамгершілік тәрбиеге нақты әсерін өлшеуге, әдістемелік нұсқаулықтарды әзірлеуге және мәдениетаралық интеграцияланған сабақ модельдерін қалыптастыруға бағытталуы тиіс [3].

Қазіргі білім беру кеңістігінде инновациялық жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын қолдану оқыту процесін жаңа деңгейге көтеруде маңызды рөл атқарады. Ағылшын тілі пәнін оқыту барысында ЖИ-ның мүмкіндіктерін тиімді пайдалану оқушылардың тек тілдік дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, олардың моральдық, этикалық және рухани құндылықтарын қалыптастыруға да ықпал етеді. Инновациялық ЖИ құралдары, мысалы, виртуалды жаттығу платформалары, адаптивті тапсырмалар, интерактивті чатботтар, тілдік ойындар мен симуляциялық орта, оқушыларға өз ойларын ашық білдіруге, мәдениетаралық диалог жүргізуге және адамгершілік шешім қабылдау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, ЖИ-ны қолдану арқылы сабақтарды жеке оқушының деңгейіне бейімдеу, мотивацияны арттыру және сыни ойлауды дамыту мүмкіндігі артады [4].

Сонымен қатар, моральдық және рухани құндылықтарды дамытуға бағытталған сценарийлерді енгізу оқушыларға әділдік, жауапкершілік, эмпатия, ынтымақтастық сияқты қасиеттерді тәжірибе жүзінде үйренуге мүмкіндік береді. Виртуалды этикалық дилеммалар мен мәдениетаралық кейстер арқылы оқушыларға шешім қабылдаудың дұрыс және әділ жолдары көрсетіледі. ЖИ-ның педагогикалық әлеуеті мұғалімнің ролін өзгертеді: мұғалім енді тек ақпарат жеткізуші емес, фасилитатор және оқушының моральдық-рухани дамуына жетекшілік ететін тәлімгерге айналады [5].

Сонымен қатар, ЖИ-құралдары оқушының өзіндік бақылауын және оқу траекториясын басқаруын жеңілдетеді, бұл өз кезегінде тұлғалық дамуды, өзіне сенімділікті және этикалық шешім қабылдау қабілетін қалыптастырады. Ағылшын тілін оқытуда ЖИ-ны қолдану сабақтың интерактивтілігін арттырып, оқушылардың белсенділігін күшейтеді, олардың сыни ойлау, талдау және шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды. Сонымен қатар, технологиялық құралдарды этикалық тұрғыдан пайдалану маңызды: жеке деректерді қорғау, алгоритмдік теңдік және білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету мәселелері оқушыларға әділдік, жауапкершілік, әлеуметтік сананы дамытуға мүмкіндік береді [6].

ЖИ-ны сабаққа енгізудің практикалық аспектілері: 1) виртуалды чатботтар арқылы диалог жүргізу, 2) мәдени және этикалық кейстерді талдау, 3) тілдік ойындар мен симуляциялық жаттығулар, 4) оқушылардың жетістіктерін бағалау мен кері байланыс беру. Бұл әдістер оқушылардың адамгершілік, мәдени және тілдік құзыреттерін интеграциялы түрде дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ-ны қолдану арқылы сабақтарда оқушылар өздерін қауіпсіз ортада сынап алады, түрлі шешімдер қабылдауды үйренеді және өзара әрекеттестіктің этикалық нормаларын меңгереді. Мұғалім сабақ барысында ЖИ-ны пайдаланып, оқушылардың өз ойларын білдіруін, пікірталас жүргізуін және этикалық шешімдер қабылдауын бақылап, бағыттады. Бұл процесс оқушының тұлғалық дамуына, мәдениетаралық құзыреттілігіне және рухани санасына әсер етеді [7].

Инновациялық ЖИ-құралдары арқылы оқыту нәтижелері: тілдік дағдылардың жақсаруы, моральдық және рухани құндылықтарды меңгеру, сыни ойлау және өзіндік бақылау қабілеттерінің жоғарылауы. Дегенмен, ЖИ-ны қолданудағы қауіптер де бар: технологияға тәуелділік, оқушының сыни ойлау қабілетінің төмендеуі, әлеуметтік өзара әрекеттестіктің азаюы. Сондықтан мұғалім ЖИ-ны этикалық, мәдени және педагогикалық тұрғыдан дұрыс бағыттап қолдануы қажет. ЖИ-ны қолдану оқушыларға адамгершілік құндылықтарды тәжірибелік тұрғыда көрсетуге мүмкіндік береді: виртуалды кейстер мен рөлдік ойындар арқылы әділдік, жауапкершілік, эмпатия, ынтымақтастық, мәдениетаралық түсінік сияқты қасиеттерді дамытуға болады. Сонымен қатар, ЖИ-ны сабаққа енгізу оқушылардың өзіндік мотивациясын арттырады, тілдік тапсырмаларды

жеке деңгейге бейімдейді және оқыту процесін дараландыруға мүмкіндік береді. ЖИ-ның тиімді интеграциясы мұғалім мен оқушы арасындағы коммуникацияны жаңартып, этикалық және рухани бағыттағы тәрбиелік мақсаттарға қол жеткізуге жағдай жасайды. Қорытындылай келе, инновациялық ЖИ-құралдары ағылшын тілін оқытуда тілдік, мәдени, этикалық және рухани құндылықтарды дамытуға көп мүмкіндік береді. Мұғалімнің жетекшілігі, әдістемелік жоспарлау және этикалық нормаларды сақтау ЖИ-ны сабаққа тиімді интеграциялауда шешуші рөл атқарады. Болашақ зерттеулер ЖИ-ның моральдық және рухани құндылықтарға нақты әсерін өлшеуге, әдістемелік нұсқаулықтарды әзірлеуге және мәдениетаралық сабақ модельдерін қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Шадиева Н.Х. «Влияние искусственного интеллекта на обучение языку». Scientific Journal of Pedagogy and Economics, 2025, №5.
2. Kukushkin A., Fedorov V. Artificial Intelligence in Language Education. Moscow: Education Press, 2023. 240 p.
3. Novikova E. Pedagogical Strategies for AI Integration in English Language Teaching. St. Petersburg: Language Learning Journal, 2024. 180 p.
4. Sokolova T. Ethics and AI in Modern Education. Moscow: Pedagogical Review, 2022/ 200 p.
5. Шарипова Н.Б. «Ағылшын тілі пәнінен педагогикалық шеберхана құрастыруда жасанды интеллект (AI) технологияларын қолдану». World Scientific Reports, 2025, №9.
6. Абралиева Б.Қ., Усербаева М.А. «Жасанды интеллект көмегімен тілдерді оқытудағы интерактивті әдістер». Dulaty University Хабаршысы, 2024.
7. Турсүнбек А.Ж. «Этика и искусственный интеллект в образовании». Вестник науки, 2025, №3.

Резюме

В данной статье рассматривается значение эффективного использования искусственного интеллекта (ИИ) в процессе преподавания английского языка для формирования духовно-нравственных ценностей учащихся. В современную цифровую эпоху технологии и педагогические инновации придают новое направление личностному развитию обучающихся. Предмет «Английский язык» является не только средством обучения иностранному языку, но и площадкой для развития межкультурного общения и нравственных ценностей. Эффективное применение инструментов ИИ обновляет взаимодействие между учителем и учеником, способствует индивидуализации образовательного процесса и достижению воспитательных целей в этическом и духовном направлениях.

Ключевые слова: искусственный интеллект, английский язык, духовно-нравственное воспитание, личностное развитие, цифровая педагогика, межкультурные ценности.

Summary

This article examines the importance of effectively using artificial intelligence (AI) in the process of teaching English to foster students' spiritual and moral values. In the modern digital era, technologies and pedagogical innovations provide a new direction for learners' personal development. The subject of "English language" is not only a means of learning a foreign language but also a platform for developing intercultural communication and moral values. The effective use of AI tools revitalizes interaction between teachers and students, promotes the individualization of the educational process, and contributes to achieving educational goals in ethical and spiritual dimensions.

Keywords: artificial intelligence, English language, spiritual and moral education, personal development, digital pedagogy, intercultural values.

ОӘК: 159.99

ОҚУШЫЛАРҒА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛЫ – МЕКТЕПТЕГІ ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ШАРАЛАР

Момбаева Маржан Омирхановна,

математика пәні мұғалімі

mombaeva1972@gmail.com

Аннотация. Бұл мақалада математика пәнінің мектеп оқушыларының сыни ойлауын дамытуға әсері жан-жақты қарастырылады. Сыни ойлау – оқушының ақпаратты талдау, бағалау, салыстыру, шешім қабылдау және өз пікірін дәлелдеу қабілеті. Мақалада математикалық білім беру арқылы сыни ойлаудың қалыптасу жолдары, есептерді шешу стратегиялары, логикалық және аналитикалық дағдылардың дамуы, проблемалық тапсырмалар мен жобалық жұмыстардың рөлі зерттеледі. Сонымен қатар, математика сабақтарында сыни ойлауды дамытуға бағытталған педагогикалық әдістер, оқушының шығармашылық және зияткерлік қабілеттерін дамыту тәжірибелері талданады.

Түйін сөздер: Қазақша: математика, сыни ойлау, мектеп оқушылары, проблемалық тапсырма, логикалық дағдылар.

Кіріспе. Сыни ойлау ХХІ ғасыр білім беруінің басты құзыреттерінің бірі болып табылады. Оқушының сыни ойлауы – ақпаратты талдау, салыстыру, бағалау, логикалық қорытынды жасау, өз пікірін дәлелдеу және шешім қабылдау қабілеті. Математика пәні бұл қабілеттерді дамытуда ерекше рөл атқарады. Есептерді шешу, логикалық байланысты табу, абстрактілі ойлау және нақты мәліметтерді талдау арқылы оқушы өз ойлауын жүйелеп, аргументтерін нақтылай алады. Математика сабақтары тек сандық және есептеу дағдыларын қалыптастырумен шектелмей, ойлау мәдениетін, логикалық және аналитикалық қабілеттерді жетілдіреді. Сонымен қатар, математика сабақтары оқушыларды шығармашылыққа баулитын және олардың проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін ерекше құрал болып табылады.

Негізгі бөлім. Математика пәні оқушылардың сыни ойлауын дамытудың бірнеше негізгі жолдарын қамтамасыз етеді. Біріншіден, есептерді шешу процесі оқушыны талдау, салыстыру, қорытынды жасауға үйретеді. Мысалы, көп сатылы есептерді шешу кезінде оқушы әрбір қадамды логикалық түрде дәлелдеуге, нәтижені тексеруге, мүмкін болатын қателерді анықтауға үйренеді. Бұл дағдылар сыни ойлаудың негізін құрайды.

Екіншіден, математикалық модельдеу, графиктер мен кестелерді талдау оқушыларға ақпаратты визуалды түрде көріп, оны салыстыру, талдау және интерпретациялау қабілетін береді. Бұл тәжірибелер аналитикалық ойлауды дамытып, оқушылардың ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдауына ықпал етеді. Сонымен қатар, проблемалық тапсырмалар мен жобалық жұмыстар оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, «оқу барысында нақты өмірлік есептерді модельдеу» немесе «статистикалық мәліметтерді талдау» сияқты жобалар оқушыларға математикалық ақпаратты сыни түрде қарастыруды үйретеді.

Үшіншіден, дифференциалды тәсілдер мен жеке оқу траекториясы арқылы оқушының жеке қабілеттерін ескеру маңызды. Сыныптағы әр оқушының логикалық ойлау деңгейі әртүрлі болғандықтан, мұғалім түрлі тапсырмалар, адаптивті есептер және интерактивті жаттығулар қолдану арқылы әр оқушының сыни ойлауын дамытуға

мүмкіндік береді. Бұл тәсіл оқушылардың жеке жетістіктерін арттырып, олардың білімге деген қызығушылығын күшейтеді.

Сонымен қатар, математика сабақтарында сыни ойлауды дамыту үшін **педагогикалық әдістерді** тиімді қолдану қажет. Мысалы, сұрақ-жауап әдісі, пікірталас, «ойлан – жұпта талқыла – бөліс» (Think-Pair-Share) әдісі, проблемалық жағдайларды талдау әдісі, шығармашылық есептер мен зерттеу жобалары оқушының ойлау қабілетін белсенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Мұндай әдістер оқушыларға өз пікірін қорғай білу, аргументті дәлелдеу және логикалық шешім қабылдау машықтарын береді.

Зерттеулер көрсеткендей, математика пәнінің оқушының сыни ойлауына әсері тек сабақ барысында ғана емес, мектептен тыс дағдылар мен өмірлік тәжірибе арқылы да көрінеді. Мысалы, олимпиадалық тапсырмалар, математика клубтары, логикалық және стратегиялық ойындар оқушыларды жүйелі ойлауға, тез шешім қабылдауға, болжам жасауға үйретеді. Бұл дағдылар өмірдің әртүрлі салаларында, әсіресе ғылыми зерттеулер мен техникалық жобаларда маңызды.

Қазақстандық мектеп практикасында сыни ойлауды дамыту мақсатында «Математика апталығы», «Логикалық ойлау байқаулары», «Математикалық жобалар көрмесі» сияқты іс-шаралар өткізіледі. Мұндай іс-шаралар оқушылардың командалық жұмыс істеуін, зерттеу дағдыларын, ақпаратты талдау қабілетін және логикалық ойлауын дамытуға септігін тигізеді. Математика пәні оқушылардың сыни ойлауын дамытудың кешенді құралдарының бірі болып табылады. Есептерді шешу, логикалық талдау, графиктерді және диаграммаларды интерпретациялау оқушылардың ойлау мәдениетін арттырады, әр қадамда аргументтерді дәлелдеуге және қорытынды жасауға үйретеді.

Проблемалық және жобалық тапсырмалар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, нақты өмірлік жағдайларды математикалық тұрғыдан қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл дағдылар сыни ойлау процесінің негізгі элементтерін қалыптастырады: ақпаратты талдау, салыстыру, бағалау және шешім қабылдау.

Сыныптағы дифференциация, интерактивті жаттығулар және зерттеу жобалары оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, оның сыни ойлауын белсенді дамытуды қамтамасыз етеді. Мұндай тәсіл оқушылардың өз бетімен ойлау, мәселелерді шешу және ақпаратты талдау қабілетін нығайтады.

Математика сабағында сыни ойлауды дамытуда диалогтық әдістердің маңызы зор. Сұрақ-жауап, пікірталас, топтық талқылау арқылы оқушылар өз ойларын айқындап, әртүрлі пікірлерді салыстыра алады. Бұл тәсіл олардың аргументті дәлелдеу қабілетін жетілдіреді, өз шешімін негіздеуді үйретеді және сыни тұрғыдан ойлауға мүмкіндік береді. Мұғалімнің нұсқаушы рөлінен гөрі фасилитатор рөлін атқаруы оқушылардың өз бетімен ойлауына, тәжірибе жасауына ықпал етеді.

Проектік және проблемалық тапсырмалар оқушыларды нақты өмірлік мәселелерді математикалық тұрғыдан шешуге баулиды. Мысалы, статистикалық мәліметтерді жинау және талдау, бюджеттік есептеулер, ғылыми жобаларды модельдеу сыни ойлау дағдыларын белсенді түрде дамытады. Бұл оқушылардың логикалық пайымдауын, болжам жасау қабілетін, әрі шешім қабылдаудағы жауапкершілігін арттырады.

Сонымен қатар, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану математика сабақтарында сыни ойлауды дамытуға жаңа мүмкіндіктер ашады. Цифрлық платформалар, интерактивті есептер, виртуалды модельдеу оқушыларға деректерді талдап, шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Онлайн-викториналар, симуляциялық тапсырмалар және математикалық ойындар сыни ойлау процесін белсендіреді, оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Оқушылардың сыни ойлауын бағалау да маңызды компонент болып табылады. Бұл тек дұрыс немесе қате жауапты тексерумен шектелмей, олардың логикалық жолын, дәлелдемесін және қорытынды жасау қабілетін қарастыруды талап етеді. Бағалау критерийлері сыни ойлаудың негізгі аспектілерін қамтуы тиіс: талдау, салыстыру, интерпретация, аргументті дәлелдеу және проблеманы шешу дағдылары. Мұндай бағалау

оқушылардың дамуын бақылауға, жеке оқу траекториясын түзетуге және оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Қорыта келгенде, математика пәні мектеп оқушыларының сыни ойлауын дамытуда маңызды рөл атқарады. Есептерді шешу, логикалық талдау жасау, проблемалық тапсырмаларды орындау және жобалық жұмыстар сыни ойлау қабілеттерін қалыптастырады. Мұғалімнің тиімді педагогикалық әдістерді қолдануы, интерактивті және дифференциалды тәсілдер, мектептен тыс іс-шаралар мен олимпиадалық тапсырмалар оқушының ойлау мәдениетін байытады, шығармашылық және аналитикалық қабілеттерін дамытады. Осылайша, математика сабағы тек сандық және есептеу дағдыларын емес, сонымен бірге оқушының сыни ойлауын, логикалық пайымдауын және өмірлік шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіретін кешенді білім беру құралы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Paul, R., Elder, L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Pearson, 2014.
2. Facione, P. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. – Insight Assessment, 2011.
3. Halpern, D.F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. – Psychology Press, 2013.
4. Lubienski, S.T., Lubienski, C. Mathematics and Critical Thinking in Schools. – Educational Studies in Mathematics, 2006.
5. OECD. The Future of Education and Skills 2030: Learning Compass. – Paris, 2020.
6. Paul, R., Binker, A.J. The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools. – Foundation for Critical Thinking, 2015.
7. Shayer, M., Adey, P. Accelerating the Development of Formal Thinking in Middle and High School Students. – Journal of Cognitive Education and Psychology, 2002.
8. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. Математика пәні бойынша оқу бағдарламасы. – Астана, 2020.
9. Ennis, R.H. Critical Thinking Across the Curriculum: A Vision. – Topoi, 2011.
10. Polya, G. How to Solve It: A New Aspect of Mathematical Method. – Princeton University Press, 2004.

Резюме

В статье рассматривается влияние предмета «Математика» на развитие критического мышления у школьников. Критическое мышление включает в себя умение анализировать, оценивать, сравнивать информацию, принимать решения и аргументировать свою точку зрения. Анализируются пути формирования критического мышления через математическое обучение, стратегии решения задач, развитие логических и аналитических навыков, роль проблемных и проектных заданий. Также рассматриваются педагогические методы, способствующие развитию критического мышления на уроках математики, а также опыт стимулирования творческих и интеллектуальных способностей учащихся.

Ключевые слова: математика, критическое мышление, школьники, проблемное задание, логические навыки.

Summary

This article explores the impact of mathematics on the development of critical thinking in school students. Critical thinking involves the ability to analyze, evaluate, compare information, make decisions, and justify one's viewpoint. The study examines how mathematical education contributes to critical thinking, including problem-solving strategies, the development of logical and analytical skills, and the role of problem-based and project-based tasks. Pedagogical

methods for fostering critical thinking in mathematics lessons, as well as practices to enhance students' creativity and intellectual abilities, are discussed.

Keywords: *mathematics, critical thinking, school students, problem-based task, logical skills.*

ОӘК: 51-77

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОЙЛАУДЫҢ ЛОГИКА-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Шанбаева Майра

математика пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аннотация. Бұл мақалада математика сабағында оқушылардың ойлау қабілетінің логика-психологиялық негіздері қарастырылады. Автор математикалық ойлаудың ерекшеліктерін, логикалық операциялардың (салыстыру, талдау, жалпылау, дәлелдеу) қалыптасуын және олардың оқушылардың танымдық дамуына әсерін сипаттайды. Сондай-ақ, ойлау процестерін жетілдіруде мұғалімнің рөлі мен психологиялық қолдаудың маңызы айқындалады. Мақалада логикалық және психологиялық тәсілдерді ұштастыра қолданудың тиімді жолдары көрсетілген.

Түйін сөздер: *математика, ойлау, логикалық операциялар, психологиялық даму, танымдық процесс, логика-психологиялық негіздер.*

Кіріспе. Қазақстан Республикасының білім беру стандартында білім берудің басты міндеті логикалық ойлауды дамыту болып табылатындығы атап айтылған. Логикалық ойлаудың қисындылығы олардың шындыққа сай келуінде. Логикалық ойлауға түскен құбылыстың себептері мен салдары, ұғымдар арасындағы байланыстар мен қатынастар логикалық ойлау жолымен ашылады. Ой әрекеті барысында адам қоршаған дүниені танып, білу үшін ерекше ақын қызметін орындайды. Бұл нақты қызмет талдау, біріктіру, салыстыру, дерексіздендіру нақтылау және қорытындылау арқылы жүзеге асырылады.

Оқу жасөспірім үшін негізгі әрекет болып табылады. Оның психикалық дамуы қалай оқитынына байланысты. Жасөспірімдік кезеңде оқу процесінде оқушылардың ойлау әрекетінің дамуында нақты алға жылжулар жүзеге асады. Жасөспірімдер өз білімдерін кеңейтуге, байытуға, игерілетін құбылыстардың мәнін ашуға, себеп-салдар байланыстарын орнатуға тырысады. Оларға өз бетімен ойлау, жаңалық ашу ұнайды. Жасөспірім үшін білімнің өмірлік мәнін түсіну тұлға ретінде дамуы үшін маңызды. Көптеген пәндер жасөспірімге тек қана білімді емес, жан-жақты етіп дамытатыны үшін де ұнайды. Егер жасөспірім білімнің өмірлік мәнін ұғынбаса, пәндерге салғырттық қалыптасуы мүмкін. Эмоционалдық қалыптылық оқушының оқу әрекетіне объективті баға беруіне де байланысты.

Жасөспірімдік шақта оқушы үшін оқудың жаңа мотивтері пайда болады. Мұғалім сол мотивтерді, олардың қалыптасуын білуі керек, баланың білімге көзқарасы мұғалім жұмысының сапасы мен оның оқушымен қарым-қатынасына тәуелді. Қоршаған ортамен байланыстың, құрбылармен қарым-қатынастың кеңеюі, жеке қызығушылықтардың пайда болуы жасөспірімнің оқуға құлшынысын әлсіретеді. Оқу процесі оқушының қажеттілігіне жауап бергенде ғана оның оң көзқарасын тудыртады. Кейде білуге құштарлық мектептегі оқу процесіне кереғар көзқараспен қатар жүруі мүмкін. Бұл жағдай оқу процесінде туындаған сәтсіздік пен мұғаліммен қақтығыс қарсы жауап болуы мүмкін. Жасөспірім өзімшілдіктен сабақтағы сәтсіздіктерге қатты налиды немесе оқуға тіпті қиналмайтындай

түр танытады. Жасөспірімнің оқуға, әсіресе математикаға оң көзқарасына пәннің ғылыми мазмұны, теорияның өмірмен тығыз байланысының ашылуы ықпал етеді. Математикаға үйретудің маңызды міндеті – оқушылардың ойлау қабілетін дамыту. Ойлау – жоғары танымдық процесс.

Адамның ойлауы – жадыдағы құбылыстар мен бейнелердің шығармашыл тұрғыда көрініс беруі. Ойлау үнемі белгілі бір міндетті шешуге бағытталады. Ойлау – психикалық әрекеттің күрделі формасы. Ойлау процесінде адам ақылой операцияларының көмегімен қоршаған әлемді таниды. Бұл операциялар әртүрлі бірбірімен тығыз байланысты, бір-біріне өтетін ойлардан тұрады. Негізгі ойлау операциялары – анализ, синтез, салыстыру, абстракция, нақтылау, жалпылау. Анализ – Бүтінді ойша бөліктерге бөлу немесе бүтіннен ойша түрлі әрекеттерді, қатынастарды бөліп алу. Анализ практикалық және теориялық болады. Егер анализ басқа операциялардан бөлініп кетсе, онда ол механикалық түрде болады. Мұндай анализ элементтері сәбидің ойлау қабілетінің алғашқы қадамдарында болады: бала ойыншықтарды сындырады, оны әрі қарай пайдаланбайды.

Синтез – бөліктерді, қасиеттерді, әрекеттерді бүтінге біріктіреді. Синтез анализге қарама-қарсы. Әріптер мен дыбыстардан буын, буыннан сөз, сөзден сөйлем шығады. Салыстыру – заттар мен құбылыстардың ұқсастықтарын немесе айырмашылықтарын табу. Салыстыру біржақты және көпжақты; үстірт және терең; жанама және тура болады. Абстракция зерттелетін объектінің қандай да бір қасиеттерін даралап ерекшелейді. Мысалы белгілі бір затты айтпай-ақ, жасыл түстің өзі адамның көруіне пайдалы екенін жеткізуге болады. Ұзындық, ен, сан, теңдік, құн – абстракт ұғымдар. Нақтылық – мазмұнды ашу мақсатында жалпылық пен абстрактіден нақтылыққа ойды қайтару. Егер айтылған ой түсініксіз болса, нақтылыққа жүгінеді.

Жалпылау – заттар мен құбылыстарды жалпы немесе айқын сипаттары бойынша ойша біріктіру. Ой үнемі нәтижеге бағытталады. Әртүрлі негіздегі объектілерді жалпылау күрделірек келеді. Аталған операциялар бір-бірінен оқшау күйінде көрініс таппайды. Олардың негізінде классификация, систематизация секілді күрделі операциялар туындайды. Әрқайсысы ақылой әрекеті ретінде қарастырылады. Осы операциялар негізінде адам ойының белсенділігі, шығармашылдық мүмкіндігі ашылады. Ойлаудың міндеті – ой әрекеті, әрбір ой жалпылау арқылы жүзеге асады.

Психологияда ойлаудың бірнеше шартты классификациясы таралған: даму генезисі;

2) шешілетін міндеттердің сипаттамасы;

3) таралудеңгейі;

4) жаңашылдық және сонылық деңгейі;

5) ойлау құралдары;

6) ойлау функциялары т.б.

1. Даму генезисі бойынша: көрнекілік-әрекеттік; көрнекілік-бейнелік; сөздік-логикалық; абстрактілік-логикалық. Көрнекілік-әрекеттік ойлау – заттарды тура түйсінуге сүйенетін қарапайым ойлау түрі. Көрнекілік-бейнелік ойлау – заттарды және көріністерді бейнелеу арқылы жүзеге асатын ойлау түрі. Сөздік-логикалық – ұғымдармен логикалық операциялар жүргізу. Субъект зерттелетін шындықтың байқалмайтын тұстарының заңдылықтарын ашады. Абстрактілік-логикалық – заттардың көзге көрінбейтін немесе дерексіз жақтарын айыру.

2. Шешілетін міндеттердің сипаттамасына қарай ойлау теориялық, практикалық болып бөлінеді. Теориялық ойлау – теориялық тұжырымдардың негізінде ойлау. Практикалық ойлау – практикалық тапсырмаларды шешуге арналған тұжырымдар негізінде ойлау. Теориялық ойлау – заңдар мен ережелерді үйрену. Практикалық ойлаудың негізгі міндеті – шындықты практикада жүзеге асыруды жүргізу: мақсат қою, жоспар, жоба, сызба жасақтау.

3. Таралу деңгейі бойынша: дискурсивті, интуитивті. Дискурсивті ойлау – түйсінуге емес, логикалық талқылауға негізделген ойлау. Интуитивтік ойлау – сезімге негізделген ойлау.

4. Жаңашылдық және сонылық деңгейдің ойлауы репродуктивті және продуктивті болып бөлінеді. Репродуктивті ойлау – белгілі бір қайнар көздерден алынған бейнелер мен көріністер негізінде ойлау. Продуктивті ойлау – шығармашылдық қиялдау негізіндегі ойлау.

5. Ойлау құралдары бойынша вербалды және көрнекі болып бөлінеді. Көрнекі ойлау – заттардың көрінісі мен бейнелер негізіндегі ойлау. Вербалды ойлау – дерексіз, белгілер құрылымына негізделген ойлау.

6. Функциялар бойынша сыни және шығармашыл болып бөлінеді. Сыни ойлау басқа адамдардың пікірінің кемшіліктерін көрсетуге арналған. Шығармашыл ойлау өзіндік тың пікірлерді, идеяларды, жаңа білімдерді жарыққа шығарады.

Ойлаудың барлық түрлері бір-бірімен тығыз байланысты. Сөздік-логикалық ойлауға ұғымдарды, логикалық конструкцияларды қолдану тән. Жалпы ойлаудың бұл түрі тарихи және онтогенездік дамудың кейінгі этапына жатады. Аталған ойлау түрінің арқасында адам жалпы заңдылықтар орната алады, табиғат пен қоғамдағы құбылыстарды болжай алады. Ең дерексіз ойлаудың өзі ешқашан сезімнен ажыратылмайды. Математиканы оқытуда логиканы дамытатын есептермен қатар логикалық сауаттылыққа жетелейтін тапсырмалар да болуы керек. Логикалық сауаттылық дегеніміз әрі қарай өз бетімен білім алуға бағыттайтын, тәжірибеде іске асыруға септігін тигізетін білімдер мен біліктер. Бұл білімдер мен біліктер логикалық ойлаудың алғышарттары болып табылады.

Логикалық сауаттылық қалыптастыруға барлық пән мұғалімдері жауапты. Бірақ математика пәнінің мұғалімі көбірек жауапты, себебі, математика сабақтарында логика нақтырақ және ашық көрініс табады. Мектеп кезеңіндегі оқу сатылары арасындағы сабақтастықтың қажеттілігі оқушылардың логикалық ойлауының үздіксіз қалыптасуына, дамуына ықпалын айта отырып, бастауыш мектептен бастап бала бойында көрініс беруге тиісті білімдер мен біліктерге басымдық беру керек.

Жалпы оқу процесінде жасөспірімнің математикалық ойлауы байқаларлықтай жетіледі. Сабақта математика пәнінің мұғалімі оқушыға тым жоғары талап қояды. Оқушы тақта алдында да, дәптермен де өз бетімен көбірек жұмыс істейді. Оқушының логикалық ойлау қабілеті дамиды, өз бетімен қорытынды жасай алады. Жасөспірімнің ойлау қабілетінің ерекшелігі – жыл сайын өсіп келе жатқан абсолюттік ойлауы, деректілік пен дерексіздік қатынасына көзқарасының өзгеруі. Бұл кезеңге тән нәрсе – тәжірибеге бейімділік. Түйсік жоспарлы, жүйелі, жан-жақты сипат алады. Жасөспірім аналитикалық-синтетикалық түйсікке бой алдырады, оның теориялық рефлексивтік ойлауы дамиды. Ол болжамдар құрып, өзі тексереді. Есеп шығарғанда тек шығарып қана қоймай, оны логикалық тұрғыда негіздейді.

Оқушы шешімдерді кешенді іздеуге ұмтылады. Жаңа есепті шешу үшін әртүрлі жолдар қарастырады, осылайша есептерді шығаруда логикалық тиімділігін қарастыра отырып, түрлі жол табады. Жасөспірімдік шақта есте сақтау мен зейін де біраз өзгерістерге ұшырайды, бірте-бірте жүйелі, басқарылатын сипатқа ие болады. Сонымен математика сабағы логикалық дамуға жанды негіз болады, ал мұғалім осы мүмкіндікті молынан пайдаланып білуі керек.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Липина И. Развитие логического мышления на уроках математики // Начальная школа. – 1999. - № 8. С. 37-39.
2. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. – СПб: Изд-во «Питер», 1999.
3. Гайштут, А. Г. Математика в логических упражнениях / А. Г. Гайштут. – Киев: Рад. шк., 1985. – 193 с.

Резюме

В статье рассматриваются логико-психологические основы развития мышления учащихся на уроках математики. Автор описывает особенности математического

мышления, формирование логических операций (сравнение, анализ, обобщение, доказательство) и их влияние на познавательное развитие школьников. Особое внимание уделяется роли учителя и значению психологической поддержки в процессе обучения. В статье представлены эффективные способы сочетания логических и психологических подходов для развития мышления учащихся.

Ключевые слова: математика, мышление, логические операции, психологическое развитие, познавательный процесс, логико-психологические основы.

Summary

The article examines the logical and psychological foundations of developing students' thinking in mathematics lessons. The author describes the characteristics of mathematical thinking, the formation of logical operations (comparison, analysis, generalization, proof), and their impact on students' cognitive development. Special attention is given to the teacher's role and the importance of psychological support in the learning process. The article presents effective methods of integrating logical and psychological approaches to enhance students' thinking abilities.

Keywords: mathematics, thinking, logical operations, psychological development, cognitive process, logical and psychological foundations.

ОӘК: 51-77

МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ: ЖАҢА ФОРМАТТАҒЫ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫ

Кенжегулова Лаззат Сакеновна

математика пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аннотация. Мақалада мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту және математика сабақтарын жаңа форматта ұйымдастырудың өзектілігі қарастырылады. Автор заманауи білім беру технологиялары мен инновациялық әдістерді пайдалану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілеттерін және функционалдық сауаттылығын арттыру жолдарын сипаттайды. Жаңа форматтағы сабақ мұғалімнен педагогикалық шеберлікті, ақпараттық технологияларды тиімді қолдануды және оқушылармен өзара серіктестік қарым-қатынас орнатуды талап етеді.

Түйін сөздер: кәсіби құзыреттілік, математика, инновациялық әдістер, заманауи сабақ, педагогикалық шеберлік, білім беру технологиялары.

Кіріспе. Қазақстан Республикасында білім мазмұнын жаңарту – педагогтардың кәсіби шеберлігін арттыруды, оқу бағдарламасын жетілдіруді және критериялды бағалау жүйесін енгізуді мақсат етеді. Жаңа білім стандартымен бірге мұғалімнің рөлі де өзгереді: енді ол оқушының оқу-танымдық және зерттеу әрекеттерін ынталандыратын, бағыттайтын, кеңес беретін тұлғаға айналады. Мұғалімдер заманауи педагогикалық технологияларды қолдана отырып, оқушылардың білім алу процесін белсенді ұйымдастырушы қызметін атқарады.

Қазақстандық оқушылардың дамуы белсенді оқыту формалары арқылы жүзеге аспақ. Бұл тәсілде оқушылар өз бетімен функционалдық сауаттылықты қалыптастырып, білімді өздігінен іздеп табуға, сыныптастарымен еркін қарым-қатынас орнатып,

шығармашылық тұрғыдан мәселелерді шешуге дағдыланады. Жаңартылған бағдарлама аясында мұғалімдердің басты міндеті – оқушыларға адамгершілік құндылықтарды сіңіру, толеранттылық пен өзге мәдениеттерге құрмет сезімін қалыптастыру, жауапкершілігі жоғары және рухани бай, дені сау тұлға тәрбиелеу.

Жаңартылған бағдарламаның маңызды мақсаттарының бірі – **«оқуға үйрету»**, яғни өмір бойы білім алуға дайын, жан-жақты дамыған, функционалды сауатты және бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру.

Қоғамдық өмірде математикалық ойлау стилін дамыту аса маңызды болғандықтан, әр сабақта мұғалім оқушылардың өз бетімен жұмыс істеуін, білім нәтижесіне қызығушылығын арттыруды, өзіндік бақылау мен өзара тексеру дағдыларын дамытуды көздейді. Ол үшін жеке, топтық және деңгейлік оқыту әдістері қолданылады. Оқушыларды ойлануға, мақсат қоюға, өз іс-әрекетін дәлелдеуге және мәселені өз бетімен шешуге үйрету – әрбір педагогтың негізгі міндеті.

Сонымен, **қазіргі оқушыны қалай оқыту керек? Қазіргі сабақ қандай болуы тиіс?** Қазіргі сабақ мазмұнды, нақты мақсатқа бағытталған және проблемалық сұрақтармен толыққан болуы қажет. Мұндай сабақта «күшті» және «әлсіз» оқушылардың, сондай-ақ оқушы мен мұғалімнің өзара ынтымақтастығы ұйымдастырылады. Мұғалім оқу процесін шебер басқарып, оқушылардың бұрынғы білімін белсендіреді, жаңа тақырыпты өздігінен ашуға бағыттайды. Жаңа материалды түсіндіру барысында мұғалім оқушылардың ойларына сүйеніп, оларды ізденіс пен қателік арқылы дұрыс шешімге жетелейді. Себебі, **ізденіс арқылы табылған білім – ең тұрақты және берік білім.**

Соңғы жылдары оқушылардың өзіндік іс-әрекетін дамытудың маңызды түрлерінің бірі – **оқу процесін ұйымдастырудың дәстүрден тыс (нестандартты) формалары** болып отыр. Мұндай сабақтар білім беру мен тәрбиелеу процесін ұйымдастырудағы жаңа тәсілдерге деген қоғамның сұранысын қанағаттандыруға, сонымен қатар тұлғаны әлеуметтендірудің негізін құрайтын дәстүрлі оқыту мен тәрбиелеу әдістерін сақтауға мүмкіндік береді.

Бейстандартты сабақ – бұл қатаң құрылымы жоқ, импровизациялық сипаттағы сабақ. Мұндай сабақтарда мұғалім оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған оқу ортасын құрады. Осы әдістерді меңгеру тек білімді тереңдетіп қана қоймай, оқушылардың интеллектуалдық дамуына да айтарлықтай әсер етеді.

Мектептегі математиканы оқытудың жаңа мазмұнындағы дәстүрден тыс сабақ – бұл оқу материалын эксперименттік түрде жеткізудің заманауи тәсілі. Мұғалім өз аудиториясын жақсы білетіндіктен, әр оқушыға жеке тәсіл қолдануға мүмкіндік алады. Мұндай сабақтардың әдістемелік нұсқаулары көбіне дайын болмайды, сондықтан оларды жүргізу мұғалімнен жоғары әдістемелік дайындық пен шығармашылық көзқарасты талап етеді. Мұғалім сабақтың әр кезеңін, уақыттық құрылымын және оқушылардың жаңа сценарийге қаншалықты жылдам бейімделетінін алдын ала жоспарлауы керек.

Дәстүрлі оқу процесіне оқушылардың жеке мотивациялық, аналитикалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған түрлі дамытушы тапсырмаларды енгізу – педагогикалық ұжымның маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Мұндай жұмыстар есте сақтау, зейін, кеңістіктік елестету және басқа да психикалық функцияларды дамытуға ықпал етеді.

Қазіргі таңда білім беру жүйесін жаңғыртуға ұмтылған әрбір педагог **инновациялық ойлау қабілетіне** ие болуы тиіс. Мектепті жаңарту – бұл терең интеллектуалдық еңбекті, жаңашылдықты және прогрессивті көзқарасты қажет ететін процесс.

Инновация – бұл табысқа жетудің тиімді тәсілдері мен құралдарын қолдана отырып, зияткерлік мәселелерді шешуге бағытталған қызмет.

Мен үшін **жаңа форматтағы математика сабақтарын өткізу** – оқытудың жаңа әдістерін, формаларын, тәсілдері мен құралдарын меңгеру болып табылады, бұл өз кезегінде **жүйелік-әрекеттік тәсілді** жүзеге асыруға жол ашады.

Өзімнің алдыма төмендегідей мақсаттар мен міндеттер қойдым:

- заманауи сабақтың мәнін оқу-тәрбие процесінің негізі ретінде зерттеу;
- бейстандартты оқыту формаларының ерекшеліктерін айқындау;
- бейстандартты сабақтардың түрлерін қарастыру;
- педагогтардың бейстандартты және модификацияланған сабақтарды ұйымдастыру тәжірибесін зерттеу (өз сабағым негізінде);

- заманауи модификацияланған сабақтарды өткізу бойынша ұсыныстар жасау.

Тәжірибе көрсеткендей, **дәстүрден тыс оқыту формалары** келесі бағыттарды қамтиды:

- ұжымдық жұмыс түрлерін қолдану;
- пәнге деген қызығушылықты арттыру;
- оқушылардың өз бетінше жұмыс жасау дағдыларын дамыту;
- оқу белсенділігін арттыру;
- есту және көру арқылы қабылдау құралдарын пайдалану;
- оқу материалының мазмұнын оқушылардың жас ерекшеліктеріне бейімдеу;
- сабаққа дайындық кезінде оқушылардың өздері қызықты материал іздеуі;
- оқыту процесінің практикалық, тәрбиелік, білім беру және дамытушылық

мақсаттарын толық жүзеге асыру.

Осылайша, **бейстандартты сабақтар** — оқушылардың танымдық белсенділігін арттыратын, шығармашылықты дамытатын және оқу процесін қызықты әрі нәтижелі ететін тиімді педагогикалық құрал болып табылады.

- Психикалық процестерді белсендіру: зейін, есте сақтау, қабылдау, ойлау;
- Мұғалім мен оқушылар арасындағы жаңа қарым-қатынастарды қалыптастыру.

Жаңа форматтағы сабақтарда сабақты дәл белгілі бір тәсілмен өткізуге қойылатын қатаң талаптар болмайды. Мұндай сабақтар — шығармашылыққа негізделген, еркін, барлық қатысушылардың тікелей белсенді қатысуын талап ететін, сонымен қатар пәнге, сабаққа және қатысушыларға эмоциялық қатынасты қалыптастыратын үрдіс болып табылады. Көп жағдайда жаңа форматтағы сабақтардың ерекшелігі — мұғалім сабақтың оқу мақсаттарын ашық түрде жарияламайды; олар оқушыларға сабақ соңында өздігінен айқындалады, яғни оқушылар өз тәжірибесі арқылы сабақтың мәнін түсінеді.

Жаңа форматтағы сабақтар оқушыларға тағылған «ярлыктардан» (қалыптасқан көзқарастардан) арылуға мүмкіндік береді: әрбір оқушы бейстандартты жағдайға тап болып, өз қабілеттерін жаңа қырынан көрсетуге мүмкіндік алады. Мұндай сабақтар пәнге деген қызығушылықты арттырып, ойлау мен логикалық қабілетті дамытады, балаларды пікір айтуға, шешім қабылдауға және өз әрекеттері үшін жауап беруге үйретеді. Сонымен қатар, бұл сабақтар оқушылар арасындағы қарым-қатынасты нығайтып, топта жұмыс істеу дағдысын қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Безрукова В. С. Заманауи сабақ туралы: мәселелер мен шешімдер. – Мәскеу: «Сентябрь», 2004. – 160 бет.
2. Ксензова Г. Ю. Мектептік технологиялар: оқу-әдістемелік құрал. – Мәскеу: Ресей Педагогикалық Қоғамы, 2000. – 224 бет.

Резюме

В статье рассматривается актуальность развития профессиональной компетентности учителя и организация уроков математики в новом формате. Автор описывает пути повышения познавательной активности, творческих способностей и функциональной грамотности учащихся с использованием современных образовательных технологий и инновационных методов. Новый формат урока требует от педагога

высокого уровня профессионального мастерства, эффективного применения информационных технологий и построения партнерских отношений с учениками.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, математика, инновационные методы, современный урок, педагогическое мастерство, образовательные технологии.

Summary

The article discusses the relevance of developing teachers' professional competence and organizing mathematics lessons in a new format. The author explores ways to enhance students' cognitive activity, creativity, and functional literacy through the use of modern educational technologies and innovative teaching methods. The new lesson format requires teachers to demonstrate high pedagogical skills, effectively integrate digital tools, and establish collaborative relationships with students.

Keywords: professional competence, mathematics, innovative methods, modern lesson, pedagogical skills, educational technologies.

ОӘК: 159.99

ҚАЗІРГІ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕМЕНІ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Абумансур Құралай Ержанқызы,
математика пәні мұғалімі, kuralay.a@icloud.com

Түйін. Интерактивті әдістеме - өзара әрекеттесу, әрекет арқылы үйрену немесе үйрету. Басқаша айтқанда, «интерактивті» дегеніміз біреумен қоян-қолтық қарым-қатынаста болу, онымен бірлесе әрекет жасау, диалог құру. Ал «интерактивті оқу» дегеніміз өзара қарым-қатынасқа негізделген оқу/оқыту, диалог арқылы үйрену/үйрету, яғни «үйретуші – үйренуші», «үйренуші – үйренуші», «үйренуші - өзімен өзі» форматтарында жасаған қарым-қатынас («әңгіме», «сұхбат», «пікірлесу», «бірлескен әрекеттер»).

Түйін сөздер: Интерактив, әдістеме, оқыту процесі, педагогика.

Оқыту процесі – педагогикалық күрделі құбылыс, оның көптеген айырмашылықтары мен ерекше белгілері бар.

Қазақтың көрнекі психологы, профессор С.М. Жакыпов оқу- тәрбие процесінің тиімділігі мәселесін нақтылау үшін негізгі деңгейге бөліп қарастыра отырып, психологиялық мазмұнын талдап көрсетті. Оның біріншісі оқыту процесін талдаудың жоғарғы деңгейі, бұл жерде біз оқушы туралы айтамыз; оқытудың субъективті мазмұны, оқыту әдістері, оқытудың құралдары. Ал, екінші ортаңғы деңгейге оқытушының жеке бас ерекшелігі; оған мотивтік –қажеттілік жүйесі, өзін бағалау және талаптану деңгейі, ғылыми (гносеологиялық) дүние тану негізінің қалыптасуы және құнды хабардар ету; төменгі деңгейде оқытушы жүйесі коммуникативтік қалыптастыру, ұйымдастырушылық іс-әрекетін жүргізеді. Білімберудің нақты мазмұны, әдістер мен құралдары осы төменгі деңгейде вербалдық және коммуникациялық, танымдық процестермен өзін бағалау, бірін-бірі бақылау және көңіл бөлуден тұрады/1/.

Мұнда педагогикалық қарым-қатынас біріккен диалогтық іс-әрекет арқылы жүзеге асырыла отырып, студенттердің жаңа білімді меңгеруі мен оның жетістікке жетуі оқыту процесінде толығымен қаралады.

Интерактивті әдістеме - өзара әрекеттесу, әрекет арқылы үйрену немесе үйрету.

Бүгінгі күннің басты ерекшеліктерінің бірі «Қазақстан Республикасының ақпараттық кеңістіктің бәсекеге қабілеттігін 2024-2026 жылдарда дамыту тұжырымдамасында» келтірілгендей, ақпараттың «ақылға сыймайтын шамадан тыс, оны игеруде адамның биологиялық мүмкіншіліктерінен артық» мөлшерде дамуы. Сол себепті де оқу/оқыту қысқа мерзімде ақпараттың көлемді бөлігін тиімді түрде ұсынатын, сол ақпаратты жоғары деңгейде игеретін және практикада бекіте алатын әдістерді қолдануды талап етеді.

Бұл талап білім саласында инновациялық өзгерістерге әкеліп, оқудың және оқытудың негізі ретінде тұлғалық дамуды қарастырады, өйткені динамика мен өзгерістерге толы ақпараттық дәуір экономикасы адамның білімді әрі білікті тұлғасына тәуелді, өйткені бұл дәуірдің идеологиялық, әлеуметтік, саяси сұраныстары адамнанкелесідей құзырлықтарды талап етеді:

- ақпараттың ішінен өзіне қажеттісін таңдап, оны пайдалану;
- мәселелерді шешу және шешім қабылдау;
- өзіндік пікір, идеялар, тұжырым, түсінік келтіру, оларды дәлелдей және қорғай білу;
- социумда ауызша және жазбаша түрде қарым-қатынас құра білу, бірлесе жұмыс жасай білу, жанжалдарды болдырмау;
- өмірге деген көзқарасын, ұстанатын сенімдерін, қажеттіліктерін, құндылықтарын жалпы адами құндылықтармен байланыстыру;
- өздігімен үйрен білу, өз білімін әрқашан да дамытып отыру.

Сол себепті де тұлғалық даму ұстанымы білім игеру процесінде қатысушылардың (үйренуші мен үйретуші) бұрнағы авторитарлы-коммуникативтік қарым-қатынасын гуманитарлы-коммуникативтік қарым-қатынасқа өзгертуді талап етеді. Бұл ұстаным таным процесінің «білім беру», «оқыту», «үйрету» деген кешегі күнгі түсініктерін енді екі жақты процесс ретінде қарастырып, оларды «білім алу/игеру», «оқу», «үйрену» деп өзгертеді, бұл процесте үйренуші негізгі рөл атқарып, білімді өздігімен құрастырады деп түсінеді.

Егерде дәстүрлі «білім беру» өз мақсаты мен мағынасын нақты белгіленген (мемлекеттік стандарттарда көрсетілген пәндер, тақырыптар мен сабақтардың аумағында) білім жиынтығын игерумен шектесе, тұлғалық даму мен өздігімен білім құрастыруды негізгі идея деп ұстанған инновациялық көзқарас оқу/үйренудің негізін тек пәндер емес, ойлау мен рефлексияға негізделген интерактивті әдістер құрауы керек деп түсінеді. Ал интерактивті әдістер мен тәсілдер үйренушілердің тұлғалық тұрғыдан өзіндік және дербес түрде дамуына әкеледі, оларды өз мүмкіншіліктері мен ұстанған құндылықтарын түсінуге және бағалауға жетелейді.

Таным әрекеттерін ұйымдастырудың арнаулы әдістемесі ретінде интерактивті оқу/оқыту білім игеру процесінде қатысушылардың (үйренуші мен үйренушілердің) тиімді қарым-қатынасына негізделеді. Ағылшын тілінен келген «interaktiv» сөзі де осы ұғымды білдіреді: «inter» дегеніміз «өзара» мағынасында, ал «akt»- «әрекет жасау» дегенді білдіреді, яғни интерактивті әдістер – үйренуші мен үйренушілердің өзара әрекеттесуін оқу/оқытудың негізі деп танитын және психологиялық жағдай жасайтын әдістер.

Басқаша айтқанда, «интерактивті» дегеніміз біреумен қоян-қолтық қарым-қатынаста болу, онымен бірлесе әрекет жасау, диалог құру. Ал «интерактивті оқу» дегеніміз өзара қарым-қатынасқа негізделген оқу/оқыту, диалог арқылы үйрену/үйрету, яғни «үйретуші – үйренуші», «үйренуші – үйренуші», «үйренуші - өзімен өзі» форматтарында жасаған қарым-қатынас («әңгіме», «сұхбат», «пікірлесу», «бірлескен әрекеттер»).

Интерактивті оқу/оқыту білім игеру процесін келесідей ұйымдастыруға ынталы:

- 1) Барлық үйренушілерге бірлескен таным процесіне белсенді араласуға мүмкіндік жасау.

2) Әрбір үйренушінің өзінің үйренгені мен өз білімі туралы түсініктерін ортаға салып, бірлесе талқылап, олар ой толғауына мүмкіндік жасау.

3) Үйренушілер білімді өздігімен құрастыратын орта құру (кесте)

Интерактивті оқу/оқыту - әрекетпен және әрекет арқылы оқу/оқыту, алмұндай ұстаным қомақты нәтижелерге жеткізетін ең тиімді жүйе деп есептелінеді, өйткені адамның жадында бірінші мезетте тек өзінің әрекеттері мен өз қолымен жасағаны ғана қалады. Кезінде көне қытай ғұламасы Конфуций (Кун-цзы) былай деген екен: « Маған айтып берсең – ұмытып қаламын, көрсетсең – есте сақтармын, ал өзіме жасатсаң – үйренемін!»

Қазіргі таңда қарым-қатынасты кеңес психологтарының еңбектерінен /Б.Г. Ананьев, Г.М. Андреева, А.Б. Добрович, А.А. Бодалев, М.И. Лисина, Б.Ф. Ломов және тб./ психикалық жаңа білімді қалыптастыру тәсілі және тұлғаның әлеуметтік әрекеттену факторы екендігін көреміз.

Қарым-қатынас мәселесінің мән-мағынасын, тұлға дамуында маңыздылығын, қолданылу аясы туралы қазақстандық психолог ғалымдардың (Қ.Б. Жарықбаев, С.М. Жақыпов, Ә.Ж. Алдамұратов, С.Қ. Бердібаева, Қ.Т. Шерьязданова) да еңбектері кем түспейді.

Сол себепті де интерактивті оқу/оқыту үйренушілердің оқу процесіндегі белсенді әрекеттерін үйренудің негізгі құралдары мен тәсілдері ретінде таниды. Сондықтан да интерактивті оқу/оқыту оқу процесінің тиімділігі мен нәтижелігін үйренушілердің есте сақтау дәрежесімен өлшемей, олардың әрекеттерімен бағалайды, тек әрекет арқылы ғана үйрену ықтимал деген қағида ұстанады.

Интерактивті оқу/оқыту студенттердің өз тәжірибесі және өзге де студенттердің тәжірибесі тұрғысынан жасаған белсенді қарым-қатынасқа негізделеді. Ал үйренушілердің тәжірибесі дегеніміз олардың өзіндік пікірлері мен көзқарастары, ойлары мен идеялары, тұжырымдары мен қорытындылары, дәлелдері мен уәждері деп айтуға тұрарлық. Студенттер таным процесінде бір-бірімен осы тәжірибесімен бөліседі, міне осындай байланыста, қарым-қатынаста жаңа білім құрастырылып, саналы түрде игеріледі.

Интерактивті оқуда/үйренуде білім алушылар келесідей білім, дағды, машықтарға үйренеді:

- терең ойлану, жеке рефлексиялық қабілеттерді дамыту;
- өз идеялары мен әрекеттерін талдау және оларға баға беру;
- ақпаратты өздігімен түсініп, оны таразылап, өлшеп, оның ішінен керектісін таңдап алу;
- ақпаратты жан-жақты талдау;
- өздігімен жаңа түсінік пен білім құрастыру;

Дәстүрлі оқытуда білім беру процесі көп жағдайда оқушының сабаққа «таза парак» (tabula rasa) күйінде келіп (немесе іші қуыс ыдыс секілді), мұғалімнің оны сабақта біліммен «толтырумен» айналысатын құбылыс деп түсініледі. Шәкірт сабақта ғана жаңа білім алып, сабақтан кейін оны бекіту жұмысымен ғана айналысты/2/.

Ал интерактивті оқу/оқыту басты назарды «процеске», яғни үйрену процесінің өзіне, оқушылардың «қалай» және «қандай әдіс-тәсілдер арқылы үйренетіндігіне» аударады. Мұндағы мақсат – оқушылардың өзара белсенді әрекеттер арқылы өздігімен білім игеруінде, оны ізденуінде, құрастыруында. Мұндай сабақтарға шәкірттер «таза парак» күйінде келмей, алдын ала дайындалып келеді, олар сабақ басында тақырып бойынша өз түсініктері мен пікірлерін келтіріп, әрі қарай оларды дәлелдеу жүйесін құрады, пікірталас жүргізеді, өзге пікірлерді тыңдап, балама көзқарастарды ескереді. Басқаша сөзбен айтқанда, шәкірт өмірде әр адамға қажетті білік-дағдыларды қалыптастырады. Ал сабақтан кейін сол білімдерін өздігімен дамыта түседі.

Сол себепті де интерактивті оқу/оқытуда үйренушілер келесідей әрекеттерді атқаруға дайын болуы керек:

- бірлескен жұмыс;

- танымдық, коммуникативтік, әлеуметтік тұрғыдан белсенділік таныту;
- бастамашылдық;
- кері байланыс жасау;
- проблема шешу, шешім қабылдау.

Интерактивті оқу/оқыту барысында үйренушілер әрқашанда белсенді болып, өзіндік пікір қалыптастырып, өз ойларын дұрыс жеткізе білуге, өз көзқарасын дәлелдеуге, пікірталас жүргізуге, басқаларды тыңдауға, өзге пікірді сыйлауға және онымен санасуға үйренеді. Мұндай сабақтарда бір ғана дұрыс жауап болмайды, өйткені басты мәселе дұрыс жауапты табуда емес, керісінше үйренушінің жеке тәжірибесіне негізделген іздену процесінің өзі болып табылады.

Интерактивті оқу/оқыту жоғары оқу орындарында келесі жұмыс түрлері мен әрекеттер арқылы жүзеге асырылады:

- бірлескен жұмыстар (жұптық, топтық, бүкіл аудиторияның);
- жеке және бірлескен зерттеу жұмыстары;
- рөлдік және іскерлік ойындар;
- пікірталастар;
- ақпараттың әртүрлі көздерімен жұмыс жасау (кітап, лекция, Интернет, құжаттар, мұражай, т.б.);
- шығармашылық жұмыстар; презентациялар;
- компьютерлік оқыту бағдарламалары;
- тренингтер; интервью; сауалнама, т.б.

Сонымен қорыта айтқанда, интерактивті оқу/оқыту бірлесе үйрену идеяларын ұстанғандықтан, бұл жерде әсіресе бірлескен топтық жұмыс әдістерінің маңызын баса айту керек: олар өзін-өзі мен басқа адамдарды танудың тиімді құралы болып табылады, дүниетаным қалыптастырып, тұлғаның өзіндік дамуы мен басқалардың іс-әрекеттері мен олардың себептерін түсінуге ықпал жасайды. Топтық жұмыстар барлық үйренушілердің жұмысқа белсене қатысуын қамтамасыз етеді. Мұндай жұмыста шәкірттер өздерінің коммуникативтік дағдыларын (тыңдай білу, ортақ шешім қабылдау, жанжалдарды болдырмау) іс жүзінде қолданады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.Джакупов С.М. Психологическая структура процесса обучения. –Алматы.: «Қазақ университеті», 2004. -312 с.
- 2.Брудный А.А. Понимание как философско-психологическая проблема// Вопросы философии,1975- 10.

Резюме

Интерактивная методика — обучение или преподавание через взаимодействие, действие. Другими словами, «интерактивный» означает взаимодействие с кем-то, совместную с ним деятельность, создание диалога. А «интерактивное обучение» означает обучение/преподавание, основанное на взаимодействии, обучение/преподавание через диалог, то есть общение в форматах «учитель — обучающийся», «обучающийся — обучающийся», «обучающийся — сам» («беседа», «интервью», «обсуждение», «совместные действия»).

Ключевые слова: *Интерактивный, методика, процесс обучения, педагогика.*

Summary

Interactive methodology is learning or teaching through interaction and action. In other words, "interactive" means interacting with someone, engaging in a shared activity, and creating a dialogue. "Interactive learning" refers to learning/teaching based on interaction, learning/teaching through dialogue, that is, communication in the formats of "teacher-student,"

"student-student," and "student-themselves" (conversation, interview, discussion, and collaborative activities).

Keywords: Interactive, methodology, learning process, pedagogy.

ОӘК: 51-77

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА МҰҒАЛІМ МЕН ОҚУШЫ АРАСЫНДАҒЫ ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСТІКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Шаймерден Нұрсұлтан Маратұлы

математика пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Бұл мақалада математика сабағында мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекеттестікті тиімді ұйымдастырудың психологиялық және педагогикалық негіздері қарастырылады. Автор оқыту процесінде ынтымақтастық атмосферасын қалыптастырудың, диалогтық оқытудың және кері байланыстың маңыздылығын көрсетеді. Мұғалім мен оқушының серіктестік қарым-қатынасы білім сапасын арттырумен қатар, оқушылардың танымдық белсенділігі мен мотивациясын дамытуға ықпал етеді. Мақалада тиімді қарым-қатынас орнату тәсілдері мен сабақта қолдануға болатын практикалық әдістер ұсынылған.

Түйін сөздер: математика сабағы, өзара әрекеттестік, мұғалім, оқушы, ынтымақтастық, диалогтық оқыту, мотивация.

Кіріспе. Мектеп – бұл білім ордасы, онда оқушылар тек білім ғана емес, дағдылар мен көзқарастарды да меңгереді. Ғылым мен техниканың дамуы білім беру жүйесіне жоғары талаптар қояды. Білім берудің басты мақсаты – оқушылардың белгілі бір көлемде білім алуы ғана емес, сонымен қатар алынған білімді **практикада қолдану**, жаңа жағдайларда пайдалану, **дербес қорытынды мен жалпылау жасау**, **стандарттан тыс жағдайларда шешім қабылдай білу** қабілетін дамыту. Ғылым мен техникада жаңа бағыттардың пайда болуы, экономикадағы белгісіз салалардың дамуы жағдайында оқушылардың **жаңа білімді өз бетімен игеруі мен ғылыми-техникалық әдебиетті зерттей алуы** аса маңызды [1].

Бұл үдерісте **математиканың рөлі ерекше**. Математиканы оқу оқушылардың **логикалық ойлау қабілетін дамытады**, **дедуктивті ой қорытынды жасау дағдыларын қалыптастырады**, дәлдік пен қысқалыққа үйретеді. Алайда, бұл нәтижелердің табысты болуы ең алдымен **оқу процесінің тиімді ұйымдастырылуына** байланысты. Сондықтан оқушыларды шығармашылық жұмысқа, білімін өз бетінше кеңейтіп тереңдетуге дайындаудың маңызды шарты – олардың **интеллектуалдық қабілеттерін жүйелі түрде қалыптастыру және сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталған оқу әрекетін ұйымдастыру** болып табылады [2].

Бастауыш сыныптан бастап оқушылардың **өздігінен әрекет ету қабілеттерін дамытуға** ерекше назар аударылады. Оқушылар сабақ барысында берілген ақпаратты талдап, мұғалім қойған сұрақтар арқылы оны қайта жаңғыртады. Бұл кезеңде олар әлі де ақпараттың күрделілігі мен маңыздылығын өздігінен анықтай алмайды, сондықтан мұғалімнің басты міндеті – **оқушыларды негізгі ойларды ажыратуға үйрету**. Осы кезеңде теориялық материалды меңгеру деңгейін тексеретін **сұрақтар жүйесі** мазмұнның барлық маңызды тұстарын қамтуы керек және **мағынасы таяз немесе сабақ тақырыбына қатысы жоқ сұрақтардан тұрамауы** қажет [3].

Мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекеттестік – бұл педагогикалық процестің басты бөлігі. Ол екі жақты қарым-қатынасқа негізделеді: мұғалім білім береді, бағыттайды, ал оқушы қабылдайды, талдайды және өз ойын білдіреді. Осындай өзара серіктестік қатынас оқушының дербестігін, жауапкершілігін арттырып, оқу процесін жандандырады.

Педагогикалық өзара әрекеттестік үш негізгі бағытта жүзеге асады:

1. **Ақпараттық бағыт** – мұғалімнің жаңа білім беруі мен оқушының оны меңгеруі;
2. **Коммуникативтік бағыт** – сабақ үстінде пікір алмасу, сұрақ-жауап, кері байланыс орнату;
3. **Эмоциялық бағыт** – сенімді, қолайлы психологиялық ахуал қалыптастыру.

Мектептегі математиканы оқытудың жаңа мазмұнындағы дәстүрден тыс сабақ – бұл оқу материалын эксперименттік түрде жеткізудің заманауи тәсілі. Мұғалім өз аудиториясын жақсы білетіндіктен, әр оқушыға жеке тәсіл қолдануға мүмкіндік алады. Мұндай сабақтардың әдістемелік нұсқаулары көбіне дайын болмайды, сондықтан оларды жүргізу мұғалімнен **жоғары әдістемелік дайындық пен шығармашылық көзқарасты** талап етеді. Мұғалім сабақтың әр кезеңін, уақыттық құрылымын және оқушылардың жаңа сценарийге қаншалықты жылдам бейімделетінін алдын ала жоспарлауы керек.

Математика сабағында оқушылардың белсенділігін арттыру үшін мұғалімнің қолданатын әдістері мен тәсілдері ерекше маңызға ие. Тиімді әдістердің қатарына мыналар жатады:

- **Диалогтік оқыту.** Бұл әдіс арқылы оқушылар өз ойларын еркін жеткізіп, сұрақ қою мен дәлелдеуді үйренеді.
- **Топтық жұмыс.** Бірлесе талқылау барысында оқушылар арасында сенім мен өзара көмек атмосферасы қалыптасады.
- **Проблемалық оқыту.** Оқушыларға өмірмен байланысты логикалық есептер ұсыну арқылы олардың шығармашылық ойлау қабілеті дамиды.
- **Кері байланыс әдісі.** Мұғалім мен оқушы арасында үздіксіз пікір алмасу оқу сапасын арттырады.

Мұндай әдістер оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына, қызығушылығын арттыруға және пәнге деген жағымды эмоционалды қатынас қалыптастыруға ықпал етеді.

Тиімді өзара әрекеттестіктің маңызды бөлігі – мұғалімнің **эмоционалды интеллектісі** мен кәсіби құзыреттілігі. Мұғалім тек білім көзі емес, сонымен қатар оқушының тұлғалық дамуын бағыттаушы ментор, кеңесші, серіктес болуы тиіс. Эмоционалды интеллект мұғалімге әр оқушының ішкі жағдайын түсінуге, эмоциялық қолдау көрсетуге және сенімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Мұндай атмосферада оқушылар өз ойларын еркін жеткізіп, қателесуден қорықпайды.

Жаңа форматтағы сабақтарда сабақты дәл белгілі бір тәсілмен өткізуге қойылатын қатаң талаптар болмайды. Мұндай сабақтар — шығармашылыққа негізделген, еркін, барлық қатысушылардың тікелей белсенді қатысуын талап ететін, сонымен қатар пәнге, сабаққа және қатысушыларға эмоциялық қатынасты қалыптастыратын үрдіс болып табылады. Көп жағдайда жаңа форматтағы сабақтардың ерекшелігі — мұғалім сабақтың оқу мақсаттарын ашық түрде жарияламайды; олар оқушыларға сабақ соңында өздігінен айқындалады, яғни оқушылар өз тәжірибесі арқылы сабақтың мәнін түсінеді.

Жаңа форматтағы сабақтар оқушыларға тағылған «ярлыктардан» (қалыптасқан көзқарастардан) арылуға мүмкіндік береді: әрбір оқушы бейстандартты жағдайға тап болып, өз қабілеттерін жаңа қырынан көрсетуге мүмкіндік алады. Мұндай сабақтар пәнге деген қызығушылықты арттырып, ойлау мен логикалық қабілетті дамытады, балаларды пікір айтуға, шешім қабылдауға және өз әрекеттері үшін жауап беруге үйретеді. Сонымен қатар, бұл сабақтар оқушылар арасындағы қарым-қатынасты нығайтып, топта жұмыс істеу дағдысын қалыптастырады.

Математика сабағында оқушылардың жас ерекшеліктері мен психологиялық ерекшеліктерін ескеру қажет. Орта және жоғары сыныптарда оқушылардың өзіндік пікір айтуға, дәлелдеуге деген қажеттілігі жоғары болады. Мұғалім осы қажеттілікті қолдап, ынталандыру арқылы тұлғалық дамуға жағдай жасайды. Мысалы, сабақ басында мотивациялық сұрақ қою, пікірталас ұйымдастыру, логикалық ойындар мен жобалық тапсырмалар қолдану оқушылардың зейінін, есте сақтау қабілетін және танымдық белсенділігін арттырады.

Математика сабағында мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекеттестік – білім беру процесінің негізі. Ол сабақтың сапасына, оқушының тұлғалық дамуына және пәнге деген көзқарасына тікелей әсер етеді. Тиімді педагогикалық қарым-қатынас сенімге, ынтымақтастыққа және өзара құрметке негізделуі тиіс. Мұғалімнің міндеті – оқушыны тек біліммен қамтамасыз ету емес, сонымен қатар **танымдық белсенділікті, логикалық ойлауды, жауапкершілікті және өз-өзіне сенімділікті дамыту**.

Осылайша, серіктестікке құрылған сабақтар – оқушыны өмір бойы білім алуға ынталандыратын негізгі факторлардың бірі. Бүгінгі таңда білім беру жүйесі терең өзгерістер кезеңін бастан өткеруде. Мектептің басты міндеті – тек білім беру емес, оқушының жеке тұлға ретінде дамуына жағдай жасау. Осы мақсатқа жету үшін мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекеттестік – оқу процесінің өзегі болып табылады.

Математика сабағы оқушылардың логикалық ойлауын, зейінін, табандылығын дамытатын ең маңызды пәндердің бірі. Дегенмен, математика көп жағдайда оқушылар үшін күрделі, кейде қорқынышты пәнге айналып жатады. Мұндай жағдайларда мұғалімнің қарым-қатынас стилі мен оқыту тәсілі шешуші рөл атқарады. Сабақтағы жылы атмосфера, өзара түсіністік пен серіктестік оқушының пәнге қызығушылығын арттырып, өз қабілетіне сенімді болуына мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы сабақтарда мұғалім мен оқушының қарым-қатынасы тек аудиторияда ғана емес, сонымен бірге **онлайн платформалар** арқылы да жүзеге асады. Google Classroom, Moodle, BilimLand, Quizizz сияқты ресурстар оқушылармен интерактивті байланыс орнатуға мүмкіндік береді.

Мұндай цифрлық құралдар оқу процесін қызықты етеді және оқушылардың өз бетінше білім алу қабілетін дамытады. Бірақ мұғалімнің рөлі әлі де маңызды – ол бағыт беруші, кеңесші және оқушының эмоционалды қолдаушысы болып қалады.

Математика сабағында мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекеттестік – бұл оқыту процесінің негізі. Сабақтағы жағымды психологиялық ахуал, серіктестік және сенім атмосферасы оқушылардың логикалық ойлауын, танымдық белсенділігін және пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Мұғалім тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар оқушының жеке тұлға ретінде дамуына ықпал ететін жетекші тұлға болып табылады. Тиімді өзара әрекеттестік нәтижесінде оқушылар жауапкершілікке, шығармашылыққа, өзіндік ойлауға және өмір бойы білім алуға дағдыланады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Безрукова В. С. О современном уроке в школе: проблемы и решения. – Мәскеу: Сентябрь, 2004. – 160 б.
2. Ксензова Г. Ю. Школьные технологии: учебно-методическое пособие. – Мәскеу: Педагогическое общество России, 2000. – 224 б.
3. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. – Киев: Радянська школа, 1977. – 302 б.
4. Мишина В. Ю., Эрентраут Е. Н. Формирование познавательного интереса посредством профессиональной направленности предмета математики. – Челябинск, 2017. – С. 112–115.
5. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2010. – 384 б.

6. Выготский Л. С. Психология обучения и развития. – Мәскеу: Педагогика, 1991. – 320 б.

Резюме

В данной статье рассматриваются психолого-педагогические основы эффективной организации взаимодействия учителя и ученика на уроках математики. Автор подчеркивает важность формирования атмосферы сотрудничества, диалогического обучения и обратной связи в процессе обучения. Партнерские отношения учителя и ученика, помимо повышения качества образования, способствуют развитию познавательной активности и мотивации учащихся. В статье представлены способы построения эффективных отношений и практические приемы, которые можно использовать на уроке.

Ключевые слова: урок математики, взаимодействие, учитель, ученик, сотрудничество, диалогическое обучение, мотивация.

Summary

This article discusses the psychological and pedagogical foundations of the effective organization of interaction between teacher and student in mathematics lessons. The author emphasizes the importance of creating an atmosphere of cooperation in the learning process, dialogue learning and feedback. The teacher-student partnership, in addition to improving the quality of education, contributes to the development of cognitive activity and motivation of students. The article presents ways to build effective communication and practical methods that can be used in the classroom.

Keywords: mathematics lesson, interaction, teacher, student, collaboration, dialogue learning, motivation.

ОӘК: 37.04.053

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН ТОПТЫҚ ЖҰМЫС ТҮРЛЕРІН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БАҒАЛАУ

Абай Нурдин Дауренұл

Жамбыл облысы Қордай ауданы білім бөлімінің №1 Дінмұхамед Қонаев атындағы мектеп-гимназиясының дене шынықтыру пәнінің мұғалімі

Түйін. Қазіргі таңда мектеп оның мазмұны мен құрылымын өзгертуді ғана талап етпей, сонымен қоса оның бүкіл бағдар бағытын түбегейлі жетілдіруді керек етіп отыр. Білім берудің қазіргі мақсаты – тек білім мен дағдыға қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес әлеуметтік және кәсіби біліктілікке қол жеткізу, оқушының жеке тұлға ретінде жан-жақты дамуына баса мән беру, проблемалық оқытуды жетілдіру, шығармашылық еңбегімен өздігінен ізденіп білім алу, дайын материалды ғана қанағат тұтпай, ақпаратты өзі іздеп табу, ой қорытындысын жасауға үйрету.

Білім нәтижелерін бағалау жүйесі – оқушылардың білімді қаншалықты жетік меңгергенін анықтау механизмі. Оның технологиясын әр кезде өмір талабына сай жетілдіріп отыру - оқыту міндеттерінің өзекті мәселелерінің бірі.

Түйін сөздер: білім беру, мазмұн мен құрылым, топтық жұмыс, бағалау жүйесі, өзекті мәселе, өмір талабы.

XXI ғасырда білім мен ғылым саласында болып жатқан өзгерістер болашақ мамандар даярлауда жоғары мектептің алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Осыған орай, бүгінгі әлеуметтік білім беру кеңістігіне сай бейімдеп білім алу, жалпы ғаламдық

танымды, ойлауды дамыту, өзінше ғылыми тұжырым жасауға, олардың қажетіне қарай ғылым жетістігін сұрыптауға, оқушының өзінің іс-әрекетінің субъектісі болуына мүмкіндік туғызу - көкейкесті мәселе.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде тұлғаны қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім беру және оның шығармашылық, рухани және тәни күш қуатын жетілдіру, жеке тұлғаның жан-жақты дамуына жағдай жасау міндеті көзделгенін ескерсек, болашақ мамандарды жаңашылдыққа даярлауымыз керек [2].

Жоғары білім - маманға білім, іскерлік және дағды ғана беріп қоймайды, ол жеке тұлға қалыптастырады. Жоғары мектептегі білім берудің басты мақсаты - алдыңғы қатарлы жастар тәрбиелеу, адамзаттың мәдени және өнегелік деңгейі мен оның ой-өрісін арттыру, жоғары білімді маман иелерін дайындау. Білім саясатының өзекті мәселелері - кәсіптік даярлаудың сапасын жақсарту, біліммен қамтамасыз етудің ғылыми-әдістемелік жүйесін түбегейлі жаңарту, оқытудың әдістері мен ұйымдастыру түрлерін өзгерту, педагогикалық ғылымдарды ұйымдастыруды қайта құру, ондағы алдыңғы қатарлы оқу-тәрбие тәжірибелері мен қазіргі қоғамның сұраныстарының алшақтығын жою, білімдегі жаңашылдықты саралау, білімді жетілдіру үрдісіндегі үздіксіздікті қамтамасыз етуде оның ролін арттыру.

Қазақстан Республикасындағы қоғамдық өзгерістердің ауқымдылығы, күрделілігі білім беру саласына оның ішінде жоғары оқу орындарында білім беру стратегияларына өзгерістер енгізуді талап етеді. Әр түрлі болжамдардың сан алуандығына қарамастан, қазіргі білім беру жүйесін дамыту үрдісінде жаңа оқыту үлгілеріне, мазмұнына, технологияларына, түрлері мен әдістеріне қатысты шығармашылық ізденістердің қарқындылығымен әрі көп түрлілігімен ерекшеленетінін мойындауға болады.

Білім беру саласында оқу-таным әрекетінің сапасын, дәрежесін есепке алу, тексеру және бағалаудың білім, білік, дағдының нәтижесін арттырудағы қызметі ерекше. Оның технологиясын әр кезде өмір талабына сай жетілдіріп отыру - оқыту міндеттерінің өзекті мәселелерінің бірі. Қазіргі кезде жоғары оқу орындарында оқыту үдерісіндегі оқу-таным әрекетінің сапасын анықтайтын рейтингтік түрі өмірге келді. Білім нәтижелерін бағалау жүйесі – оқушылардың білімді қаншалықты жетік меңгергенін анықтау механизмі.

Қазіргі заманғы бағалау икемді, көп құралды (құрылғылы), түсінікті, психологиялық жайлы, көп құрамды: диагностикалық, суммативті, формативті болып келеді. Білімді бақылау және бағалау ғылыми дәлелденген, тәжірибеде қолданылған принциптер негізінде жүргізіледі: әділдік, жан-жақтылық, жүйелілік, жеке-даралық, дифференциалдық және тәрбиелік. Әділдік, шындық (білім сапасының нақтылығы, баға өлшемі мен ережесі нормасына қатысты) – бұл субъективтік факторларды болдырмауды көздейді.

Оқыту үдерісінде оқытушының бағалауынан бөлек оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен өзара бағалауы да өте қажет. Өзін-өзі бақылау, олардың оқу бағдарламасы материалы мен игерген іскерлігі және дағдысының беріктігі жайлы ақпарат алуын қамтамасыз етеді. Өзін-өзі тексеру арқылы оқушылардың алған білімдеріне деген сенімі артады, орындаған жаттығуы мен жүргізген жұмыстарының нәтижесін бағалайды. Баға – білімді есепке алу ғана емес, тәрбие құралы да. Сондықтан білім нәтижелерін бағалауда немқұрайдылыққа салынуға болмайды. Әрбір жұмыс түрін бағалауда бағалау критерийлерін ұсыну маңызды.

Топтық жұмыс түрлерін бағалауда оқытушылардың жиі қоятын сұрақтары:

- Топтық жұмыс түрлерін қолдану арқылы білімгерлердің оқу жетістіктерін қалай бағалауға болады?

- Топтық жұмыс түрлерін бағалауда формативті бағалауға нені жатқызуға болады?

Оқытудың топтық түрін қолдануда жұмыс соңында алынған өнім ғана маңызды емес, сондай-ақ оның қалай алынғаны, жасалғаны да маңызды. Бұл – бағалауға жұмыс нәтижесі ғана емес, үдерістің өзінің де қатысты екендігін білдіреді, өйткені топпен жұмыс жасай

білу – білімгерде қалыптастырылуы, оның қалыптасуы үшін жағдай жасалуы тиіс маңызды құзырет. Мұндай жағдайда формативті бағалау оқыту үдерісінің бөлігіне ай- налады, өйткені топтық жұмыс талқылау, сұрақ қою, кері байланыс орнатуға құрылады. Топтық жұмысты бағалаудың міндетті түрде баға қоюмен шектелмейтіндігін оқытушының есте сақтағаны маңызды.

Топтың жұмысын бірнеше бағытта бағалауға болады:

- Оқытушының әр топтың қызметін бағалауы;
- Оқытушының кейбір білімгерлердің қызметін бағалауы;
- Өзіндік бағалау (өзара бағалау, оқытушы мен білімгерлердің топ жұмысын бірге бағалауы).

Топтық жұмысты ұйымдастыру үшін оқытушының білімгерлерге басынан бастап түсіндіріп қоюы тиіс бірқатар шарттың орындалуы талап етіледі:

- Топтық жұмыс мақсатының өтіліп отырған тақырыптың оқыту мақсатына сәйкестігін хабарлау.
- Тапсырманы бағалау критерийлерін анықтау (топтағы жұмыс үдерісін бағалау және топ жұмысының нәтижесін бағалау).
- Бағалауды кім жүзеге асыратынын хабарлау (оқытушының өзі; білімгерлермен бірге; тек білімгерлер; арнайы қазылар алқасы).
- Топ жұмысын тапсырудың түрі мен мерзімін анықтау.
- Бағалау ұстанымдары туралы хабарлау: Топ жұмысына қосқан жеке үлесінің міндетті бағалануы; Топ жұмысын тұтастай бағалау.

Егер оқытушы топ жұмысына баға қоюды жоспарласа, топ мүшелеріне әр түрлі баға қоймағаны жөн, өйткені ол – топтық жұмыстың концепциясына қайшы келеді. Бірдей баға қойған жағдайда да оқытушы топтың жақсы жұмысын мадақтап, топтық жұмысқа онша қатыспай отырғандарды талқылауы керек. Бұл – әсіресе, топ мүшелерінің әрқайсысының жауапкершіліктері нақты белгіленген жағдайда қолайлы.

Оқытушы бақылау түрлерін белгілеп, білімгерлермен бірлесе отырып «Топ жұмысын бағалау критерийлерін» талқылап және бекітіп алады да, семестр бойы топ жұмысын бағалауда қолданып отырады (1-кесте).

1-кесте – Топ жұмысын бағалау

Топ №	Топтағы ынтымақтастық (міндеттердің бөлінуімен орындалуы)	Тәртіп(басқа топтарға кедергі жасамау, тапсырмадан тыс қалмау, шуламау)	Тақырыпты, тапсырманы, материалды ашу	Өзге топ презентацияларын тыңдай алуы, сұрақ қоюы, толықтыруы	Жалпы балл
	30	10	30	30	100
I					
II					
III					

Топ жұмысын белгіленген талаптар деңгейінде әділ бағалау топтың белсенділігін, өздеріне деген сенімін арттырады. Осылайша өзара бірін-бірі бағалауға, өзін-өзі бағалау түрлеріне де қол жеткізуге болады.

Топтық жұмыс түрінде оқытушы әр білімгерді жеке бағалағысы келсе, жұмыс топ болып жүргізілгенімен, сол топтық жұмысқа әр білімгердің қатысуын анықтайтын бағалау критерийлерін жасап алу керек. Оқытушы сабақ басталмас бұрын кімдерді жеке бағалағысы келетінін белгілеп алады (2-4 білімгер).

Кейбір білімгерлердің қызметі мен оқу нәтижелерін бағалауда оқытушы өзара бағалау түрін де қолдануына болады. Ол үшін оқытушы олардың топтық жұмыс жасау барысындағы қосқан үлестерін бағалау қажеттігін ескертеді. Ол үшін бағалау критерийлерін нақтылап белгілеп алу маңызды (2-кесте).

Оқытудың топтық жұмыс түрін қолдану барысындағы қорытынды бағада білімгерлердің жеке оқу жетістіктерінің көрініс табатынын оқытушының ең әуелі түсіндіріп қойғаны жөн.

2- кесте – Білімгердің топтық жұмысқа қосқан үлесін бағалау критерийлері

	1.	2.	3.	4.
Міндеттерді бөліседі және орындайды				
Ұсыныс айтады				
Талқылауға белсенді қатысады				
Топ мүшелеріне көмектеседі				
Ықыласпен тыңдайды				
Өз пікірін дәлелдей алады				
Жалпы балл				

Білімгерді бағалау үдерісіне қатыстыру жағдайы білімгерге өзін оқытушымен тең дәрежеде сезінуіне, соған сәйкес өзінің білім алуына деген жауапкершілікті сезінуіне ықпал етеді. Оқытудың топтық жұмыс түрінде өзін-өзі бағалаудың да өзіндік орны бар. Кейбір жағдайларда білімгерге өзін-өзі бағалауға да мүмкіндік берген жөн. Ол үшін топтық жұмыс аяқталғаннан кейін білімгерге өзін-өзі бағалау формасын өзіндік толтыру қолданылады (3-кесте).

3- кесте – Өзін-өзі бағалау және білімгерді оқытушының бағалауы

Білімгердің аты-жөні, тобы	Мүмкін болатын балл	Алынған балл	
		Өзінің бағасы	Оқытушы бағасы
Топтағы өз міндеттерін толық, уақытында, сапалы орындады			
Берілген оқу тапсырмаларын негізге ала отырып топта жұмыс атқарды			
Берілген оқу тапсырмаларын орындауда топ мүшелеріне көмектесіп, ынталандырып отырды			
Өзгелерді ықыласпен тыңдады			
Аргументті идеялар ұсынды			
Талқылауларға қатысты (қарсылығын сыпайы білдіріп, даулы мәселелерде келісімге жетіп отырды)			
Топтағы басқа білімгерлердің жауаптарын толықтырып, пікір қосып отырды			

Барлығы:			
----------	--	--	--

Бұл жағдай топта жұмыс істеу дағдыларын дамыту деңгейіне, оқу материалдарын меңгеру сапасына талдау жасауға, білімгерлердің оқу жетістіктерінің сапасын жақсартудың келесі қадамдарын жоспарлауға мүмкіндік туғызады. Топтық жұмыс түрлерін бағалаудың әр түрлі формаларын қолдану нәтижесінде оқытушы білімгерлерге топтағы жұмыс үдерісін бағалауды, өзіндік бағалау механизмдерін қолдану арқылы дайындалған жұмыстың мықты және әлсіз тұстарын анықтауды үйретеді.

Бақылаудың ең негізгі мақсаты – студенттерді өз білімдеріндегі кемшіліктерді дер кезінде анықтап, оны жойып отыруға ынталандыру болып табылады. Біздің байқауымызша, білімгерлер жұмысының қарқындылығы бақылау өткізудің жиілігімен және тұрақтылығымен реттеледі. Оқытушы жұмысының маңызды аспектісі білімгерлердің білім, білік, дағдыны меңгеруін бақылау, білімгерлердің өзін-өзі тексеру және өз жұмысын бағалау мақсатында пайдалануы болып табылады.

Әдебиеттер:

- 1 Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство/Сост. Р. Х. Шакиров, А.А. Буркитова, О.И. Дудкина. – Б.: «Билим», 2012.
- 2 Білім туралы заң. // Қазақстан Республикасындағы Білім туралы заңнама. Заң актілерінің жиынтығы. – Алматы: Юрист, 2003. -180 б.
- 3 Ахмет Ясауи университетінде білім беру үдерісін ұйымдастыру бойынша нормативті құжаттар жинағы. – Түркістан. ХҚТУ баспаханасы, 2014. - 264 б.

Резюме

В настоящее время школа требует не только изменения содержания и структуры, но и радикального улучшения всей своей направленности. Целью образования в настоящее время является не только приобретение знаний и навыков, но и достижение на их основе самостоятельной социальной и профессиональной квалификации, уделение внимания всестороннему развитию студента как личности, совершенствование проблемного обучения, приобретение знаний через самостоятельные исследовательские и творческие работы, обучение студентов самостоятельному поиску информации, а не довольствуясь готовым материалом, делать выводы.

Система оценки образовательных результатов – это механизм определения уровня усвоения знаний учащимися. Постоянное совершенствование её технологий в соответствии с потребностями жизни – одна из актуальных задач образования.

Ключевые слова: образование, содержание и структура, командная работа, система оценки, актуальная проблема, жизненные потребности.

Summary

School today requires not only changes in content and structure, but also a radical improvement in its overall focus. The goal of education today is not only the acquisition of knowledge and skills, but also the achievement of independent social and professional qualifications based on these. It emphasizes the comprehensive development of students as individuals, improves problem-based learning, promotes knowledge acquisition through independent research and creative work, and teaches students to independently search for information rather than rely on ready-made materials and draw conclusions.

The educational assessment system is a mechanism for determining the level of student learning. Continuous improvement of its technologies in line with real-life needs is one of the pressing tasks of education.

Keywords: education, content and structure, teamwork, assessment system, current problem, real-life needs.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Альпеисова Дамет Шулгаубаевна

ағылшын пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Бұл мақалада жаңартылған білім мазмұнының мәні мен қазіргі заман талаптарына сәйкестігі қарастырылады. Автор білім беру жүйесіндегі өзгерістердің негізгі бағыттарын сипаттап, мұғалімнің кәсіби шеберлігін жетілдірудің, оқыту әдістерін жаңғыртудың және оқушының функционалдық сауаттылығын дамытудың маңыздылығын атап өтеді. Жаңартылған білім мазмұны оқушылардың шығармашылық ойлауын, зерттеушілік қабілеттерін және өмірлік дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Мақалада оқу процесіне жаңа технологиялар мен инновациялық тәсілдерді енгізудің тиімділігі талданған.

Түйін сөздер: білім мазмұнын жаңарту, инновациялық оқыту, құзыреттілік, заманауи педагогика, функционалдық сауаттылық, білім сапасы.

Кіріспе. Білім беру жүйесін жаңа экономикалық ортаға бейімдеу - Қазақстан Республикасының білім беру реформаларының негізгі мақсаты болып табылады. Бұл тұрғыдан алғанда Президентіміз Н.Ә.Назарбаев болашақта өркениетті, дамыған елдер қатарына ену үшін заман талабына сай білімнің қажеттілігі еліміздің әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына қосылуы туралы міндетін шешуде негізгі баса назар аударылып қаралған мәселе еді.

Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстандық жол – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауында «XXI ғасырдағы дамыған ел дегеніміз - белсенді, білімді және денсаулығы мықты азаматтар»- деуі әлемдегі дамыған елдер сияқты Тәуелсіз елімізде білім жүйесі сапасын жетілдіру ең негізгі өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Осыған орай, білім беру жүйесінде жастарға сапалы білім беріп, олардың үйлесімді дамуы мен тұлға ретінде қалыптасуында ұстаздың кәсіби шеберлік көрсеткіштерінің бірі - жалпы педагогикалық, ғылыми- теориялық, әдістемелік жаңалықтар мен озық тәжірибені жетік меңгерудің маңызы зор[1].

XVIII-XX ғасырдағы білім мен тәрбие берудің басты қағидаларын біз қазіргі таңға дейін қолданып келеміз. Қай мемлекеттің болмасын дамуы, өсіп-өркендеуі үшін ең алдымен қарастырылуы тиіс басты мәселе,ол-білім беру болып табылатыны бәрімізге белгілі.Әсіресе тәрбиемен қатар берілген білімнің адамзат болашағына тигізер пайдасы ұшан теңіз. Өткенімізге қарап бас иеміз, болашағымызға қарап білек сыбанамыз өсіп келе жатқан жас ұрпақ біздің болашағымыз,ертеңіміз.Қазіргі жас ұрпақ үшін тозығы жеткендігін ескере отырып осы орайда жаңа жүйені оқушыларға ұғындыра отырып үлкен қадам жасаймыз!

Оқыту үдерісі бойынша Я.А.Коменский бұдан 400 жыл бұрын өзінің жеке көзқарасын білдірген: «Не үйретсе де, нені оқытса да оқу үдерісі табыссыз болмауы керек!» Иә,әрине әрбір жасаған іс-әрекетімізден белгілі бір тәжірибе жинап, ой түйеміз. Ең алдымен дұрыс мақсат қоя білу,ол-шеберлік[2,31-366]. Мақсатқа жетудің құралдарын іздеу және қолдану өнер деп ойлаймын!

XX ғасырда Ресейде жаңашыл педагогтардың топтары қалыптасты. Олардың баланы тәрбиелеп, оқытуда өзіндік ерекшеліктері болды.Олардың жалпы ортақ белгісіжаңашылдығы.Сабақты оңай әрі түрлі әдістермен (ойын) жүргізуінде болды.Бұл тәжірибе К.Д.Ушинскийдің «Сабақ үйрету барысында ойын элементтерін орынды қолдану

оқушылардың білім алу процесін жеңілдетеді» деген көзқарасына негізделген. Бұл жүйені В.А.

Сухомлинский терең әрі жан-жақты зерттеді. Бала ойын үстінде оқумен жаттығады, сонымен қатар ойын оқушыларды ізденуге жетелейді. Бұдан оқушылар тез ойлауға тез шешім қабылдауға және тапсырманы нақты орындауға әдеттенеді. Бастауыш сынып оқушыларын ойната отырып ойландырып балаға тәрбиелік мәні зор ойындар арқылы дамытуға болады. Бұл кезде жақсы оқитын оқушы дамып нашар оқитын оқушы қалып қоймайды. Жақсы оқитын оқушы мүмкіндігінше дамып, нашар оқитын оқушы мүмкіндігінше іс-шараларға араласып, өз үлесін қосып отырады [2,94-98б]. Қазіргі кезде Қазақстан жаңа білім беру жүйесіне еніп әлемдік білім беру кеңістігіне көтерілуде. Себебі, білім беру жүйесі өзгерді, білім беру мазмұны, жаңаша қарым-қатынас пайда болды. Сол себепті, қай пәнді оқыту барысында тек кітаппен ғана шектелмей, оқушының қызығушылығын арттыра білу керек.

Ұстаздың ең басты міндеті- сабақта өтілген тақырыпқа сай әдіс-тәсілдерді дұрыс таңдау. Дұрыс ұйымдастырылған оқу үдерісі ғана баланың жеке басының дамуына әсер ете алады.

Мысалы: бастауыш сыныптарда сабақты сайыс сабақ, қайталау сабағы, топтық, жұптық т.б. бағыттарда жүргізуге болады. Білім берудің жаңартылған жүйесін қолдану жаһандану кезеңіндегі бастапқы талап. Мемлекеттік білім беру жүйесінің қазіргі таңдағы ең басты мәселесі баланың білім алуға деген ынтасын арттыру, қызығушылығын туғызу. 2017-2018 жылынан бастап бастауыш сыныптар жаңартылған білім мазмұнымен сабақ өте бастады.

Бағдарламаның басты ерекшелігі мен артықшылығын жинақтасақ:

-Біріншіден баланы ширақтыққа үйрету, сонымен қоса оңайдан күрделіге қарай сабақ жүргізу. Қазіргі таңда бұл әдісті спиральді жүйе деп атайды.

-Блум таксономиясы бойынша дағдыларыларды түсіну, талдау, қолдану.

-Әрбір оқушының деңгейімен санасу және пәнаралық байланыстарды ескеру.

-Белгіленген тақырыптар уақытқа сай етіп жасалуы шарт.

-ҰМЖ, ОМЖ, ҚМЖ талапқа сай жасалуы шарт. Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериялды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді. Білім алушылардың күтілетін оқу нәтижелері жетістігін бағалау жүйесі білім беру мазмұнының ажырамас бір бөлігі болып табылады.

Жаңартылған орта білім беруді енгізу кезінде білім алушылардың оқу жетістігін критериялды бағалау жүйесі қолданылады. Критериялды бағалау жүйесі бұрынғы дәстүрлі бағалауға қарағанда қалыптастырушы және жиынтық бағалау болып ерекшеленеді. Қалыптастырушы бағалауда білім алушыларға жаңа материалды меңгеру кезеңінде тапсырманы қаншалықты дұрыс орындағанын және оқыту мақсаттарына қол жеткізгенін түсінуге мүмкіндік беретін бағалау.

Жиынтық бағалау оқу тоқсанының соңында оқу бағдарламасының бөлімдерін оқып аяқтағаннан кейін білім алушылардың меңгерген білімі мен қалыптасқан дағдылары деңгейін айқындайтын бағалау. Критериялды бағалау мұғалімдер мен оқушылар және ата-аналарға да өте тиімді бағалау түрі, өйткені мұғалім үшін – сапалы нәтижеге әкелетін критерийлер құрастыруға, өз іс-әрекетін саралап және болашаққа жоспарлай алатын мәліметтер алуға т.б., оқушылар үшін – табысқа жетелейтін бағалау критерийлерін түсінуге, өзін және өзгелерді бағалау арқылы кері байланысқа түсіп, түсінбегенін түзетуге мүмкіндік алады, сыни ойлауына, еркін ойын айтуына, өзінің білімін көрсетуге т.б., ата-аналар үшін – оның оқуындағы табыстылықты бақылауға, оқуына қолдау көрсету үшін бағыт алуына мүмкіндік туғызады. Қай кезеңде, қай қоғамда болсын жеке тұлғаның қалыптасуы ұстаздан басталады. Білім саласындағы түбегейлі өзгерістер ұстазға үлкен жауапкершілікті талап етеді.

Өздігінен білім алатын, жан-жақты ізденетін, алдағы өмір жолын өзі болжай алатын тұлға тәрбиелеу ұстаздың қолында.

Жаңа бағдарлама мұғалімдерге қазіргі заманға оқыту әдістерін жеті модуль арқылы ұсынады.

1. Білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер.
2. Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету.
3. Білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау.
4. Білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.
5. Талантты және дарынды балаларды оқыту.
6. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай білім беру және оқыту.
7. Білім берудегі басқарушы және көшбасшылық[3].

Жаңа бағдарлама бойынша жаңаша көзқарас қалыптасып, білім деңгейі биікке көтеріліп келеді. Қазіргі білім беру жүйесінде жаңа технологияларды енгізу күннен-күнге басты талапқа айналып, осы әдістерді жетілдіре түсу қажеттігі күшейіп келеді. Мұғалімнің шеберлігі қандай жоғары болса да, мұғалім оқушының өз белсенділігін туғыза алмаса, берген білім күткен нәтиже бермейді. Оқушының тұлға ретінде қалыптасуы белсенділік арқылы жүзеге асады. Сонымен қатар баланың қызығушылығын арттыру үшін сабақты индуктивті, дедуктивті, көрнекілік әдістермен оқыту тиімдірек. Мұғалімнің оқу-тәрбие жұмысының негізгі көзі - сабақ. Сабақ бұл жәрдем. Әлдекімге жедел жәрдем, әлдекімге шұғыл жәрдем қажет. Сол себепті мұғалімдерге де, дәрігерлер секілді сабақ барысында үлкен жауапкершілік жүктеледі.

Сабақты өткізу барысында оқушылардың ой-өрісі, дүниетанымы, біліктілігін жан-жақты дамиды. Негізгі бетбұрыс оқушы білімінің сапасын арттыру яғни түпкі нәтижеге мақсатқа жете білу. Жалпы айтқанда, сабақ құрылымы, жүргізілуі қандай болса да, оқушыға білім мен дағдыны беруді көздейді. Ал, енді осының бәрін балаға беріп үйрететін мұғалім. Мұғалім сабақтағы басты тұлға. А.Байтұрсыновтың айтқан сөзін тілге тиек етсек, мектепке бірінші керегі мұғалім, екінші оқыту ісіне керек құралдар, үшінші оқу бағдарламасы мен оқулықтар». Олай болса оқу-тәрбие ісінің табысты болуы мұғалімнің сабаққа мұқият дайындығына байланысты [2, 233- 239б].

«Бала жүрегі кішкентай күй сандық. Сол сандықтың кілтін тапсаң ғана ашылады. Мұғалімнің қолында әр кез сол кілт тұру керек» - деген М.Шахановтың сөзі бұлтартпас дәлел болады. Мұғалім тек білім алушылардың оқу танымдық әрекеттерінің белсенді ұйымдастырушысы ретінде қызмет атқаруы керек. Н.Назарбаевтың білім реформасының басты көрсеткіші- біздің еліміздің белгілі бір бағытта білім алған және біліктілігін дамытқан әрбір азаматтың әлемнің кез-келген елінде қажет маман ретінде танылатын деңгейге жету керек деген талаптары, білім беру нәтижелерін анықтауға тікелей қатысады. Білім беру жүйесін жетілдіру ең алдымен оның сапасын арттыру, мемлекеттің таяу онжылдықтағы басты басымдықтарының бірі болып табылады[4].

Ұлы классик педагогтар Я.А.Коменский, В.А.Сухомлинский. К.Д.Ушинский және қазақ халқының ағартушы педагогы А.Байтұрсыновтың ойын қорытындылай айта кетсем «Баланы оқытуда ойын үдерісін қосу мұқияттылыққа, еңбекке, ынтымаққа жетелейді». Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні жаңа кезеңге бірден үйренуіміз әрине оңай емес. Бірақ та, Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіздігін бүкіл елге дәлелдеді. Енді басты міндет - еліміздің өркендеп өсуі, халықтың әлеуметтік-экономикалық жағынан өркендеуінің түп қазығы-білім-ғылым екендігі сөзсіз. Бүкіл білім саласына соның ішінде білім саласының мамандарын даярлауға үлкен жауапкершілік жүктейтіні айдан анық. Еліміздің болашағы жастар десек, жастардың болашағы олардың саналы тәрбиесі мен сапалы білімінде. Ұстаздың қолында адам өмірінің келешегі, тұтас тағдыры тұр!

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2014 жылғы 17 қаңтар.

2 Сейталиев Қ. Педагогика тарихы: оқулық - Алматы: Білім, 2008. - 415 б. 19

3 Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы Мұғалімге арналған нұсқаулық Екінші басылым 2015. 4 Бітібаева Қ.Ой толғаныс.Bilimger.kz.

Резюме

В данной статье рассматривается сущность и соответствие содержания обновленного образования современным требованиям. Автор описывает основные направления изменений в системе образования и подчеркивает важность совершенствования профессионального мастерства учителя, модернизации методов обучения и развития функциональной грамотности учащихся. Обновленное содержание образования направлено на формирование у учащихся творческого мышления, исследовательских способностей и жизненных навыков. В статье проанализирована эффективность внедрения новых технологий и инновационных подходов в учебный процесс.

Ключевые слова: обновление содержания образования, инновационное обучение, компетентность, современная педагогика, функциональная грамотность, качество образования.

Summary

This article discusses the essence and compliance of the updated content of education with modern requirements. The author describes the main directions of changes in the education system and emphasizes the importance of improving the professional skills of a teacher, modernizing teaching methods and developing functional literacy of a student. The updated content of education is aimed at the formation of creative thinking, research abilities and life skills of students. The article analyzes the effectiveness of introducing new technologies and innovative approaches to the educational process.

Keywords: updating the content of education, innovative training, competence, modern pedagogy, functional literacy, quality of Education.

ОӘК: 371

ОҚУ ҮДЕРІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДА МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ МАҢЫЗЫ

Садыкова Маржан Жанатовна

тарих пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Бұл мақалада мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің оқу үдерісінің тиімділігін арттырудағы рөлі қарастырылады. Қазіргі заман мұғалімі білім берудің жаңа мазмұны мен инновациялық әдістерін тиімді қолдана отырып, оқушының тұлғалық және шығармашылық дамуына ықпал етуі қажет. Автор педагогтің кәсіби құзыреттілігіне әдістемелік, психологиялық, коммуникативтік және ақпараттық қабілеттердің кіріктірілуінің маңыздылығын атап өтеді. Мақалада заманауи мұғалімнің кәсіби шеберлігі – оқыту сапасы мен білім нәтижелерінің басты көрсеткіші екені дәлелденеді.

***Түйін сөздер:** кәсіби құзыреттілік, педагогикалық шеберлік, инновациялық әдістер, білім сапасы, оқыту тиімділігі, мұғалімнің рөлі.*

Кіріспе. Білім беру мен ғылымның кадрлық әлеуетін қолдау және қайта жаңғырту білім беру сапасын арттырудың маңызды алғышарттарының бірі болып табылады. Білім беруде болып жатқан өзгерістер мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту проблемасын, кәсіби өсу мен ұтқырлыққа қабілетті теориялық дайындық, практикалық шеберліктің жеткілікті деңгейі бар мұғалімдердің қажеттілігін өзекті етіп отыр.

Қазіргі жағдайда мектепте білім беру үдерісін құрудың негізгі принципі - оқушы тұлғасын дамытуға бағдар беру, өнімді оқуға, өзінің білім алу қажеттіліктерін, танымдық қызығушылықтары мен болашақта іске асыруға мүмкіндік беретін іс-әрекет тәсілдерімен қаруландыру болып табылады. Қойылған міндетті шешу педагог кадрлардың кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты. Ұстазға тез өзгеретін ашық әлемде оқушыларына үнемі сапалы, олардың тұлғалық мәнін дамытуға ықпал ететін білім беру ортасын ұйымдастыру міндеті ұсынылады.

Мұғалімнің педагогикалық қызметтің өзгермелі жағдайларына бейімделу, дидактикалық жағдайға және оқыту мазмұнына, нақты мектеп пен сыныптың мақсаттарына, оқушылар құрамына, оқу-әдістемелік жинақтарға сәйкес өз пәнін құрастыру құзыреттілігі табысты нәтижеге жетелейді. Базалық ғылым саласында жеткілікті дайындық деңгейі болмаса, мұғалім әдістемелік міндеттерді тиімді шеше алмайды. Өйткені, оқу процесін құрастыру - оқу мазмұнын талдаудан, оқу процесін ұйымдастыру кезінде меңгерілуі тиіс материалдың көлемі мен деңгейін анықтаудан басталады.

Ғылыми-теориялық құзыреттілігі жоғары деңгейдегі мұғалім оқылатын мазмұнның теориялық құрылымындағы орнын түсінеді, осыған сүйене отырып, тақырып құрамындағы сабақтың орнын, сабақ түрін анықтайды, себеп-салдарлық байланыстарды бөледі, заттың логикасын, оның жеке бөліктерінің өзара байланыстарын ашады. Сондай-ақ, оқушылардың танымдық іс-әрекетіне сай әр оқушыға, әр топқа дербестік деңгейде оқыту әдістерін (қол жетімділік, күрделілік принциптері) таңдап, оқылатын материалды бағалайды.

Осының барлығы мұғалімге оқушының материалмен жұмыс істеуге бейімділігін анықтауға ғана емес, сонымен қатар материалды меңгеру кезінде оның ақыл-ой қызметі қалай ұйымдастырылатынын анықтауға мүмкіндік береді. Қоғамның әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуы педагогтің кәсіби деңгейіне тікелей байланысты. Қазіргі білім берудің негізгі мақсаты - жеке тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің өзекті және перспективалы қажеттіліктеріне сәйкестігі, қоғамда әлеуметтік бейімделуге, өздігінен білім алуға және өзін-өзі жетілдіруге қабілетті жан-жақты дамыған өз елінің азаматын дайындау.

Ал еркін ойлайтын, өз қызметінің нәтижелерін болжайтын және білім беру процесін модельдейтін педагог қойылған мақсаттарға жетудің кепілі болып табылады. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен педагогикалық шеберлігінің ажырамас құрамдас бөлігі ретінде оның кәсіби құзыреттілігі саналады, ол мұғалімнің теориялық және практикалық дайындығының бірлігі ретінде әрекет етеді.

Мұндай педагогикалық іскерлік төрт топқа біріктіріледі:

1. Оқушылардың жаңа білімді белсенді меңгеруге дайындық деңгейін анықтау мақсатында зерттеу, жекелеген оқушылардың дамуын жобалау, білім беру, тәрбиелеу және дамыту міндеттерінің кешенін нақтылау және басым міндеттерді анықтау.

2. Логикалық аяқталған педагогикалық жүйені құру: білім беру мен тәрбие міндеттерін кешенді жоспарлау, білім беру процесінің мазмұнын іріктеу; оны ұйымдастырудың формаларын, әдістері мен құралдарын оңтайлы таңдау.

3. Тәрбие компоненттері мен факторлары арасындағы өзара байланысты бөлу және белгілеу, оларды іске қосу білігі: қажетті жағдайлар жасау (материалдық,

моральдықпсихологиялық, ұйымдастырушылық, гигиеналық және т.б.), оқушы тұлғасын жандандыру, бірлескен қызметті ұйымдастыру және дамыту; мектептің ортамен байланысын қамтамасыз ету.

4. Педагогикалық іс-әрекет нәтижелерін бағалау және есепке алу іскерліктері: талдау және өзіндік талдау.

Кәсіби құзыреттілікті дамыту-бұл шығармашылық даралықты дамыту, педагогикалық инновацияларға сезімталдықты қалыптастыру, өзгермелі педагогикалық ортаға бейімделу қабілетін қалыптастыру.

Педагогқа қойылатын заманауи талаптардың бірі:

* Біліктілікті арттыру жүйесі.

* Педагогикалық қызметкерлерді атқаратын лауазымына және біліктілік санатына сәйкестігін аттестаттау.

* Педагогтардың өздігінен білім алуы.

* Әдістемелік бірлестіктердің, педагогикалық кеңестердің, семинарлардың, конференциялардың, мастер-класстардың жұмысына белсенді қатысуы.

* Заманауи білім беру технологияларын, әдістемелік тәсілдерді, педагогикалық құралдарды меңгеруі және оларды үнемі жетілдіруі.

* Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгеруі.

* Түрлі конкурстарға, зерттеу жұмыстарына қатысуы.

* Өзінің педагогикалық тәжірибесімен бөлісу, тарату, жарияланымдар жасауы.

Кәсіби құзыреттілікті дамыту - бұл үздіксіз даму, өзін-өзі жетілдіруді болжайтын жеке кәсіби қасиеттерді дамыту, кәсіби тәжірибені жинақтау, меңгеру мен жаңғыртудың серпінді процесі.

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру-циклдік процесс, өйткені педагогикалық қызметте үнемі құзыреттілікті арттыру қажет және ол әр жолы жаңа сапада қайталануы тиіс. Мұғалімнің кәсіби-тұлғалық дамуына байланысты мәселелер, педагогикалық іс-әрекетті шығармашылық процесс ретінде жүзеге асыру заңдылықтары, мұғалімнің шығармашылығын дамытуға ықпал ететін жағдайлар ғылыми әдебиеттерде негізделген. Мұғалім құзыреттілігі конструктивті даму деңгейінде болғанда ғана, оқушыларын барынша мүмкін болатын оқу жетістіктерінің деңгейіне шығара алады.

Мұғалім жеке тұлғаға бағытталған оқыту технологияларына көшуді жүзеге асыруы, деңгейлік саралау, жобалық және зерттеу қызметі, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, интерактивті әдістер мен оқытудың белсенді түрлері негізінде оқыту технологияларын пайдалануы тиіс. Мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сай педагог кадрлар үшін білім берудің өзекті мәселелері бойынша педагогикалық кеңестер, семинарлар өткізудің жаңа нысандары, оқу-әдістемелік кешендерді жаңарту, дидактикалық материалдарды, құралдарды, ұсыныстарды дайындау және игеру, сабақтарды өткізудің белсенді әдістері, білімді бақылау жүйесін жақсарту жолдары назарға қойылған. Бұл мұғалімнің дамуын ынталандыратыны сөзсіз.

Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыруды сапалы жаңарту мүмкіндігі мен қажеттілігі пайда болды. Атап айтсақ:

• инновациялық тақырып бойынша жұмыс істейтін педагогтар тобына арналған өзекті тақырыптық курстар;

• проблемалық курстар;

• қашықтықтан оқыту;

• Интернет-форумдар, конкурстар, чаттар;

• ашық сабақтар фестивалі;

• әдістемелік семинарлар, семинар-практикумдар;

• педагогтардың кәсіби шеберлік байқаулары. Жаңа жағдайда осы формалардың барлығы жаңа мазмұнмен толықтырылып, мұғалімге қойылатын заманауи талаптарға сай болуы тиіс. Бүгінгі күні әрбір педагог өз шеберлігін жетілдірудің ең маңызды аспектілерін

өзі анықтайды. Заманның ағымы қашанда ізденіс үстінде болуға жетелейді. Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі – нәтижелі білім берудің негізі.

Оқушының дүниетанымын - қоршаған орта, оқушының әлеуметтік жағдайы, ол оқитын мектеп, әрине, мұғалім қалыптастырады. Қазіргі мұғалім кәсіби білікті мұғалім болуы және арнайы, әдістемелік, психологиялықпедагогикалық даярлыққа ие болуы, оқыту үдерісіне шығармашылықпен қарауы, оқыту тәсілдерін, әдістерін, құралдарын оңтайлы пайдалана білуі, оқушылармен өзара қарымқатынас жасай білуі, актерлік және шешендік өнерін меңгеруі тиіс.

Педагогтың кәсіби құзіреттілігі күрделі және көп қырлы құбылыс. Ол педагогтың кәсіби базалық білімі және іскерлігімен қатар, қызметінің мотивімен, өзін және қоршаған ортаны түсінуімен, өзі жұмыс істейтін адамдармен қарым-қатынас стилімен, оның жалпы мәдениетімен және өзінің шығармашылық әлеуетін дамытуға қабілеттілігімен анықталады. Осылайша, педагог қазіргі қоғам талаптарын ескеріп, өзінің алдына педагогикалық міндеттерді қоя және шеше білетін, оқыту мен тәрбиенің озық технологияларын меңгерген, білім беру процесін басқара алатын, тәжірибеде педагогикалық ситуацияларды оқушы тұлғасының дамуына бағыштап жобалай және жүзеге асыра алатын бәсекеге қабілетті, шығармашыл тұлға болуы қажет.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Зимняя И.А. Педагогическая психология: -2-е изд. М.: Логос, 2005. с.12
2. Иванов Д. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании М.: Чистые пруды, 2007. – 32 с. 7.
3. Құдайбергенова Қ.С. «Құзырлылық білім сапасының критерийі: әдіснамасы және ғылыми- теориялық негізінде» монографиялық еңбек, Алматы. 2008.- 177,178 бб.
4. Маркова А.К. Кәсіби құзіреттіліктің даму деңгейі: М.: 2009. 25-27 бб.
5. Симоненко В. Д. Общая и профессиональная педагогика: учебное пособие для студентов педагогических вузов -М.: Вентана-Граф, 2005. – 368 с.
6. Скаткин М.И. Зерттеу мәдениеті – педагогикалық қабілет: М.: 2008. 17 б

Резюме

В данной статье рассматривается роль профессиональной компетентности учителя в повышении эффективности учебного процесса. Современному учителю необходимо способствовать личностному и творческому развитию учащегося, эффективно используя новое содержание и инновационные методы обучения. Автор подчеркивает важность интеграции методических, психологических, коммуникативных и информационных способностей в профессиональную компетентность педагога. В статье доказано, что профессиональное мастерство современного учителя – главный показатель качества преподавания и результатов обучения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, педагогическое мастерство, инновационные методы, качество знаний, эффективность обучения, роль учителя.

Summary

This article discusses the role of professional competence of a teacher in improving the effectiveness of the educational process. A modern teacher needs to contribute to the personal and creative development of the student, effectively using new content and innovative methods of Education. The author emphasizes the importance of integrating methodological, psychological, communicative and informational abilities into the professional competence of a teacher. The article proves that the professionalism of a modern teacher is the main indicator of the quality of teaching and the results of Education.

Keywords: professional competence, pedagogical skills, innovative methods, quality of education, effectiveness of training, the role of a teacher.

ОӘК: 37.032

ӘДЕБИЕТ ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘНЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ АРҚЫЛЫ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Саттеркулова Гульмира Рахмановна

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Бұл мақалада әдебиет сабақтарында оқушылардың қабілеттерін дамытуда сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың рөлі қарастырылады. Әдеби шығармаларды талдау, көркем мәтінді түсіну және өз ойын жүйелі жеткізу арқылы оқушылардың тіл байлығы, ойлау дағдылары мен шығармашылық қабілеттері жетіледі. Сөйлеу әрекетінің дамуы тұлғаның өзіндік көзқарасын қалыптастыруға, эстетикалық талғамын арттыруға және әдебиетке деген қызығушылығын күшейтуге ықпал етеді.

Түйін сөздер: әдебиет, сөйлеу мәдениеті, қабілет, шығармашылық ойлау, тіл дамыту.

Кіріспе. Қазіргі мектептерде оқушылардың интеллектуалдық қабілеттерін дамытуға көмек көрсету әрқашан ең өзекті мәселе. Осы міндеттердің шешімі барлық елдердің болашағын қамтамасыз ететінін ел басымыз халыққа жолдауында: «өзіміздің назарымызды өскелең жас ұрпаққа аударуымыз» қажет екендігін баса айтқан.

Тіл – құрал ретінде қарым-қатынас пен іс-әрекетте сөйлеу арқылы жүзеге асырылады. Сөйлеу түсінігі сөйлеу әрекетімен қатар, өнім немесе нәтиже сияқты сөйлеу әрекетінің (сөйлесу және жазу) өнімді процестерінің нәтижесінде пайда болатын нақты материалды болжайды, яғни жиынтығы мәтін немесе контекст деп аталатын, қабылдау мен түсіну объектісі ретінде қызмет ететін, сөйлеу әрекетінің рецептивті процесстері жасалатын белгілі сөйлеу мен пікірлер. Осы сипаттаманы Б.В.Беляев «Ойлау, тіл және сөйлеудің өзара қатынасы туралы» еңбегінде қарастырып, қабылдау мен сөйлеуді түсіну процестерін немесе сөйлеудің мазмұндылығы, түсініктілігі, айқындылығы және әсерсіздігін зерттеу барысында, сөйлеу мен ойлау арасындағы өзара қарым-қатынасты анықтау жағдайларында сөйлеу әрекетінің өнімді болып табылатындығын талдайды [1, 12-6].

А.Н.Леонтьев адам санасының қоғамдық қатынаста қалыптасатынын айтып өткен. Оның пікірінше, қазіргі таңда субъект қоғамдық субъект ретінде қарастырылады, субъекті мен табиғаттың қатынасы қатынас ретінде, бірақ, ал оның табиғатқа деген қатынасы тікелей қатынас емес, жанама түрдегі материалдық және қоғамдық қатынас болып табылады. Адамның психикасының тарихы мен адам санасының басталуына адамның еңбек әрекетінің пайда болуы немесе адамның қоғамдық еңбегін жатқызуға болады. Еңбектің даму процесімен тілдің даму сәті де мәнді орын алады. Тек қана тіл, сананың адами формасының пайда болуы мен дамуын анықтауға мүмкіндік туғызады [2, 141-6].

Қарым-қатынастың ойлауға әсер етуіне себепшінің негізгі детерминанты ретінде ақпараттардың жалпы қоры, индивидуалды танымдық процестердің динамикасын реттеудің өзіне тән ерекше механизмі, міндеттерді шешудің бірлескен стратегиялары мен іс-әрекеттің топ үшін ортақ стилі қарастырылады. Ойлау мен қарым-қатынастың өзара күрделі байланысы субъектінің жалпы қорытындыдағы ақпараттардың жинақталу процесі. Ойлау мен қарым-қатынастың өзара байланыс мәселесі бірлескен ойлау әрекетіндегі мақсаттық құрылым мен мағыналардың жалпы қорының өзара байланыс мәселесінде нақтылануын С.М.Жақыпов айтып өткен.

К.К.Байчинскаяның теориялық талдауы бойынша ойлау психологиясы туралы жинақталған тұжырымдар, ойлау процесінің шығуына қатысты, онда жаңа психологиялық детерминанттардың пайда болуы, бізді келесі қорытындыға әкелді: бұл екі мәселе ойлау психологиясында өз бетінше дербес қарастырылады. Оның көзқарасынша бұл ойлаудың іс-әрекеттік, бірізді таралуына кедергі болады [3, 6-6].

Адамның ойлау әрекетінің болмысы мен шынайылығы дыбысты анық сөз арқылы жеткізеді. Сөйлеу күрделі психикалық құбылыс ретінде адамның ойының шындығын, болмысын білдіреді. Біз басқа адамзатпен тіл арқылы өзара қарым-қатынас жасаймыз.

Естіртіп сөйлеу өзгелермен қатынас жасаудың /коммуникацияның/ құралы болып есептелінсе, үнсіз сөйлеу ойланып-толғанудың құралы болып саналады. Ниеттің үнсіз алабына бұрылып, оралуы шет тілін үйрену кезінде, не есеп шығаруда т.б. жиі кездеседі. Себебі мәселені шешерде ойлану үнсіз сөйлеуді қажет етіп, кейін осының өзі соның шешілуіне түрткі бола алады. Ал, мәселе өзінен-өзі жеңіл келіп, ойланбаған жағдайда ниет, яғни ішкі жоспар бірден тіл сөздеріне айналып, коммуникацияға жіберіледі. Соңғы жағдайда ниеттің сөз «қабығына» енуін текст деп атайды. Ой мен тіл тығыз байланысты дегенде бұлардың бір бірінсіз қызмет ете алмайтынын ғана айтпай, ой сөйлеу арқылы түзеліп, жөнделіп тұратынын да айтады.

Тілдің жалпы мағынасының өзінде белгі жүйесі, адамның қарым-қатынасы, ойлауы және сөйлеуіне қызмет ететін құралы ретінде анықталады. Тіл арқылы дүниені тану жүзеге асырылады, тілде тұлғаның өзіндік санасы ақиқатталынады. Тіл ақпаратты сақтау және жеткізу, сонымен қатар адам мінез-құлқын басқарудың өзіндік әлеуметтік құралы болып табылады.

Бала психикасы алғашынан ересектермен қарым-қатынас процесінде қалыптаса бастайды. Ересектер балаға мың жылдар бойы жинақталған жалпы адамзаттық тәжірибені сіңіреді және осы тәжірибені игеру процесінде балада тек жаңа білімдер ғана емес, сонымен қатар мінез-құлықтың жаңа тәсілдері негізгі бола бастайды. Заттық іс-әрекет және қарым-қатынаста қалыптасатын психикалық процесстер, өз дамуы барысында біртіндеп қысқартылады, «жинақталады» және әлеуметтік жаратылыс белгілері жасырындылығы соншалық, арнайы талдауды қажет ете бастайтын белсенді көңіл немесе ырықты есте сақтау ерекшелігін игереді. Сондықтан да, кейбіреулер бала қарым-қатынасының шынайы сыртқы формаларында емес, тамыры психика түбінде жатады деп тұжырымдайтын бұл психикалық процесстер жиі психикалық өмірдің негізгі «қасиеттері» ретінде баяндалады.

А.Р. Лурия жоғары психикалық функциялардың табиғатын тек дұрыс бағалау қажеттігі емес, сонымен қатар әр қадам сайын тіл арқылы жүзеге асатын, психикалық іс-әрекеттердің күрделі түрлерінің қалыптасуына жетелейтін күрделі процессті бақылау қажет [4, 14-6].

Сөйлеу түсінігі сөйлеу әрекетімен қатар, өнім немесе нәтиже сияқты сөйлеу әрекетінің (сөйлесу және жазу) өнімді процесстері нәтижесінде пайда болатын нақты материалды болжайды, яғни жиынтығы мәтін немесе контекст деп аталатын және қабылдау мен түсіну объектісі ретінде қызмет ететін, сөйлеу әрекетінің рецептивті процесстері жасалатын белгілі бір сөйлеу мен пікірлер.

Қабылдау мен сөйлеуді түсіну процесстерін немесе сөйлеудің мазмұндылығы, түсініктілігі, айқындылығы және әсерсіздігін зерттеу барысында, сонымен қатар сөйлеу мен ойлау арасындағы өзара қарым-қатынасты анықтау жағдайларында психологтар нақты пікірлерді, яғни сөйлеу әрекетінің өнімі болып табылатындарды жиі талдайды [5, 12-6].

Тұлғааралық қарым-қатынастың детерминанттары болып саналатын жекелік қасиеттер, мінездемелер, қасиеттерді қанғаттанарлық деп айту қиын, тұлғааралық баға белгісі қарым-қатынас мазмұны, жанама өзара әрекетпен анықталатыны, ал басқаның тұлғалық қасиеттері тек бағалаудың абсолютті өлшемі күшейтетінін әлеуметтік перцепция бағытындағы еңбектер жанама дәлел ретінде қызмет етуі мүмкін.

Ұлттардың тілінің қай-қасысының да негізгі функциясы біреудің ойын өзгелерге тасу болып табылады. Ойды этно және лингвopsихологиясы тұрғысынан дәлелдеудің өзін алып қарасақ, әр түрлі тақырыптарға жатпайды, бір мәселе болып саналады. Бұл жерге айта кететін мәселе қазіргі кезде этнопсихология қоғам психологиясының бір бөлшегіне, ал лингвopsихология тіл мен психологияның шекарасы болып есептелсе де, осылардың арасында бірлік бар. Осы бірлік әр ұлт тілі ойды өзінше өзінің ерекшелігіне қарай біреуі басқаларына белгілі мөлшермен жеткізетінінде. Сондықтан тілдің ойды тиісті мөлшермен бөлуі ұлттардың әрқайсысына тән, олардың негізгі қасиеті болып саналады және бұл «бірлік» этно және лингвopsихологияларының өзіндік меншіктері болып есептелінеді.

Танымдық тапсырманы шешу С.М.Жақыповтың бұл серіктер арасындағы бірлескен диалогтық танымдық іс-әрекет концепциясы бойынша субъектілердің бірлескен танымдық іс-әрекеті қарым-қатынас процесінде жүзеге асырылады. Басқа адамды қабылдау, оның сыртқы белгілерінің көрінуі, индивидтің қабылдайтын олардың жеке қасиеттерімен қатынасы және оның ішкі әлемі мен мінез-құлқын сол негізде түсінуін жүзеге асырылуы қарым-қатынас процесі негізінде болады.

Интеллект таным арқылы дамиды. Таным дегеніміз:

«білім алу, объективті әлем заңдылығын түсіну, қандай да болмасын бір саладағы білім жиынтығы»;

«шынайы өмірді білдірудің ең жоғарғы формасы. Жеке тұлға сезімдік, эмпирикалық және ойлау сияқты танымның әртүрлі деңгейлері, сондай-ақ қабылдау, елестету, ғылыми мәтіндер, заттар сияқты таным формалары арқылы ұжыммен жасалған білімнің объективтік жүйелерін меңгере отырып таниды»;

Адамның шынайы өмірді білдіруші процесі, танымның, яғни заттар мен тұтастай құбылыстарды білдіретін қабылдаудың құрамына кіретін түйсінудің алғашқы сатысы. Осыған орай, таным объектілерінің негізгі, тікелей қабылдай алмайтын қабілеттерін білуге ойлау жолымен қол жеткізуге болады. Ойлау сатысындағы таным табиғат заңы деген негізгі, нақты факторлардан негізгі құбылыстарға және абстрактыға деген нақтылықтан қоғамға қарай жылжиды.

Ал, Дж. Рензули өзінің еңбегінде «интеллект» түсінігін әртүрлі салаларда кездесетін орта деңгейден жоғары қабілеттер ретінде қарастырады. Оларға:

Негізгі интеллектуалдық қабілеттер;

Арнайы академиялық қабілеттер;

өнімді және шығармашылық ойлау қабілеттері;

психологиялық оқып-үйрену;

визуалдық қабілеттер;

өнерге деген қабілеттер жатады.

интеллектуалдық қабілет – жеке өмірді құруға және тұлғаның өз бетінше дамуына өз кезегінде әсер ететін, жалпы оның өмірлік іс-әрекетінің өзіндік сипатын ойлаудың жеке тұлғалық қабілетін құрайтын жеке тұлғаның ерекшелігі.

Адамның ойы білімсіздіктен білімге, үстірттіктен адамның қызметін қалыптастыратын жағдай қызметіне қажет білімнің тереңдігі мен жан-жақтылығына тұрақты түрде қозғалыста болады. Сондықтан, оқытушы нақты байланыс бейнелерінің психикалық үдерісі және объективті әлемнің заттары және құбылыстарының қатынастары деп түсінетін ойлауды дамытумен белсенді айналысуы керек.

Ойлау қабілеті төмендегідей мазмұндардан тұрады:

1) ойлау операциялары (талдау, синтездеу, салыстыру, жалпылау абстрактылау, нақтылау);

2) формалар (түсінік, пікір, ой қорытындысы);

3) түрлері (көрнекі-құралдық-әрекеттік, бейнелік, алаңғасарлы ойлау);

4) әдіс-тәсілдер (индукция, дедукция).

Білім беру технологияларының ерекшелік жағы ол жеке тұлғалық қасиеттерге бағдарланған оқыту, проблемалық бағытқа және шығармашылық сипатқа ие, оның басты

бағдары-білім беру, жаңа дүниені ашу мен іздену арқылы білімді іс жүзінде қолдану; баланың жалпы және арнайы қабілеттерін дамыту, білім біліктерді игеру мүмкіндіктерімен оларды қолдану жолдарын көрсетеді.

Жоғарыда көрсетілген барлық технологияларды орынды, шеберлікпен қолдана білсе, үлкен нәтижеге жетуге болатынын және жоғары дидактикалық жетістіктерді байқауға болатындығы анық. Осыған орай жеке тұлғаны жан – жақты дамытуда жеке тұлғаға бағытталған сабақ құрылымының технологиясы да, мұғалімге қойылатын талап та өзге болуы тиіс.

Интеллектуалдық қабілеттерге бағытталған сабақ дегеніміз – оқушыға деген құрмет, ізгі қатынас, оқушылардың тұлғалық ерекшеліктері ашылатын, қасиеттері қалыптасатын, мүмкіндіктері жүзеге асырылатын оқыту жағдаяты, «сахналық алаң». Осындай сабақты жобалау және өткізу технологиясы мұғалімді жаңа, бұрын таныс емес кәсіби позицияға қояды: әр баланың жеке даму процесіне, оның тұлғалық қалыптасуына кешенді педагогикалық бақылау жүргізетін, ол бір мезгілде пән мұғалімі де, психолог та болуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Беляев Б.В. О взаимоотношении мышления, языка и речи. Вопросы психологии, 1958 №3
2. Леонтьев А.Н. Генезис человеческой речи и мышления. Психологический журнал Том 9. №4, 1988
3. Байчинский К.К. Формирование познавательной цели в практических Задачах Автореф. Дис. На канд.психол.н. – М: 1985- 27 с.
4. Мұқанов М.М. Ойды этно және лингвопсихология тұрғысынан дәлелдеу. - Алматы, 1971
5. Джакупов С.М. Управление деятельностью студентов в процессе обучения: Учебное пособие: Алматы Қазақ университеті, 2002-117 с
6. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: искусство управлять людьми на основе эмоционального интеллекта. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. - 302 с.
7. Журавлев А.Л. Влияние коммуникативных качеств личности руководителя на эффективность руководства коллективом // Психология личности и образ жизни. - М: Наука, 1987. – 219 с.

Резюме

В данной статье рассматривается роль формирования культуры речи в развитии способностей учащихся на уроках литературы. Благодаря анализу литературных произведений, пониманию художественного текста и систематической передаче своих мыслей у учащихся совершенствуются языковые навыки, навыки мышления и творческие способности. Развитие речевой деятельности способствует формированию самооценки личности, повышению эстетического вкуса и усилению интереса к литературе.

Ключевые слова: литература, культура речи, способности, творческое мышление, развитие речи.

Summary

This article discusses the role of the formation of speech culture in the development of students' abilities in Literature lessons. Through the analysis of literary works, understanding of literary texts and systematic expression of their thoughts, students develop language skills, thinking skills and creative abilities. The development of speech activity contributes to the formation of one's own vision, increase aesthetic taste and strengthen interest in literature.

Keywords: literature, speech culture, ability, creative thinking, language development.

ОӘК: 51-77

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН МАТЕМАТИКАДА ПАЙДАЛАНУ

Түлебаев Тургамбек Дүйсешович

*Қ.А.Яссауи атындағы №123 мектеп-гимназияның математика пәнінің мұғалімі,
Алматы қаласы*

Аңдатпа. Бұл мақалада математика сабақтарында қоғам сұранысынан туындап отырған талапқа сәйкес оқушының ой-өрісін дамытып, алған білімдерін өз тәжірибесінде жаңа жағдайларда қолдану біліктілігін, ізденімпаз, шығармашыл тұлға қалыптастырудың бірден-бір жолы Жаңартылған білім беруге көшу екенін әлемдік тәжірибе дәлелдеуде. Қоғамның қазіргі жағдайында интеллектті және интеллектуалдық мәдениеттің психологиялық механизмдерін зерттеу - бірден-бір ғылыми бағыт болып саналады.

Түйін сөздер: оқушы, математика, білім беру, мектеп, оқыту процесі.

Бүгінде жаһандану заманында жас ұрпаққа әлемдік стандартқа сәйкес білім беру мәселесі республикамызда ғылыми-педагогикалық тұрғыда ізденіспен әлемдік жинақталған тәжірибеге, отандық қол жеткен табыстарды саралай отырып, ұлттық ерекшеліктерді ескере, оқыту мен тәрбиелеуді жаңаша ұйымдастыруымен көкейкесті мәселе болып отыр.

Қоғам сұранысынан туындап отырған талапқа сәйкес оқушының ой-өрісін дамытып, алған білімдерін өз тәжірибесінде жаңа жағдайларда қолдану біліктілігін, ізденімпаз, шығармашыл тұлға қалыптастырудың бірден-бір жолы Жаңартылған білім беруге көшу екенін әлемдік тәжірибе дәлелдеуде. Қоғамның қазіргі жағдайында интеллектті және интеллектуалдық мәдениеттің психологиялық механизмдерін зерттеу - бірден-бір ғылыми бағыт болып саналады.

Біріншіден, адамдардың интеллектуалдық қабілеттілігінің (ИК) жоғары дамуы адамзат өркениетінде маңызды рөл атқарады.

Екіншіден, қазіргі жағдайда экономикалық дамудың шешуші факторы интеллектуалдық өндіріс болып табылады.

Үшіншіден, интеллектуалды адам— руханилықтың ажырамас бөлшегі әрі жеке бостандықтың шарты.

Төртіншіден, интеллектуалдық жұмыс қана білімдердің пайда болуын қамтамасыз етеді.

Ал интеллектуалды адам дамуы және интеллектуалдық жұмыс ең алдымен орта метептен басталуы керек. Білім беру - осы стратегия аясындағы бірінші басымдық болып табылады. Ол білім алуға деген сұранысты арттыруға ықпал ететін және озық ақпараттық технологияларды белсенді қолдануға негізделген білім беру жүйесін құруға бағытталған. Бұл бағытта бүгінгі барлық мектептеріміз интернетке қосылды және халықты компьютерлік сауаттылыққа оқытуда кең ауқымды жұмыс жүргізіліп жатыр. Сонымен бүгінгі таңда Қазақстанда интернетті пайдаланушылардың саны 2 пайыздан 30 пайызға дейін ұлғайды. Ал қазір ақпараттық технологиялардың көмегімен оқытудың заманауи әдістемелері, білім беретін порталдар әзірленіп, пайдаланылып, интерактивті сабақтар өткізіліп, қашықтан оқытылып жатқаны мәлім. Білімге осындай технологияларды енгізу бүгінде республикамыздың барлық өңірлерінде құрылған және құрылып жатқан интеллектуалды мектептер желісін қалыптастыруды қамтамасыз етілуде. Тағы бір үлкен мәселе жоғары педагогиканың алдында тұрған әлемдік деңгейдегі кадрларды дайындау болып тұр[1].

Қазіргі таңда республикамызда жаңартылған білім беруге көшуге дайындық жұмыстары жан-жақты талқылануда. Мұндағы біздің басты ұстанымымыз-тұлғаның жеке дамуына негізделген, жан-жақты зерттеліп, сараланған білім беру үлгісінің басым бағыттарын айқындау, нәтижесінде еліміздің әлемдік өркениетке негізделген білім саясатындағы стратегиялық мақсаттарын жүзеге асыр жаңартылған білім беру жүйесіне көшу-қоғамдағы елеулі өзгерістер мен адамдар арасындағы қарым-қатынас құралдарының қарыштап дамуына байланысты жаңа адамды қалыптастыруды көздеген заман талабы. Әлемдік білім кеңістігіндегі оқытудың озық технологияларын қамтитын жаңа білім мазмұны шынайы жарыс, адал бәсекеге қабілетті адам тәрбиелеуді қамтамасыз етуге тиіс.

Жаңартылған оқытудағы басты мақсаты

- қарқынды дамып келе жатқан ортада өмір сүруге қабілетті;
- өзін-өзі дамытуға;
- өз ойын еркін айта білуге;
- өз қалауымен қоғам талабына сай өзін көрсете білуге бейім;
- жоғары білімді шығармашыл дамыған тұлғаны қалыптастыру.

Қазіргі ғылым мен техниканың қарыштап дамыған кезінде оқу-білімнің, соның ішінде болашағымыз-бүгінгі мектеп оқушысының білімі мен тәрбиесі маңызды мәселе. Еліміздің әлеуметтік экономикасының дамуына өзіндік үлес қоса алатын, өзіндік ой-пікірі бар, жан-жақты дамыған, білімді де білікті тұлғаны дайындап, тәрбиелеу-аса құрметті қоғамдық міндет. Себебі, ел тұтқасын жан-жақты білімді ұрпақ ұстанған шақта ғана өркениет алға дамымақ.

Жас ұрпаққа білім беруде, оларды болашақ еліміздің тұтқасы етіп тәрбиелеу-әр ұстаздың, әрбір мектептің ең қасиетті міндеті. Осы міндеттерді орындау мақсатында білім беру саласында да елеулі әрі ауқымды өзгерістер өрістеуде. Осы мақсатта мемлекетіміздің білім сапасын арттыратын түрлі құжаттар қабылданып, бағдарламалар енгізілуде.

Білім беруді жаңарту –үнемі алға қарай ұмтылу мен дамыту үрдісі, бұл білім беруде кезең-кезеңімен өтетін және алынған нәтижелерге сәйкес түзету енгізіліп, талданатын өзгерістер. Сонымен қатар білім беруді жаңарту үрдісі салт-дәстүрді, мәдени мұраны, жалпы ұлттық құндылықтарды көздің қарашығындай сақтауды талап ететін тұрақты жүйелерден тұрады. Сондықтан да жаңартылған оқытуға көшуді жүзеге асыру – оның қажеттілігі мен тиімділігін әр педагогтың, әр ата-ананың саналы түрде түсінуін, қабылдауы мен оған белсенді түрде араласуына мүмкіндік беруді, асқан ұқыптылық пен сезімталдықты қажет ететін үрдіс.

Жаңартылған білім беру технологияларының ерекшелік жағы ол жеке тұлғалық қасиеттерге бағдарланған оқыту, проблемалық бағытқа және шығармашылық сипатқа ие, оның басты бағдары-білім беру, жаңа дүниені ашу мен іздену арқылы білімді іс жүзінде қолдану; баланың жалпы және арнайы қабілеттерін дамыту, білім біліктерді игеру мүмкіндіктерімен оларды қолдану жолдарын көрсетеді.



Қазіргі кездегі баланың интеллектісіне, дербес ойлауын дамытуға бағытталған, өз бетімен ізденуге даярлайтын жеке жұмыстар көптеп беруге болады. Балаларды мектепке дайындау, мектепке бейімделуін және оқытудың жетістігін қамтамасыз ететін маңызды құрамы психологиялық дайындық компоненттері болып табылады. Баланың жеке тұлғасының даму мәселесін шешу, оқытудың тиімділігін арттыру, балалардың мектепте оқуының дайындық деңгейін дұрыс ескере отырып, жұмыс жасау керек.

Интеллектуалдық дайындық – баланың мектепке интеллектуалды дайындық компоненті оның ой - өрісін, нақты білім қорын қарастырады. Жалпы айтқанда, мектепте оқытуға интеллектуалды дайындықтың дамуы былай болады:

- Дифференциалдық қабылдау;
- Аналитикалық ойлау;
- Болымсызға рационалды жақындау (фантазия рөлі);
- Есте сақтау;
- Білімге қызығушылық;
- Ести отырып сөйлеу және түсіну, әр түрлі символдарды қолдана білуі;
- Қол қимылдарының, көру, қимыл координацияларының дамуы.

Атақты психологтардың айтуы бойынша «Бала ойын үстінде қандай болса, өскенде еңбек үстінде сондай болады» дейді. Сондықтан ойын – адамның өміртанымының алғашқы қадамы.

Оқу процесінде ойын технологиясы ерекше орын алады. Ойын технологиясын қолдану – оқушының оқудағы танымдық іс - әрекетін және қалыпсыз жағдайларда өз білімін қолдануға мүмкіндік береді.

Дамыта оқыту технологиясы – шығармашылық ойлауға, сапалы дамуға, қиялдауға, есте сақтау, тіл дамытуға бағытталған. Бұл технологияның ерекшелігі: оқығанын пікірсайысқа салу, сабақ құрылымының тиімділігі, дидактикалық ойындар, өзіндік іс - әрекет қарқындылығы, сабақта әр оқушыға өзін - өзі көрсетуге мүмкіндік беретін педагогикалық жағдай құру. Бұл технологияның бір ерекшелігі «жақсы», «жаман» оқушылар деп бөлмей, барлық баланың ой - өрісін дамыту үшін қолайлы жағдай туғызуды мақсат тұтуы.

Коммуникативті оқыту технологиясы – сабақта диалогтық және монологтық оқытудағы жағдайды жасайды. Коммуникативтік әдіс оқушылардың танымдық оқу іс - әрекетін ұйымдастырудың негізгі құралы болып табылады. Коммуникативтік әдісті қолдану кезінде қарым – қатынас дағдысы, тұлғаның адамгершілік қасиеті, өзінің ортақ мақсаты тілегіне бағына білуін қалыптастырады.

Жоғарыда көрсетілген барлық технологияларды орынды, шеберлікпен қолдана білсе, үлкен нәтижеге жетуге болатынын және жоғары дидактикалық жетістіктерді байқауға болатындығы анық. Осыған орай жеке тұлғаны жан – жақты дамытуда жеке

тұлғаға бағытталған сабақ құрылымының технологиясы да, мұғалімге қойылатын талап та өзге болуы тиіс.

Жеке тұлғаға бағытталған сабақ дегеніміз – оқушыға деген құрмет, ізгі қатынас, оқушылардың тұлғалық ерекшеліктері ашылатын, қасиеттері қалыптасатын, мүмкіндіктері жүзеге асырылатын оқыту жағдаяты, «сахналық алаң». Осындай сабақты жобалау және өткізу технологиясы мұғалімді жаңа, бұрын таныс емес кәсіби позицияға қояды: әр баланың жеке даму процесіне, оның тұлғалық қалыптасуына кешенді педагогикалық бақылау жүргізетін, ол бір мезгілде пән мұғалімі де, психолог та болуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: искусство управлять людьми на основе эмоционального интеллекта. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. - 302 с.

2. Журавлев А.Л. Влияние коммуникативных качеств личности руководителя на эффективность руководства коллективом // Психология личности и образ жизни. - М: Наука, 1987. – 219 с.

Резюме

В статье показано, что единственный способ развить мышление ученика на уроках математики, применить полученные знания в новых ситуациях в своей практической деятельности и сформировать любознательную, творческую личность — это переход к модернизированному образованию, соответствующему требованиям, вытекающим из потребностей общества. В современных условиях общество рассматривает изучение психологических механизмов интеллекта и интеллектуальной культуры как единственное научное направление.

Ключевые слова: ученик, математика, образование, школа, учебный процесс.

Summary

This article demonstrates that the only way to develop students' thinking in mathematics lessons, apply acquired knowledge to new situations in their practical activities, and develop inquisitive and creative individuals is through a transition to a modernized education system that meets the demands of society. In today's world, the study of the psychological mechanisms of intelligence and intellectual culture is the only scientifically valid approach.

Keywords: student, mathematics, education, school, educational process.

УДК 37.035.6:821.512.122

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА АДАМГЕРШІЛІК ПЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУДЫ ҮЙЛЕСТІРУ

Тасымова Арайлым Жапбарқызы

№1 Дінмұхамед Қонаев атындағы мектеп-гимназиясы,
Қордай ауданы, Жамбыл облысы, Қазақстан

Түйін. Бұл мақалада қазақ әдебиеті сабақтарында адамгершілік тәрбиесі мен психологиялық дамуды үйлестіру мәселесі қарастырылады. Автор адамгершілік құндылықтарды оқытудағы әдістерді, оқушылардың эмоционалдық және когнитивтік

дамуын қолдау жолдарын талдайды. Мақалада әдеби шығармаларды қолдана отырып, моральдық тәрбиені тиімді ұйымдастыруға арналған практикалық ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: қазақ әдебиеті, адамгершілік тәрбие, психологиялық даму, сабақ әдістері, оқушылар, моральдық құндылықтар.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – тұлғаның жан-жақты дамуына, рухани және адамгершілік тұрғыдан кемелденуіне жағдай жасау. Әдебиет сабағы – оқушының ішкі жан дүниесіне әсер ететін, оның эмоциялық сезімін, ойлау және бағалау қабілеттерін дамытатын маңызды пәндердің бірі. Әсіресе қазақ әдебиеті – ұлт руханиятының өзегі, халықтың өмірлік философиясы мен адамгершілік қағидаларының көрінісі.

Қазақтың көркем шығармалары арқылы оқушылардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру, оларды өмірлік құндылықтарға бағыттау мен психологиялық тұрақтылығын дамыту – қазіргі мұғалімнің басты міндеттерінің бірі.

Негізгі бөлім

1. Адамгершілік тәрбиенің әдебиеттегі рөлі

Қазақ әдебиеті адам бойындағы ізгілік, мейірім, қайырымдылық, әділдік сияқты қасиеттерді насихаттай отырып, тұлғаның мінез-құлқын қалыптастырады. Мысалы, Абайдың қара сөздері мен өлеңдері, Б.Майлин, М.Әуезов, Ғ.Мүсірепов шығармалары – адамгершілік мұраттардың көркем үлгісі.

Әдебиет сабағында мұндай туындыларды талдау барысында оқушыларға моральдық таңдаулардың мәнін түсіндіру, кейіпкерлердің іс-әрекетін этикалық тұрғыда бағалау ұсынылады. Бұл тәсіл тұлғаның **эмоциялық интеллектісін** және **рефлексия қабілетін** дамытады.

2. Психологиялық дамуды қолдау тәсілдері

Психологиялық даму – тұлғаның өзін-өзі тануы мен өз сезімін реттеу қабілетіне негізделеді. Әдеби кейіпкерлердің психологиялық күйін талдау, олардың сезімдерін модельдеу арқылы оқушылардың **эмпатиясы**, **шығармашылық қиялы** және **сын тұрғысынан ойлауы** қалыптасады.

Мысалы, Ш.Айтматовтың немесе М.Әуезовтің шығармаларындағы ішкі психологиялық тартыстарды талдау барысында мұғалім оқушыларға кейіпкердің әрекет себептерін түсіндіру, өзін сол жағдайда елестету, пікір алмасу әдістерін қолдана алады.

3. Әдістемелік тәсілдер мен инновациялық амалдар

Қазақ әдебиеті сабақтарында адамгершілік және психологиялық дамуды үйлестіру үшін келесі тәсілдерді қолдануға болады:

- **Диалогтік оқыту:** кейіпкерлердің көзқарастарын салыстыру арқылы этикалық пікірталас ұйымдастыру;
- **Рефлексивтік жазба:** шығарма бойынша жеке әсерлер мен ой қорытындыларын жазу;
- **Психологиялық тренинг элементтері:** оқушыларды өзін және өзгені түсінуге баулу;
- **Интерактивті әдістер:** ролдік ойын, инсценировка, пікірталас, эссе жазу, сандық сторителлинг.

Мұндай амалдар оқушының эмоционалдық тәжірибесін кеңейтіп, өзіндік сана мен жауапкершілік сезімін күшейтеді.

Қорытынды

Қазақ әдебиеті сабақтарында адамгершілік тәрбие мен психологиялық дамуды үйлестіру — тұлғаның рухани және әлеуметтік қалыптасуына бағытталған кешенді үдеріс. Әдеби шығармалардағы өмірлік тағылым мен адамдық құндылықтар оқушылардың ішкі мәдениетін, ойлау қабілетін және мінездік тұрақтылығын дамытады.

Сондықтан мұғалім тек білім беруші ғана емес, оқушылардың рухани әлемін қалыптастырушы тұлға ретінде әрекет етуі тиіс. Әдебиет арқылы тәрбиеленген оқушының ойы сергек, жүрегі ізгі, өмірге деген көзқарасы оң болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. — Алматы: Жазушы, 2003.
2. Әуезов М. Абай жолы. — Алматы: Паритет, 2012.
3. Майлин Б. Шығармалар жинағы. — Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2004.
4. Бапаева М. Ә. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі. — Алматы: Қазақ университеті, 2018.
5. Қожахметова К.Ж. Этнопедагогика. — Алматы: Рауан, 1992.
6. Хайруллаева А. Қазақ әдебиеті сабақтарындағы тәрбиелік бағыт. // Білім беру технологиялары журналы. — 2021. — №3. — 45–50-бб.
7. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. — М.: Педагогика, 1984.
8. Rogers, C. Freedom to Learn. — New York: Merrill, 1983.
9. UNESCO. Education for Humanistic Values. — Paris, 2019.

Резюме

В данной статье рассматривается проблема сочетания нравственного воспитания и психологического развития на уроках казахской литературы. Автор анализирует методы воспитания нравственных ценностей, способы поддержки эмоционального и когнитивного развития учащихся. В статье даны практические рекомендации по эффективной организации нравственного воспитания с использованием литературных произведений.

Ключевые слова: казахская литература, нравственное воспитание, психологическое развитие, методы обучения, учащиеся, нравственные ценности.

Summary

This article considers the issue of combining moral education and psychological development in Kazakh literature lessons. The author analyzes the methods of teaching moral values, ways to support the emotional and cognitive development of students. The article provides practical recommendations for the effective organization of moral education using literary works.

Keywords: Kazakh literature, moral education, psychological development, teaching methods, students, moral values.

УДК 37.013.42:94

ПРЕПОДАВАНИЕ ИСТОРИИ С УЧЁТОМ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ

Бейбітова Роза Анарбековна

Учитель истории школы-гимназии им. С.Садуакасулы №78 г.Астаны, Казахстан

Аннотация. *В статье рассматриваются психолого-педагогические аспекты преподавания истории в условиях современной школы. Автор подчёркивает, что успешность исторического образования во многом зависит от учета возрастных, когнитивных и эмоциональных особенностей учащихся. Раскрываются подходы к организации уроков истории, направленные на формирование познавательной мотивации, критического мышления и ценностного отношения к историческому прошлому.*

Приведены практические рекомендации по адаптации методов и средств обучения истории к индивидуальным особенностям обучающихся.

Ключевые слова: преподавание истории, психология обучения, возрастные особенности, познавательная мотивация, эмоциональное развитие, критическое мышление, индивидуальный подход, педагогическая психология.

Введение

Современная школа ориентирована на личностно-ориентированный подход, который требует учитывать индивидуальные особенности каждого ученика. История как учебный предмет не только формирует знания о прошлом, но и воспитывает гражданскую позицию, моральные ориентиры и мировоззрение.

Успешное преподавание истории невозможно без понимания психологических закономерностей обучения — восприятия, памяти, мышления, эмоциональных реакций и интересов учащихся.

1. Возрастные и когнитивные особенности восприятия исторического материала

Восприятие истории у младших подростков (5–7 классы) носит наглядно-образный характер. В этом возрасте важно использовать иллюстрации, карты, визуализации, инсценировки, игровые формы, чтобы исторические события воспринимались эмоционально и запоминались через действие.

У старших подростков (8–9 классы) начинает формироваться абстрактно-логическое мышление, позволяющее анализировать причины и следствия исторических процессов. Здесь эффективно применять проблемное обучение, дискуссии, анализ источников, что способствует развитию критического мышления.

У старшеклассников (10–11 классы) наблюдается рост рефлексивных и ценностных установок. Учитель может стимулировать историческое мышление, вовлекая учеников в исследовательскую деятельность, проектную работу, дебаты и работу с первоисточниками.

2. Эмоциональный компонент и мотивация обучения истории

Исторические факты становятся лично значимыми, когда вызывают эмоциональный отклик. Использование биографий, дневников, писем, фильмов и документальных свидетельств помогает учащимся сопереживать героям и осознавать гуманистические ценности прошлого.

Психологи отмечают, что эмоциональное включение усиливает память и интерес. Поэтому учитель истории должен не только передавать знания, но и создавать эмоционально насыщенные ситуации — диспуты, инсценировки, реконструкции событий.

Формирование внутренней мотивации возможно через постановку исследовательских вопросов:

«Почему народ выбрал именно этот путь?» «Какое решение принял бы я, оказавшись на месте исторического деятеля?»

3. Индивидуализация и дифференциация обучения

Каждый ученик по-разному воспринимает историческую информацию: один — через зрительные образы, другой — через логические связи, третий — через эмоции и ассоциации.

Эффективные методы индивидуализации:

- Мультимодальное обучение (визуальные, аудиальные, кинестетические элементы);
- Проектные задания по интересам учащихся (например, «История моей семьи»);
- Групповая работа с распределением ролей;
- Использование диагностических инструментов (анкеты интересов, опросники стиля мышления).

Такой подход создаёт ситуацию успеха для каждого ребёнка и укрепляет учебную мотивацию.

4. Роль учителя как психолога и наставника

Современный учитель истории должен быть не только предметником, но и тонким психологом, умеющим распознавать эмоциональное состояние класса, поддерживать уверенность и инициативу учащихся.

Учитель-наставник помогает формировать:

- Эмпатию и толерантность через обсуждение исторических конфликтов;
- Ответственность и самооценку через проектную и исследовательскую деятельность;
- Гражданскую зрелость через осмысление исторического опыта страны.

Заключение

Преподавание истории с учётом психологических особенностей учащихся обеспечивает не только усвоение фактов, но и глубокое понимание причинно-следственных связей, развитие личностных качеств и ценностных ориентаций.

История становится не просто предметом, а средством формирования зрелой личности, способной мыслить, анализировать и делать нравственный выбор. Учет психологии учащихся — это основа гуманистического и эффективного исторического образования XXI века.

Список литературы:

1. Выготский Л. С. Психология развития ребёнка. — М.: Педагогика, 1984.
2. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения. — М.: Педагогика, 1986.
3. Эльконин Д. Б. Психология обучения школьника. — М.: Просвещение, 1974.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. — М.: Смысл, 2005.
5. Асмолов А. Г. Психология личности. — М.: Изд-во МГУ, 1990.
6. Кларин М. В. Инновационные модели обучения. — М.: Академия, 2002.
7. Колесникова И. А. Психологические основы преподавания истории в школе. — СПб.: Речь, 2018.
8. Шкляр М. А. Историческое образование в контексте личностно-ориентированного обучения. // Педагогика и психология образования. — 2021. — № 4. — С. 82–89.
9. UNESCO. Education for Global Citizenship and Peace. — Paris, 2019.
10. Назарбаев Н. А. Послание народу Казахстана «Интеллектуальная нация – 2050». — Астана, 2012.

Түйін

Бұл мақалада қазіргі мектеп жағдайында тарихты оқытудың психологиялық және педагогикалық аспектілері қарастырылады. Автор тарих білімінің табысты болуы көбінесе оқушылардың жас, когнитивтік және эмоционалдық ерекшеліктерін ескеруге байланысты екенін атап көрсетеді. Когнитивтік мотивацияны, сыни ойлауды және тарихи өткенге деген құндылыққа негізделген көзқарасты дамытуға бағытталған тарих сабақтарын ұйымдастыру тәсілдері көрсетілген. Тарихты оқыту әдістері мен құралдарын оқушылардың жеке ерекшеліктеріне бейімдеу бойынша практикалық ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: тарихты оқыту, білім беру психологиясы, жас ерекшеліктері, когнитивтік мотивация, эмоционалдық даму, сыни ойлау, жеке тәсіл, білім беру психологиясы.

Summary

This article examines the psychological and pedagogical aspects of history teaching in a modern school setting. The author emphasizes that the success of history education depends

largely on taking into account the age, cognitive, and emotional characteristics of students. Approaches to organizing history lessons aimed at developing cognitive motivation, critical thinking, and a value-based attitude toward the historical past are revealed. Practical recommendations for adapting history teaching methods and tools to the individual characteristics of students are provided.

Keywords: *history teaching, educational psychology, age-related characteristics, cognitive motivation, emotional development, critical thinking, individual approach, educational psychology.*

УДК 159.9:37.015.3

ОҚУШЫЛАРДЫ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНА ТАРТУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Эркинбекова Шолпан Анарбековна

Тараз қаласы, Ы.Алтынсарин атындағы №49 мектеп-гимназиясының
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
директордың ғылыми-әдістемелік ісі жөніндегі орынбасары

Түйін. Бұл мақалада оқушыларды ғылыми-зерттеу жұмыстарына тарту процесіндегі психологиялық ерекшеліктер мен қиындықтар қарастырылады. Автор зерттеу іс-әрекетіне оқушылардың қызығушылығын ояту, мотивациясын арттыру және дербес танымдық белсенділігін дамыту жолдарын талдайды. Сондай-ақ, ғылыми жұмысқа қатысатын оқушылардың эмоционалдық күйі, өзін-өзі бағалау деңгейі мен шығармашылық әлеуетін дамытудағы мұғалімнің психологиялық қолдауының рөлі сипатталады. Мақалада практикалық ұсыныстар беріліп, зерттеушілік қабілетті қалыптастырудың педагогикалық және психологиялық шарттары анықталады.

Түйін сөздер: ғылыми-зерттеу жұмысы, мотивация, шығармашылық әлеует, тұлғалық даму, психологиялық қолдау, танымдық қызығушылық, рефлексия, зерттеушілік қабілет.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушының танымдық белсенділігі мен шығармашылық қабілетін дамытып, оны өмір бойы өзін-өзі жетілдіруге бейім тұлға ретінде қалыптастыру. Бұл міндетті жүзеге асырудың тиімді жолдарының бірі – оқушыларды ғылыми-зерттеу жұмыстарына тарту.

Ғылыми-зерттеу жұмысы — бұл тек пәндік білімді тереңдету ғана емес, сонымен бірге өз бетінше ойлау, талдау, дәлелдеу және шешім қабылдау дағдыларын дамыту процесі. Алайда зерттеу іс-әрекетіне оқушыларды тарту барысында бірқатар психологиялық қиындықтар мен мотивациялық кедергілер туындайды.

1. Ғылыми-зерттеу іс-әрекетінің психологиялық негіздері

Психологтардың пікірінше (Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Ж. Аймауытов), зерттеу қызметі адамның шығармашылық және когнитивтік қабілеттерін дамытудың ең жоғары формасы болып табылады.

Зерттеу барысында оқушы:

- өзіне сұрақ қоя біледі және жауап іздейді;
- проблеманы анықтап, гипотеза ұсынады;
- эксперимент немесе талдау жүргізеді;
- қорытынды жасап, өз идеясын қорғайды.

Бұл процестің әр кезеңі оқушының ішкі мотивациясына, рефлексиясына және эмоциялық тұрақтылығына тікелей байланысты.

2. Мотивациялық аспектілер мен қызығушылықты арттыру тәсілдері

Көптеген оқушылар үшін зерттеу жұмысы бастапқыда күрделі және түсініксіз болып көрінеді. Сондықтан мұғалімнің міндеті – қызығушылықты ояту мен сенімділікті қалыптастыру.

Психологиялық тұрғыдан тиімді тәсілдер:

- Оқушының жеке қызығушылығына сәйкес тақырып таңдау;
- Кіші зерттеулер мен шағын жобалар арқылы алғашқы жетістік сезімін тудыру;
- Мадақтау, пікірталас, топтық жұмыс арқылы ішкі мотивацияны нығайту;
- Зерттеу нәтижелерін көрсету (конференциялар, көрмелер, онлайн-платформалар).

Мұндай жағдайлар оқушыда “мен істей аламын” деген өзіндік тиімділік сезімін (self-efficacy) қалыптастырады.

3. Эмоциялық және тұлғалық қиындықтар

Зерттеу ісінде жиі кездесетін психологиялық кедергілер:

- қателесуден қорқу;
- өз идеясын жеткізе алмау;
- аудитория алдында сөйлеу үрейі;
- өзін басқа оқушылармен салыстыру.

Бұл қиындықтарды шешу үшін мұғалімнің эмоциялық қолдауы, сенім атмосферасын құруы және бірлескен талқылау мәдениетін қалыптастыруы маңызды.

Мұғалім – тек бағыт беруші емес, сонымен қатар психологиялық модератор, яғни оқушының эмоциясын түсініп, уәжін сақтай алатын тұлға.

4. Зерттеушілік қабілетті дамыту шарттары

Оқушының зерттеушілік қабілетін қалыптастыру үшін төмендегі психологиялық-педагогикалық шарттар тиімді:

- Проблемалық ойлау жағдайын туғызу (мысалы, нақты өмірлік жағдайдан туындаған сұрақтар);
- Топтық зерттеу (ынтымақтастық пен коммуникацияны дамыту);
- Рефлексия жүргізу (әр кезеңде өз жетістігін бағалау, қиындықты талдау);
- Эвристикалық және сыни ойлау әдістерін қолдану;
- Психологиялық тренингтер арқылы шығармашылық сенімділікті дамыту.

Қорытынды

Оқушыларды ғылыми-зерттеу жұмыстарына тарту — бұл тек интеллектуалдық дамудың емес, психологиялық кемелденудің де маңызды тетігі.

Зерттеу іс-әрекеті баланың өзіне сенімін арттырып, шығармашылық бастамасын оятады, табандылық пен жауапкершілікті дамытады. Мұғалімнің кәсіби және психологиялық қолдауының арқасында зерттеуші тұлға қалыптасады — өз ойын еркін жеткізе алатын, дәлелдей білетін, білімге құштар оқушы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 2000.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. — М.: Смысл, 2005.
3. Аймауытов Ж. Психология. — Алматы: Рауан, 1995.
4. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. — Алматы: Рондел, 2010.
5. Сәтімбекова Р. Оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамыту жолдары. — Нұр-Сұлтан: Қазақ университеті, 2021.
6. Rogers, C. On Becoming a Person. — Boston: Houghton Mifflin, 1961.
7. Deci, E., Ryan, R. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. — New York: Springer, 1985.
8. Әбдіқадырова А. Оқушылардың ғылыми-зерттеу мәдениетін қалыптастырудағы мұғалімнің рөлі. // Білім беру және ғылым. — 2022. — №4. — 73–79-бб.

9. UNESCO. Learning to Be: The World of Education Today and Tomorrow. — Paris, 2020.

Резюме

В статье рассматриваются психологические особенности и трудности, возникающие при вовлечении студентов в научно-исследовательскую работу. Автор анализирует способы, способствующие развитию интереса студентов к исследовательской деятельности, повышению их мотивации и развитию самостоятельной познавательной активности. Также раскрывается роль психологической поддержки со стороны преподавателя в развитии эмоционального состояния, уровня самооценки и творческого потенциала студентов, участвующих в научной работе. В статье даны практические рекомендации и определены педагогические и психологические условия формирования исследовательских навыков.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, мотивация, творческий потенциал, личностное развитие, психологическая поддержка, познавательный интерес, рефлексия, исследовательские навыки.

Summary

This article examines the psychological characteristics and challenges encountered when engaging students in research. The author analyzes methods for fostering students' interest in research, increasing their motivation, and developing independent cognitive activity. The role of psychological support from teachers in developing the emotional state, self-esteem, and creative potential of students participating in research is also explored. The article provides practical recommendations and identifies pedagogical and psychological conditions for developing research skills.

Keywords: research, motivation, creativity, personal development, psychological support, cognitive interest, reflection, research skills.

УДК 371.12:005.21

ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТЕГІ БАСҚАРУ ФОРМАЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Тұрдығұлұлы Мейрам

Астана қаласы әкімдігінің

«№26 мектеп-гимназиясы» ШЖҚ МКК

директордың оқу жұмысы жөніндегі орынбасары

Түйін. Мақалада қазіргі мектептегі басқару жүйесінің өзекті мәселелері мен оларды жетілдіру жолдары қарастырылады. Автор мектепті тиімді басқарудағы стратегиялық жоспарлау, педагогикалық менеджмент, командалық ынтымақтастық пен цифрлық технологияларды пайдаланудың рөлін сипаттайды. Сонымен қатар, педагогикалық ұжымның кәсіби әлеуетін арттыру мен білім беру сапасын басқарудағы инновациялық тәсілдердің маңызы талданады. Мақалада мектеп басшылығының кәсіби мәдениеті мен көшбасшылық қабілеттерін дамытуға бағытталған нақты ұсыныстар беріледі.

Түйін сөздер: мектеп менеджменті, басқару формалары, педагогикалық көшбасшылық, стратегиялық жоспарлау, инновациялық менеджмент, цифрлық басқару, командалық жұмыс, білім сапасы.

Кіріспе

Қазіргі заманда мектепті басқару — тек әкімшілік немесе ұйымдастырушылық қызмет емес, ол педагогикалық менеджменттің күрделі жүйесі болып табылады. ХХІ ғасырдағы білім беру үдерісінің басты талабы – өзгерістерге бейім, жаңашыл ойлайтын, стратегиялық бағытта әрекет ететін мектеп басшысын қалыптастыру.

Білім беру ұйымын тиімді басқару – ұжым мүшелерінің ынтымақтастығына, ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалануына және кәсіби мәдениеттің деңгейіне тікелей байланысты.

1. Мектепті басқарудың заманауи формалары мен олардың ерекшеліктері

Қазіргі мектептегі басқару формалары дәстүрлі және инновациялық бағыттармен сипатталады:

- Дәстүрлі басқару: бұйрық-нұсқау беру, бақылау, есеп алу жүйесіне негізделген;
- Инновациялық басқару: стратегиялық жоспарлау, жобалық менеджмент, командалық өзара әрекет, педагогикалық консалтинг және цифрлық мониторингке сүйенеді.

Мектепті басқарудың негізгі бағыттары төмендегідей:

1. Стратегиялық басқару – мектеп дамуының ұзақмерзімді бағытын анықтау;
2. Педагогикалық менеджмент – оқу-тәрбие процесінің сапасын қамтамасыз ету;
3. Қызметкерлерді басқару – мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдау және уәждеме;
4. Қоғаммен байланыс және ашықтық – ата-аналар мен қоғамдастықпен тиімді серіктестік орнату.

2. Басқару жүйесіндегі инновациялық тәсілдер

Қазіргі мектеп басшылары үшін ең өзекті бағыттардың бірі – инновациялық менеджмент.

Ол келесі элементтерден тұрады:

- SMART-жоспарлау: мақсаттарды нақты, өлшенетін, қолжетімді және уақыты анықталған түрде құру;
- Цифрлық трансформация: басқару жүйесінде электрондық құжат айналымы, LMS және аналитикалық платформаларды енгізу;
- Деректерге негізделген шешім қабылдау (Data-driven management): оқу жетістіктері мен мұғалімдердің кәсіби көрсеткіштерін талдау негізінде басқару шешімдерін қабылдау;
- Коучинг және менторинг: мұғалімдердің кәсіби өсуін қолдау және ішкі мотивацияны арттыру.

Инновациялық басқару формалары мектептің білім беру сапасын арттырумен қатар, ұжымдық мәдениетті нығайтуға мүмкіндік береді.

3. Мектеп ұжымындағы психологиялық және әлеуметтік факторлар

Басқарудың тиімділігі ұжым ішіндегі психологиялық ахуалға тәуелді. Позитивті еңбек климатын қалыптастыру үшін басшы:

- Әр қызметкердің пікірін ескеріп, кері байланыс орнатуы керек;
- Командалық шешім қабылдау мәдениетін дамытуы қажет;
- Марапаттау мен мотивация жүйесін жетілдіруі тиіс;
- Педагогтардың кәсіби күйзелісін болдырмауға бағытталған психологиялық қолдау жүйесін енгізуі керек.

4. Басқару жүйесін жетілдіру жолдары

1. Стратегиялық даму жоспарын жаңарту – мектеп миссиясы мен құндылықтарына негізделген нақты мақсаттар қою;

2. Білім беру сапасын басқарудың мониторинг жүйесін енгізу – деректерді талдау арқылы тиімді шешім қабылдау;

3. Командалық көшбасшылық мәдениетін дамыту – әр бөлімнің (оқу, тәрбие, әдістеме) өз көшбасшыларын анықтау;

4. Цифрлық құралдарды тиімді пайдалану – Google Workspace, Microsoft Teams, Kundelik.kz және аналитикалық панельдерді басқару процесіне енгізу;

5. Қоғаммен серіктестік – ата-аналар, ЖОО, қоғамдық ұйымдармен ортақ жобалар ұйымдастыру.

Бұл бағыттар мектеп басқару жүйесін заманауи талаптарға сәйкестендіруге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қазіргі мектепті басқару формалары үздіксіз жаңартуды, икемді ойлауды және педагогикалық көшбасшылықты қажет етеді. Басқару жүйесін жетілдірудің басты бағыты — адамға бағытталған менеджмент, яғни әрбір педагог пен оқушының әлеуетін ашуға жағдай жасау.

Мектеп басшысы стратег, ұйымдастырушы және мотиватор ретінде әрекет ете отырып, білім сапасын арттырумен қатар, шығармашылық және серіктестік мәдениетті дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбенев С. Білім беруді басқарудың инновациялық негіздері. — Астана: Фолиант, 2020.

2. Көшербаева Г. Педагогикалық менеджмент. — Алматы: Қазақ университеті, 2018.

3. Файзуллаева Г. Мектепті басқарудағы тиімді тәсілдер. // Білім және еңбек. — 2022. — №2. — 47–52-бб.

4. Mintzberg H. The Nature of Managerial Work. — New York: Harper & Row, 1973.

5. Fullan M. Leading in a Culture of Change. — San Francisco: Jossey-Bass, 2001.

6. OECD. School Leadership for Learning: Insights from TALIS 2020. — Paris: OECD Publishing, 2021.

7. Сүлейменова Р. Білім беру ұйымдарын басқарудағы заманауи үрдістер. — Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2021.

8. Rogers C. Freedom to Learn. — New York: Merrill, 1983.

9. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. — Астана, 2017.

Резюме

В статье рассматриваются современные формы управления школой и пути их совершенствования. Автор раскрывает значение стратегического планирования, педагогического менеджмента и инновационных подходов в эффективном руководстве образовательной организацией. Особое внимание уделяется использованию цифровых технологий для повышения прозрачности и эффективности управления, а также развитию психологически комфортной среды в коллективе. Рассматриваются вопросы командного лидерства, профессионального взаимодействия и формирования корпоративной культуры. В статье приведены практические рекомендации по модернизации системы школьного менеджмента.

Ключевые слова: *школьный менеджмент, формы управления, педагогическое лидерство, стратегическое планирование, инновационный менеджмент, цифровое управление, командная работа, профессиональная культура.*

Summary

This article focuses on the enhancement of school management systems in the context of modern educational transformation. It outlines the essential components of effective leadership,

including strategic planning, pedagogical management, and innovation in administration. The author argues that the integration of digital tools and data-driven decision-making can significantly improve the transparency and productivity of school operations. Moreover, the paper stresses the importance of maintaining a positive psychological climate within the teaching staff, fostering teamwork, and developing professional and leadership competencies. In conclusion, the study provides practical recommendations aimed at modernizing school governance and aligning it with contemporary educational standards.

Keywords: school management, management forms, pedagogical leadership, strategic planning, innovative management, digital administration, teamwork, professional culture.

УДК 371.12:004.9

ОҚУ ПРОЦЕСІН ТИІМДІ БАСҚАРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Эркинбекова Салтанат Анарбекова

Астана қаласы әкімдігінің «Смағұл Сәдуақасұлы атындағы №78 мектеп-гимназиясы»
ШЖҚ МКК директордың оқу жұмысы жөніндегі орынбасары

Түйін. Бұл мақалада білім беру ұйымдарында оқу процесін басқарудағы цифрлық технологиялардың маңызы мен тиімділігі қарастырылады. Автор заманауи мектеп жағдайында цифрлық құралдарды (Kundelik.kz, Google Workspace, BilimLand, ClassPoint, Kahoot және т.б.) қолдану арқылы оқу сапасын арттырудың, мониторинг жүргізудің және мұғалімдер мен оқушылар арасындағы кері байланысты жетілдірудің тиімді жолдарын сипаттайды. Мақалада деректерге негізделген басқару мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық және ұйымдастырушылық шарттары талданады.

Түйін сөздер: цифрлық технологиялар, оқу процесін басқару, білім сапасы, педагогикалық менеджмент, инновациялық басқару, мониторинг, деректерге негізделген шешім, цифрлық сауаттылық.

Кіріспе

Қазіргі заманда білім беру жүйесінің сапасын арттырудың басты шарттарының бірі – цифрлық трансформацияны тиімді жүзеге асыру. Оқу процесін басқару тек әкімшілік міндет емес, ол аналитикалық және стратегиялық менеджменттің біртұтас жүйесіне айналды. Цифрлық технологиялар оқу үдерісін нақты деректерге сүйене отырып жоспарлауға, қадағалауға және жедел шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

1. Цифрлық технологиялар – тиімді басқарудың құралы

Оқу процесін басқаруда қолданылатын цифрлық жүйелердің негізгі артықшылықтары:

- Деректердің ашықтығы мен қолжетімділігі – оқу үлгерімі мен сабаққа қатысу статистикасын нақты уақыт режимінде көру;
- Кері байланыстың жеделдігі – мұғалім, оқушы және ата-ана арасындағы байланыс сапасын арттыру;
- Жоспарлауды оңтайландыру – электронды журналдар мен кестелер арқылы уақытты үнемдеу;
- Талдау және мониторинг – оқу нәтижелерін автоматты түрде талдап, басқару шешімдерін дәлелді қабылдау.

Қазақстан мектептерінде кеңінен қолданылып жүрген Kundelik.kz платформасы оқу процесін орталықтандырылған түрде басқаруға мүмкіндік берсе, Google Workspace for Education жүйесі мұғалімдерге онлайн құжаттармен бірлесіп жұмыс істеуді жеңілдетеді.

2. Оқу сапасын басқарудағы цифрлық мониторингтің рөлі

Цифрлық мониторинг — білім сапасын басқарудың маңызды компоненті. Ол келесі бағыттарды қамтиды:

- оқу жетістіктерін бақылау;
- мұғалімдердің әдістемелік жұмысына талдау жасау;
- оқу бағдарламаларының орындалуын бағалау;
- білім беру нәтижелерін визуализациялау.

Power BI, Excel Dashboard, немесе Google Data Studio сияқты аналитикалық құралдар арқылы директор орынбасары оқу үлгерімі мен сабақ сапасына байланысты нақты шешім қабылдай алады.

3. Педагогикалық менеджмент және цифрлық мәдениет

Цифрлық технологияларды енгізу тек техникалық емес, педагогикалық мәдениеттің өзгерісін де қажет етеді. Мектеп басшысы мен мұғалімдер:

- деректерді түсініп, талдай білу дағдыларын меңгеруі;
- онлайн коммуникация мәдениетін дамытуы;
- инновациялық құралдарды жүйелі және мақсатты пайдалануы қажет.

Цифрлық ортада мұғалім – модератор, ал оқушы – активті білім алушы рөлін атқарады.

4. Оқу процесін цифрландырудың тиімді тәжірибелері

Бүгінгі мектеп тәжірибесінде төмендегі шешімдер тиімділігін дәлелдеді:

1. Kundelik.kz – оқушылар мен ата-аналар үшін ашық ақпараттық жүйе;
2. Google Classroom – онлайн тапсырмалар мен кері байланыс алаңы;
3. BilimLand, iTest, Twig-bilim – жеке траектория бойынша білім беру платформалары;
4. ClassPoint, Kahoot, Mentimeter – сабақтағы интерактивтілік пен уәжділікті арттыру құралдары;
5. Zoom және Microsoft Teams – аралас оқыту мен қашықтан қатысуды ұйымдастыру тетіктері.

Бұл платформалар оқу процесінің тиімділігін арттырып қана қоймай, педагогтардың цифрлық құзыреттілігін де дамытады.

Қорытынды

Қазіргі мектепте оқу процесін басқару цифрлық технологияларсыз мүмкін емес. Цифрландыру білім сапасын бақылауға, педагогикалық процесті тиімді ұйымдастыруға және оқу мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді.

Мектеп басшысы цифрлық мәдениетті қалыптастырушы және инновациялық шешімдер қабылдаушы тұлға ретінде әрекет етуі тиіс. Оқу процесін тиімді басқарудағы басты фактор – технология мен педагогиканы үйлестіре білу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбенев С. Білім беруді басқарудағы инновациялық тәсілдер. — Астана: Фолиант, 2020.
2. Қараева Г. Педагогикалық менеджмент және цифрлық трансформация. — Алматы: Қазақ университеті, 2021.
3. OECD. Digital Education Outlook 2023: Teaching and Learning in the Digital Age. — Paris: OECD Publishing, 2023.
4. Fullan M. Leading in a Culture of Change. — San Francisco: Jossey-Bass, 2001.
5. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру. — Астана, 2017.
6. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. — Paris, 2019.
7. Ермекбаева Б. Мектептегі цифрлық мәдениетті қалыптастыру жолдары. // Білім және инновация. — 2022. — №4. — 56–60-бб.

Резюме

В статье рассматриваются значение и эффективность цифровых технологий в управлении учебным процессом в образовательных организациях. Автор описывает эффективные способы повышения качества обучения, проведения мониторинга и улучшения обратной связи между преподавателями и учащимися посредством использования цифровых инструментов (Kundelik.kz, Google Workspace, BilimLand, ClassPoint, Kahoot и др.) в современной школьной среде. В статье анализируются педагогические и организационные условия формирования культуры управления, основанной на данных.

Ключевые слова: цифровые технологии, управление учебным процессом, качество образования, педагогический менеджмент, инновационный менеджмент, мониторинг, решения на основе данных, цифровая грамотность.

Summary

This article examines the importance and effectiveness of digital technologies in managing the educational process in educational institutions. The author describes effective ways to improve the quality of instruction, conduct monitoring, and enhance feedback between teachers and students through the use of digital tools (Kundelik.kz, Google Workspace, BilimLand, ClassPoint, Kahoot, etc.) in a modern school environment. The article analyzes the pedagogical and organizational conditions for developing a data-driven management culture.

Keywords: digital technologies, educational process management, education quality, pedagogical management, innovative management, monitoring, data-driven decisions, digital literacy.

УДК 159.9:372.881.1

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘСЕРДІҢ ОҚУШЫ ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Эркинбекова Шолпан Анарбековна

Тараз қаласы, Б.Алтынсарин атындағы №49 мектеп-гимназиясының

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,

директордың ғылыми-әдістемелік ісі жөніндегі орынбасары

Түйін. Бұл мақалада қазақ тілі сабақтарында психологиялық әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы оқушылардың тұлғалық және танымдық дамуын қамтамасыз ету мәселесі қарастырылады. Автор оқу процесінде оқушылардың эмоциялық күйін, уәжін және өзін-өзі бағалау деңгейін ескерудің маңыздылығын талдайды. Қазақ тілі пәнін оқытуда психологиялық қолдау, жағымды орта қалыптастыру, тілдік өзіндік сенімділікті арттыру сияқты бағыттардың тиімділігі көрсетілген. Мақалада тіл үйретудің коммуникативтік және тұлғалық-бағдарлы тәсілдері психологиялық заңдылықтармен байланыстырылып, практикалық ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: қазақ тілі, психология, эмоциялық интеллект, уәж, тұлғалық даму, тілдік орта, мотивация, өзін-өзі бағалау, сөйлеу мәдениеті.

Кіріспе

Қазақ тілі сабағы тек тілдік білім мен дағды беретін пән ғана емес, сонымен қатар тұлғаның ішкі дүниесін дамытатын психологиялық-педагогикалық кеңістік болып табылады. Тілді меңгеру барысында оқушы өз ойын білдіру, пікір айту, сезімін жеткізу арқылы эмоциялық интеллектіні, коммуникативтік дағдыларын және өзін-өзі бағалау қабілетін қалыптастырады.

Сондықтан қазақ тілі сабақтарында психологиялық аспектілерді ескеріп, оқыту процесін тұлғаның ішкі мотивациясына, сеніміне және эмоциялық тұрақтылығына бағыттау – заманауи педагогтің басты міндеті.

1. Қазақ тілін оқыту мен психологиялық дамудың өзара байланысы

Психолог Л.С. Выготскийдің пікірінше, тіл – сананың қалыптасуының негізгі құралы. Тілді меңгеру барысында адам ойлау, елестету, түсіну және қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамытады.

Қазақ тілі сабақтарында бұл процесс төмендегі бағыттарда көрініс табады:

- Тіл мен ойлау бірлігі: грамматикалық құрылымдарды меңгеру арқылы логикалық ойлау артады;
- Эмоциялық қабылдау: көркем мәтінді оқу кезінде оқушы кейіпкер сезімін түсініп, эмпатия дамиды;
- Коммуникативтік өзара әрекет: топтық жұмыс арқылы әлеуметтік интеллект қалыптасады.

Осылайша, тілді оқыту – тұлғаның психологиялық даму факторы ретінде қарастырылуы тиіс.

2. Қазақ тілі сабақтарындағы мотивация және өзін-өзі дамыту факторлары

Тіл үйренуде ең маңыздысы – ішкі уәж (ішкі мотивация). Мұғалім төмендегі әдістер арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыра алады:

- Психологиялық жылы атмосфера құру (сенім, еркін пікір білдіру);
- Рефлексиялық сұрақтар («Бүгін мен не үйрендім?», «Маған не қиын болды?»);
- Ойын және тренинг элементтері арқылы эмоционалдық сергіту;
- Жеке жетістік күнделігі – әр оқушының өзін-өзі бағалауын арттыру.

Мұндай тәсілдер оқушылардың өз қабілетіне сенімін нығайтып, тіл үйренуге деген оң көзқарасын қалыптастырады.

3. Эмоциялық интеллект пен тіл мәдениетін дамыту жолдары

Қазақ тілін үйретуде эмоциялық интеллектіні дамыту – оқушылардың қарым-қатынас мәдениетін жетілдірудің негізгі тетігі. Мұғалім келесі бағыттарды ұстануы қажет:

- Диалогтік сөйлесу мәдениетін дамыту;
- Сөйлеу кезінде эмоцияны дұрыс жеткізуге үйрету;
- Әдепті қарым-қатынас үлгілерін қолдану;
- Топтық пікірталастарда өз ойын дәлелмен айтуға баулу.

Бұл әдістер оқушының тек тілдік емес, психологиялық сауаттылығын арттырып, өзін қоғамда еркін тұлға ретінде сезінуіне мүмкіндік береді.

4. Психологиялық қолдау және оқушының өзіндік дамуы

Қазақ тілі сабағында мұғалімнің психологиялық қолдауы үш бағытта көрініс табады:

1. Эмоциялық қолдау – сенім мен ынталандыру арқылы оқушының өзіндік бағасын арттыру;
 2. Интеллектуалдық қолдау – жеке қарқынмен оқыту және қиындық кезінде бағыт беру;
 3. Әлеуметтік қолдау – ұжымда жағымды психологиялық климат қалыптастыру.
- Мұғалімнің мейірімді сөзі, түсіністік пен ынталандыруы — оқушының тілдік және тұлғалық дамуының негізгі қозғаушы күші.

Қорытынды

Қазақ тілі пәнін психологиямен байланыстыра оқыту — білім берудің жаңа сапалық деңгейі. Пән мұғалімі тек тіл үйретуші ғана емес, сонымен қатар оқушының ішкі әлеуетін дамытушы психолог болуы тиіс.

Психологиялық тұрғыда қолдау тапқан оқушы өз ойын еркін жеткізеді, эмоциясын басқара біледі, шығармашылық қабілетін дамытады. Осылайша, қазақ тілі сабағы тұлғаның рухани және эмоционалдық дамуының тиімді алаңына айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 2000.
2. Аймауытов Ж. Психология. — Алматы: Рауан, 1995.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. — Алматы: Рондел, 2010.
4. Rogers C. Freedom to Learn. — New York: Merrill, 1983.
5. Deci E., Ryan R. Self-Determination and Motivation in Education. — New York: Springer, 2002.
6. Сәтімбекова Р. Тұлғалық-бағдарлы оқытудағы психологиялық тәсілдер. // Педагогика және психология. — 2022. — №3. — 58–62-бб.
7. UNESCO. Education for Emotional and Social Competence. — Paris, 2021.

Резюме

В данной статье рассматривается проблема обеспечения личностно-когнитивного развития учащихся посредством использования психологических методов на уроках казахского языка. Автор анализирует важность учета эмоционального состояния, мотивации и уровня самооценки учащихся в процессе обучения. Показана эффективность таких направлений, как психологическая поддержка, создание позитивной среды и повышение языковой уверенности в себе при обучении казахскому языку. В статье связываются коммуникативные и личностно-ориентированные методы обучения языку с психологическими закономерностями и даются практические рекомендации.

Ключевые слова: казахский язык, психология, эмоциональный интеллект, мотивация, личностное развитие, языковая среда, мотивация, самооценка, культура речи.

Summary

This article considers the issue of ensuring the personal and cognitive development of students through the use of psychological methods in Kazakh language lessons. The author analyzes the importance of taking into account the emotional state, motivation and level of self-esteem of students in the learning process. The effectiveness of such areas as psychological support, creating a positive environment, and increasing linguistic self-confidence in teaching the Kazakh language is shown. The article links communicative and personality-oriented methods of language teaching with psychological laws and provides practical recommendations.

Keywords: Kazakh language, psychology, emotional intelligence, motivation, personal development, language environment, motivation, self-esteem, speech culture.

УДК 371.12:005.336.2

ЗАМАНАУИ МЕКТЕП БАСШЫСЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ: БАСҚАРУ, КОММУНИКАЦИЯ ЖӘНЕ МОТИВАЦИЯ ҮЙЛЕСІМІ

Құрманова Айнұр Мұратовна

Астана қаласы әкімдігінің «Смағұл Сәдуақасұлы атындағы №78 мектеп-гимназиясы»
ШЖҚ МКК директордың оқу жұмысы жөніндегі орынбасары

Түйін. Бұл мақалада заманауи мектеп басшысының кәсіби құзыреттілігінің негізгі құрамдас бөліктері — басқару, коммуникация және мотивацияның өзара байланысы қарастырылады. Автор білім беру ұйымын басқарудағы көшбасшылықтың, тиімді қарым-қатынас пен мотивациялық менеджменттің маңызын талдайды. Сондай-ақ, педагогикалық ұжымдағы кәсіби мәдениетті арттыру, командалық рух қалыптастыру және инновациялық ойлау жүйесін дамыту жолдары ұсынылады. Мақалада басшы тұлғасының психологиялық-педагогикалық бейнесі және ХХІ ғасыр талабына сай кәсіби құзыреттердің дамуы баяндалады.

Түйін сөздер: мектеп менеджменті, кәсіби құзыреттілік, көшбасшылық, коммуникация, мотивация, педагогикалық мәдениет, басқару стратегиясы, командалық жұмыс.

Кіріспе

Қазіргі таңда мектепті тиімді басқару тек әкімшілік бақылаумен шектелмейді — ол тұлғааралық қарым-қатынас, уәж және шығармашылық ойлау қабілеттерін талап ететін көпқырлы кәсіби құзыреттілік жүйесіне айналды. Мектеп басшысы — педагогикалық ұжымның стратегиялық бағыт берушісі, психологиялық тұрақтылық пен инновациялық дамудың үлгісі.

Басқару, коммуникация және мотивацияның үйлесімді жұмысы — білім беру ұйымының табысты дамуының басты шарты.

1. Басқару құзыреттілігі – стратегиялық ойлау мен шешім қабылдау қабілеті

Заманауи мектеп басшысы стратегиялық менеджмент қағидаларын меңгеріп, білім беру процесін мақсатты түрде ұйымдастыра білуі тиіс. Басқарушылық құзыреттілік келесі элементтерден тұрады:

- Стратегиялық жоспарлау (мектептің даму жоспарын қоғам мен нарық сұранысына бейімдеу);
- Инновациялық басқару (жаңа технологиялар мен әдістерді енгізу);
- Талдау және шешім қабылдау қабілеті (деректерге негізделген басқару мәдениеті);
- Жауапкершілік пен тәуекел менеджменті.

Басшының кәсіби тиімділігі — оның ұжымды ортақ мақсатқа жұмылдырып, әр қызметкердің әлеуетін ашуға мүмкіндік беруінде.

2. Коммуникативтік құзыреттілік – өзара түсіністік пен сенім факторы

Коммуникация — басқарудың жүрегі. Мектеп басшысының коммуникативтік құзыреттілігі келесі дағдыларды қамтиды:

- әріптестермен, ата-аналармен және оқушылармен тиімді диалог орната білу;
- эмоциялық интеллект пен эмпатияны қолдану;
- дау-жанжалдарды конструктивті шешу;
- ұжымда ашық кері байланыс мәдениетін қалыптастыру.

Психолог Д. Гоулман атап өткендей, «эмоциялық интеллект – кәсіби жетістіктің 80%-ын айқындайтын фактор». Демек, табысты басшы – тыңдай білетін, түсінетін және шабыттандыратын тұлға.

3. Мотивациялық менеджмент – ұжымдық табыстың негізі

Мотивация — қызметкерлердің кәсіби белсенділігі мен шығармашылық әлеуетін арттыратын күш. Басшы мотивация жүйесін үш бағытта қалыптастыра алады:

1. Ішкі мотивация – мұғалімнің кәсіби маңыздылық пен жетістік сезімін арттыру;
2. Сыртқы мотивация – марапаттау, тану, кәсіби өсу мүмкіндіктері;
3. Әлеуметтік мотивация – командалық ортада ынтымақтастық пен сенім атмосферасын орнату.

Мұндай жүйе педагогикалық ұжымда позитивті психологиялық климат қалыптастырады.

4. Кәсіби мәдениет пен көшбасшылық үйлесімі

Кәсіби құзыреттілік тек басқару мен коммуникацияда емес, құндылықтар жүйесінде де көрініс табады. Басшының мәдениеттілігі мен адамгершілік ұстанымы – оның ұжым алдындағы беделін қалыптастырады. Заманауи көшбасшы:

- жаңашылдыққа ашық;
- педагогикалық қауымдастықтың серіктесі;
- эмоционалды қолдау көрсетуші тұлға болуы қажет.

Осы қасиеттер үйлесім тапқанда, мектеп шынайы кәсіби даму орталығына айналады.

Қорытынды

Заманауи мектеп басшысы — стратег, коммуникатор және мотиватор рөлін үйлестіре алатын тұлға. Басқару тиімділігінің басты шарты — адамға бағытталған, сенім мен ынтымақтастыққа негізделген жүйе құру.

Педагогикалық ұжымда кәсіби мәдениет, ашық коммуникация және өзара қолдау бар жерде білім сапасы артады, инновациялық идеялар жүзеге асады, ал мектеп – табысты ұйымға айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбенев С. Білім беруді басқарудың инновациялық негіздері. — Астана: Фолиант, 2021.
2. Көшербаева Г. Педагогикалық менеджмент. — Алматы: Қазақ университеті, 2019.
3. Fullan M. The Principal: Three Keys to Maximizing Impact. — San Francisco: Jossey-Bass, 2014.
4. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. — New York: Bantam Books, 1995.
5. UNESCO. Educational Leadership and School Management Framework. — Paris, 2022.
6. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. — Астана, 2017.
7. Сүлейменова Р. Мектеп басшысының кәсіби құзыреттілігін дамыту жолдары. // Педагогика және психология. — 2023. — №2. — 71–76-бб.

Резюме

В статье рассматриваются основные составляющие профессиональной компетентности современного директора школы – управленческая, коммуникационная и мотивационная. Автор анализирует значение лидерства, эффективной коммуникации и мотивационного менеджмента в управлении образовательной организацией. Также предлагаются пути повышения профессиональной культуры педагогического коллектива, формирования командного духа и развития инновационного мышления. В статье рассматривается психолого-педагогический образ руководителя и развитие профессиональных компетенций в соответствии с требованиями XXI века.

Ключевые слова: управление школой, профессиональная компетентность, лидерство, коммуникация, мотивация, педагогическая культура, стратегия управления, командная работа.

Summary

This article examines the main components of the professional competence of a modern school principal - management, communication and motivation. The author analyzes the importance of leadership, effective communication and motivational management in managing an educational organization. Also, ways to improve professional culture in the pedagogical team, form a team spirit and develop an innovative thinking system are proposed. The article describes the psychological and pedagogical image of the leader and the development of professional competencies in accordance with the requirements of the 21st century.

Keywords: school management, professional competence, leadership, communication, motivation, pedagogical culture, management strategy, teamwork.

УДК 37.013.42:005.963

МЕКТЕП ҰЖЫМЫНДАҒЫ КӘСІБИ ӨЗАРА ҚОЛДАУ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КОУЧИНГ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жанабилова Ания Акайқызы

Астана қаласы әкімдігінің «Смағұл Сәдуақасұлы атындағы №78 мектеп-гимназиясы» ШЖҚ МКК қазақ тілі пәні мұғалімі, директордың оқу жұмысы жөніндегі орынбасары

Түйін. Бұл мақалада мектеп ұжымында кәсіби өзара қолдау жүйесін қалыптастыру мен педагогикалық коучинг мәдениетін дамыту мәселелері қарастырылады. Автор мұғалімдердің кәсіби дамуын ынталандыратын тиімді ұжымдық өзара әрекет пен психологиялық-педагогикалық қолдаудың маңызын талдайды. Мақалада коучинг пен менторинг үдерістерінің білім сапасын арттырудағы рөлі, әріптестік оқыту қағидаттары және мектептегі корпоративтік мәдениетті нығайту тетіктері көрсетілген.

Түйін сөздер: кәсіби өзара қолдау, педагогикалық коучинг, менторинг, кәсіби даму, ұжымдық мәдениет, ынтымақтастық, рефлексия, көшбасшылық.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде мұғалімнің кәсіби дамуы тек сыртқы курстар мен тренингтерге қатысумен шектелмейді. Ең маңыздысы — мектептің өз ішінде кәсіби өзара қолдау мәдениетін қалыптастыру, мұғалімдердің бір-бірінен үйренуіне және тәжірибе алмасуына жағдай жасау.

Коучинг пен менторинг – педагогикалық ұжымдағы ішкі даму ресурстарын іске қосатын, сенім мен серіктестікке негізделген әдістер.

1. Кәсіби өзара қолдаудың мәні мен рөлі

Кәсіби қолдау — бұл мұғалімдердің бір-бірімен тәжірибе алмасуы, пікір бөлісуі, бірлескен рефлексия арқылы өз қызметін жетілдіруі. Мұндай мәдениет ұжымда төмендегідей артықшылықтар береді:

- өзара сенім мен ашықтықты арттырады;
- кәсіби оқудың үздіксіздігін қамтамасыз етеді;
- педагогтың өзін-өзі дамыту мотивациясын күшейтеді;
- мектептің ұжымдық әлеуетін арттырады.

Табысты мектеп — ынтымақтастық ортасы бар мектеп. Мұндай ортада тәжірибелі мұғалімдер жас мамандарға бағыт-бағдар береді, ал жас мамандар жаңа идеялар енгізеді.

2. Педагогикалық коучинг мәдениетінің мазмұны

Коучинг — әріптестікке, сұрақ қою мен рефлексияға негізделген кәсіби диалог түрі. Оның басты мақсаты – мұғалімнің өз әлеуетін ашуына, кәсіби шешімдерді өз бетінше табуына көмектесу.

Педагогикалық коучингтің негізгі қағидалары:

- Серіктестік: мұғалім мен коуч тең дәрежеде пікірлеседі;
- Сенім: сын емес, қолдау басым;
- Жеке мақсат қою: әр мұғалім өзінің кәсіби өсу бағытын анықтайды;
- Рефлексия: тәжірибені талдау арқылы даму жүзеге асады.

Мысалы, коучинг-сабақтар, Lesson Study, Action Research сияқты әдістер мұғалімнің кәсіби ойлау кеңістігін кеңейтеді және тәжірибесін ғылыми тұрғыда бағалауға мүмкіндік береді.

3. Мектеп ұжымындағы менторинг пен көшбасшылық

Коучинг мәдениетін дамытудың ажырамас бөлігі — менторинг жүйесі. Ментор (тәлімгер) тәжірибесі мол мұғалім ретінде жас педагогтарға бағыт береді, кәсіби бейімделу кезеңінде қолдау көрсетеді. Мектептегі ішкі менторинг құрылымы төмендегідей болуы мүмкін:

1. Тәлімгер–тәліп жұптарын құру;
2. Ай сайынғы кәсіби кездесу және талқылау;
3. Кері байланыс пен нәтижені мониторингтеу.

Осындай жүйе ұжымда көшбасшылық мәдениетті қалыптастырады. Әр мұғалім өз тәжірибесін ұсынуға, ал әріптесінен үйренуге дайын ортада жұмыс істейді.

4. Корпоративтік және психологиялық климаттың маңызы

Коучинг мәдениетінің табысты болуы – ұжымдағы психологиялық ахуалға тікелей байланысты.

Егер ұжымда сенім, құрмет және әріптестік болса:

- мұғалім өзін еркін сезінеді;
- шығармашылық белсенділік артады;
- ұжымда тұрақтылық пен кәсіби ынта күшейеді.

Басшының рөлі – осындай ахуалды жүйелі түрде қолдау және кәсіби диалогты ынталандыру.

Қорытынды

Мектеп ұжымындағы кәсіби өзара қолдау мен педагогикалық коучинг мәдениеті – сапалы білім берудің негізгі тірегі. Коучинг пен менторинг мұғалімнің кәсіби әлеуетін ашып, үздіксіз дамуға жағдай жасайды. Осындай ортада әр педагог өзін құнды, жауапты және табысты сезінеді, ал мектеп — үйренетін ұйымға айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Whitmore J. Coaching for Performance. — London: Nicholas Brealey, 2017.
2. Әбенев С. Білім беруді басқарудағы инновациялық тәсілдер. — Астана: Фолиант, 2020.
3. Koshmanova T. Mentoring and Coaching in Education. — Oxford University Press, 2019.
4. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. — New York: Teachers College Press, 2016.
5. Сүлейменова Р. Мектеп ұжымындағы кәсіби мәдениетті қалыптастыру. // Педагогика және психология. — 2023. — №2. — 63–68-бб.
6. UNESCO. Teacher Professional Development Framework. — Paris, 2022.
7. Goleman D. Emotional Intelligence. — New York: Bantam Books, 1995.

Резюме

В статье рассматриваются вопросы формирования системы профессиональной взаимоподдержки и развития культуры педагогического коучинга в школьном сообществе. Автор анализирует значение эффективного коллективного взаимодействия и психолого-педагогической поддержки, стимулирующих профессиональное развитие педагогов. В статье показана роль процессов коучинга и наставничества в повышении качества образования, принципы взаимного обучения и механизмы укрепления корпоративной культуры в школах.

Ключевые слова: профессиональная взаимоподдержка, педагогический коучинг, наставничество, профессиональное развитие, коллективная культура, сотрудничество, рефлексия, лидерство.

Summary

This article considers the issues of forming a system of professional mutual support and developing a culture of pedagogical coaching in the school community. The author analyzes the importance of effective collective interaction and psychological and pedagogical support that stimulate the professional development of teachers. The article shows the role of coaching and mentoring processes in improving the quality of education, the principles of peer learning, and mechanisms for strengthening corporate culture in schools.

Keywords: professional mutual support, pedagogical coaching, mentoring, professional development, collective culture, cooperation, reflection, leadership.

УДК 371.12:373.3

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ ЗАМАНАУИ МЕКТЕП БАСШЫСЫНЫҢ РӨЛІ

Нәбиева Гүлшара Каримқызы

Астана қаласы әкімдігінің «Смағұл Сәдуақасұлы атындағы №78 мектеп-гимназиясы»

ШЖҚ МКК бастауыш сынып мұғалімі,

директордың оқу жұмысы жөніндегі орынбасары

Түйін. Мақалада бастауыш білім беру сапасын арттыруда мектеп басшысының басқарушылық, педагогикалық және көшбасшылық рөлдері қарастырылады. Автор заманауи білім беру кеңістігінде сапа менеджменті жүйесінің маңызын, мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдау мен оқу процесінің тиімділігін арттыру жолдарын талдайды. Сонымен қатар, оқу жетістіктерін бағалау мен мониторинг жүргізуде деректерге негізделген басқару тәсілдері сипатталады. Мақалада мектеп басшысының кәсіби құзыреттілігі мен стратегиялық көзқарасы білім сапасын арттырудың негізгі шарты ретінде қарастырылады.

Түйін сөздер: бастауыш білім, мектеп басшысы, білім сапасы, педагогикалық менеджмент, кәсіби даму, мониторинг, инновациялық басқару, көшбасшылық.

Кіріспе

Білім беру сапасын арттыру – қазіргі мектептің басты стратегиялық бағыты. Әсіресе, бастауыш буында қаланған білім іргетасы баланың әрі қарайғы академиялық жетістіктерін айқындайды. Сондықтан мектеп басшысы үшін басты міндет – бастауыш білім беру сапасын жүйелі түрде басқару, мониторингтеу және үздіксіз жетілдіру.

Заманауи мектеп басшысы тек әкімшілік басшы емес, ол педагогикалық көшбасшы, команданы дамытушы және инновациялық процестердің үйлестірушісі.

1. Бастауыш білім сапасын қамтамасыз етудегі басқарушылық рөл

Білім сапасын арттырудағы басшының бірінші міндеті – мақсатты және жүйелі басқару моделін құру. Бұл модель келесі компоненттерді қамтиды:

- Стратегиялық жоспарлау: мектептің даму жоспарын нақты мақсаттармен және сапа индикаторларымен байланыстыру;
- Сапаны мониторингтеу: оқу жетістіктерін талдау, пәндік және функционалдық сауаттылық деңгейін бақылау;
- Педагогикалық процесті үйлестіру: бастауыш мұғалімдердің сабақ жоспарларын, әдістемелерін және бағалау тәсілдерін жүйелеу.

Мектеп басшысы оқу процесінің тиімділігін бағалауда деректерге сүйеніп, аналитикалық шешім қабылдауы тиіс.

2. Мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдау – сапаның кілті

Бастауыш білім сапасы ең алдымен мұғалімнің кәсіби деңгейіне байланысты. Сондықтан басшының маңызды рөлі – мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуына жағдай жасау.

Тиімді тетіктері:

- ішкі коучинг пен менторинг жүйесін ұйымдастыру;
- Lesson Study және Action Research тәжірибелерін енгізу;
- әдістемелік бірлестіктердің жұмысын жаңаша бағыттау;
- кәсіби рефлексия мен тәжірибе алмасу алаңдарын құру.

Мұндай орта мұғалімдердің шығармашылық белсенділігін арттырып, оқыту сапасын тікелей жақсартады.

3. Оқыту сапасын бағалау мен мониторинг жүргізудегі инновациялық тәсілдер

Сапаны бақылау формальды есеппен шектелмеуі тиіс. Басшының міндеті – нақты аналитикалық деректерге сүйеніп, шешім қабылдау. Бұл тұрғыда келесі құралдар тиімді:

- Kundelik.kz және Google Workspace платформалары – оқу үлгерімін бақылау;
- Power BI, Google Data Studio – оқыту нәтижелерін визуалды талдау;
- Критериалды бағалау жүйесі – оқушы жетістігін әділ және жүйелі бағалау.

Білім сапасын арттырудың басты тетігі — оқушының жетістігін *талдау, түсіну және дамытуға бағытталған жүйелі жұмыс*.

4. Көшбасшылық және ұжымдық ынтымақтастық мәдениеті

Мектеп басшысы ұжымды біріктіріп, ортақ мақсатқа бағыттайтын көшбасшы болуы тиіс. Көшбасшылықтың тиімді формалары:

- ынтымақтастық пен қолдау мәдениетін қалыптастыру;
- командалық шешім қабылдау тәжірибесін дамыту;
- психологиялық жайлылық пен сенім ортасын орнату;
- мұғалімдер арасында ашық диалог пен рефлексияны ынталандыру.

Ұжымдағы осындай мәдениет бастауыш буындағы әр баланың сапалы білім алуына тікелей әсер етеді.

Қорытынды

Бастауыш білім беру сапасын арттыру – мектеп басшысының кәсіби құзыреттілігі мен көшбасшылық әлеуетіне байланысты. Инновациялық ойлау, стратегиялық басқару және ұжымдық мәдениетті дамыту – табысты мектептің басты шарттары.

Заманауи мектеп басшысы:

- аналитикалық ойлайтын менеджер;
- сенім мен ынтымақтастық орнатушы коммуникатор;
- мотивация мен шабыт сыйлайтын көшбасшы.

Мұндай үйлесім бастауыш білім беру сапасын жаңа деңгейге көтереді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Fullan M. Leading in a Culture of Change. — San Francisco: Jossey-Bass, 2001.
2. Әбенів С. Білім беруді басқарудағы инновациялық тәсілдер. — Астана: Фолиант, 2020.

3. Көшербаева Г. Педагогикалық менеджмент. — Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. OECD. Education Policy Outlook 2023. — Paris: OECD Publishing, 2023.
5. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру. — Астана, 2017.
6. Сүлейменова Р. Бастауыш білім сапасын арттырудағы тиімді басқару стратегиялары. // Білім және инновация. — 2022. — №3. — 47–53-бб.
7. UNESCO. School Leadership for Quality Learning. — Paris, 2020.

Резюме

В статье рассматриваются управленческая, педагогическая и лидерская роли директора школы в повышении качества начального образования. Автор анализирует значение системы менеджмента качества в современном образовательном пространстве, пути поддержки профессионального развития учителей и повышения эффективности процесса обучения. Кроме того, описываются подходы к оценке и мониторингу образовательных достижений, основанные на данных. В статье рассматриваются профессиональная компетентность и стратегическое видение директора школы как основные условия повышения качества образования.

Ключевые слова: начальное образование, директор школы, качество образования, педагогический менеджмент, профессиональное развитие, мониторинг, инновационный менеджмент, лидерство.

Summary

The article considers the managerial, pedagogical and leadership roles of the school principal in improving the quality of primary education. The author analyzes the importance of the quality management system in the modern educational space, ways to support the professional development of teachers and increase the effectiveness of the learning process. In addition, data-based management approaches to assessing and monitoring educational achievements are described. The article considers the professional competence and strategic vision of the school principal as the main conditions for improving the quality of education.

Keywords: primary education, school principal, quality of education, pedagogical management, professional development, monitoring, innovative management, leadership.

УДК: 608

СТУДЕНТТЕРГЕ ТІГІН ӨНДІРІСІ ЖӘНЕ КИІМДІ МОДЕЛЬДЕУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН МЕҢГЕРТУ ЖОЛДАРЫ

Ускембаева Кундыз Жумашевна

Жетісу облысы, Жаркент қаласы

Жаркент көпсалалы колледжінің арнайы пән оқытушысы

Түйіндеме. Мақалада қазіргі заман оқытушыдан тек өз пәнінің терең білгірі болуы емес, тарихи танымдық, педагогикалық-психологиялық сауаттылық пен әдістемелік сауаттылықты талап етілуде. Ол заман талабына сай білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәрбие ісіне еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгерген жан болғанда ғана оқу мен тәрбиелеу міндетін толық атқарады. «Тігін өндірісі және киімді модельдеу» саласы бойынша педагогикалық тұжырымдар ұсынылады.

Түйін сөздер. адамгершілік, ізгілік, имандылық, әдептілік, қарым-қатынас, іс-әрекет.

Адамның болашағы оның алған біліміне, ғылыми таным қабілеті мен белсенділігіне байланысты. Қоғамдағы жоғары қарқынды өзгерістер, қайта құрулар, экономиканы дамытудағы жаңа стратегиялық бағдар, Республикамыздың қуатты елдер қатарына қосылуға деген ұмтылысы ғылым мен білім саласын әлемдік деңгейге көтеруде қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті. Сондықтан бүгінгі күні білімнің әр саласында біліктілігі жоғары, өзін, елін танытатын азаматты қалыптастыру, құзіретті тұлға, белсенді маман даярлау мәселесі өзекті, әрі күрделі болып отыр. Сервис колледжінің өндірістік оқыту шебері ретінде қоғам мен тұтынушы сұранысын есепке ала отырып, болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды мақсат етеміз. «Тігін өндірісі және киімді модельдеу» саласы білім алушылардың математика, физика, химия және биология пәндерінен алған білімдерін синтездеу арқылы өндірісте, энергетикада, байланыста, ауыл шаруашылығында, жеңіл өнеркәсіпте, транспортта т.б. бағыттарда пайдалану жолдарын меңгеретін негізгі ғылым болып табылады.

«Тігін өндірісі және киімді модельдеу» кәсіби стандарты кәсіби қызмет саласындағы біліктілік деңгейіне, құзыретіне, мазмұнына, сапасына және еңбек жағдайларына қойылатын талаптарды анықтайды және:

1) еңбек нарығының қазіргі заман қажеттілігіне жауап беретін біліктілік талаптарын жаңартуға, кәсіби қызметтің мазмұнына бірыңғай талаптарды белгілеуге;

2) қызметкерлерді басқару саласында кең шеңбердегі міндеттерді шешуге ықпал етеді.

Киімді құрау модельдеумен тығыз байланысты. Киім бөлшектерінің формаларын өзгерту және оларды көркемдеу модельдеу жолы арқылы орындалады. Бұйым бөлшектері форма бойынша бір-бірімен үйлесуі керек. Киімді дайындау және модельдеумен бірнеше кәсіптің мамандары айналысады.

Олар:

Суретші-сәнгер – киімді үлгілейді. Мұндай жұмысты орындау үшін адамның дене пішінін, оның тепе-теңдіктерін, икемділігін білу қажет. Тігін ісінің технологиясын, сондай-ақ костюмнің құралу заңдылықтарын, тігіс, әрлеу сызықтарын түсіну керек.

Суретші-құрастырушы – сызбалар мен пішін бөліктерін дайындайды.

Тігін өндірісінің технологы – сызбаларға сәйкес киімді даярлау тізбектілігін әзірлейді. Тігінші – тігін операцияларын орындайды.

Модельдеу – таңдап алған қалыпқа сәйкес пішін сызбаларын өзгерту процесі. Бұл – сәні мен қиюы жаңа киімді құрастырудың шығармашылық процесі. Модельдеудің бірнеше түрлері бар.

Көркем модельдеу – модельдердің жиынтығын құру, бұл жерде киімнің сәні мен стилін ескеруі керек, онымен суретші-сәнгер айналысады.

Техникалық модельдеу – эскиздер, суреттер бойынша сызбалар мен пішіндерді жасау, онымен сәнгер — құрастырушылар айналысады. Кез келген сәнгердің жұмысы: «кім үшін – не үшін – неден» деген формуладан басталады.

Оқытушылық тәжірибемде төмендегі жұмыс түрлерін қолданып, өзімнің әдістемелік шеберлігімді шыңдадым.

Шағын лекциялар. Шағын лекциялар теориялық материалды ұсынудың тиімді материалдарының бірі болып табылады. Оны бастар алдында алдыда тұрған тақырыппен байланысты, ми штурмын немесе рөлдік ойынды өткізу қажет, ол қатысушылар үшін оның маңызын арттырады, оларды ақпараттандыру дәрежесі мен тақырыпқа қатынасын анықтайды. Материалды қатысушылар үшін ұғынықты тілде мазмұндап, әрбір терминге анықтама ұсынамын. Шағын лекцияларды интербелсенді режимде өткізген тиімді, қандай да бір ақпаратты хабарлар алдында оқытушы қатысушылар бұл туралы не білетінін сұрайды; қандай да бір бекітуді ұсынғаннан кейін **Киімді модельдеу** – киім пішінін, пішу сызбасын және сәндік ерекшеліктерін көркем және техникалық тұрғыда жобалау процесі.

Модельдеу екі бағытта жүзеге асады: **Көркем модельдеу** – сән, түс, пішін, пропорция, әшекей, силуэт сияқты эстетикалық элементтерді анықтау; **Конструкциялық модельдеу** – пішім сызбасын дайындау, өлшемге сәйкестендіру және технологиялық өндеуді жобалау.

Киім модельдеудің кезеңдері; Сән бағытын зерттеу, Эскиздер жасау, материал таңдау, конструкция жасау және лекал дайындау, технологиялық карта құру, тігіс процесін ұйымдастыру, дайын бұйымды сапалық тексеру және демонстрациялау.

Бағалау критерийлері:

№	Бағалау көрсеткіштері	Ұпай
1	Эскиздің нақтылығы мен эстетикасы	5
2	Матаны дұрыс таңдау	3
3	Конструкция сызбасын орындау сапасы	5
4	Шығармашылық және сәндік шешім	5
	Барлығы	18 ұпай (бағаға аударылады)

Жобаны әзірлеу. Бұл әдіс қатысушыларға ойша аудиториялардан шығып, талқыланатын мәселе бойынша өз әрекетінің жобасын жасауға мүмкіндік береді. Ең бастысы, топ немесе жекелеген оқытушы бұл мәселе бойынша қатысушылардың ой-пікірін талқылауға ұсыныс жасайды.

Қатысушылардың мамандандырылған мекемелерден кеңес алуға, кітапханалардан әдебиеттер алуға және т.б. алуға мүмкіндіктері бар. Білім алушыларға газеттен тақырып мәселелеріне қатысы бар басылымдар, суреттер, мақалалар жинауға, содан кейін бұл материалдарды топ болып талқылауды ұсынуға болады.

Бейнефильмдерді көру және талқылау. Сабақтарда оқу мақсатына сай көркем және деректі бейнефильмдерді, олардың фрагменттерін, сондай-ақ бейнероликтер мен бейнесюжеттерді пайдалануға болады.

Кері байланыс. Кері байланыс қатысушылардың талқылап отырған тақырыптарының реакциясын ұғынуға, оқуды ұйымдастыру мен өткізудің кемшіліктері мен артықшылықтарын көруге, нәтижелерін бағалауға мүмкіндік береді.

Тренинг. Оқудың интербелсенді әдістерін пайдаланумен өткізілетін сабақ тренинг деп аталады. Тренинг оған қатысушыларға ақпарат жетіспейтін бөлімшелерге, құрдастарының қысымына төзе алатындай дағды, тәлім (мінез-құлық) қауіпсіздігі дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Тренингтің талассыз беделі – ол оқу үдерісіне барлық қатысушылардың белсенді болуын қамтамасыз ету болып табылады. Тәжірибеде тренингтерді конструкторлау қызметінде жиі қолданамын.

Қазіргі кезеңде өнеркәсіпте киімді конструкциялау үшін конструкторлық Құжаттардың Бірегей Жүйесі бойынша іске асырылады. Ол бес кезеңнен тұратын жобалау-конструкторлық жұмыстардың құрылымын анықтайды.

Бірінші кезең – техникалық тапсырмаларды жасау. Бұйымның мақсаты, сапа көрсеткіштері, қажетті конструкторлық құжаттардың жасалу кезеңтары, олардың құрылымы, сонымен қатар бұйымға қойылатын талаптар көрсетіледі.

Екінші кезең — ұқсас-модельдер қатарын талдау немесе ұқсас немесе бір мақсатта қолданылатын бұйымдарды талдау барысына негізделген техникалық ұсыныстарды жасау. Жоғары сапа көрсеткіштері бар ұқсас-модельдер қатарын жасау туралы ұсыныстар жасалынады, модель серияларының ерекшелігі мен модельдердің алдыңғы қатарлы түрлерін жасау туралы ұсыныстар беріледі.

Үшінші кезең – эскиздік жоба жасау – бұйымның негізгі параметрлері мен конструкциясы туралы жалпы мағлұмат беретін принципіалды конструктивті шешімдегі эскиз жасалынады.

Төртінші кезең – модельдің техникалық жобасы жасалынады. Техникалық жоба – жобаланатын бұйым туралы (негізгі бөліктер конструкциясының сызбасы) конструкторлық құжаттардың жиынтығы, сонымен қатар жобаланатын бұйымдардың құрылымын анықтайтын негізгі конструктивтік түйіндердің технологиялық картасы.

Бесінші кезең – жұмысшы (конструкторлық) құжаттарды жасау. Қазіргі кезеңде бұл жұмыс пішім кешені берілген техникалық суреттемемен шектеледі. Жоғарыда аталған жұмыстар осы кезеңдер аясында көрініс табады.

Тігін бұйымдарын конструкциялау мен модельдеуге оқытуда ақпараттық технология құралдарын қолдана отырып білім алушылар төмендегідей жұмыс жасау мүмкіншілігіне ие болады:

- Өтілетін материалдарды дұрыс әрі жеңіл түрде түсінуге;
- Оқушының өздігімен дайындалып, жұмыстың барлық кезеңдерінде өзін-өзі тексеруге;
- Жұмысты тиянақты түрде орындап, мұғалімге файл түрінде тапсыруға;
- Түсінбеген тақырыптарды шексіз қайталауға;
- Оқулықты сабақтарда қолданып, оқушының өз деңгейінде тапсырмаларды таңдауға;
- Қажетті материалдарды жылдам іздеп табуға мүмкіндік туғызады.

Колледжімізде сапалы білім алу үшін барлық жағдайлар жасалынынып, негізгі материалды-техникалық база, қазіргі заман талабына сай компьютерлік технологиялар, бейімді зертханалар, жаңа экспонаттар толықтырып көрсетіліп отыратын көрме залы бар. Кафедрамыздың оқытушылық құрамы өзінің тәжірибелігімен ерекшелінеді, өз мамандығына деген сүйіспеншілік пен жас ұрпаққа білім беру – оқытушылық қызметіміздің басым бағыты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Кенжебеков Б.Т. Маманның кәсіби құзыреттілігінің теориялық негізі// Бастауыш мектеп. – 2004. – №7. – 15-19 бб.
2. Мауленова Г., Амандыкова Д. «Тігін бұйымдарының материал тануы» Астана-2010.
3. КулешоваТ. Киімдерді дайындау технологиясы, Фолиант – 2011.
4. Савостицкий А.В., Меликов Е.Х. Тігін бұйымдарының технологиясы . – М, 2006.

Аннотация

В статье рассматриваются единство и особенности гражданско-ориентированных познавательных концептов, таких как «нравственность», «добродетель», «верность», «порядочность», «отношение», «действие» в целостной и тесной взаимосвязи, выявляются теоретические основы формирования нравственных установок и привычек учащихся. Для анализа сущности данных когнитивных концепций внимание уделялось выявлению их конечных результатов через их достижения, опубликованные в научных трудах и литературе.

Ключевые слова: мораль, добродетель, вера, порядочность, общение, действие.

Abstract

The article examines the unity and features of civic-oriented cognitive concepts such as “morality”, “virtue”, “loyalty”, “decency”, “attitude”, “action” in a holistic and close relationship, and identifies the theoretical foundations for the formation of moral attitudes and habits of students. To analyze the essence of these cognitive concepts, attention was paid to identifying their final results through their achievements published in scientific papers and literature.

Key words: morality, virtue, faith, integrity, communication, action.

УДК: 159.99

ЭМОЦИОНАЛЬНО-ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ДЕТЕЙ РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛИЗАЦИЯ КАПИТАЛОВ ОБРАЗОВАНИЯ

Н.А.Танабекова,

*Жамбыл облысы Қордай ауданы білім бөлімінің №1 Дінмұхамед Қонаев атындағы
мектеп-гимназиясының директоры*

Түйіндеме. Бұл мақалада оқушылардың эмоционально-интеллектуального образования и социализации детство и социализация капиталов образования. Мақалада эмоционально-интеллектуального образования тарихи қалыптасуы, теориялық негіздері және заманауи ғылыми зерттеулер нәтижелері талданады. Сонымен қатар, педагогикалық тәжірибеде эмоционально-интеллектуального образования және даму әдістері ұсынылады: психодиагностикалық тесттер, бақылау, сауалнама, тренингтік және ойын әдістері. Мақалада эмоционалды интеллектуального образования әлеуметтік және академиялық жетістіктерге, тұлғаның өзін-өзі басқару, көшбасшылық қабілеттері мен сыни ойлау дағдыларын қалыптастыруға әсері көрсетілген. Қазақстандағы білім беру жүйесінде осы тәсілдерді қолданудың маңыздылығы және заманауи талаптарға сәйкестігі атап өтілген.

Түйін сөздер: Эмоционально-интеллект, оқушылар, сыни ойлау, көшбасшылық қасиеттер, педагогикалық тәсілдер, әлеуметтік дағдылар, академиялық жетістіктер.

Осы уақытқа дейін ғылыми әдебиеттерде жүргізілген зерттеулер эмоцияны ғылымның ерекше құбылысы ретінде қарастыру қажеттілігін көрсетеді. XX ғасырдың 60-жылдары американдық психологтар С. Шехтер мен Дж. Сингер интеллектуального образования эмоцияның құрамдас бөлігі ретінде қарастыру керектігін ұсынды. Ал Р. Клинерт 1980 жылдары адамның қоршаған ортадағы оқиғаларды, соның ішінде маңызды адамдардан алынған эмоционалды ақпарат арқылы түсінетінін дәлелдеді.

1990 жылдары Р. Бак неміс философы Г. Гегельдің шындықтың рационалдылығы туралы тұжырымына анализ жасап, оған нақтылаулар енгізді. Оның ойынша, шынайы нәрсенің бәрі эмоционалды сипатқа ие. Отандық ғалымдар, атап айтқанда Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн ойлау мен эмоционалды сала арасындағы алшақтықты жою мәселесіне назар аударды. Соңғы онжылдықтағы зерттеушілер қатарында И.Н. Андреева, Г.Г. Горскова, Е.Л. Яковлева және басқалары бар.

Орта ғасырларда схоластар ойлау мен сезімнің байланысын принцип ретінде ұстанды. Ағарту дәуірінде антикалық ойшылдардың идеялары да әсер етті: Р.Декарт эмоцияны құмарлықтың ерекше түрі деп санаған, Д. Юм эмоциялардың ойлауға әсерін зерттеген, ал Б. Спиноза аффекттерді іс-әрекеттің мотиві деп қарастырған. XVIII ғасырдағы Ж.-Ж. Руссо білім беру процесінде эмоциялардың маңызды рөлін атап көрсетті. XIX ғасырда Ч. Дарвин ойлау мен эмоцияның өзара әсерін зерттеді, ал XX ғасырдың басында Г. Майер «Эмоционалды ойлау психологиясы» еңбегінде эмоциялық және логикалық ойлау түрлерін, олардың ішінде эмоционалды аффективтік (діни-эстетикалық) және ерікті формаларын жіктеді.

1940 жылдары Д. Векслер эмоционалды қабілеттердің бар екенін атап өтті. 1940-жылдардың соңында Р. Липер эмоциялық ойлау идеяларын дамытты, ал 1950 жылдардың ортасында А. Эллис клиенттерге кеңес беру барысында эмоцияларды ойлау арқылы зерттеуді ұсынды. 1960 жылдары «эмоционалды интеллект» ұғымы психиатриялық еңбектерде пайда болды. 1970-80 жылдары ғылыми қызығушылық азаймады: көңіл-күйдің шығармашылыққа әсері, депрессияның ойлау сипатына ықпалы, эмоцияларды басқару мәселелері журналдарда талқыланды.

1985 жылы Р. Бар-Он «эмоционалдық коэффициент» ұғымын енгізді. 1986 жылы В.Л. Пейн интеллекттің түрлері мен формаларын зерттей отырып эмоционалдықты атап өтті. «Эмоционалды интеллект» термині 1990 жылы ғылыми айналымға енді, Дж. Мейер мен П. Саловейдің еңбектерімен байланысты. Олар ЭИ-ді адамның өз эмоцияларын және басқалардың эмоцияларын бақылап, алынған ақпаратты әрекеттерде тиімді пайдалануы қабілеті ретінде анықтады. Сонымен қатар, зерттеушілер эмоционалды интеллектті өлшеу әдістемесін де сипаттады.

Қазіргі қоғамда эмоционалды интеллект адамның қарым-қатынасқа, икемділікке, өз пікірін білдіру қабілетіне, мақсатқа жету стратегиясын таңдауға мүмкіндік беретін маңызды тұлғалық компетенцияға айналууда.

Бүгінгі таңда Қазақстандағы мектептің негізгі міндеті – әрбір білім алушының қабілеттерін анықтау және дамыту, жоғары технологиялық әлемде өмір сүруге дайын бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру. Кіріс ақпарат көлемі ұлғаяды, жаңалықтар мен инновациялар жиі қайта қарауды қажет етеді.

Қазақстанның білім беру жүйесі бәсекеге қабілетті, жоғары білімді мамандар даярлау қажеттілігін айқындады. Оған төзімділік, ұтқырлық, құзыреттілік және сыни ойлау қабілеті сияқты қасиеттер кіреді. Д. Векслер интеллектті адамның мақсатты әрекет етуі, ойлауы және қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті ретінде қарастырды.

Тұлғаның кәсіби жетістігі білім, дағдылар, шеберлік, эрудиция және жалпы ойлау қабілетіне байланысты. Дегенмен, жалпы интеллекттің жоғары деңгейі әрдайым жеткіліксіз. Осы себепті «эмоционалды интеллект» ұғымы пайда болды. Эмоционалды интеллекттің маңызы – әлеуметтік өзара әрекеттесу мен тұлғаның табысты бейімделуінде. П. Саловей мен Дж. Мейер ЭИ-ді өзін және басқаларды түсіну қабілеті ретінде сипаттады.

Д. В. Люсин ЭИ-ді қабілеттер мен жеке тұлға қасиеттерінің жиынтығы деп түсіндірді. Д. Големан өз еңбектерінде эмоцияларды түсіну және оларды мақсатқа жету үшін пайдалану қабілетін анықтады. И.Н. Андреева эмоцияларды анықтау, түсіну және басқаруға арналған психикалық қабілеттер ретінде қарастырды.

ЭИ адамның эмоцияларын тану арқылы тиімді қарым-қатынас жасау, эмоционалды күйге еліктеу қабілетін біріктіреді. Бұл қабілет академиялық табысқа жетуге, шығармашылыққа және еңбек қызметінде жетістіктерге қол жеткізуге көмектеседі. Шетелдік және ресейлік зерттеушілер (И.Н. Андреева, Д. Големан, Д. В. Люсин, Е.А. Сергиенко, М.А. Brackett, J.D. Mayer, Warner R.M.) ЭИ-ді әлеуметтік жетістіктің маңызды факторы ретінде қарастырды.

Қазақстанда бұл тақырып бойынша «оқу және жазу арқылы сыни ойлауды дамыту» жобасын С. Мерсеитова басқарады. Ол мағыналы оқытуды маңызды деп санайды, ал сыни ойлау оқушының зерттеу мәдениетін дамытуға бағытталған.

Эмоциялық интеллект және көшбасшылық. Американдық профессор Д. Клустер сыни ойлау мен эмоциялық интеллекттің өзара байланысын зерттеді. Сыни тұрғыдан ойлау – ХХІ ғасыр талаптарына сай ақпаратты тереңірек түсінуге көмектесетін дағды.

Д. Големан өзінің «эмоционалды құзыреттілік теориясында» ЭИ құрамдастарын анықтады: өзін-өзі тану, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі анықтау және бастамашылық. Ол көшбасшылардағы ЭИ деңгейінің олардың эмоцияларын тыңдау және басқалардың жағдайын сезу қабілетімен байланысын көрсетті.

Эмоциялық интеллекттің оқушылардың сыни ойлауын дамытуға және көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыруға әсері ерекше. Тек теориялық білімді меңгеру жеткіліксіз; эмоцияны дұрыс тану және басқару қабілеті оқушыларға өз шешімдерін саналы түрде қабылдауға, ақпаратты сыни тұрғыдан талдауға мүмкіндік береді. Эмоциялық сауаттылық пен өз эмоцияларын реттеу қабілеті жоғары оқушылар топтық жобаларда көшбасшылық рөлді жеңіл атқарады, әріптестерінің пікірін ескеріп, тиімді стратегияларды қолдана алады. Сонымен қатар, эмоциялық интеллект сыни ойлау процесінде оқушылардың өз пікірін дәлелді түрде жеткізуіне, аргументтерді

салыстыруына және жаңаша шешімдер ұсынуына ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, эмоциялық интеллектті дамыту тек тұлғаның эмоционалды қырын байыту ғана емес, сонымен бірге оның көшбасшылық және сыни ойлау қабілеттерін үйлестіріп, білім беру процесінде практикалық нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Жоғары сынып оқушыларының ЭИ деңгейін бақылау ерекше қызығушылық тудырады. Бұл жаста өмірлік ұстаным қалыптасады, тәуелсіз шешім қабылдау қабілеті дамиды, өзін-өзі бағалау артады. Мұндай оқушылар оптимист, жаңа нәрселерді үйренуге ашық, көшбасшылық қабілеттері дамыған. Эмоцияларды басқару қабілеті олардың сабырлы, салмақты, жағдайға тиімді жауап бере алатын көшбасшы бейнесін қалыптастырады.

Білім беру ұйымдарында оқушылардың көшбасшылық қасиеттерін дамыту үшін жаңа психологиялық-педагогикалық тәсілдерді қолдану қажет.

Қорытындылай келе, эмоциялық интеллект оқушылардың сыни ойлауын дамытуға, әлеуметтік бейімделуіне және көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыруға тікелей әсер етеді. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, ЭИ тек жалпы интеллект деңгейімен шектелмейді, бірақ тұлғаның эмоционалды және әлеуметтік дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Қазақстандағы білім беру жүйесі заманауи қоғам талабына сай білім алушылардың интеллектуалды, эмоционалды және көшбасшылық қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Осылайша, педагогикалық процесте эмоциялық интеллектті дамыту мен бағалаудың интеграцияланған тәсілдері оқушылардың академиялық және жеке жетістіктеріне, сыни ойлау және көшбасшылық қабілеттеріне әсер етеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Д. Гоулман; пер. с англ. А.П. Исаевой. – М.: АСТ МОСКВА; Владимир: ВКТ, 2009. – 478 с.
2. Александрова Н.П. К вопросу о сущности понятия «эмоциональный интеллект» / Н.П. Александрова // Вестник РУДН. Серия: Психология и педагогика. – 2009. – No 1. – с. 71 - 75.
3. Кишиков Р.В. Эмоциональный интеллект как предиктор коммуникативной компетентности менеджера / Р.В. Кишиков // Актуальные проблемы современной науки. 2013. No 4. – с. 102 - 106.
4. Гарскова Г.Г. Введение понятия «эмоциональный интеллект» в психологическую теорию / Г.Г. Гарскова // Ананьевские чтения: тез. науч.- практ. конф.; редкол.: А.А. Крылов. – СПб.: Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 1999. – с. 25 - 26.
5. Ильин Е.П. Эмоции и чувства: учеб. пособие для студ. вузов / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2001. – 752 с.
6. Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. – М.: Ин-т психологии РАН, 2004. – 176 с.

Аннотация

В статье рассматривается влияние эмоционального интеллекта учащихся на развитие критического мышления и формирование лидерских качеств. Анализируется историческое развитие эмоционального интеллекта, его теоретические основы и результаты современных научных исследований. Также представлены методы оценки и развития эмоционального интеллекта в педагогической практике: психодиагностические тесты, наблюдение, опросы, тренинги и игровые методы. Подчеркивается влияние эмоционального интеллекта на социальные и академические достижения, саморегуляцию, лидерские способности и навыки критического мышления. Отмечается важность применения этих подходов в системе образования Казахстана с учетом современных требований.

Ключевые слова: Эмоциональный интеллект, учащиеся, критическое мышление, лидерские качества, педагогические подходы, социальные навыки, академические достижения.

Abstract

This article examines the influence of students' emotional intelligence on the development of critical thinking and the formation of leadership qualities. It analyzes the historical development of emotional intelligence, its theoretical foundations, and the results of modern scientific research. The article also presents methods for assessing and developing emotional intelligence in pedagogical practice, including psychodiagnostic tests, observation, surveys, training, and game-based approaches. The impact of emotional intelligence on social and academic achievements, self-regulation, leadership abilities, and critical thinking skills is highlighted. The significance of applying these approaches within the educational system of Kazakhstan to meet contemporary requirements is emphasized.

Keywords: Emotional intelligence, students, critical thinking, leadership qualities, pedagogical approaches, social skills, academic achievements.

ОӘК: 004.09

ОРТА КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЦИФРЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫ МЕН ҚҰЗЫРЕТТЕРІН ДАМУ

Юлдашева Айсулу Исламовна

орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Мақалада орта кәсіби білім беру жүйесіндегі педагогтердің цифрлық дағдылары мен құзыреттерін дамыту мәселесі қарастырылады. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы мұғалімдердің жаңа білім алуы мен кәсіби біліктілігін арттыруды талап етеді. Мақалада цифрлық құзыреттіліктің құрылымдық компоненттері, педагогтердің цифрлық сауаттылығын қалыптастырудың тиімді тәсілдері және электронды білім беру ресурстарын қолданудың артықшылықтары талданады. Сонымен қатар, цифрлық дағдыларды дамытудың оқу үдерісінің сапасына әсері көрсетіледі.

Түйін сөздер: Цифрлық дағдылар, цифрлық құзыреттілік, педагог, орта кәсіби білім, АКТ, цифрлық сауаттылық.

Государственная программа «Цифровой Казахстан», утвержденная постановлением Правительства РК № 827 от 12.12.2017(далее – Программа) определяет необходимость ускорения «темпов развития экономики республики и улучшение качества жизни населения за счет использования цифровых технологий в среднесрочной перспективе» [1, с.9].

Согласно Программе повсеместное внедрение ИКТ-технологий даст возможность осуществлять цифровизацию промышленности, сельского хозяйства, транспорта и логистики, создавать «умные» города, электронную торговлю, площадки инновационного развития. Залогом успешной реализации Программы перехода к цифровому государству выступают человеческие ресурсы, способные ассимилироваться в новом технологическом пространстве и обладающие необходимыми ИКТ-компетенциями, в связи с чем вопросы формирования требуемых цифровых компетенций на этапе получения образования выступают на первый план.

На сегодняшний день более 30% населения Республики Казахстан испытывают трудности адаптации в цифровом обществе из-за отсутствия компьютерной (цифровой) грамотности.

О дефиците кадров, имеющих более широкие навыки в сфере информационных технологий, заявляет правительство и бизнес. Учитывая сложившиеся тенденции, перед системой образования ставятся две основные задачи:

- 1) формирование новых подходов к методикам и технологиям обучения;
- 2) развитие цифровых компетенций педагогических работников. Внедрение педагогических технологий и методик обучения, базирующихся на основе информационно-коммуникационных технологий, способно в значительной мере повысить мотивацию обучающихся к обучению, обеспечить их вовлеченность в образовательный процесс, создать условия формирования цифровых навыков на высоком профессиональном уровне.

Создание развитой цифровой образовательной среды в организациях реализующих образовательные программы технического и профессионального, послесреднего образования позволяет сформировать инструменты реализации образования высокого качества и обеспечить его доступность для широкого круга потребителей образовательных услуг. Педагогические технологии и методики, способные обеспечить качество образования и сформировать цифровые навыки обучающихся должны основываться на использовании современных цифровых платформ, «облачных» технологий, инструментальных сервисов информационно-коммуникационных систем. Благодаря ИКТ-инструментарии становится возможной реализация образовательной деятельности на базе технологий дистанционного и смешанного обучения; мобильного обучения с использованием цифровых гаджетов.

Использование интерактивных онлайн ресурсов, программ и приложений позволяющих разрабатывать электронные образовательные ресурсы в значительной мере расширяют потенциал педагога при проектировании и проведении занятий. Для эффективного использования методов и форм обучения, основанных на использовании сервисов и средств информационно-коммуникационных технологий, педагогический работник должен в полной мере обладать ИКТ компетенциями, формирующими так называемый цифровой профиль педагога. Причем необходим расширенный перечень цифровых навыков, отличный от привычного на сегодняшний день «базового» профиля.

На протяжении 2018 года мною проводилось социологическое исследование среди педагогических работников организаций, реализующих образовательные программы технического и профессионального образования города Атырау с целью оценки сформированности цифрового профиля педагога. Респондентам было предложено заполнить анкету-тест, содержащую вопросы, позволяющие оценить навыки работы с программным обеспечением общего назначения, интернет-ресурсами, интернет-сервисами, системами дистанционного обучения, технологиями проектирования электронных-образовательных ресурсов.

Результаты исследования показали, что навыками работы с программным обеспечением общего назначения (текстовые редакторы, электронные таблицы, средства презентации) владеют более 76% опрошенных, при этом только 15% из них умеют использовать данное ПО на профессиональном уровне (использовать автоматизацию ввода данных, стили, структуризацию данных, фильтры, слияние, вставку формул, символов и др.), Причем большинство педагогов, умеющих выполнять вышеуказанные операции – преподаватели информатики и ИКТ. Только 28% педагогов умеют производить конвертацию, сжатие текстовых, графических, видео и аудио файлов, с целью получения необходимых форматов и размеров для формирования электронных-образовательных ресурсов, передачи или размещения файлов на ресурсах интернета (сайты педагогов, конкурсы педагогического мастерства, сервисы коммуникаций).

Технологии дистанционного образования для организации взаимодействия с обучающимися при выполнении самостоятельных работ используют в своей деятельности лишь 5% педагогов, всего 32% указали, что организуют занятия и самостоятельную работу с использованием ЭОР.

О возможностях использования интернет-сервисов для организации видеоконференций, создания сайтов педагогов, подготовки тестов, видео, презентаций, формировании кроссвордов, создания интерактивности знают лишь 26% педагогических работников. Более 80% затруднились ответить на вопросы про «облачные» сервисы и «облачные» технологии. Полученные результаты исследования показывают, что большинство педагогов владеют цифровыми навыками на уровне пользовательской цифровой грамотности. Но для осуществления задач по формированию специалистов будущего данных цифровых навыков недостаточно.

Педагогидолжны развивать ИКТ-компетенции, формируярасширенный цифровой профиль, овладевая навыками профессионального использования информационно-коммуникационных технологий, сервисов и ресурсов. Хотелось бы отметить, большинство опрошенных педагогов (78%) осознают необходимость получения новых цифровых навыков, но при этом признают, что испытывают затруднения самостоятельного освоения обучения и желали бы получить их в ходе курсов повышения квалификации и стажировок.

Именно поэтому организации, реализующие программы технического и профессионального, послесреднего образования должны принять программы формирования цифрового профиля педагога через организацию курсов повышения квалификации, направленных на развитие интерактивных коммуникаций в цифровом образовательном пространстве, выработку новых ИТ-компетенций и активизацию использования в образовательном процессе цифровыхтехнологий и методик обучения.

Данные программы помогут снять затруднения педагогов в области использования и применения цифровых технологий в образовательном процессе и снизить у них уровень защитной реакции отторженияпо отношению к инновациям.

Список литературы:

1. Государственная программа «Цифровой Казахстан», утвержденная постановлением Правительства РК№ 827 от 12.12.2017
2. Цифровая образовательная среда: новые компетенции педагога: сборник материалов участников конференции [Электронный ресурс]. – Электронные текстовые данные (1 файл pdf: 133 с.). - СПб.: Из-во «Международные образовательные проекты», 2019.
3. Ячина Н.П., Фернандез О.Г. Развитие цифровой компетентности будущего педагога в образовательном пространстве вуза. // Вестник ВГУ-2018, №1-с.134-138.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы развития цифровых навыков и цифровой компетентности педагогов в системе среднего профессионального образования. Быстрое развитие цифровых технологий требует от преподавателей постоянного обновления знаний и повышения профессиональной квалификации. В статье анализируются структурные компоненты цифровой компетентности, эффективные способы формирования цифровой грамотности педагогов, а также преимущества использования электронных образовательных ресурсов. Отмечается влияние развития цифровых навыков на качество образовательного процесса.

Ключевые слова: Цифровые навыки, цифровая компетентность, педагог, среднее профессиональное образование, ИКТ, цифровая грамотность.

Abstract

The article examines the development of digital skills and competencies of teachers in secondary vocational education. The rapid growth of digital technologies requires educators to continuously update their knowledge and improve professional qualifications. The article analyzes the structural components of digital competence, effective strategies for developing teachers' digital literacy, and the advantages of using electronic educational resources. It also highlights the impact of digital skills development on the quality of the educational process.

Keywords: Digital skills, digital competence, teacher, secondary vocational education, ICT, digital literacy.

ОӘК: 372.8

ДУАЛЬДЫ ОҚЫТУ: ДЕНСАУЛЫҒЫНДА ШЕКТЕУІ БАР БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ

Юлдашева Айсара Исломовна

*орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы
Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі*

Аңдатпа. Мақалада дуальды оқытудың денсаулығында шектеуі бар болашақ мамандарды даярлаудағы рөлі қарастырылады. Дуальды білім беру жүйесі теория мен практиканы ұштастыра отырып, ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттердің кәсіби дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Мақалада дуальды оқытудың артықшылықтары, оның инклюзивті білім беру үдерісіндегі маңызы, өндірістік тәжірибенің кәсіби қалыптасуға әсері және денсаулығында шектеуі бар жастардың еңбек нарығына бейімделуіне тигізетін ықпалы талданады.

Түйін сөздер: Дуальды оқыту, инклюзивті білім, денсаулығында шектеуі бар тұлғалар, кәсіби даярлық, өндірістік тәжірибе, еңбек нарығы.

Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в Послании «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» отметил: «Каждый казахстанец должен понимать, что образование самый фундаментальный фактор успеха в будущем. В системе приоритетов молодежи образование должно стоять первым номером. Если в системе ценностей образованность станет главной ценностью, то нацию ждет успех» [1].

Глава государства также констатирует, что «к сфере образования пора относиться как к отдельной отрасли экономики со своими инвестиционными проектами и экспортным потенциалом». Производство и научные достижения страны способствуют модернизации системы профессионального образования и подготовки конкурентоспособного высокопрофессионального специалиста, соответствующего требованиям современного рынка труда. Двигателем технического прогресса и экономического роста всегда был человеческий капитал.

Экономическое развитие страны во многом зависит от квалифицированных специалистов. Подготовка квалифицированных кадров всегда была приоритетным направлением экономики нашей страны.

В подготовке высококвалифицированных и конкурентоспособных кадров дуальная система обучения является пока единственным способом вазимосвязи образования с предприятием. На сегодняшний день потребность рынка в кадрах превышает реальную подготовку специалистов в системе ТиПО. Для повышения качества профессионального образования наиболее перспективным является дуальное обучение.

Дуальная система профессионального образования получила мировое признание как наиболее распространенная и признанная форма подготовки кадров. В Казахстане дуальное обучение стала внедряться с 2012 года. За 7 лет создана нормативно-правовая база дуального обучения: 1. В Закон «Об образовании» внесены изменения и дополнения (пп. 32-1 ст. 1) [2]. 2. Принята «Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 гг» [3]. 3.

В новый Трудовой кодекс Республики Казахстан внесены понятия «дуальное обучение», «договор о дуальном обучении» (гл. 9) и новая 119 статья «Дуальное обучение» [4]. При дуальной форме обучения практическая подготовка интегрируется в производство, студенты непосредственно участвуют в производственном процессе, теоретическая подготовка ведется инженерно-педагогическими работниками и представителями предприятий. Предприятие заинтересовано в том, чтобы использовать молодых специалистов на рабочих местах, выплачивая молодым специалистам заработную плату как практикантам.

В дуальной системе обучения качественно меняется роль работодателя. Важнейшим компонентом такой системы является наличие подготовленных кадров - наставников. Как известно, основоположником системы дуального образования считается Германия. Дуальное обучение в Германии отличается ориентированным на практику обучением и активным участием бизнеса в подготовке кадров.

С 2013 года Германское общество по международному сотрудничеству GIZ оказывает консультации по созданию казахстанской модели дуального профессионального образования. С 2017 года в нашей стране внедрено бесплатное техническое и профессиональное образование для всех. Бесплатное образование должно охватить безработную и самозанятую молодежь, людей трудоспособного возраста, не имеющих профессионального образования. На сегодняшний день в 824 колледжах ведется подготовка кадров по 246 специальностям и 703 квалификациям. В дуальной системе обучения предприятия организуют рабочие ученические места для прохождения практики и производственного обучения, а также практикуется оплачиваемые производственные практики.

В 2018 года внедрен новый стандарт, позволяющий колледжам изменять содержание программ до 50% по требованию работодателей и до 80% при дуальном обучении и который основан на компетентностном подходе, в соответствии с которым современный специалист должен обладать определенным набором социальных и профессиональных характеристик, которые обеспечат ему успешность, мобильность, адаптивность, социальную защищенность на рынке труда и в профессиональной сфере. Новый стандарт предусматривает обучение и выпуск способных к самореализации, социально мобильных, легко адаптируемых в современных рыночных условиях специалистов [5]. Система технического и профессионального образования в Казахстане достаточно хорошо развита. Однако качество подготовки специалистов, их низкая конкурентоспособность, несоответствие специалистов квалификационным требованиям и спросу рынка труда остается основной проблемой.

Причина - неудовлетворительное взаимодействие технического и профессионального образования с рынком труда, слабое участие и низкая заинтересованность работодателей в разработке программы обучения. В систему технического и профессионального образования постепенно внедряется инклюзивное образование в условиях колледжа. Разработана Дорожная карта обеспечения доступности для лиц с особыми образовательными потребностями. Доля организаций ТиПО, создавших равные условия и безбарьерный доступ для студентов с особыми образовательными потребностями в 2018 году составил 30%. В настоящее время обучаются дети с ограниченными возможностями здоровья по специальностям «Штукатур-маляр», «Дизайн», «Информационные системы», «Швейное производство и

моделирование одежды», «Парикмахерское искусство и декоративная косметика», «Массажист».

Включение лиц с ограниченной возможностью здоровья в производственную деятельность должно представлять экономический и социальный интерес для государства. Эффективное использование их трудовых ресурсов дало бы возможность лицам с ограниченной возможностью здоровья из ниши социального иждивенчества перейти в нишу квалифицированного и востребованного специалиста. Дуальная система обучения позволяет будущим специалистам-студентам специальных групп получить и применить практические навыки в конкретном виде деятельности во время обучения в колледже. Базовое предприятие получает целевой адаптированный кадровый потенциал, а студенты по окончании колледжа могут выбрать место работы на базовом предприятии. Дуальная система поможет работодателю решить проблему дефицита рабочих кадров и способствует совершенствованию подготовки будущих кадров, а студенты могут успешно сочетать учебу и работу.

Таким образом, можно сделать вывод, что необходимо расширять социальное партнерство, активно вовлекать работодателей в разработку профессиональных образовательных программ, внедрить экономические стимулы для специалистов наставников.

Список литературы:

- 1.Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 10 января 2018 г. http://www.akorda.kz/ru/_addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-n-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvary-2018-g
- 2.Закон Республики Казахстан «Об образовании» № 319-III от 27.07.2007 года действующий с изменениями и дополнениями. Проверено 27.01.2019 http://kodeksy.kz.com/ka/ob_obrazovanii.htm
- 3.«Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы» <http://control.edu.gov.kz/main/documents/normative-legal-acts/>
- 4.Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V ЗРК Вводится в действие с 01.01.2016. <http://control.edu.gov.kz/main/documents/new-section/>
- 5.Государственный общеобязательный стандарт технического и профессионального образования от 31 октября 2018 года № 604 https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38465159#pos=1;-109.
6. Жолдасбекова С.А., Нұржанбаева Ж. Болашақ мамандарды еңбек етуге даярлаудағы әлеуметтік әріптестіктің ортақ мүддесі /Известия НАН РК. Серия общественных и гуманитарных наук, ISSN 2224-4.294. 5 (309) 2016. С.157-163.
7. Saule Zholdasbekova, Zhanat Nurzhanbayeva, Galymzhan Karatayev, Laura Smatullayeva Akhmet & Bahitzhan Anarmetov. The Conceptual Model of Future Teachers Training to Dual Education in Vet (Vocational Education & Training). International Journal of Environmental & Science Education, 2016, 11(7), 1527-1538 pp. 1527-1538.
8. Жолдасбекова С.А., Нұржанбаева Ж. Дуальді оқыту жүйесінде колледж студенттерінің бойында еңбек құндылықтарын қалыптастырудың педагогикалық шарттары // Л.:Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің Хабаршысы. Гуманитарлық ғылымдар сериясы. -Астана №5(108), 2015. 187-192 беттер.

Аннотация

В статье рассматривается роль дуального обучения в подготовке будущих специалистов с ограниченными возможностями здоровья. Дуальная система образования, объединяющая теорию и практику, способствует развитию профессиональных навыков у студентов с особыми образовательными потребностями. В статье анализируются преимущества дуального обучения, его значимость в инклюзивном

образовательном процессе, влияние производственной практики на профессиональное становление и адаптацию молодежи с ОВЗ к современному рынку труда.

Ключевые слова: *Дуальное обучение, инклюзивное образование, лица с ограниченными возможностями здоровья, профессиональная подготовка, производственная практика, рынок труда.*

Abstract

The article explores the role of dual education in training future specialists with disabilities. By combining theoretical learning with practical training, the dual education system supports the development of professional skills in students with special educational needs. The article examines the advantages of dual training, its significance in inclusive education, the impact of workplace practice on professional formation, and its contribution to the adaptation of young people with disabilities to the labor market.

Keywords: *Dual education, inclusive education, persons with disabilities, professional training, practical training, labor market.*

ОӘК: 37.02

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Тилеулесова Лаззат Азимқуловна

бастауыш сынып мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. *Мақалада ақпараттық технологиялар негізінде болашақ педагог-психологтардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың мәні мен маңыздылығы қарастырылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар кәсіби қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, цифрлық ортада тиімді әрекет ету қабілетін қалыптастыруға және интерактивті байланыс мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал етеді. Мақалада коммуникативтік құзыреттіліктің құрылымдық компоненттері, оларды дамыту жолдары және ақпараттық технологиялардың білім беру үдерісіндегі рөлі талданады.*

Түйін сөздер: *Ақпараттық технологиялар, коммуникативтік құзыреттілік, педагог-психолог, кәсіби коммуникация, цифрлық орта, АКТ.*

Кіріспе. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «экономиканың орнықты дамуы үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы адами капиталды дамыту, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру» – деп көрсетілген. Демек, болашақ мамандардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруда электрондық оқыту жүйесіне көшу арқылы білім беру жүйесін цифрландыруды және олардың біліктілігін арттыру үшін ақпараттық технологияларды пайдаланушыларды даярлау негізінде біліктілігін арттыру қажеттілігі нақтыланған [1]. Бұл бүгінгі жоғары оқу орындарының алдына болашақ педагог-психологтардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін оқыту үдерісінде ақпараттық технологияларды пайдалануды талап етеді.

Ақпараттық технологиялар негізінде болашақ педагог-психологтардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру бағыты – бұл қоғамның талабына сай,

еркін шешім қабылдай алатын, бәсекеге қабілетті, ақпараттық сауаттылығы және қабілеттілігі, біліктілігіне қойылып отырған талапқа сәйкес келуімен сипатталады.

Білім – болашақ бағдары, кез-келген маман даярлайтын оқу орынның басты міндеттерінің бірі – жеке тұлғаның құзіреттілігін дамыту. Құзірет – маманның жеке және қоғам талаптарын қанағаттандыру мақсатындағы табысты іс-әрекетіне қажетті білім дайындығына әлеуметтік тапсырыс. Құзыреттілік – маманның әрекет тәсілдерін жан-жақты игеруінен көрінетін білім нәтижесі. Ақпараттық құзыреттілік – бұл жеке тұлғаның әртүрлі ақпаратты қабылдау, табу, сақтау, оны жүзеге асыру және ақпараттық-коммуникациялық технологияның мүмкіндіктерін жан-жақты қолдану қабілеті. Құзіреттілікті болашақ педагог-психологтың пән бойынша игерген білім, білігінің жинағы деп қабылдауға келмейді. Ол – оқу нәтижесінде өзгермелі жағдайда меңгерген білім, білік, дағдыны тәжірибеде қолдана алу қабілеті болып табылатын жаңа сапа.

В.В.Краевский және И.Я.Лернер «құзыреттілік» және «құзыр» ұғымдарын абстрактілік пен нақтылық диалектикалық категорияларының арақатынасы, яғни құзыр – бұл жүзеге асырылған құзыреттілік, іс-әрекеттегі құзырлығы» - деп тұжырымдаған [2].

И.А.Зимняя құзыреттілік білім алу нәтижесінде тұрақталған, білім мен тәжірибеге негізделген жеке тұлғаның әрекет жасауға дайындығы және осыған орай, жалпы қабілеттерді айтады [3].

М.В.Рыжков: «құзыреттілік» ұғымын:

- құзыреттілік танымдық және процессуалдық құраушы ғана емес әрі мотивациялық, әлеуметтік және мінез-құлықтың, яғни оқыту нәтижелерін (білім, білік, дағды), құндылық бағдар жүйелерін қамтиды;
- құзыреттілік – алған білім, білік, тәжірибе мінез-құлық тәсілдерін нақты жағдаятта, нақты іс-әрекет жағдайында жұмылдыру қабілеті;
- құзыреттілік ұғымының нәтижесі кіріктірілген білім мазмұны;
- құзыреттіліктер тек білім беру мекемелеріндегі оқыту үдерісінде ғана емес, яғни дәстүрлі және дәстүрден тыс білім алу жағдайында да қалыптасады [4].

Болашақ педагог-психологтардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда жоғарыда ұсынылған ұғымдарды басшылыққа ала отырып, оқыту үдерісін ұйымдастыру қажет деп санаймыз.

Осы орайда, отандық ғалымдар болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мәселелерін Ә.С.Әлметова, З.Б.Бейсенбаева, Ж.Т.Дәулетбекова, А.Е.Жұмабаева, А.Жапбаров, Ф.Ш.Оразбаева, С.Р.Рахметова, Ж.Н.Сулейменовалар өз еңбектерінде жан-жақты зерделеген.

Демек, жоғары оқу орнындағы білім беруде болашақ педагог-психологтардың ақпараттық технологиялар негізінде коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру оның өзінің іс-әрекетінің субъектісі болуына мүмкіндік туғызу болып табылады. Бұл өз кезегінде болашақ педагог-психологтардың ең алдымен өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі дамыту, өзіндік білімін жетілдіру, өзін-өзі жүзеге асыру, бақылау мен бағалаудағы коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырумен сипатталады.

Болашақ педагог-психологтардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда ақпараттық технологияларды кеңінен қолдана білудің жоғары деңгейде болуы, олардың сапалы білім алуы, білікті маман ретіндегі кәсіби дайындығына қойылатын талаптардың бірі болып табылады.

Қазақстан ұлттық энциклопедиялық сөздігінде: «Коммуникация (латынша communicatio – ортақ етемін, байланыстырамын, сөйлесіп пікірлесемін): қатысым, қатысым жолы, байланыс жолы; сөйлесу, ақпарат беру. Коммуникация, негізінен, танымдық қызмет атқарып, тілдің көмегімен жүзеге асырылады» - деп тұжырымдалған [5]. С.И.Ожегов сөздігінде: «коммуникация» хабар, қарым-қатынас ретінде қарастырылады. Сөйлеу – бұл коммуникацияның құралы екенін атап көрсеткен болатын [6]. Философиялық сөздікте: коммуникация – біреумен кеңесу; «Мен» - нің өзін басқадан табуына көмектесетін, қарым- қатынасты білдіретін философияның категориясы [7].

А.Б.Добрович коммуникацияны іске асыру барысында төрт негізгі фазаны келесілерді көрсеткен:

- іс-әрекетке ниет;
- әрекеттің ситуациясын нақтылау;
- әрекеттің өзі;
- әрекеттерді жинау [8].

Болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда оқытушының ең ұстанымды міндеттерінің бірі – қарым-қатынастың жоғары деңгейіне сай қабілеттер мен білімді игере алатындай жағдайларды ұйымдастыру болып табылады. Психологиялық- педагогикалық зерттеулерге сәйкес, коммуникативтік құзыреттілік келесі компоненттерді қамтиды:

- эмоциональды (эмоциональды көмек, эмпатия, басқа адамға деген сезімталдық, бірге қайғыра алу, оның әрекетіне деген назар);
- когнитивті (басқа адамның түсінігімен байланысты, басқа адамның мінезін болжай алу қабілеті, адамдар арасында пайда болған әртүрлі мәселелерді пайдалы шешу);
- мінез-құлықтық (баланың серіктестікке деген қабілетін, қатынастағы нақтылығын, ұйымдастырушылық қабілеттерін және т.б. көрсетеді).

Коммуникативтік құзыреттілік – адамға, қоғамдағы өмір ережелері мен тәртіптерін нақты орындауға мүмкіндік беретін коммуникативтік шеберлік. «Компетенция» термині (латын тілінен аударғанда «сәйкестік») құзырлы тұлға білім мен тәжірибені игерген сұрақтар жиынтығы дегенді білдіреді.

Коммуникативтік құзыреттілік:

- нақты өмір жағдайында өзінің міндеттерін шешу үшін ауызша және жазбаша түрлі байланыс құралдарын қолдануға;
- әдіскер-ғалымдардың анықтамаларын, идеяларын талдауға;
- әдептілік талаптарына сәйкес өзіндік пікірін білдіруге;

Болашақ мамандардың ақпараттық технологияларды қолдануға даярлығын, ақпараттық мәдениетін, оқу үдерісі арқылы құзыреттілікті қалыптастыруды Б.Т. Барсай, Г.И.Бейсенова, К.М.Беркімбаев, Е.Ы.Бидайбеков, Б.А.Досжанов, Д.М.Жүсіпалиева, Б.Т.Кенжебеков, С.М.Кеңесбаев, А.Сағымбаевалар зерттеген.

Алайда, педагогтардың коммуникативті құзыреттілігін философиялық тұрғыдан Г.С.Батишев, Л.П.Буева, М.С.Каган, К.Ясперс және тағы басқалар болса, психологиялық, педагогикалық тұрғысынан қарым-қатынас мәселесін қарастырған Г.А.Андреева, А.Г.Ковалев, А.В.Петровский, Н.Л.Сластенин, В.П.Симонов және тағы басқалар болды.

«Қарым-қатынас» ұғымын «коммуникативті іс-әрекет» түсінігімен синоним деп (М.И.Лисина, Т.И.Суркова, Х.Т.Шерьяданова, Д.А.Исмайылова, Ж.А.Әбішева) қарастырған. Осы тұрғыда, М.И.Лисина: Қарым-қатынас дегеніміз – екі (немесе одан да көп) адамның қатынастарын жасап, реттеуі мен ортақ нәтиже алуды мақсат етіп, келісім мен бірлестікке бағытталған өзара әрекеттесуі [9].

Жоғары оқу орнындағы оқыту үдерісі барысында болашақ педагог-психологтардың коммуникативтік құзыреттілігін қамтамасыз ететін келесі фактор ретінде ақпараттық технологияларды: интерактивті тақта, электрондық оқулықтар, инновациялық технологиялар мен интербелсенді әдістерді қолдану, білім алушылардың өзіндік жұмыстарының нәтижесін көрсететін кейс-стади әдісін пайдалану, субъекті мен субъектілік қатынасқа құрылған дәрістер мен семинарлар, білім алушылардың креативтілігін дамытуға арналған шығармашылық тапсырмалар, «Шеберлік сыныптары», озат тәжірибелерді үйрену және т.б. пайдалану әдістемесін меңгерту көзделеді.

Болашақ педагог-психологтарды дайындаудың келесі факторы педагогтың коммуникативтік құзыреттілігі тұлғалық негізде төмендегі аспектілерді: философиялық, әлеуметтік, мәдениеттілік қамтиды. Олар:

- коммуникативтік құзыреттіліктің философиялық аспектісі тұлғаның рефлексиялық қажеттілігінен туындайтын интерпретациялық іс-әрекеті, оны атқарудағы

тұлғаның адами сапалары, білім алудың негізгі ортасында тұратын білім алушының өзінің дамуы;

- коммуникативтік құзыреттіліктің әлеуметтік аспектісі субъекті-субъектілік педагогикалық қызметті бірлесіп шығармашылықпен ұйымдастыру біліктілігі, өзін-өзі дамытуы, өзін-өзі ұйымдастыруы, өзін-өзі шығармашылықпен жүзеге асыруы, кәсіби тұлғалық өсуі;

- коммуникативтік құзыреттіліктің мәдениеттілік аспектісі тұлғаның көпмәдениеттілікті, арнаулы этникалық факторларды түсінетін, серіктестік ісәрекеттегі мінез-құлқы, тұлғааралық және іскерлік қарым-қатынасқа түсе алуы, мәдениетаралық бірлескен іс-әрекетті ұйымдастырудағы шығармашылығы.

Болашақ маманның қарым-қатынасының коммуникативті компетенттілігі төмендігідей көрсетілген:

- коммуникативті-анықтамалық (алдағы коммуникативті қызмет жағдайында әлеуметтік-психологиялық жағдайды анықтау, әлеуметтік мүмкіндіктерді анықтау, әлеуметтік-психологиялық және онда жеке тұлғаның қарым-қатынасы басқа да қарама-қайшылықтарға тап болуы мүмкін);

- коммуникативті-бағдарланатын (қарым-қатынас бағдарламасын дайындайды, қарым-қатынас үшін мәтін жасайды, қарым-қатынастың қашықтығы мен ұстанымын, түрін таңдайды);

- коммуникативті-ұйымдастырылатын (қарым-қатынас туралы серіктестің назар аударуын ұйымдастыру, оның коммуникативті белсенділігін және т.б. ынталандыру);

Демек, оқыту үдерісінің нәтижесіне ықпал ететін фактор ретінде ақпараттық технологиялық құралдар: интерактивті тақта, компьютерлер, электронды оқулықтар, гаджеттер, оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер, педагогикалық-психологиялық энциклопедиялар мен психологиялық жағдаяттарды пайдалану арқылы болашақ педагог-психологтардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Ақпараттық технологиялар арқылы болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда олардың біліктілігін, білім алушылардың өздері соңына дейін тілдік іскерліктерді жоғары деңгейге жеткізуіне болады. Ақпараттық технологиялар арқылы болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру базасы бола алады және ол төмендегілерден тұрады:

- тілдік біліктілік, тілді меңгеру;
- қызметтік сапаны, кәсіби білім мен іскерлікті қамтитын кәсіби құзырлылық;
- сөйлеу мәдениетін сақтау, қоғамда өзін ұстау ережесінен және ұлттық, әлемдік мәдениет ерекшеліктерінің білімінен тұратын әлеуметтік мәдени біліктілік. Білім алушылар жоспарлаған жетістіктеріне жету үшін ол психологиялық білім негізінде экспрессивті-эмоциялық және логикалық тәсілдерді тиімді пайдаланғаны жөн.

Ақпараттық технологиялар негізінде болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда олардың біліктілігінің ерекшелігі тұлғааралық таным, олар:

- тұлғааралық қарым-қатынас аймағындағы теориялық дайындығы;
- логика, кәсіби этикет;
- коммуникативтік мәдениет, білім алушылардың коммуникативтік біліктілігін біз толық қалыптасқан кәсіби құзыреттіліктің негізі бола алатынын, біз коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудағы ұйымдастыру іскерлігінің, өзін-өзі басқару, өзін-өзі жүзеге асыра білу қабілетінің жиынтығы ретінде түсінеміз.

Болашақ педагог-психологтың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда ақпараттық технологияларды пайдалану, олардың білімді меңгерудегі ізденімпаздығын білімге қызығушылығын арттырып, технология құралдарын (компьютерлер, телекоммуникация, мультимедиялық технологияларды, электронды оқулықтар, бейнетаспалар, интерактивті тақта) пайдалану арқылы оқыту үдерісін шығармашылықпен

ұйымдастыру қажет, сонда ғана әрбір білім алушының ақпараттық технологияларды пайдаланудағы кәсіби өсуіне мүмкіндік туғызылады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білімді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы – Астана, 2010 жыл.
2. Зимняя И.А. Компетентный подход в образовании. Проблемы качества образования. – М.: Уфа Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 34-38 б.
3. Краевский В.В. Основные характеристики и логика педагогического исследования. – Волгоград, 1994. –32 б.
4. Рыжков М.В. Ценности гуманитарного образования // Высшее образование в России. – 1996. - №1. –85-89 б.
5. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. –Алматы, 2002. -720 б.
6. Ожегов С.М. Толковый словарь русского языка. -М.: Наука, 1993. – 960 б.
7. Философиялық сөздік. –Алматы, 1996. – 525 б.
8. Добрович А.Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения: Книга для учителя и родителей. –М.: Просвещение, 1987. –205 б.
9. Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: дисс. пед. ғыл. докт.: 13.00.08. – Қарағанды, 2005. – 267 б.

Аннотация

В статье рассматриваются значение и важность формирования коммуникативной компетентности будущих педагогов-психологов на базе информационных технологий. Информационно-коммуникационные технологии способствуют развитию профессиональных коммуникативных навыков, формированию способности эффективно взаимодействовать в цифровой среде и расширению возможностей интерактивного общения. В статье анализируются структурные компоненты коммуникативной компетентности, пути её развития и роль информационных технологий в образовательном процессе.

Ключевые слова: Информационные технологии, коммуникативная компетентность, педагог-психолог, профессиональная коммуникация, цифровая среда, ИКТ.

Abstract

The article explores the importance of developing communicative competence in future pedagogue-psychologists through information technologies. Information and communication technologies support the development of professional communication skills, promote effective interaction in digital environments, and expand opportunities for interactive engagement. The article analyzes the structural components of communicative competence, methods for its development, and the role of information technologies in the educational process.

Keywords: Information technologies, communicative competence, pedagogue-psychologist, professional communication, digital environment, ICT.

ОӘК: 37.013

МҰҒАЛІМ ТҰЛҒАСЫНЫҢ КӘСІБИ ДАМУЫ

Сәрсәбаева Назерке Әлішерқызы

орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Мақалада мұғалім тұлғасының кәсіби дамуының маңызы, құрамдас бөліктері және оны жүзеге асырудың тиімді жолдары қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде мұғалімнің үздіксіз кәсіби өсуі білім сапасын арттырудың, оқыту үдерісін жетілдірудің және жаңашыл педагогикалық әдістерді енгізудің негізгі шарты болып табылады. Мақалада мұғалімнің кәсіби құзыреттері, рефлексия, өзін-өзі жетілдіру стратегиялары, сондай-ақ кәсіби дамуға әсер ететін әлеуметтік-психологиялық факторлар талданады.

Түйін сөздер: Кәсіби даму, мұғалім тұлғасы, педагогикалық құзыреттілік, рефлексия, өзін-өзі жетілдіру, білім беру.

Кіріспе. «Қазіргі әлемде жай ғана жаппай сауаттылық жеткіліксіз болып қалғалы қашан. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс», - деп Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев айтып өткендей, әр адам үнемі дамып, жетіліп, үйреніп отыруы керек. Қазақстан Республикасы білім беру заңында көрсетілгеніндей, адамзат құндылықтары, ғылым мен тәжірибе негізінде, жеке тұлғаны қалыптастыруға қажетті жағдайларды жасау – білім беру жүйесінің негізгі міндеті болып отыр. Кәсіби мамандарды дайындау мәселесін шешудің де жаңа жолдары қарастырылуда.

Бүгінгі қазақстандық мектептерге қоғамның қарқынды дамуына ілесе алатын, заман талабына сай ойлайтын, ғылыми-әдістемелік білімі жеткілікті, педагогика мен психологияны терең меңгерген ізденімпаз мұғалім қажет. Бұл мұғалімнің кәсіби шеберлігінен көрінеді. Басқаша айтқанда, білім беру үдерісі мұғалімнің дайындық деңгейі мен мамандық сапасына үлкен талап қояды. Ол мұғалімнің өзін-өзі дамытуына, өзіндік білім алуына және өздігінен шығармашылық түрде қызметтерін іске асыруға мүмкіндік береді.

Мұғалім – бүгінгі оқушы – ертеңгі қоғамның, елдің тірегін өмірге дайындаушы. Кәсіби даму - (лат. profiteor – өз ісімді хабарлаймын) – еңбек әлемінде, соның ішінде жекеленген кәсіби ролдердің, кәсіби мотивацияның, кәсіби білімдермен дағдылардың әртүрлі аспектілерін игеруге бағытталған адамының онтегенезде болып жатқан әлеуметтену үрдісі. Кәсіби дамудың негізгі қозғаушы күші әлеуметтік топтар мен институттарға идентификациялану негізінде әлеуметтік контекстке интеграциялануға тұлғаның талпынысы болып табылады.

Кәсіби даму – нәтижесінде адамның өзінің барлық өмірінің барысында өз кәсіби дағдылары мен іскерліктерінің деңгейін және сапасын сақтауға мүмкіндік алатын үрдіс. Бір рет қана кәсіби маман болу мүмкін емес. Кәсіби маман болып қалу үшін, тұлғаның үнемі кәсіби дамуы қажет. Кәсіби даму іс – әрекеттің барлық саласына қатысты: педагог, менеджер, кеңес беруші, психолог, дәрігер, дизайнер, әртіс және тағы басқа.

Кәсіби даму – бұл жүйелі беку, білім саласында жетілу және кеңею, тұлғалық сапалардың дамуы, жаңа кәсіби білімдер мен дағдыларды меңгерудегі қажеттілік, өзінің барлық еңбек жолында белгілі міндеттерді атқара білу. Кәсіби даму міндеттілік немесе жалған емес, ойлаудың, пайдалы әдеттің негізі болуы керек.

Қоғамдық қызығушылықтардың көзқарасы бойынша, адамның кәсіби дамуы тек кәсіби әдеп кодексінің бір пункті: өзімен жұмыстанбайтын адам кәсіби маман деп

танылмайды деп те қарауға болады. Кәсіби даму адамнан саналы, бағытталған, белсенді оқуды талап етеді. Мұндай оқу басқа формалардан анық ерекшеленеді. Әрбір адам өзінің қандай бағытта дамуы керек, ақпараттарды қандай әдістермен алатынын, қандай жолмен меңгеретінін өзі шешеді.

Адамның кәсіби дамуының деңгейлік жоспары мынадай бағытта болғаны жөн:

1. Жұмыс, еңбек әрекеті – қандай дағдылар қолданылмайды және неге? Түсіндіріңіз.

2. Кәсіби дағдылар – өз дағдыларыңызды 5 баллдық жүйеде бағалаңыз. Бұл сізге қандай дағдыларыңызды жетілдіруіңізді анықтауға көмектеседі.

3. Құндылықтар – Сіздің құндылығыңыз топтың өзекті деп санайтын құндылықтарымен қаншалықты сәйкес екендігін тексеріңіз. Бұл өз құндылықтарыңызды қайтадан қарауға көмектеседі.

4. Оқу – өзіңізге жаңа мәліметтерді меңгеруге қолайлы стратегияны таңдаңыз. Кәсіби дамуда педагогтың кәсіби өзіндік даму мен өзіндік білім алу психологиясы ерекше. Әр педагог өзін іштей үнемі оқуға, ізденуге итермелеп, дайындап отыру керек. К.Д.Ушинский айтқандай, «мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады». Өмірдің өзі педагогтың алдындағы күн тәртібіне педагогикалық білім берудің үздіксіздігі мәселесін қойып отыр. Кәсіби өзіндік дамуда, басқа да әрекет сияқты, мотивтердің күрделі жүйесі мен белсенділіктің қайнар көздерінің өзіндік негізі бар.

Педагогтың өзін – өзі тәрбиелеудің қозғаушы күші мен қайнар көзі – өзін-өзі жетілдіру қажеттілігі болып табылады. Өзіндік дамуда өзін – өзі бағалау деңгейі үлкен мәнге ие. Психологтар дұрыс өзін – өзі бағалаудың қалыптасуының екі әдісін бөліп көрсеткен: біріншісі – өзінің жеткен жетістіктерінің деңгейімен мақтану, ал екіншісі – өз жетістіктерін қоршаған ортадағылардың көзқарастарымен салыстыру.

Кәсіби өзіндік бағалауда педагог әрекеті, кім алдына жоғары міндеттер қойса, онда қиындықтар болатынын көрсетті. Қиындықтармен күресу педагогикалық – психологиялық жағдайды реттеп, түзетіп, дамуға әкеледі. Бұл әрине шығармашыл педагогтарда кездесетін жағдай. Егер педагог өз алдына жоғары міндеттер қоймай жеткен жетістіктерімен шектеліп қана қойса, олардың кәсіби дамуы төмендей берері сөзсіз. Сондықтан да педагогикалық кәсіпті таңдаған әрбір адам өз санасында педагог бейнесін қалыптастыра алуы қажет. Егер өзіндік дамуды мақсатқа бағытталған әрекет деп қарасақ, онда оның негізгі міндетті бөлігі – өзіндік талдау болуы шарт.

Педагогикалық әрекет танымдық психикалық үрдістерді дамытуға ерекше талаптар қояды: ойлау, қиял, ес. Әр педагог өз психикалық үрдістернің дамуын талдап, реттеп отырса, өзіндік дамуын байқай алады. Кәсіби өзіндік дамудың құрамдас бөлігі – педагогтың өзіндік білім алу жұмысы. Кәсіби өзіндік білім алудың тиімді жолы – педагогикалық ұжымның шығармашылық ізденіс жұмысына қатысу, білім беру мекемесін дамытуда жаңашыл жобалар, авторлық курстар мен педагогикалық технологияларды жасақтау. Өзіндік дамудың екі педагогикалық нәтижесі бар.

Бірінші жағынан – тұлғалық даму мен кәсіби өсуде болатын өзгерістер, екінші жағынан – өзіндік дамумен айналысуға қабілеттілікті игеру.

Аталған нәтижелердің жүзеге асқандығын төмендегі әрекеттерден көруге болады:

- Мақсат қоя білу; өз алдына кәсіби мәнді мақсат пен өзіндік даму міндеттерін қою;
- Жоспарлау: өзіндік даму құралдары мен әдістерін, әрекеттері мен тәсілдерін таңдау;

- Өзіндік бақылау: өзіндік дамудағы қадамдар мен нәтижелерді салыстыру;
- Түзету: өзімен жүргізілген жұмыс нәтижелеріне қажетті түзетулер енгізу.

Мұндай әрекеттерді меңгеру және жүзеге асыру белгілі іскерліктер мен уақытты талап етеді. Сондықтан зерттеушілер кәсіби өзіндік дамудың сатыларын бөліп көрсеткен: Бастапқы сатысында кәсіби өзін – өзі тәрбиелеуді меңгерудің мақсаты мен міндеттері нақты емес, мазмұны толықтыруды қажетсінеді.

Құралдары мен әдістері толық анықталмаған. Екінші сатысында мақсаты нақтылана бастаған. Алға қойылған мақсат пен міндеттер белгілі тұлғалық қасиеттерді керек етеді. Өзіндік талдау жүзеге асады.

Үшінші сатысында педагог мақсат пен міндеттерді өзбетімен және негізделген түрде қояды. Сондықтан өзіндік даму мазмұны жекеленген сапалардан маңызды және жалпы кәсіби мәні бар тұлғаның қасиеттерін қажетсінеді. Жұмысты жоспарлау, құралдарды таңдау, өзіндік әрекет жасау жүзеге асады. Өзіндік дамудың барлық негізгі әрекеттері – мақсат қоюшылық, жоспарлау, өзіндік бақылау, түзету күштеусіз, автоматты түрде жүзеге асады.

Педагогтың кәсіби дамуының психологиялық теориясының басты идеясы мынадай негізгі жағдайларда қалыптасады: егер оқу – танымдық үрдіс орын алса, онда оның даму үрдісі де орын алады. Сондықтан білім мен түрткілер тұлғаның кәсіби дамуының негізі болады. Әр тұлға өзінің білімін жетілдіріп, түрлі түрткілерден қуаттанып, әрекетке көшетіні анық дүние. Кәсіби тұрғыдан үнемі дамып отырған педагог психологиясы айқын сезіліп, жұмыстануға, өзгені де дамытуға оң ықпалын тигізеді сөзсіз.

Психологиялық қызмет мамандары білім беру мекемелерінде оқуды жеңіл және тиімді етіп, жағымды эмоция қалдыруда үлесін тигізеді: өзін – өзі реттеу тәсілдерін үйретеді, хабарлама жасауға, реферат жазуға, конференцияларға қатысуға сөйлеу дағдыларын жетілдіруге тренингтер өткізеді, мазасызданудың, үрейдің, стресстің алдын алу шараларын ұйымдастырады.

Психологиялық дайындықтан өткен адам өзін еркін және сенімді ұстап, ерекше ықыласпен, талпыныспен жұмыстанады. Мұғалімнің тұлғалық дамуы, оның бойындағы өзін - өзі үнемі дамытып отыру дайындығына тікелей байланысты. Өз қажеттіктерін сезіну – кәсіби қызметтің негізі болып табылады, өйткені ол өзінің потенциалдық бар мүмкіндікпен дамытудың жолдарын білу деген сөз. Гуманистік философия мен педагогиканың негізін салушылардың көпшілігі өз қажеттігін

тануды жеке тұлғаның кемеліне келуінің, кәсіби жетілуінің басты көрсеткіші ретінде есептеп, бұл ұғымның философиялық, психологиялық, педагогикалық аспектілерін әр кезеңде әр түрліне қарастырған. Мысалы, Сократ өз оқушыларының санасын әңгімелесу, сұрақ қою арқылы оятып, өзін - өзі тануға шақырса,

Я.А.Коменский оқушының өз бойындағы рухани күшін өзі дамытуға мұғалім көмектесе алатыны атап айтқан. Ж.Ж.Руссо «Балаға мұғалім өз көзқарасын байлап беруге емес, қайта оның өзіндік дүниетанымын дамытуға» ұмтылуын, И.Песталлоци және оның шәкірті Ф.Фребель бүгінгі педагогикадағы «тұлғалық бағдарлы оқытудың» негізін салып, өзін - өзі дамыту түсінігін енгізді.

Адам бойындағы адами қасиеттерді іздеу, табу, олардың әрі қарай дамуына барынша қолдау көрсету. Оның өзін -өзі жүзеге асыру, ретке келтіру, дамыту, өзінің тұлға ретіндегі болмысын жасаудың механизмдерін меңгеруін қамтамасыз етеді. Адольф Дистервергтің «Нашар мұғалім шындықты оқушыға өзі айтып береді, ал жақсы мұғалім оған өз бетімен ізденуге жол көрсетеді» деген пікірі және Джон Дьюдің жеке тұлғаның өзінің өмірлік тәжірибесіне сүйене, оны реттей отырып білім алуына, еркін дамуына мүмкіндік жасау арқылы қоғамды демократиялық даму жолына әкелуді көздейтін философиясы бүгінгі білім берудегі өзекті мәселе болып отыр. Осы тұрғыдан алып қарағанда еліміздегі Назарбаев зияткерлік мектептерінің және «Педагогикалық шеберлік» орталығының жұмыстарында айтарлықтай онды істер жүзеге асырылуда. Әрбір маманды танымал оқу орындарына біліктілігін арттыру курстарына, семинарларға, конференцияларға, жобалық жұмыстарға жіберіп, кәсіби жағынан шыңдалуға әсер етуде.

Сыни тұрғыдан ойлап, жаңа технологияларда жұмыстана алатын, құзыретті, артына ере білген баланы да жан – жақты дамытуға бағытталған біздің педагогтар нәтижелі жұмыстануда. «Сенің қолыңнан келеді», «Біз саған сенеміз», «Саған үміт артамыз» деген түрткі сөздердің өзі – ақ психологиялық ахуал қалыптастырудың бастамасы. Педагогикалық қауымға мектебімізде ұйымдастырылып отырған шетелдік

әріптестер семинары, үштілділік саясаты, әлеуметтік жобаларға қатысуды бастама еткен келелі істер нәтижесін беруде. Осыған байланысты, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінде «Педагогика және психология» мамандығының магистратурасында «Педагогтың кәсіби имиджісі» курсы өтеді (2 кредит). Курстың мақсаты мен міндеттері: Білім алушыларға мұғалімнің кәсіби құзіреттілігінің негізгі компоненті болып есептелінетін имиджелогияның өзекті мәселелерін оқыту және имиджелогияның заңдылықтарымен қалыптасу тенденциясы туралы білімдерін қалыптастыру, жеке педагогикалық имиджді қалыптастыру негізінде базалық кәсіби құзіреттіліктің пайда болуына әсер ету, білім алушыларды корпоративті мәдениетті ұйымдастыруға дайындау және мекеменің имиджісін құру тәсілдерімен басшылық етуді меңгерту. Өзін-өзі дамыту жоспарын іске асыруда жас мамандарға мектеп әкімшілігі, жетекшілер, бірінші және жоғары біліктілік дәрежесі бар ұстаздар, мектептің психологиялық қызметі тиімді және жан-жақты көмек көрсетеді. Өз жетекшілерінің басшылығымен жас педагогтер оқу-әдістемелік кешендер жасайды, ашық сабақтар даярлайды, педагогикалық оқуларға, ғылыми-тәжірибелік конференцияларға, семинарларға қатысу үшін тезистер жазады, ғылыми-әдістемелік журналдар беттеріне өз еңбектерін жариялайды, жобалар жасайды, өз жетістіктерінің нәтижелерін көрсете отыра, конкурстарға қатысады. Ғылыми-әдістемелік жұмыстың басты формалары жас педагогтің профессионалды компетенттілігін, интеллектуалды мәдениеті мен өзін-өзі дамыту мәдениетін қалыптастыруға бағытталған. Әдістемелік көмек көрсетудің маңызды формаларының бірі болып ашық сабақтар және мастер-класс есептеледі. Оларды өткізу барысында тәжірибелі ұстаз өз алдына жас мұғалімдерге ұстаздық шеберлікті меңгеруге әдістемелік көмек көрсету міндетін қояды. Мұндай тәжірибе алмасу, серіктестік жас педагогтер бойында жағымды мотивацияның, өзінөзі дамытуға деген қажеттіліктің қалыптасуына септігін тигізеді.

Бүгінде жас мұғалімнің өзін-өзі дамытуының маңызды критеріі болып келесілер табылады: білім беру, талдау, өзге ұстаздармен тәжірибе алмасу технологиялары мен әдістерін меңгеру, оны шығармашылық өңдеп, өз жұмысында қолдана білу, педагогикалық үдерісті бақылап, зерттеу, ғылыми педагогикалық әдебиетпен жұмыс жасау. Бұл үшін университетте ғылыми-зерттеу лабораториясы жұмыс істеп келеді, мұнда жас педагогтер өз зерттеулеін одан әрі шынайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР Президенті – Н.Ә.Назарбаевтың 2014 жылғы 11 қараша Қазақстан халқына «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» Жолдауы. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. №319 -III ҚРЗ. – Астана: Ақорда, 2007, шілде - 27.
2. Ортаева К.Ә. Оқу үдерісінде ақпараттық технологияларды қолдану арқылы мұғалім тұлғасын дамытудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. диссерт. -13.00.01- Атырау, 2010.-18 б.
3. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. - Алматы, 1998. - 320 с.
4. Тұрғынбаева Б.А. Болашақ мұғалімдердің әлеуетін дамыту: кәсіби шығармашылық жолында. - Алматы: Полиграфия-сервис К°, 2012. – 316 б
5. Кудайбергенова К.С. Құзырлылық білім сапасының критерийі: әдіснамалық және ғылыми- теориялық негіздері. - Алматы, 2008. - 328 б.
6. Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: пед. ғыл. док. ...: дис. 13.00.08.- Қарағанды, 2005. - 267 б.
7. Таубаева Ш.Т. Педагогика әдіснамасы. Қарасай баспасы. - Алматы, 2013. - 384б.
8. Меңлібекова Г.Ж. Бастауыш сынып мұғалімдерін дайындаудың кәсіби дидактикалық құзіреттілігін қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері: пед. ғыл. док.... автореф. - Астана, 2003. - 50 б.

- 9.Фридман Т.Педагогический опыт глазами психолога. - М.: Педагогика, 1997.- 224 с.
- 10.Таубаева Ш.Т. Иманбаева А.С. Берикханова А.Е. оқулық «Педагогика» Алматы : ОНОН -2017, 340 б

Аннотация

В статье рассматриваются значение, основные компоненты и эффективные пути профессионального развития личности учителя. В современных условиях образования непрерывный профессиональный рост педагога является важным условием повышения качества обучения, совершенствования учебного процесса и внедрения инновационных методик. В статье анализируются профессиональные компетенции учителя, рефлексия, стратегии саморазвития, а также социально-психологические факторы, влияющие на профессиональный рост.

Ключевые слова: *Профессиональное развитие, личность учителя, педагогическая компетентность, рефлексия, саморазвитие, образование.*

Abstract

The article explores the importance, key components, and effective approaches to the professional development of a teacher's personality. In modern education, continuous professional growth is a crucial factor in improving teaching quality, enhancing the learning process, and implementing innovative pedagogical practices. The article analyzes teachers' professional competencies, reflection, self-improvement strategies, and the socio-psychological factors that influence professional development.

Keywords: *Professional development, teacher's personality, pedagogical competence, reflection, self-improvement, education.*

ОӘК: 37.011

ТИІМДІ БАСҚАРУ ДАҒДЫЛАРЫ – НӘТИЖЕЛІ ЕҢБЕКТІҢ БЕЛСЕНДІ ҚҰРАЛЫ

Оңласынова Назерке Сағындыққызы

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. *Мақалада тиімді басқару дағдыларының ұйымдағы нәтижелі еңбекті қамтамасыз етудегі маңызы талданады. Басқару дағдылары қызметкерлердің жұмыс мотивациясын көтеруге, ұйымішілік коммуникацияны жақсартуға, мақсат қою мен оны жүзеге асыру тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Мақалада көшбасшылық, шешім қабылдау, уақытты басқару, командамен жұмыс істеу және қақтығыстарды реттеу сияқты негізгі басқарушылық дағдылардың еңбек өнімділігіне әсері қарастырылады. Сонымен қатар тиімді басқаруды қалыптастыру жолдары мен кәсіби дамудың маңызы сипатталады.*

Түйін сөздер: *Басқару дағдылары, тиімділік, нәтижелі еңбек, көшбасшылық, коммуникация, шешім қабылдау, уақыт менеджменті.*

Кіріспе. Қазақстан Республикасының мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаев 2018 жылғы 11 ақпандағы «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен сапасын арттыру» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «...өркениетке қол созған еліміздің әлеуметтік-экономикалық жағдайы жақсарып, әлемдік үрдіске бағытталған даму кезеңінде

құзыреттілікпен басқару ісі жан-жақты білім мен шебер біліктілікті талап етеді. Ондағы басты мақсат-қызметті заманауи ағымға сай икемдей отырып тың идеяларды туғызатын шығармашылық ізденістер арқылы табысты нәтижелерге қол жеткізу» - деп атап көрсетті. Басқару құзыреттілігі - реттеуге, қорғауға, қойылған мақсатқа сай нысанның жүйесін жұмыс істетуге бағытталған әрекет ету процесі.

Ол адам іс-әрекетінің түрі ретінде адамдардың бірлесіп қызмет етуінен пайда болған. «Басқару» термині қазіргі қолданыста шетелден енген «Менеджмент» сөзімен алмастырылып қолданылып келеді. Ал басқару жүйесін жүзеге асырушы «менеджер» сөзімен алмастырылып жүр. Менеджмент (басқару, меңгеру, ұйымдастыру) ұйымда жұмыс істейтін адамдардың еңбегін басқара отырып, алға қойған мақсатқа жетуді ұйымдастыра білу, басқару принциптері, әдістері, құралдары мен нысандарының жиынтығы екені белгілі.

Ендеше, бұл жүйеде жұмысты сапалы іске асыру үшін басшылыққа алатын белгілі бір ережелердың, нұсқаулықтардың, іс-әрекеттердің және дағдылар жиынтығының болуы шарт.

Дағды-ол икемділік, әдет. Алғашқыда саналы орындауды қажет ететін іс-әрекет бөліктерінің қайталап жаттығудың нәтижесінде автоматталынуын дағды деп атайды. Мәселен, алғаш жазып үйрене бастаған бала бастапқы кезде өзінің барлық қозғалыстарын санасымен бақылап, көптеген артық қимылдар жасайды (оның бет әлпеті, бүкіл денесі, аяққолы бір мақсатқа бағытталады), терлеп-тепшіп қиналады. Ал жазуға төселген адам өз қозғалыстарын байқамайды, оның орнына жазған нәрсенің мазмұнына ерекше көңіл бөледі. Өйткені онда жазу дағдысы автоматталған, дағдыланған. Дағды қалыптасқаннан кейін зорланып, қиналып істеу сияқты, мәселен, балада жазуға төселмей тұрғандағы байқалатын ебедейсіздік жойылады, жаттыға келе бала кібіртіктеп отырмай, сөйлемдерді шапшаң оқитын болады.

Дағды – еңбек және басқада іс – әрекет барысында белгіленген дәлдікпен және шапшаңдықпен міндеттерді орындауда, қайталау нәтижесінде алған білік негізінде қалыптасатын әрекет. Сондықтанда дағды біліктілікпен тығыз байланысты. Егер адам қандай да бір нәрсені істей білсе және ол әрекеті жиі қайталаса, ол автоматтандырылады, орындау жеңілдейді, оған кететін энергия шығыны да азаяды.

Десекте, мұның бәрі мақсаттылық пен саналылық бақылауы арқылы жүзеге асып отырады. Мысалы, тапсырманы уақытылы орындау, уақытты үнемдей білу, жұмысының жүйесін қалыптастыру, тапсырманы беру және қадағалау дағдыларын үйрету. Ұйымдастырушылық жұмыстарында жағдайды жылдам бағалай алу, соған байланысты мүмкіндіктер шеңберінде әрекеттерді жоспарлау, атқаратын жұмыстарды бөлу, бақылау, жұмыс барысында жәрдем беру, соңында іс – әрекеттерге баға беруге қатысты дағдалар практикалық іс – тәжірибелер негізінде қалыптасады.

Дағдының өзіндік даму заңдары үнемі назарда тұрғанда ғана еңбек нәтижесін бағыттауға болады. Олар:

*Дағдыны дамыту үшін әрбір пысықтаудың нәтижесін білу қажет, сонда ғана келесі пысықтауда оны жетілдіруге деген ниет туады.

*Дағды дамуындағы жылдамдықтың өзгеру заңы – алғашқы пысықтаудағы дағды өнімділігін жетілдіру қарқыны көп кешікпей өз қарқындылығын баяулатады.

*Дағды дамуындағы біркелкі еместік заңы – дағдының ілгерілеуі олардың өнімділігіне әсер ететін субъективті және объективті себептер қатары әсерінен уақытша дағдының төмендеуімен алмасады.

*Дағды дамуындағы плато (үстірттік) заңы – уақытша дағды өнімінің жақсаруы немесе төмендеуінің байқалмауы олардың психологиялық құрылымының қайта құрылуы туралы түсінік береді. Демек, дағдылану процесі табандап бір орында тұрып қалады немесе тіпті бастапқы кезінен төмендеп кетуі мүмкін. Осыны психологияда плато (француз сөзінен «plateau» - бірыңғай) деп атайды.

*Дағды дамуының шексіздігі заңы – дағды дамуындағы соңғы плато дағды құрылымын қайта құру есебінде жүріп, оның нәтижелілігін аз да болса жақсарты алады.

*Дағдының сөну заңы – пысықтау жоқ жерде дағды кері қарай дамуға ұшырайды, бірақ пысықтаудың қайтадан қалпына келуі, дағдыны алғашқы пысықтауға қарағанда жылдамырақ қалпына келтіреді.

*Дағдыны тасымалдау заңы – қалыптасқан дағдылар психологиялық құрылымы бойынша ұқсас дағдылардың дамуын жеңілдетеді (оң тасымал) және құрылымы әр түрлі дағдылардың дамуын қиындатады (теріс тасымал). Өз ісін басқара білу жүйесінің құрылымы - жеке тұлғаның қайталанбас даралығының дамуына, шығармашылық бастама алуына бағыт беріп, жағымды орта қалыптастырудан тұрады.

Ұжымның әрбір мүшесі өз-өзіне баға бере білуі және жұмыстың барлық түрін коррекциялық жағдайда ұйымдастыруы дәрежесін анықтай отырып жеке тұлғаға адамдық, азаматтық түрткі жасай білуі қажет. Бұл жерде менеджер мына қағидаларды назарда ұстауы тиіс.

- белсенділік;
- ізгі қарым-қатынас орната білу;
- жұмысты ұйымдастырудағы жаңашылдық;
- белсенді әрекетке кәсіби даярлығы.
- белсенді болуды қажет етеді.

Олар үнемі оқиғаның мән-жайы туралы хабардар болады, әртүрлі ақпаратты жинайды, сондықтан өзгерістердің бағытын алдын ала анықтай алады. Қиындықтар және қателіктер қайда, неліктен кеткенін, оларды қалай жеңуге болатынын талдау - даму үрдісінің ажырамас бөлігі.

• Ізгі қарым-қатынас орната білу «Адам өміріндегі ең тамаша бір қасиеті-оның басқа адамдармен қарым-қатынасы» деп А.Линкольн айтқандай, жетістікке жеткен, әдепті жақсы сақтайтын әр адам ұжымның мүшелерінің сенімді адамына айналады: сенімділік пен ілтипат көрсету қасиеті өзара түсінісбестіктен туындайтын дөрекі қарым-қатынасты болдырмауға мүмкіндік береді. Төзім мен сабыр сақтау сияқты қасиеттер көп жағдайда ұстамдық пен сабырлық, іскерлік дағдыға ұқсас болады. Сондықтан бұл қасиеттер бірден-бір белсенді құрал болуы керек.

• Жұмысты ұйымдастырудағы жаңашылдық «Инновация» түсінігі «жаңаны енгізу», «жаңалық», түсініктерімен бірге айтылады. Шындығында, «инновация» сөзі латынша «жаңашылдық» деген мағынаны білдіреді. Қазіргі заман талабында инноватор болудың маңыздылығы басым. Оған жету терең білімді, жоғары біліктілікті, қажымай-талмайтын еңбекті, үлкен ізденісті қажет етеді.

Мысалы:

- қашықтан оқытуға әр түрлі шаралар дайындап, ұйымдастыру;
- интерактивті оқыту мен ықшамдалған (виртуальный) әдістерді қолдану мүмкіндігін қарастыру;
- инновациялық технология мен интерактивтік оқыту әдістеріне байланысты семинарларға қатысу, тәжірибе бөлісу;
- оқыту әдісін қолдану барысында ақпараттық технологияны енгізу (бейнеәдістер, мультимедиа, электрондық пошта, телеконференция, бейнеконференциялар және т.б.)

• Белсенді әрекетке кәсіби даярлығы Өз саласы бойынша білімі мен тәрбиесі жеткілікті маман ретінде қызметіне мақсатты дұрыс қоя білуі, оның жүзеге асыру барысын жан-жақты талдау және бақылауы, білікті нұсқау бере білуі тиіс. Өз мамандығын сүйетін, нағыз маман иесі болу керек. Сонымен қатар, заманауи кәсіби даярлығын көтеріп, тәжірибемен толықтырып отыру басты назарда болуы маңызды. Қазіргі уақытта кәсіби басқару қызметінің дағдыларын меңгерген, мұғалім-әдіскер және мұғалім-басқарушы қажеттігі өткір сезіледі. Білім берудің қолжетімділігі, сапасы, сондай-ақ тиімділігі "жаңа сапалы" ұстаздан басталады. Білім алушының шығармашылығын дамытуда мұғалім

психофизиология, этнопсихология, басқару теориясы мен практикасы саласында өз білімдерін кеңейте түсуі тиісті, өйткені тек жоғары деңгейдегі басқару дағдысы бар мұғалім әр оқушының қызметін талдау, жоспарлау, ұйымдастыру және тұрақты бақылауды жүзеге асыруға мүмкіндігі бар.

Басқару құзыреттілігі білім беру процесінің әлеуметтік және жеке мақсаттарының біріктіруші буыны болып табылатындықтан, сондықтан әрбір мұғалімге басқарушылық құзыреттілік саласында өзінің кәсіби өсу жүйесін құру қажет.

Мұғалімнің практикалық қызметі - орындау өнері қабылдайтын конструктивті шешімдерді жүзеге асыру өнері. Мұғалімнің білім алушылардың оқу жұмысын дифференциациялаудың жалпы қағидатын білуі, ол дифференциалды тәсілдің "технологиясын" (әртүрлі деңгейдегі оқу тапсырмаларын әзірлеу, әр түрлі дайындықпен оқушыларға көмек көрсету шараларын анықтау, оқушылардың барлық күрделі тапсырмаларды өз бетінше орындай білуін кезең-кезеңмен пысықтау және т.б.) беретін кейбір конструктивті жобаға кіргенде ғана іске асырылатын болады.

Педагогикалық идеяларды жүзеге асыратын осындай конструктивтік схемалар қандай да бір пәнді оқыту әдістемесінде, тәрбие жұмысының әдістемесінде әзірленеді және сынақтан өткізіледі; алайда оларды іске асыру мұғалімнің нақты жұмыс жағдайларына байланысты.

Заманауи мұғалім-бұл қалыптасқан позитивті дүниетанымы бар, тұрақты өзін-өзі дамытуға және кәсіби өсуге бағытталған, төзімді, жоғары адамгершілік беделге ие тұлға. Кез келген қызмет, егер оның нәтижесінде өнім құрылмаса немесе жетістіктер болмаса, мағынасыз болады.

Қазіргі білім беру адамның үш базалық құзыреттілігін меңгеруіне байланысты:

- коммуникативтік құзыреттілік ("өзін басқару"; коммуникациялық белсенділіктің нәтижелерін кәсіби жүзеге асыра білу және бағалай білу, әлеуметтік өзара іс-қимылға дайындық, қоғамдық даму үрдістерін бағалау қабілеті, жоғары коммуникабельділік және қарым-қатынасқа дайын болу). ақпараттық құзыреттілік (аналитикалық жұмысқа қабілеттілік, анық және стратегиялық бағытталған ойлау, ақпараттық ресурстарды меңгеру, өмірлік үдеріске жаңа ақпараттық технологияларды енгізу (шет тілдерін білу). және т. б.);

– мәселелерді шешу құзыреттілігі-өзін-өзі басқару, қиял, кәсіпорынның мақсаттары мен коммуникациялық бағдарламалар арасында байланыс орнату қабілеті. Педагогтің кәсіби құзыреттілігін дамыту оның өз қызметін басқару арқылы жүзеге асырылады. Мұғалім оқушыларға өзіне тән құндылықты бағдарларды ғана бере алады.

Педагогтің кәсіби қалыптасуы жалпы қоғамның дамуында аса маңызды болып саналады: педагогтің жеке тұлғасы, оның кәсіби білімі қоғамның құнды капиталы.

ҚОРЫТЫНДЫ Дана Абай: «Табиғаттағы барлық құбылыс белгілі бір заңдылыққа бағынатынын, адам баласы сол заңдылықтарды мүлтіксіз орындағанда ғана өмір мақсатына жете алатынын айтқан. Бүгінде тиімді басқару дағдыларын жетік меңгеру жаңа, сапалы нәтижеге қол жеткізуге жол ашады, сонда ғана басқару әрекеті табысты болады. Әр азамат өзінің елін, мемлекетін қорғап, тілін, тарихын, салты мен дәстүрін, байлығын келешегі үшін сақтап, жалғастыру керек деген үлкен жауапкершіліктің мәні де осында.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» 2018 жылы 11 ақпан.
2. Журнал «Қазақстан мектебі» 2012 жыл, тамыз, №8. 10-12, 38, 45 беттер
3. Журнал «Қазақстан мектебі» 2008 жыл, қазан айы, №10. 45 бет
4. Журнал «Қазақстан мектебі» 2011 жыл, №2, ақпан айы, 54-58, 61 беттер
5. Журнал «Қазақстан мектебі» 2008 жыл, маусым айы, №6. 6, 25 беттер

Аннотация

В статье анализируется значение эффективных управленческих навыков в обеспечении результативного труда в организации. Управленческие навыки способствуют повышению мотивации сотрудников, улучшению внутриорганизационной коммуникации, более эффективной постановке и достижению целей. В статье рассматривается влияние ключевых управленческих навыков, таких как лидерство, принятие решений, тайм-менеджмент, работа в команде и управление конфликтами, на производительность труда. Также описываются пути развития эффективного управления и профессионального роста.

Ключевые слова: Управленческие навыки, эффективность, результативность труда, лидерство, коммуникация, принятие решений, тайм-менеджмент.

Abstract

The article examines the importance of effective management skills as a key tool for ensuring productive work within an organization. Management skills enhance employee motivation, improve internal communication, and support the efficient setting and achievement of goals. The article discusses the impact of essential managerial skills such as leadership, decision-making, time management, teamwork, and conflict resolution on work productivity. It also highlights approaches to developing effective management and the significance of continuous professional growth.

Keywords: Management skills, effectiveness, productivity, leadership, communication, decision-making, time management.

ОӘК: 37.012

ОРЫС ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДАҒЫ САРАЛАП ОҚЫТУ ТӘСІЛІ

Нуршанова Индирва Советовна

орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Мақалада орыс тілі мен әдебиетін оқытуда саралап оқыту тәсілінің мәні мен тиімділігі қарастырылады. Саралап оқыту оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, оқу материалын меңгеру қарқынын реттеуге және білім деңгейіне сай тапсырмалар беруге мүмкіндік береді. Мақалада саралап оқытудың түрлері, оны жүзеге асырудың әдістемелік жолдары және оның оқушылардың тілдік құзыреттілігі мен шығармашылық қабілеттерін дамытудағы рөлі талданады.

Түйін сөздер: Саралап оқыту, орыс тілі, әдебиет, жеке ерекшеліктер, тілдік құзыреттілік, әдістеме.

Из всего многообразия технологий, претендующих на реализацию личностно – ориентированного подхода, разноуровневое обучение доказывает свою эффективность на протяжении многих лет. Надо признаться, что в педагогике, пожалуй, как ни в какой другой науке, одни и те же термины трактуются у разных авторов по-разному. Личностноориентированный подход к обучению - суть дифференциации в разных ее проявлениях. В дидактике обучение принято считать дифференцированным, если в его процессе учитываются индивидуальные различия основные свойства личности обучаемого. В педагогической литературе различают понятия «внутренней» и «внешней» дифференциации.

Под внутренней дифференциацией понимается такая организация учебного процесса, при которой индивидуальные способности учитываются в условиях организации учебной деятельности. При внешней дифференциации студенты разного уровня обученности специально объединяются в учебные группы.

Таким образом, при внутренней дифференциации личностно-ориентированное обучение достигается за счет разноуровневой технологии, за счет разнообразия ее приемов и элементов. Одним из наиболее признанных инновационных педагогических технологий является дифференцированное обучение, которое, прежде всего, проявляется в применении разноуровневых заданий. Основная задача дифференцированного обучения – вовлечение в работу каждого студента, помощь «слабому», развитие способностей «сильных». Дифференцированная работа требует предварительного деления обучающихся на группы (варианты) по уровню обучаемости.

В этом помогает входная диагностика. Структура дифференцированного урока:

1. Совместная постановка задачи
 2. Дифференцированное повторение необходимого материала
 3. Совместное изучение нового материала
 4. Дифференцированное закрепление
 5. Проверка работы каждой группы с участием остальных студентов
 6. Общая проверка усвоения материала
 7. Дифференцированное домашнее задание
- Рассмотрим некоторые этапы урока.

Итак, второй этап – дифференцированное повторение.

Здесь уместнее всего использовать уплотненный опрос. Некоторым обучающимся (6 ребятам) дается задание на дифференцированных карточках. Один из сильных обучающихся из группы делает сообщение по теме. Следует вызвать к доске студента послабее, который будет пользоваться планом при ответах на вопросы. Остальные обучающиеся оценивают их ответы. Ребята задают отвечающим дополнительные вопросы. Работу студентов по карточкам проверяют консультанты из группы А.

Таким образом, в ходе уплотненного опроса оценивается работа 10-15 студентов. Четвертый этап – дифференцированное закрепление. Можно организовать работу в группах. Часто мы видим в ходе такой работы, как в группе проявляют инициативу мотивированные обучающиеся, а инертные так и остаются без дела. Это большой недостаток в организации групповой работы. Как же изменить эту ситуацию? Можно формировать группы по уровням усвоения материала, когда каждая группа получает посильное задание. Но в таком случае есть опасность того, что группа слабых учащихся будет чувствовать себя ущемленной. Чтобы избежать этого, можно все-таки попытаться организовать работу в разноуровневой группе.

Студент, имеющий хорошие знания, становится экспертом на уроке, организует, оценивает работу. Студенты группы Б подают идеи, а обучающиеся из группы В выполняют воспроизводящие задания, отбирают или оформляют материал. Чаще ребятам предлагаются практические задания. При изучении темы «Фразеологизмы» проведены практические задания, ребята были разделены на разноуровневые группы, каждая из них получила задание. В течение 15 минут студенты работают над заданием; эксперт наблюдает за работой каждого члена команды. Во второй части урока группы сообщают о результатах своей работы, целесообразнее, чтобы защиту работы выполняли ребята из групп Б и В. На этом этапе урока есть опасность, что остальные группы не будут слушать выступления, а будут продолжать готовиться к своему заданию.

Поэтому важно остановить работу, нацелить на оценку работы других групп, сообщив, что в конце урока будет небольшая работа по проверке усвоения материала. Также можно предложить оценить работу группы, задать дополнительные вопросы, поощряя самые интересные из них. Перейдем к дифференцированному домашнему заданию. Есть несколько способов предложения домашнего задания. Первый

– это задание на выбор, о чем уже говорилось выше. Для воспроизводящего уровня предлагается работа по образцу, по алгоритму.

Для конструктивного уровня – собрать материал, обобщить, составить таблицу, опорный конспект. Например, выбрать из произведения примеры на правило, составить диктант, дополнить таблицу примерами. Для творческого уровня задания проблемного характера, мини-проект, предлагается изложить содержание параграфа в виде лингвистической сказки, сценария телепередачи, мультфильма.

Второй способ – работа с дифференцированными карточками. Преподаватель каждому студенту предлагает конкретную карточку с заданием. Такие карточки готовятся для анализа произведений по литературе (Л.Н.Толстой «Война и мир», Ф.М.Достоевский «Преступление и наказание», М.А.Шолохов «Тихий Дон»). Затем на уроке ведется работа по этим заданиям. Карточки категории В рассчитаны на ребят, воспроизводящих знания. Такой студент самостоятельно выразительно читает текст, пересказывает эпизоды, но ему трудно сопоставлять, делать выводы, отвечать на проблемные вопросы. Карточки категории Б рассчитаны на ребят, умеющих делать небольшие выводы, подбирать в тексте ключевые слова.

Карточки категории А для обучающихся, которые могут отвечать на проблемные вопросы, создавать свой текст, анализировать эпизод, явления, героев. Каждый студент заранее знает, о чем его спросят; нет момента неожиданности, все готовы и получают положительные оценки. Ведь в нашей работе немаловажную роль играет ситуация успеха. Еще один способ – работа с одаренными обучающимися при помощи индивидуальных заданий. После раздачи этих заданий учитель проверяет, оценивает, дает образцовый ответ.

Для таких ребят заводится журнал, где учитывается уровень выполненной их работы. В заключении отметим, что предлагаемые нами способы работы способствует развитию интереса к урокам, повышению мотивации обучающихся, формированию глубоких лингвистических знаний.

Список литературы:

- 1.Арапов А.И. Дифференциация обучения в истории отечественной педагогики и школы. – Новосибирск: НГПУ.
- 2.Осмоловская И.М. Организация дифференцированного обучения в современной общеобразовательной школе. М: Изд ,НПО «МОДЭК»,1998г.
- 3.Богданова Г.А. «Опрос на уроках русского языка» М. 1999г.

Аннотация

В статье рассматривается значение и эффективность дифференцированного подхода в обучении русскому языку и литературе. Дифференциация позволяет учитывать индивидуальные особенности учащихся, регулировать темп усвоения материала и подбирать задания в соответствии с их уровнем подготовки. В статье анализируются виды дифференцированного обучения, методические приемы его реализации, а также влияние данного подхода на развитие языковой компетентности и творческих способностей учащихся.

Ключевые слова: Дифференцированный подход, русский язык, литература, индивидуальные особенности, языковая компетентность, методика обучения.

Abstract

The article discusses the significance and effectiveness of a differentiated approach in teaching Russian language and literature. Differentiation allows educators to consider students' individual characteristics, adapt the pace of learning, and provide tasks appropriate to learners' proficiency levels. The article examines the types of differentiation, methodological strategies for

its implementation, and its impact on developing students' linguistic competence and creative abilities.

Keywords: *Differentiated approach, Russian language, literature, individual differences, linguistic competence, teaching methodology.*

ОӘК: 37.011

САПАЛЫ ОҚУЛЫҚТАР – ҰЛТТЫҢ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҒЫ

Момынжанова Жаркынай Аязбаевна

орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Мақалада сапалы оқулықтардың ұлттың рухани дамуы мен білім беру жүйесіндегі басты құндылық ретінде қарастырылуы талданады. Сапалы оқулық – оқушының дүниетанымын қалыптастыратын, ұлттық мәдениетті, тілдік құндылықтарды және тарихи сананы дамытатын маңызды білім көзі. Мақалада оқулық сапасының негізгі өлшемдері, ғылыми-әдістемелік талаптар, мазмұнның құндылықтық маңызы және оның жас ұрпақтың білім сапасына әсері қарастырылады. Сонымен бірге ұлттық болмысты дәріптейтін оқулықтардың қоғамдағы рөлі баса көрсетіледі.

Түйін сөздер: *Сапалы оқулық, рухани құндылық, білім беру, ұлттық мәдениет, оқу материалы, тарихи сана.*

Кіріспе. Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар» атты бағдарламасында: «Білімді, көзі ашық, көкірегі ояу болуға ұмтылу – біздің қанымызда бар қасиет» /1/ дегендей, ғылым мен технологияның қарқынды дамуы жеке тұлғаның дамуына ықпалы зор, сол себепті білім берудің оқу бағдарламалары мен оқулық мазмұны баланың бүгінгі даму сұранысына сәйкес келуі тиісті. Елбасы «Білім негізі мектепте қаланады. Қай елдің білімі, ғылымы күшті, сол ел озады» дей келе, «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» атты еңбегінде оқулыққа баса назар аударған болатын. Ғалым А.Байтұрсынов сөзімен айтсақ, білім берудің басты құралы – оқулық мазмұны оқушылардың өздері оңай ұғынып, орындай алатындай талаптарға сай құрылғаны абзал. Сондай-ақ, оқулықтар оқушылардың бойына біліммен бірге, ұлттық рухани құндылықтармен тәлім-тәрбие беретіндей, ғылыми дүниетаным көкжиегін кеңейтіп, өздігінен ойлау, іздену, зерттеу қабілеттерін шыңдай алуы қажет /1/.

Тәуелсіздік алғаннан бері оқулықтар жазу, олардың сапасын жақсарту бағытында біршама жұмыстар атқарылды, жетістіктеріміз бар. Сонымен қатар, біраз олқылықтар мен проблемалар әлі де алдан шығуда. Жалпы сапалы жазылған оқулықтар – білім мен ғылымның қайнар көзі, ұлтымыздың рухани құндылығы. Сондықтан дамыған 30 елдің қатарына қосылуды мақсат етіп отырған еліміздің жаңа буыны үшін мектеп оқулықтарының сапасына айрықша көңіл бөлуіміз қажет.

Мемлекеттік тілді оқыту да сапалы оқулықтан басталады /2/. Оқулықтар, оларға қойылатын талаптарды ескеру жөнінде әдіскер педагогтардың да назарынан тыс қалған емес. Мәселен, мына мақалада оқулыққа анықтама бере отырып, төмендегідей талаптарды береді: «Қазіргі заманда дүниежүзі бойынша оқу мазмұны адамдандыру, компьютерлендіру, кіріктіру, тұлғалық даму ережелеріне негізделеді. ... Солардың ішінде басты назар оқулыққа арналады.

Жақсы оқулық оқушыны нәтижелі оқуға жетелейді. Оқулық – оқу бағдарламасына сай оқу пәнінің мазмұнын жүйелі түрде баяндайтын кітап. Оқулыққа қойылатын негізгі талаптар:

- оқу бағдарламасына сәйкес болу;
- оқушылар үшін ұғымды, қысқа және қызықты болу;
- көрнекіліктермен жақсы жабдықталу;
- тілі балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес болуы керек;
- тексеру, өзін-өзі тексеру және оқу нәтижелерін түзетуге арналған сұрақтар мен

жаттығулардың болуы. Оқулық оқушылардың оқу материалын саналы, белсенді түрде, толық меңгеруін қамтамасыз етуі керек. Оқулыққа қойылатын талаптар күрделі болғандықтан, соңғы кезде әрбір пәннен бірнеше нұсқада оқулықтар, оқу құралдары жарыққа шығуда. Дәстүрлі кітаптармен қатар, аудио, видеокассеталар және компактдисктерге жазылған оқулықтар пайдаланып жүр» /3/.

Қазіргі бастауыш сыныпқа арналған қазақ тілі оқулықтары мазмұны, көлемі, әдістемелік жағынан жаңартылып, оқушылардың қатысымдық, зерттеушілік, жүйелі әрекеттік, дамытушылық, шығармашылық дағдыларын дамытуға бағытталады. Оқулықта меңгертілетін грамматикалық материалдарға ортақ арнайы лексикалық тақырыптар беріледі: 1-тоқсанда «Өзім туралы», «Менің отбасым және достарым»; 2-тоқсанда «Менің мектебім», «Менің туған өлкем»; 3-тоқсанда «Дені саудың – жаны сау», «Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті»; 4-тоқсанда «Қоршаған орта», «Саяхат» бөлімдері қарастырылады /4/. Мәселен, бастауыш сыныпқа арналған Қазақ тілі оқулығына жасалған талдауға сүйенсек, «Қазіргі заман талабына лайық жаңа бағдарламалар әзірленіп, соған сәйкес жасалған жаңа буын оқулықтары дүниеге келгені белгілі.

Қазақ тілі (2-сынып) бұрынғы оқулықтармен салыстырғанда мүлде жаңа. Оның жаңалығы – біріншіден, бағдарлама талабына орай, оқулықта материалдардың орналасу тәртібі (реті) өзгерді /3/.

Екіншіден, тілден берілетін пәндік білім мазмұны жаңартылып, толықтырылды. Ең бастысы, тілді қоғамдағы қарым-қатынас жасау құралы және қоршаған ортаны танып-білу құралы ретінде үйрету көзделді. Бұрын балалардың орфографиялық білім-дағдысын қалыптастыру грамматикалық ұғымдарды меңгертуге, байланыстырып сөйлеуді дамытуға бағытталған жұмыстармен байланыссыз жүргізілсе немесе грамматикалық ұғымдарды меңгерту тілдің лексикалық және синтаксистік жүйесін оқытумен ұштастырылмаған болса, енді осының бәрі де бір мақсатқа – оқушылардың өз ойларын мазмұнды, грамматикалық тұрғыдан сауатты, стильдік жағынан жатық, дәл бейнелеп айта және жаза білу дағдыларын қалыптастыруға бағындырылды.

Үшіншіден оқушылардың сөздік қорын молайту, сөз мағыналарын дұрыс ұғынып, сөздерді орынды жұмсай білу дағдысын қалыптастыруға айрықша назар аударылды. Басқаша айтқанда, Сөз тарауы жаңа мазмұнда – оқушыларды алғашқы лексикалық ұғымдармен таныстыру мақсатында қарастырылды. Сөз мағынасына қатысты жүргізілген жұмыс оқулықтың өн бойында үздіксіз беріліп отырады /5/.

Төртіншіден, байланыстырып сөйлеуді дамытуға, ойлау қабілетін жетілдіруге бағытталған «Мәтін» тарауы оқулыққа жаңадан қосылды. Мәтінмен жұмыс оқушылардың сөйлеу дағдысы мен машығын (біліктілігін) қалыптастырудың негізі бола отырып, өтілген тілдік объектінің лексикалық және грамматикалық жақтарын тереңірек түсіндіріп, талдай, жинақтай білуіне олардың өзара бірлікте болатынын аңғартуға мүмкіндік береді.

Грамматикалық-тілдік жаттығулар оқу тапсырмаларының негізінен жазба түрде орындалуын қажет етеді. Бұл жаттығулар арқылы оқушы тілдің грамматикалық ерекшелігін танудың берік әрі сенімді баспалдағын қалайды және оқушы үшін маңызды болып табылатын жазу, орфография ережелерін меңгереді /5/. Оқушылардың танымдық қызығушылығы мен белсенділігін арттыруға байланысты берілген жаттығулар жүйесі мұғалімнің бағыт-бағдар беріп отыруы арқылы оқушының өз бетімен орындайтын танымдық қызметіне негізделеді.

Оқушылардың түйсіну, қабылдау, ес, қиял және зейінін теориялық білім алу барысында дамытуда, жеке басының эмоциялық ерік сапаларын – ерік, сезім, психикалық қасиеттерін – темперамент, мінез ерекшеліктерін адамгершілік, гуманистік бағытта

дамытуда ойын-жаттығулары, грамматикалық ребустар, танымдық викториналар және графикалық модельдер жасатуға үйрету жаттығулары ерекше орын алады /5/.

Рефлексиялық жаттығулар оқушыны саналы, мазмұнды ойлау, сөйлеу әрекетіне жетелейді. Оқушы өзінің біліміне сын көзбен қарап, қатесін анықтап, өзіне баға беруге үйренеді. Рефлексиялық жаттығулар проблемалық жағдаятқа ұқсайды да, белгілі бір тапсырмаларды орындауда оқушы ойлану, іздену жолынан өтеді. Рефлексиялық жаттығулар көп жағдайда мәтін арқылы жүзеге асады. Бұл оқулық қазіргі жаңа талапқа сай жазылып, әрбір сабаққа арналған материалдар деңгейлік тапсырмалар негізінде құрылған /6/.

Американдық ғалым Б.Блумның білімді толық меңгерту таксономиясы негізге алынып, оқулықта алты түрлі деңгейлік тапсырмалар берілген. Блум технологиясы бір ізбен реттелген мақсаттар жүйесі арқылы оқушылардың білім деңгейлерін шығармашылық деңгейге жетуді ұсынады. Блум таксономиясы бойынша қазақ тілінен жүргізілетін іс-әрекет былайша жіктеледі. Мысалы, Білім деңгейінде түрлі мазмұндағы нақты деректерден тұтас теорияға дейінгі оқу материалының есте сақталуы мен қайта жаңғыртылуы көзделеді. Оқушылар терминдерді нақты деректер мен әдістерді, тәсілдерді, негізгі ұғымдар мен түсініктерді, ережелерді ұстанымдарды біледі /6/.

Түсіну деңгейінде оқушылар оқу материалын бір түрден екінші түрге өзгертіп, қысқаша мазмұнын айтуға немесе түсіндіруге (интерпретация), танылып отырған құбылыс пен оқиғаның одан әрі өрбуі туралы пікір туғыза алады. Танылған деректерді ережелерді, ұстанымдарды түсіндіреді; сөзбен берілген материалдарды математикалық көрсеткіштерге өзгертеді; алынған нақты мәліметтер негізінде істің болашақтағы жай-күйін болжап сипаттайды. Қолдану деңгейінде оқушылар меңгерілген оқу материалын өмірдегі нақты жағдайларда және жаңа жағдаяттарда қолдануды үйренеді. Заңдарды, теорияларды нақты тәжірибелік жағдайларда қолданады; ұғымдар мен ұстанымдарды жаңа жағдаяттарда пайдаланады /1/.

Талдау деңгейінде оқушылар тілдік бірліктерді тұтастық ретінде тани отырып, оны құраушы компоненттерге бөледі, талдайды; тілдік компоненттер мен соны жасап тұрған өзара байланыстарын анықтайды; тілдік бірліктердің белгілі бір қасиеттері туралы ережелер жасаудағы қателер мен жетістіктерді тани алады; тілді тұтас жүйе етіп тұрған басты заңдылықтарды анықтайды; тіл туралы заңдылықтардың тұтас тіл жүйесі үшін маңыздылығын бағалай алатын болады /2/.

Жинақтау деңгейінде оқушылар рефлексиялық жаттығулар орындайды; мәтінмен түрліше жұмыстар орындап, тілдік материалдарды сөйлеу тілінде қолдануды үйренсе, Бағалауда мәтіннің құрылу желісін бағалайды; тілдік бірліктер туралы белгілі бір ереже жасауда оның нақты фактілермен сәйкестігін бағалайды; тілдік бірліктерді меңгеруге байланысты ұйымдастырылып отырған оқу-танымдық қызметтің ішкі, сыртқы өлшемдерге қарай іс-әрекет нәтижесінің де маңыздылығын бағалайды.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. <http://egemen.kz/article/nursultan-nazarbaev-bolashaqqa-baghdar-rukhani-zhanhghyru>.
2. shakhibbeker.ucoz.kz
3. <http://anatili.kazgazeta.kz/>
4. Жұмабаева Ә.Е., Уәйісова Г.И., Сәдуақас Г.Т. Қазақ тілі. Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2017.
5. «Бастауыш мектеп» журналы, №8. 2005 ж.
6. Қазақ тілі. Оқу бағдарламасы. Бастауыш білім беру. Астана, 2015.

Аннотация

В статье рассматривается роль качественных учебников как важной духовной ценности народа и ключевого элемента системы образования. Качественный учебник способствует формированию мировоззрения учащихся, развитию национальной

культуры, языковых ценностей и исторического сознания. В статье анализируются основные критерии качества учебников, научно-методические требования, ценностное содержание материала и его влияние на качество знаний обучающихся. Подчеркивается значимость учебников, отражающих национальную идентичность.

Ключевые слова: Качественный учебник, духовная ценность, образование, национальная культура, учебный материал, историческое сознание.

Abstract

The article discusses the importance of high-quality textbooks as a spiritual value of the nation and a fundamental component of the education system. A quality textbook shapes students' worldview, promotes national culture, strengthens linguistic values, and fosters historical consciousness. The article analyzes key criteria for textbook quality, methodological requirements, the value-based content of educational materials, and their impact on students' learning outcomes. The significance of textbooks that reflect national identity is also highlighted.

Keywords: High-quality textbook, spiritual value, education, national culture, learning material, historical awareness.

ОӘК: 37.013

ОҚУ ҮДЕРІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДА МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ МАҢЫЗЫ

Жанысбаева Маржан Омирбековна

бастауыш сынып мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Мақалада оқу үдерісінің тиімділігін арттырудағы мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің рөлі мен маңызы қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі оқушылардың білім сапасын көтеруде, оқу мотивациясын қалыптастыруда және тұлғалық дамуында шешуші фактор болып табылады. Мақалада педагогтің пәндік, әдістемелік, коммуникативтік, ақпараттық және тұлғалық құзыреттерінің оқу үдерісіне әсері талданады. Сонымен қатар кәсіби құзыреттілікті дамыту жолдары мен тиімді педагогикалық амалдар сипатталады.

Түйін сөздер: Кәсіби құзыреттілік, мұғалім, оқу үдерісі, педагогикалық шеберлік, білім сапасы, әдістемелік құзырет.

Кіріспе. Білім беру мен ғылымның кадрлық әлеуетін қолдау және қайта жаңғырту білім беру сапасын арттырудың маңызды алғышарттарының бірі болып табылады. Білім беруде болып жатқан өзгерістер мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту проблемасын, кәсіби өсу мен ұтқырлыққа қабілетті теориялық дайындық, практикалық шеберліктің жеткілікті деңгейі бар мұғалімдердің қажеттілігін өзекті етіп отыр.

Қазіргі жағдайда мектепте білім беру үдерісін құрудың негізгі принципі - оқушы тұлғасын дамытуға бағдар беру, өнімді оқуға, өзінің білім алу қажеттіліктерін, танымдық қызығушылықтары мен болашақта іске асыруға мүмкіндік беретін іс-әрекет тәсілдерімен қаруландыру болып табылады.

Қойылған міндетті шешу педагог кадрлардың кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты. Ұстазға тез өзгеретін ашық әлемде оқушыларына үнемі сапалы, олардың тұлғалық мәнін дамытуға ықпал ететін білім беру ортасын ұйымдастыру міндеті ұсынылады.

Мұғалімнің педагогикалық қызметтің өзгермелі жағдайларына бейімделу, дидактикалық жағдайға және оқыту мазмұнына, нақты мектеп пен сыныптың мақсаттарына, оқушылар құрамына, оқу-әдістемелік жинақтарға сәйкес өз пәнін құрастыру құзыреттілігі табысты нәтижеге жетелейді. Базалық ғылым саласында жеткілікті дайындық деңгейі болмаса, мұғалім әдістемелік міндеттерді тиімді шеше алмайды. Өйткені, оқу процесін құрастыру - оқу мазмұнын талдаудан, оқу процесін ұйымдастыру кезінде меңгерілуі тиіс материалдың көлемі мен деңгейін анықтаудан басталады. Ғылыми-теориялық құзыреттілігі жоғары деңгейдегі мұғалім оқылатын мазмұнның теориялық құрылымындағы орнын түсінеді, осыған сүйене отырып, тақырып құрамындағы сабақтың орнын, сабақ түрін анықтайды, себеп-салдарлық байланыстарды бөледі, заттың логикасын, оның жеке бөліктерінің өзара байланыстарын ашады. Сондай-ақ, оқушылардың танымдық іс-әрекетіне сай әр оқушыға, әр топқа дербестік деңгейде оқыту әдістерін (қол жетімділік, күрделілік принциптері) таңдап, оқылатын материалды бағалайды. Осының барлығы мұғалімге оқушының материалмен жұмыс істеуге бейімділігін анықтауға ғана емес, сонымен қатар материалды меңгеру кезінде оның ақыл-ой қызметі қалай ұйымдастырылатынын анықтауға мүмкіндік береді.

Қоғамның әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуы педагогтің кәсіби деңгейіне тікелей байланысты. Қазіргі білім берудің негізгі мақсаты - жеке тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің өзекті және перспективалы қажеттіліктеріне сәйкестігі, қоғамда әлеуметтік бейімделуге, өздігінен білім алуға және өзін-өзі жетілдіруге қабілетті жан-жақты дамыған өз елінің азаматын дайындау. Ал еркін ойлайтын, өз қызметінің нәтижелерін болжайтын және білім беру процесін модельдейтін педагог қойылған мақсаттарға жетудің кепілі болып табылады.

Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен педагогикалық шеберлігінің ажырамас құрамдас бөлігі ретінде оның кәсіби құзыреттілігі саналады, ол мұғалімнің теориялық және практикалық дайындығының бірлігі ретінде әрекет етеді. Мұндай педагогикалық іскерлік төрт топқа біріктіріледі:

1. Оқушылардың жаңа білімді белсенді меңгеруге дайындық деңгейін анықтау мақсатында зерттеу, жекелеген оқушылардың дамуын жобалау, білім беру, тәрбиелеу және дамыту міндеттерінің кешенін нақтылау және басым міндеттерді анықтау.

2. Логикалық аяқталған педагогикалық жүйені құру: білім беру мен тәрбие міндеттерін кешенді жоспарлау, білім беру процесінің мазмұнын іріктеу; оны ұйымдастырудың формаларын, әдістері мен құралдарын оңтайлы таңдау.

3. Тәрбие компоненттері мен факторлары арасындағы өзара байланысты бөлу және белгілеу, оларды іске қосу білігі: қажетті жағдайлар жасау (материалдық, моральдық-психологиялық, ұйымдастырушылық, гигиеналық және т.б.), оқушы тұлғасын жандандыру, бірлескен қызметті ұйымдастыру және дамыту; мектептің ортамен байланысын қамтамасыз ету.

4. Педагогикалық іс-әрекет нәтижелерін бағалау және есепке алу іскерліктері: талдау және өзіндік талдау. Кәсіби құзыреттілікті дамыту-бұл шығармашылық даралықты дамыту, педагогикалық инновацияларға сезімталдықты қалыптастыру, өзгермелі педагогикалық ортаға бейімделу қабілетін қалыптастыру.

Педагогқа қойылатын заманауи талаптардың бірі:

* Біліктілікті арттыру жүйесі.

* Педагогикалық қызметкерлерді атқаратын лауазымына және біліктілік санатына сәйкестігін аттестаттау.

* Педагогтардың өздігінен білім алуы.

* Әдістемелік бірлестіктердің, педагогикалық кеңестердің, семинарлардың, конференциялардың, мастер-класстардың жұмысына белсенді қатысуы.

* Заманауи білім беру технологияларын, әдістемелік тәсілдерді, педагогикалық құралдарды меңгеруі және оларды үнемі жетілдіруі.

* Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгеруі.

* Түрлі конкурстарға, зерттеу жұмыстарына қатысуы.

* Өзінің педагогикалық тәжірибесімен бөлісу, тарату, жарияланымдар жасауы.

Кәсіби құзыреттілікті дамыту - бұл үздіксіз даму, өзін-өзі жетілдіруді болжайтын жеке кәсіби қасиеттерді дамыту, кәсіби тәжірибені жинақтау, меңгеру мен жаңғыртудың серпінді процесі. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру-циклдік процесс, өйткені педагогикалық қызметте үнемі құзыреттілікті арттыру қажет және ол әр жолы жаңа сапада қайталануы тиіс.

Мұғалімнің кәсіби-тұлғалық дамуына байланысты мәселелер, педагогикалық іс-әрекетті шығармашылық процесс ретінде жүзеге асыру заңдылықтары, мұғалімнің шығармашылығын дамытуға ықпал ететін жағдайлар ғылыми әдебиеттерде негізделген. Мұғалім құзыреттілігі конструктивті даму деңгейінде болғанда ғана, оқушыларын барынша мүмкін болатын оқу жетістіктерінің деңгейіне шығара алады.

Мұғалім жеке тұлғаға бағытталған оқыту технологияларына көшуді жүзеге асыруы, деңгейлік саралау, жобалық және зерттеу қызметі, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, интерактивті әдістер мен оқытудың белсенді түрлері негізінде оқыту технологияларын пайдалануы тиіс. Мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сай педагог кадрлар үшін білім берудің өзекті мәселелері бойынша педагогикалық кеңестер, семинарлар өткізудің жаңа нысандары, оқу-әдістемелік кешендерді жаңарту, дидактикалық материалдарды, құралдарды, ұсыныстарды дайындау және игеру, сабақтарды өткізудің белсенді әдістері, білімді бақылау жүйесін жақсарту жолдары назарға қойылған.

Бұл мұғалімнің дамуын ынталандыратыны сөзсіз. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыруды сапалы жаңарту мүмкіндігі мен қажеттілігі пайда болды.

Атап айтсақ:

•инновациялық тақырып бойынша жұмыс істейтін педагогтар тобына арналған өзекті тақырыптық курстар;

•проблемалық курстар;

•қашықтықтан оқыту;

•Интернет-форумдар, конкурстар, чаттар;

•ашық сабақтар фестивалі;

•әдістемелік семинарлар, семинар-практикумдар;

•педагогтардың кәсіби шеберлік бай

қаулары.

Жаңа жағдайда осы формалардың барлығы жаңа мазмұнмен толықтырылып, мұғалімге қойылатын заманауи талаптарға сай болуы тиіс. Бүгінгі күні әрбір педагог өз шеберлігін жетілдірудің ең маңызды аспектілерін өзі анықтайды. Заманның ағымы қашанда ізденіс үстінде болуға жетелейді.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі – нәтижелі білім берудің негізі. Оқушының дүниетанымын - қоршаған орта, оқушының әлеуметтік жағдайы, ол оқитын мектеп, әрине, мұғалім қалыптастырады. Қазіргі мұғалім кәсіби білікті мұғалім болуы және арнайы, әдістемелік, психологиялық педагогикалық даярлыққа ие болуы, оқыту үдерісіне шығармашылықпен қарауы, оқыту тәсілдерін, әдістерін, құралдарын оңтайлы пайдалана білуі, оқушылармен өзара қарымқатынас жасай білуі, актерлік және шешендік өнерін меңгеруі тиіс.

Педагогтың кәсіби құзыреттілігі күрделі және көп қырлы құбылыс. Ол педагогтың кәсіби базалық білімі және іскерлігімен қатар, қызметінің мотивімен, өзін және қоршаған ортаны түсінуімен, өзі жұмыс істейтін адамдармен қарым-қатынас стилімен, оның жалпы мәдениетімен және өзінің шығармашылық әлеуетін дамытуға қабілеттілігімен анықталады.

Осылайша, педагог қазіргі қоғам талаптарын ескеріп, өзінің алдына педагогикалық міндеттерді қоя және шеше білетін, оқыту мен тәрбиенің озық технологияларын

меңгерген, білім беру процесін басқара алатын, тәжірибеде педагогикалық ситуацияларды оқушы тұлғасының дамуына бағыштап жобалай және жүзеге асыра алатын бәсекеге қабілетті, шығармашыл тұлға болуы қажет.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Зимняя И.А. Педагогическая психология: -2-е изд. М.: Логос, 2005. с.12
2. Иванов Д. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании М.: Чистые пруды, 2007. – 32 с. 7.
3. Құдайбергенова Қ.С. «Құзырлылық білім сапасының критерийі: әдіснамасы және ғылыми-теориялық негізінде» монографиялық еңбек, Алматы. 2008.- 177, 178 бб.
4. Маркова А.К. Кәсіби құзыреттіліктің даму деңгейі: М.: 2009. 25-27 бб.
5. Симоненко В. Д. Общая и профессиональная педагогика: учебное пособие для студентов педагогических вузов -М.: Вентана-Граф, 2005. – 368 с.
6. Скаткин М.И. Зерттеу мәдениеті – педагогикалық қабілет: М.: 2008. 17 б.

Аннотация

В статье рассматривается роль и значимость профессиональной компетентности учителя в повышении эффективности учебного процесса. В современной системе образования компетентность педагога является ключевым фактором повышения качества обучения, формирования учебной мотивации и развития личности учащихся. В статье анализируется влияние предметной, методической, коммуникативной, информационной и личностной компетентностей учителя на образовательный процесс. Также описываются пути развития профессиональной компетентности и эффективные педагогические подходы.

Ключевые слова: Профессиональная компетентность, учитель, учебный процесс, педагогическое мастерство, качество образования, методическая компетентность.

Abstract

The article examines the role and significance of teacher professional competence in improving the effectiveness of the educational process. In modern education systems, a teacher's competence is a key factor in enhancing learning quality, fostering student motivation, and supporting personal development. The article analyzes the impact of subject, methodological, communicative, informational, and personal competencies on the educational process. In addition, approaches to developing professional competence and effective pedagogical strategies are discussed.

Keywords: Professional competence, teacher, educational process, teaching mastery, quality of education, methodological competence.

ОӘК: 159.99

БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНІҢ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ТИІМДІЛІГІ

Абенова Макбал Серикбаевна

бастауыш сынып мұғалімі

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы

Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Бұл мақалада белсенді оқыту әдістерінің білім беру үдерісіндегі тиімділігі қарастырылады. Белсенді әдістер оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттырып, танымдық белсенділігін күшейтеді. Сонымен қатар, олар

оқушылардың сыни ойлауын, өзара әрекеттесу қабілетін және жеке жауапкершілігін дамытуға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында түрлі белсенді оқыту стратегияларының ерекшеліктері, артықшылықтары және оқу нәтижесіне ықпалы талданады.

Түйін сөздер: *Белсенді оқыту, білім беру үдерісі, тиімділік, оқыту әдістері, сыни ойлау, ынтымақтастық, танымдық белсенділік.*

Кіріспе. Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе алға қойылып отыр. Осы мәселе аясында «Балалар ХХІ ғасырда табысты болу үшін нені үйренуі керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген сияқты негізгі сауалдар туындайды. Бұл сауалдар оқу бағдарламасымен және оқу бағдарламасын жүзеге асыруда пайдаланатын педагогикалық тәсілдермен тығыз байланысты. Білім алушыларды оқытудың ең жоғары стандарттарын қамтамасыз етуде оқытушылардың қолданылатын белсенді оқыту әдістері (яғни, педагогикалық әдістемелер) маңызды. Белсенді оқыту әдістері қол жеткізген жетістіктерден кейін білім алушылардың алға жылжуына оқытушылардың педагогикалық шеберлігі айтарлықтай септігін тигізетінін дәйекті түрде дәлел. Оқытушылар пайдаланатын әдіс-тәсілдер оқытудың тиімділігіне елеулі әсерін тигізеді. Жоғары оқу орнында Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының әдістемелік пәндерінің аясындағы қолданылатын әдістер белсенді оқуды көздейтін оқуға негізделеді. Бұл әдістер аясында білім алушылар оқу үдерісіне белсенді атсалысады, сол арқылы өздері үшін оқудың маңызын өздері анықтайды. Бұл білім алушылардың белсенділігін арттыратын қуатты құралы болып табылады.

Әдістемелік пәндерді (бастауыш мектептеқазақ тілін оқыту әдістемесі, әдебиеттік оқыту әдістемесі, дүниетану және жаратылыстануды оқыту әдістемесі) оқытуда қолданылатын педагогикалық тәсілдердің басым бөлігі зерттеуге негізделген оқу әдіс-тәсілдерінен тұрады. Оқу үдерісі өзінің табиғаты бойынша ойлаудан тұруы тиіс және ми құрылымында өзгеріс туғызуға жетелеуі қажет. Ми неғұрлым белсенді жұмыс істеген сайын оқу үдерісі соғұрлым қарқынды жүзеге асады. Адам миы ақпаратты өңдеп, оны түсінуге мүмкіндік беретінін, ал оқытушының тоқтаусыз сөйлеуі миға шамадан тыс аса көп ақпарат жүктемелейтіні және ол білім алушылардың қызығушылығын жоғалтуға әкеп соғатыны, сол сәтте оқудың нәтижелілігі айтарлықтай төмендеп кететінінен хабардармыз. Ал белсенді оқыту әдістері, керісінше, білім алушылардың белсенді қызметпен айналысу арқылы оқытушы берген ақпараттың мәнін ұғынып, алған білімдерін есте сақтап, оны қолдана алуын қамтамасыз етуді көздейді. Хэттидің мидың қызметін талдай отырып жүргізген шолуы дағдыларды меңгертуі тек іс жүзіндегі белсенді қызмет арқылы жүзеге асатыны, демек, білім алушылардың тек тыңдаумен айналыспай, білім алуда белсенді әрекет етуі керек екенін көрсетеді.

Белсенді оқу әдістері білім алушылардың оқытушыны енжар тыңдап қана қоймай, белсенді жұмысқа тартылуын көздейтін оқыту және оқу әдістерінің бірі болып табылады. Бұл әдістер оқу үдерісі дәрістерінің алдында емес, оны орындау барысында, яғни дәрісті түсіндіру барысында жүзеге асырылуы тиіс. Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқыту әдістемесі, әдебиеттік оқыту әдістемесі, дүниетану және жаратылыстануды оқыту әдістемесі пәндерінде қолданылатын белсенді оқыту әдістеріне топтық оқыту, диалогтық оқыту, сын тұрғысынан ойлау әдістері – диалогтық оқыту сабақ барысында студент пен студент, оқытушы мен студент арасында жүргізілген диалог білім алушылардың қызығушылығын, танымын арттырады. Мерсер мен Литлтон (2007) өз еңбектерінде айтып кеткендей, диалог сабақта білім алушылардың қызығушылығын арттырумен қатар олардың білім деңгейінің артуына үлес қосатынын атап көрсетті. Диалогтік оқыту студенттердің тақырып бойынша өз ойларын білдіруіне мүмкіндік береді, өз ойларын дәлелдеуге көмектеседі және оқыту барысында студенттердің қандай деңгейде тақырыпты меңгергендігін көрсетеді. Бастауыш мектепте дүниетану пәнін оқыту әдістемесі пәнінің –

дүниетануды оқыту әдістерінің модулі – Дүниетану сабақтарында қолданылатын әдістің түрлері тақырыбында кейс стади әдісін қолданамыз. Кейс әдісі нақты жағдайлар тұрғысынан академиялық теорияларды көрсетуге мүмкіндік береді. Ол студенттерді пәнді оқуға, білімді терең меңгеруге, ақпаратты өңдеуге және талдауға, әр түрлі жағдайларды саралауға мүмкіндік береді.

CASE-терді құрудың келесі негізгі сатылары белгіленген: мақсаттарды анықтау, әр түрлі жағдайларға критерилерді тағайындау, қажет ақпарат көздерін белгілеу, CASE – тегі алғашқы материалдарды дайындау, сараптама жасау, оны қолдану бойынша әдістемелік материалдар дайындау.

Оқу процесіндегі кейстермен жұмыс жасау технологиясы келесі кезеңдерден тұрады:

1) кейс материалдарын зерттеушілердің жеке өзіндік жұмысы (мәселені сәйкестендіру, негізгі баламаларды тұжырымдау, ұсынылған әрекетті немесе шешімді ұсыну) ретінде ұыну;

2) негізгі мәселені енгізуге және оны шешуге байланысты шағын топтармен жұмыс жүргізу.

3) жалпы дискуссиядағы (оқу тобы шегінде) шағын топтардың тұсаукесерлері және тәжірибе нәтижелері.

CASE STUDY әдісі келесі дағдыларды дамытады:

1. Аналитикалық дағдылар. Оларға деректерді ақпараттардан ажырата білу, жіктеу, маңызды және маңызды емес ақпараттарды айқындай білу, талдау, ақпаратты табу және оны өңдеу, жіберіп алған ақпараттарды тауып, оларды қалпына келтіру және т.б. жатқызуға болады. Нақты және логикалық тұрғыда ойлау. Әсіресе, бұл ақпараттар онша жоғары сапасы болмаған жағдайда өте маңызды.

2. Тәжірибелік дағдылар. Кейсте көрсетілген мәселелердің нақты, шынайы жағдаяттармен салыстырғанда күрделілік деңгейінің төмен болуы практикада экономикалық теорияны, әдістер мен принциптерді қолдану дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

3. Шығармашылық дағдылар. Дұрысында, тек бір логикамен CASE жағдаят шешілмейді. Мұнда, логикалық жолмен табуға болмайтын баламалы шешімдерді қарастыруда шығармашылық дағдылар өте маңызды болып келеді.

4. Коммуникативті дағдылар. Олардың ішінен пікірталасты жүргізе білу, қоршаған адамдардың көзін жеткізу, көрнекі материалды және басқа да медиа құралдарды қолдану, топтарға бірлесу, өз көзқарасын қорғау, оппоненттердің көзін жеткізу, қысқа да нұсқа есеп дайындаусекілді дағдыларды атап айтуға болады.

5. Әлеуметтік дағдылар. CASE-ті талқылау барысында нақты әлеуметтік дағдылар қалыптасады: Пікірталаста адамдардың мінез-құлқын бағалау, оларды тыңдай білу, қолдау немесе қарсы пікірді дәлелдеу, өзін-өзі ұстау және т.б. 6. Өзіндік саралау. Пікірталас кезінде келіспеушілік басқалардың және өзінің пікірін жете түсінуге және талдауға септігін тигізеді.

Туындаған моральдық және этикалық мәселелер оларды шешудің әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруды талап етеді. Кейс әдісін қолдану тек оқытумен ғана шектелмейді, бұл әдіс зерттеу әдісі ретінде де белсенді қолданылады. Сонымен қатар, оқудағы оқу, білім және ізденіс мазмұнын біріктіру арқылы оқытушының кәсіптік құзыреттілігін жоғарылатудың нақты тәсілдерінің бірі. Бұл әдістің тиімділігі, ол басқа оқу әдістерімен оңай байланысуы мүмкін.

Белсенді оқу әдістерін қолдану мүмкіндік береді: - барлық білім алушылардың оқу үдерісіне қатысуын қамтамасыз ететін жағымды оқу ортасын қалыптастыруға;

- сенімді, жауапты, белсенді, жаңалыққа ұмтылатын және өзінің іс – әрекетін талдап, рефлексия жасай білетін мамандарды дайындауды мақсат етуге;

- білім алушылардың дағдыларын дамытуға бағытталған тапсырмалар мен белсенді әдістерді қолдануға; алға қойылған мақсаттарына қол жеткізу арқылы жоспарланған

дәрісті тиімді өткізу үшін материалдарды, ресурстарды және қосымша құралдарды пайдалана отырып, бүкіл аудитория қатысатын, топтық немесе жұптық жұмыс түрлерін, оқушылардың жеке жұмыс істеуін ұйымдастыруға және уақытты басқаруға;

- білім алушылардың оқуын бақылап, оларға кері байланыс ұсынуға. Аудиторияда ынтамақтастық қалыптастырып, жағымды психологиялық орта қалыптастыру үшін, білім алушылар арасында өзара қарым-қатынасты нығайтып, олардың өзіне беретін бағасын көтеріп, өзі туралы пікірін жақсарту арқылы табыстылық сезімін ұялату үшін оқушылармен түрлі жаттығу жұмыстарын өткізу.

Белсенді әдістер қолдану арқылы өткізілген тапсырмалар білім алушылардың өзара араласуына және оқытушы мен білім алушылардың арасындағы тығыз қарым-қатынас орнауына жол ашады. Оқу үдерісінде белсенді оқыту әдістерін қолдану білім алушылардың өзіндік рефлексия жасау дағдыларының дамуына, аудиториядағы жалпы жұмысқа үлес қосып, қатынасқанын сезінуге, оқу үдерісінің белсенді мүшесі болуына, құрдастарымен қарым – қатынасының дамуына, танымдық белсенділігінің артуына мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, мұғалімнің сабағын қызықты ұйымдастыруына, білім алушылардың танымдық әрекетін күшейтіп, мұғалімнің кәсіби шеберлігін шындай түсуіне ықпал етеді. Қазіргі кезде Қазақстанда білім алушылардың бойында жоғарыда сипатталған мәселерді қалыптастыру қарқынды деңгейде жүргізілуде.

Оқу бағдарламасындағы ұлттық стандарттарға, бағалауға, оқу кешендері мен оқыту әдістеріне қатысты білім беру саласындағы өзекті құндылықтар мен мақсаттар білім алушылардың жалпы үлгерімін арттыруды, сондай-ақ инновация мен көшбасшылықты енгізу үшін талап етілетін дағдыларды дамытуды, ұлттық сананы қалыптастырып, іске асыруда, жаңартылған білім беру мазмұнындағы белсенді әдістер аталған мәселелерді шешуді көздейді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» 2017 жылғы 31 қаңтардағы Қазақстан Республикасы тұңғыш Елбасы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы
2. Әмина Әмірова «Бастауыш сыныптарда оқытудың жаңа технологияларын пайдалану» Алматы 2008
3. Козина И. Case study: некоторые методические проблемы //Рубеж.-1997.-№10-11.
4. А. Әлімов. Интербелсенді әдістерді ЖОО-да қолдану.-А., 2013

Аннотация

В данной работе рассматривается эффективность активных методов обучения в образовательном процессе. Активные методы способствуют повышению интереса учащихся к обучению, развитию их познавательной активности и критического мышления. Кроме того, данные методы улучшают коммуникативные навыки, взаимодействие в группе и формирование личной ответственности. В исследовании анализируются особенности, преимущества и влияние активных стратегий обучения на учебные результаты.

Ключевые слова: Активное обучение, образовательный процесс, эффективность, методы обучения, критическое мышление, сотрудничество, познавательная активность.

Abstract

This paper examines the effectiveness of active teaching methods in the educational process. Active methods enhance students' engagement, increase their cognitive activity, and promote the development of critical thinking. Moreover, these methods improve communication skills, collaborative learning, and personal responsibility. The study analyzes the characteristics, advantages, and impact of various active learning strategies on educational outcomes.

Keywords: updating the content of education, innovative training, competence, modern pedagogy, functional literacy, quality of Education.

Keywords: Active learning, educational process, effectiveness, teaching methods, critical thinking, collaboration, cognitive activity.

ОӘК: 159.99

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Айылшаева Шолпан Сейтжановна,

бастауыш сынып мұғалімі

ajylsavas@gmail.com

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды интеллектін қалыптастырудың теориялық негіздері мен практикалық тетіктері қарастырылады. Эмоционалды интеллекттің құрылымдық компоненттері, оның баланың тұлғалық, әлеуметтік және танымдық дамуына ықпалы баяндалады. Зерттеу жұмысы бастауыш мектеп жасындағы балалардың эмоцияларды тану, реттеу, эмпатия, өзін-өзі бақылау және қарым-қатынас мәдениетін дамытуға бағытталған педагогикалық әдістер мен тәрбиелік іс-әрекеттерді талдайды. Мақалада эмоционалды интеллектіні дамытуда ойын технологияларының, тренинг элементтерінің, рефлексияның, жобалық жұмыстың және тәрбие сағаттары мен сыныпшілік қарым-қатынастың маңызы айқындалған.

Түйін сөздер: эмоционалды интеллект, бастауыш сынып, эмоция реттеу, эмпатия, тұлғалық даму.

Қазіргі білім беру жүйесі баланың жан-жақты дамуына бағытталып, тек академиялық біліммен шектелмей, оның тұлғалық, әлеуметтік және эмоциялық қабілеттерін нығайтуды көздейді. Жаһандану жағдайында балалардың эмоционалды интеллектісі – өмірлік табыстың, қарым-қатынастың, өзін-өзі басқарудың және психологиялық тұрақтылықтың негізгі факторларының бірі. Эмоционалды интеллект (ЭИ) адамның өз эмоцияларын түсінуі, реттей алуы, басқалардың сезімін тануы, соған сәйкес мінез-құлық көрсетуі және эмоция арқылы әлеуметтік байланыс орната білу қабілеті ретінде қарастырылады. Бұл қабілеттер бастауыш мектеп жасында қарқынды дамып, дұрыс бағыт берілмесе, тұлғалық кемшіліктер қалыптасуы мүмкін. Сондықтан бастауыш сыныптағы эмоциялық дамуды арнайы ұйымдастыру педагогика үшін аса маңызды.

Бастауыш жастағы балалар эмоцияларын нақты түсіне алмай, оларды реттеу мен талдауда қиналады. Эмоционалды интеллектіні қалыптастыру – баланың ішкі әлемін тануға көмектесіп, оның өзін-өзі басқару қабілетін арттырады. Эмоционалды интеллект дамыған бала өз сезімдерін басқарады, ашуды жеңе алады, стрестен шығу жолдарын табады, жанжалдарды бейбіт шешеді, өзгенің көңіл күйін түсіне отырып, өзара сыйластық қарым-қатынас орнатады. Мұндай бала әлеуметтік тұрғыда белсенді, сыныптастарымен ынтымақтастыққа бейім, білімді оң қабылдайды, өзін еркін сезінеді.

Эмоционалды интеллект төрт негізгі компоненттен тұрады: эмоцияны тану, эмоцияны түсіну, эмоцияны реттеу және эмоцияны пайдалану. Ал бастауыш сынып оқушыларының даму ерекшеліктеріне байланысты бұл компоненттер өмірлік тәжірибе, ойын, қарым-қатынас, тәрбие сағаты және сабақтағы іс-әрекет арқылы қалыптасады. Осыған байланысты педагогикалық тәсілдерді жүйелі қолдану баланың эмоциялық әлеміне оң әсер етеді.

Эмоцияны тану баланың өз сезімін анықтай алуынан басталады. Көптеген бастауыш сынып оқушылары «ренжідім», «қуандым», «ашуландым» деген негізгі сезімдерді ажырата алғанымен, күрделі эмоцияларды тану қиындық тудырады. Бұл үшін мұғалім эмоцияларды бейнелеу, сурет салу, рөлдік ойындар, кейіпкерлердің сезімін талқылау сияқты әдістерді қолданады. Мысалы, «Эмоция күнделігі» әдісі арқылы оқушы күн ішінде қандай сезімдер бастан өткергенін қадағалап, өз эмоциясын талдауды үйренеді. Бұл баланың ішкі күйін сезіне алуына негіз болады.

Эмоцияны түсіну эмоцияның себебін анықтаумен тығыз байланысты. Бала «мен неге ашуландым?», «неге ренжідім?», «достарым неге көңілсіз?» деген сұрақтарды қойып, оқиғаның себеп-салдарын саралайды. Мұндай түсіну сыни ойлау элементтерімен тығыз байланысты. Мұғалім оқушыға әр эмоцияның себептері мен нәтижелерін түсіндіру үшін түрлі жағдаяттар береді. Мысалы, «Егер досың келмей қалса, сен қандай сезімде боласың? Неге?» деген сұрақтар арқылы оқушы эмоцияның ішкі механизміне үніледі.

Эмоцияны реттеу – эмоционалды интеллектінің ең күрделі компоненті. Бұл қабілет баланың ашуды жеңуі, көңілсіздікті басуы, сабырлық сақтауы, өз әрекетін бақылауы үшін қажет. Мұғалім тыныс алу жаттығулары, релаксация, позитивті ойлау, рөлдік тренингтер, өзін-өзі тыныштандыру әдістерін үйрету арқылы баланың өзін-өзі басқара алуын дамытады. Мысалы, «3 терең тыныс алу», «10-ға дейін санау», «Өзіңе жылы сөз айту» әдістері бастауыш сыныпта жақсы нәтиже береді.

Эмпатия – эмоционалды интеллектінің жүрегі. Эмпатияны дамыту үшін мұғалім оқушыларды жұптық және топтық жұмысқа тартып, өзгенің сезімін түсінуге бағытталған тапсырмалар береді. Мысалы, «Досыңның орнында сен не істер едің?», «Бұл жағдайда кейіпкер не сезінді?» деген тапсырмалар баланың эмоционалды қиялын кеңейтеді. Эмпатиясы қалыптасқан оқушы сыныптастарымен жанжалдаспай, қарым-қатынаста мейірімді, түсіністікке толы болады.

Ойын технологиялары эмоционалды интеллектті дамытуда ерекше тиімді. Ойын барысында бала өз эмоциясын еркін көрсетеді, рөлге еніп, сезімдерін бақылауды үйренеді. «Қуаныш көпірі», «Эмоцияны тап», «Сезімдер елі», «Дауды шешу» сияқты ойындар балалардың эмоциялық лексикасын кеңейтеді, оларды позитивті қарым-қатынасқа бағыттайды. Ойынның табиғи эмоциялық ықпалы арқылы бала өз сезімін басқара отырып, басқаларды түсінуді үйренеді.

Тәрбие сағаттарының мазмұны да эмоционалды интеллектті қалыптастырудың маңызды құралы. «Достық», «Мейірімділік», «Қамқорлық», «Әдептілік», «Ашуды қалай жеңеміз?», «Эмоцияларды қалай танимыз?» сияқты тақырыптар оқушылардың сезімдік мәдениетін қалыптастырады. Тәрбие сағатында оқушылар пікір алмасып, өз ойымен бөлісіп, түрлі өмірлік жағдаяттарды шешеді. Бұл олардың эмоцияны талдау, сезімін жеткізу, өзгенің пікірін тыңдау дағдыларын нығайтады.

Рөлдік ойындар эмоционалды интеллектіні тәжірибелік тұрғыда дамытады. Бала рөлге енген кезде кейіпкердің сезімін «сезініп», сол эмоциямен әрекет етеді. «Қиын жағдай», «Жоғалған қуаныш», «Келісімге келу», «Сыпайы әңгіме» сияқты рөлдік ойындар оқушылардың әлеуметтік эмоцияларын дамытады. Рөлдік ойыннан кейін жасалатын рефлексия олардың эмоциялық өзіндік түсіну қабілетін тереңдетеді.

Рефлексия эмоционалды интеллектті дамытудың негізі болып саналады. Оқушы өз сезімін талдап, оны сөзбен жеткізіп, өз әрекетін бағалауға үйренеді. «Мен бүгін не сезіндім?», «Маған не қиын болды?», «Мен қандай эмоциямды жақсы басқардым?» деген сұрақтар оқушыны өзін тануға бағыттайды. Бұл олардың өзіндік бағалауын, ішкі мәдениетін, эмоциялық тұрақтылығын қалыптастырады.

Эмоционалды интеллектіні қалыптастыруда мұғалімнің тұлғалық үлгісі шешуші рөл атқарады. Эмоцияны дұрыс көрсететін, мейірімді, сабырлы, балаларға түсіністікпен қарайтын педагог оқушыға ең жақсы үлгі болады. Мұғалімнің қарым-қатынасы, дауыс ырғағы, эмоцияны басқару стилі балаға тікелей әсер етеді. Мұғалім эмоционалды қолайлы орта құра отырып, оқушылардың қауіпсіз сезінуіне мүмкіндік жасайды.

Эмоционалды интеллектіні қалыптастыру барысында ата-аналармен өзара әрекет те маңызды орын алады. Бала эмоцияны ең алдымен отбасында байқайды, сол жерде көрген мінез-құлық үлгілерін мектепте қайталауға бейім болады. Сондықтан педагогтар ата-аналарды эмоционалды тәрбиенің мақсаттарымен, әдіс-тәсілдерімен таныстырып, үйде қолдануға болатын қарапайым стратегияларды ұсынып отыруы қажет. Мысалы, «сезімдер туралы ашық айту», «баланың эмоционалды жағдайын сөзбен қолдау», «эмоцияны жазалау емес, түсіндіру арқылы басқару», «ата-ана–бала» сенімді қарым-қатынасын сақтау тәсілдері отбасында эмоционалды интеллектінің дамуына ықпал етеді. Мектеп пен отбасының бірлікке негізделген әрекеті оқушының эмоциялық мәдениетін тұрақты қалыптастырудың тиімді жолы болып саналады.

Сонымен қатар, эмоционалды интеллектіні дамытуда мектептің тәрбиелік ортасы мен сынып климаты шешуші рөл атқарады. Эмоциялық қолайлы ортада балалар бір-бірін қолдауға, түсінуге, ортақ мақсатты сезінуге үйренеді. Педагогтың сыныпта позитивті атмосфера қалыптастыруы, жанжалдарды конструктивті шешуге бағыттауы, балалардың жеке ерекшеліктерін құрметтеуі және әр оқушының өзін қауіпсіз сезінуіне жағдай жасауы эмоционалды дамуды нақты нығайтады. Сынып климатының тұрақтылығы мен ашықтығы оқушылардың өз сезімін білдіруге, талдауға және реттеуге деген сенімділігін арттырып, эмоционалды интеллектінің табиғи қалыптасуына мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, бастауыш сыныпта эмоционалды интеллектіні қалыптастыру – баланың өмірлік табысына әсер ететін күрделі әрі маңызды процесс. Эмоционалды интеллектіні дамытуға бағытталған жүйелі педагогикалық жұмыс балалардың өз сезімін түсінуіне, оны басқаруына, басқалардың эмоциясын тануына және әлеуметтік ортада дұрыс әрекет етуіне мүмкіндік береді. Мұндай қабілеттерді бастауыш кезеңде қалыптастыру – тұлғалық дамудың берік негізін қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тұрғынбаева Б.Ә. Дамыта оқыту технологиялары. – Алматы: Білім, 2018.
2. Жұмабаева Ә. Эмоционалды даму психологиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Білім, 2016.
4. Әбдіғапбарова У. Педагогика негіздері. – Алматы: Фолиант, 2021.
5. Молдабекова Ж. Бастауыш сыныптағы тәрбиелік жұмыс негіздері. – Нұр-Сұлтан: Еуразия университеті, 2021.
6. Мухамбетова С. Балалардың эмоционалды дамуы. – Алматы: Арман-ПВ, 2019.
7. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Педагогика, 2018.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Смысл, 2005.
9. Асмолов А.Г. Психология личности. – Москва: Академия, 2017.
10. Бабаев С. Тәрбие теориясы. – Алматы: Дарын, 2019.

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические основы и практические подходы к формированию эмоционального интеллекта учащихся начальной школы. Раскрывается структура эмоционального интеллекта, его влияние на личностное, социальное и когнитивное развитие детей младшего школьного возраста. Анализируются педагогические методы и воспитательные практики, направленные на развитие у детей навыков распознавания эмоций, эмпатии, саморегуляции, социального взаимодействия и культуры общения. Особое внимание уделяется роли игровых технологий, тренинговых упражнений, рефлексии и воспитательных мероприятий в развитии эмоционального интеллекта.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, младшие школьники, эмоциональная регуляция, эмпатия, развитие личности.

Abstract

The article examines the theoretical background and practical strategies for developing emotional intelligence among primary school students. The structure of emotional intelligence and its impact on children's personal, social, and cognitive development are explored. The study analyzes pedagogical methods and educational practices aimed at improving children's emotional recognition, regulation, empathy, self-control, interaction skills, and communication culture. Special attention is given to the use of play-based learning, training elements, reflective practices, and classroom activities as effective means of developing emotional intelligence in young learners.

Keywords: emotional intelligence, primary school, emotion regulation, empathy, personal development.

ОӘК: 159.99

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ТӘРБИЕ САҒАТТАРЫ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Тойшыбекова Жамиля Альмаханбетовна,

бастауыш сынып мұғалімі

jamilya.@bk.ru

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын тәрбие сағаттары арқылы дамыту мәселесі қарастырылады. Тәрбие сағаттары оқушылардың әлеуметтік, тұлғалық және танымдық дамуына ықпал ететін маңызды педагогикалық орта болып табылады. Зерттеу барысында тәрбие сағаттарының құрылымы, мазмұны және әдістемелік мүмкіндіктері талданып, сыни ойлауды қалыптастырудың тиімді стратегиялары ұсынылады. Автор проблемалық жағдаяттарды ұйымдастыру, диалогтік оқыту, рөлдік ойындар, рефлексия, зерттеушілік тапсырмалар және құндылыққа бағытталған талқылаулардың бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын дамытудағы маңызын көрсетеді.

Түйін сөздер: сыни ойлау, тәрбие сағаты, бастауыш мектеп, проблемалық оқыту, диалог.

Қазіргі қоғамның қарқынды дамуы білім беру жүйесіне жаңа талаптар қояды. Ақпарат ағынының шексіздігі, әлеуметтік өзара әрекеттің күрделенуі, жаңа дағдылардың қажеттілігі бастауыш сыныптан бастап оқушыны сыни ойлауға үйретудің маңызын күшейтіп отыр. Сыни ойлау – кез келген ақпаратты талдап, дәлелдерге сүйене отырып бағалау, баламаларды қарастыру, логикалық негізделген қорытындылар жасау қабілеті. Бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын дамыту көбіне оқу пәндерімен байланысты қарастырылғанымен, тәрбие сағаттары бұл процестің ерекше тиімді алаңы болып табылады. Тәрбие сағаты тек ақпарат беру емес, оқушылардың құндылықтық бағдарын, эмоциялық мәдениетін, қарым-қатынас дағдыларын және әлемге деген саналы көзқарасын қалыптастыруға бағытталған. Осындай кең мазмұнды, еркін форматты, өмірлік жағдайлармен тығыз байланысты орта сыни ойлауды дамытудың табиғи және қолайлы түрі болып саналады.

Тәрбие сағаттарының тәрбиелік әлеуеті ең алдымен оның эмоционалдық және әлеуметтік қауіпсіз орта қалыптастыруынан байқалады. Мұндай ортада оқушылар қателесуден қорықпайды, өз пікірін ашық білдіруге, сұрақ қоюға, талқылауға және дауласуға мүмкіндік алады. Бұл өз кезегінде сыни ойлаудың негізгі компоненттері – дәлелдеме келтіру, талдау, салыстыру, бағалау және өз көзқарасын қорғауға үйрену – табиғи түрде қалыптасады. Тәрбие сағаттары барысында оқушылар күнделікті өмірде

кездесетін құбылыстарды талдайды, моральдық-этикалық мәселелерді шешеді, адамгершілік таңдау жасайды. Бұл сыни ойлаудың тек когнитивті емес, сонымен бірге құндылықтық деңгейін де дамытады.

Сыни ойлау тек академиялық дағды емес, адамның тұлғалық сапасы ретінде қарастырылады. Сондықтан тәрбие сағаттарының мазмұны әлеуметтік мәселелерге, мінез-құлық мәдениетіне, қарым-қатынас нормаларына, құндылықтарға бағытталған жағдайда оқушылар өз ойлау процестерін өмірлік жағдаяттарға байланыстыра бастайды. Бұл олардың ойлауын мазмұнды, мәнді әрі саналы етеді. Мысалы, «Достық деген не?», «Қиын жағдайда қалай шешім қабылдаймыз?», «Әділдік деген не?», «Жауапкершілік не үшін қажет?» деген тақырыптар сыни талдауға өте қолайлы. Мұндай әңгімелерде оқушылар өз тәжірибесіне сүйеніп ойлайды, дәлелдер келтіреді, фактілерді салыстырады, моральдық нормаларды қайта қарастырады.

Тәрбие сағаттарында проблемалық жағдаяттарды қолдану сыни ойлауды дамытудың ең тиімді құралдарының бірі. Проблемалық жағдаят оқушыны белсенді ойлауға жетелеп, дайын жауап емес, шешім жолын іздеуге бағыттайды. Мысалы, этикалық дилеммалар ұсынуға болады: «Досың ренжіп қалды, бірақ сенің кінәң жоқ. Не істейсің?», «Адамдар көп жерде біреу көмекті қажет етті. Сенің әрекетің?». Бұл тапсырмалар баладан себеп-салдарлық байланыс құруды, шешімнің салдарын болжауды, баламалы нұсқаларды қарастыруды талап етеді. Осындай жағдаяттар арқылы оқушылар тек ойлауды ғана емес, эмпатияны, өзін-өзі бағалауды, жауапкершілікті де жан-жақты дамытады.

Диалогтік оқыту – тәрбие сағаттарының басты әдісінің бірі. Диалог барысында оқушылар өз ойларын еркін жеткізеді, өзгелердің пікірін тыңдайды, сұрақтар қояды, ой бөліседі. Диалогтік орта аса маңызды, себебі сыни ойлау пікір алмасуда, көзқарастар қақтығысында, дәлелдер қарама-қайшылығында ғана дамиды. Мұғалімнің міндеті – әр оқушының пікіріне құрметпен қарау, пікірталас мәдениетін орнату, сұрақ қою арқылы ойлауды тереңдету. «Неліктен олай ойлайсың?», «Қандай дәлел келтіре аласың?», «Басқаша көзқарас болуы мүмкін бе?» деген сұрақтар балалардың талдау және бағалау қабілеттерін күшейтеді.

Зерттеушілік тапсырмалар да тәрбие сағаттарындағы сыни ойлауды дамытудың тиімді тәсілі. Оқушылар шағын топтарда зерттеу жүргізіп, белгілі бір құбылысты талқылайды, мысалы «Мектептегі қауіпсіздік», «Дұрыс тамақтану», «Қоршаған ортаны қорғау», «Отбасылық құндылықтар». Бұл тапсырмалар дерек іздеуді, оны өңдеуді, дәлелдер келтіруді, қорытынды жасауды үйретеді. Сонымен қатар, зерттеу барысында оқушылар бір-бірімен ынтымақтастықта жұмыс істейді, идеялармен алмасады, өз пікірлерін дәлелді жеткізеді – бұл сыни ойлаудың дамуын күшейтеді.

Тәрбие сағаттарында рөлдік ойындар үлкен маңызға ие. Рөлдік ойын балалардың эмоциялық тәжірибесін кеңейтеді, тұлғалық сапаларын байқатады, қиын жағдаяттарға түрлі рөлмен қарауға мүмкіндік береді. Мысалы, «Достық көпірі», «Қиындықты жеңу», «Дауды шешу», «Мейірімділік көрсету» сияқты рөлдік ойындар оқушылардың когнитивтік белсенділігін, эмоциялық түсінігін және сыни талдауын бір мезетте дамытады. Рөлдік ойын кезіндегі әрекет пен талдау табиғи түрде бірігіп, сыни ойлауды өмірлік тәжірибеге негіздеуге ықпал етеді.

Рефлексия тәрбие сағаттарының ажырамас бөлігі болып табылады. Рефлексия барысында оқушылар өз ойларын, сезімдерін, өзгерістерін, қиындықтарын және жетістіктерін талдайды. Рефлексия сұрақтары оқушының өзін-өзі тануын күшейтеді: «Мен не үйрендім?», «Маған не қиын болды?», «Менің ойым өзгерді ме?», «Мен келесі жолы қалай әрекет етемін?». Рефлексия оқушының өзіндік пайымдауларын дамыту арқылы сыни ойлауды тереңдетеді.

Тәрбие сағаттарының мазмұны құндылықтық бағытта болуы балаларды адамгершілік нормаларды ой елегінен өткізуге үйретеді. Бұл тек тәрбие емес, сыни ойлауға негізделген этикалық пайымдау қабілетін қалыптастыру болып табылады.

Құндылықты талқылау барысында оқушылар өз ұстанымын дәлелдеуге, өзгенің пікірін тыңдауға, келісімге келуге үйренеді. Бұл тұлғалық және әлеуметтік даму үшін өте маңызды.

Тәрбие сағаттарын ұйымдастыруда мұғалімнің рөлі айрықша. Педагог сыни ойлау ортасын қалыптастырушы, бағыттаушы, модератор рөлін атқарады. Ол сұрақ қою арқылы оқушылардың ойлауын тереңдетеді, пікірталас ұйымдастырады, жағдаяттар жасайды, рефлексия жүргізеді. Мұғалім оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеріп, тапсырмаларды қолжетімді, қызықты және эмоционалды мәнді етіп беруі керек.

Түйіндей келе, тәрбие сағаттары бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын дамытуға өте қолайлы орта болып табылады. Тәрбиелік мазмұн, өмірлік жағдаяттар, диалогтік орта, эмоционалды қолдау, құндылықтарды талқылау – барлығы бірлесіп сыни ойлауды қалыптастырады. Оқушылар дайын ақпаратты емес, өз пікірін, дәлелдер жүйесін, талдау қабілетін қалыптастырады. Сондықтан тәрбие сағатын тек тәрбиелік емес, интеллектуалдық дамытушы құрал ретінде қарастыру маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тұрғынбаева Б.Ә. Дамыта оқыту технологиялары. – Алматы: Білім, 2018.
2. Жұмабаева Ә. Бастауыш мектепте оқушылардың ойлау қабілетін дамыту. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
3. Әбдіғапбарова У. Педагогика негіздері. – Алматы: Фолиант, 2021.
4. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Білім, 2016.
5. Сайлыбаев А. А. Бастауыш мектепте білім беруді ұйымдастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері. – Алматы: Рауан, 2017.
6. Мухамбетова С. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамыту. – Алматы: Арман-ПВ, 2019.
7. Лобок А. М. Педагогика здравого смысла. – Екатеринбург: У-Фактория, 2010.
8. Матюшкин А. М. Проблемное обучение: психологические основы. – Москва: Педагогика, 2014.
9. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Смысл, 2005.
10. Выготский Л. С. Мышление и речь. – Москва: Лабиринт, 2019.

Аннотация

В статье рассматривается развитие критического мышления учащихся начальных классов посредством проведения классных часов. Классные часы выступают важной воспитательной и образовательной средой, способствующей социальному, личностному и когнитивному развитию детей. Анализируются структура и содержание классных часов, методические подходы и практические стратегии, направленные на формирование критического мышления. Особое внимание уделено проблемным ситуациям, диалоговому обучению, ролевым играм, рефлексии и исследовательским заданиям как эффективным методам развития критического мышления младших школьников.

Ключевые слова: критическое мышление, классный час, начальная школа, проблемное обучение, диалог.

Abstract

The article examines the development of critical thinking among primary school students through the use of classroom hours. Classroom hours serve as an essential educational and developmental environment that fosters students' social, personal, and cognitive growth. The study analyzes the structure and content of classroom hours, methodological approaches, and practical strategies aimed at enhancing critical thinking. Particular attention is given to problem-based situations, dialogic teaching, role-play activities, reflection, and inquiry tasks as effective tools for cultivating critical thinking in young learners.

Keywords: *critical thinking, classroom hour, primary school, problem-based learning, dialogue.*

ОӘК: 159.99

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУ

*Аденова Бегим Амангалиевна,
бастауыш сынып мұғалімі
begymadenova@gmail.com*

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды интеллекті мен сыни ойлауын дамыту мәселесі жан-жақты қарастырылады. Эмоционалды интеллект пен сыни ойлау – ХХІ ғасырдағы негізгі құзыреттердің бірі болып саналатын, өзара тығыз байланысты когнитивтік және тұлғалық дағдылар. Зерттеу барысында осы екі қабілеттің бастауыш мектеп жасындағы балалардың тұлғалық, әлеуметтік және академиялық дамуына әсері талданады. Мақалада эмоционалды интеллектінің құрылымдық компоненттері, оны дамыту жолдары, сондай-ақ сыни ойлауды жетілдірудің заманауи педагогикалық тәсілдері, оқу үдерісіндегі интеграциялық мүмкіндіктері ашылады. Бастауыш мектепте оқыту барысында эмоционалды интеллект пен сыни ойлауды бірлескен және үйлесімді дамыту моделі ұсынылады.

Түйін сөздер: *эмоционалды интеллект, сыни ойлау, бастауыш мектеп, когнитивтік даму, білім беру технологиялары.*

Қазіргі білім беру кеңістігі оқушы тұлғасын жан-жақты дамытуға бағытталған жаңа тәсілдерді талап етеді. ХХІ ғасыр дағдылары ішінде эмоционалды интеллект пен сыни ойлау ерекше орын алады, себебі бұл екі қабілет баланың әлеуметтік бейімделуіне, академиялық жетістігіне, өзін-өзі реттеуіне, шешім қабылдауына тікелей әсер етеді. Эмоционалды интеллект – адамның өз сезімдерін түсіну, басқару және өзгелердің эмоцияларын дұрыс қабылдау қабілеті болса, сыни ойлау – ақпаратты талдау, салыстыру, бағалау және негізделген қорытынды жасау дағдысы. Бұл екі қабілет бір-бірімен тығыз байланысты: эмоционалды тұрақтылық сыни пайымдауға мүмкіндік береді, ал сыни ойлау эмоцияларды саналы түрде бағалауға ықпал етеді. Сондықтан бастауыш мектепте эмоционалды интеллект пен сыни ойлауды қатар дамыту – білім берудің стратегиялық бағыты.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың эмоционалдық саласы ерекше дамуға бейім кезең болып табылады. Бұл кезеңдегі тұлғалық өзгерістер, әлі қалыптасып үлгермеген өзін-өзі реттеу дағдылары, қарым-қатынас нормаларын меңгеру қажеттілігі балалардың эмоцияны тану және басқару қабілеттерін дамытуды талап етеді. Эмоционалды интеллекттің негізгі компоненттері ретінде өзін-өзі тану, өзін-өзі реттеу, мотивация, эмпатия және әлеуметтік дағдылар қарастырылады. Өзін-өзі тану – оқушының өз күйін түсінуі, эмоцияларын ажырата білуі, ал өзін-өзі реттеу – сол эмоцияларды басқару, импульсивті әрекеттерді бақылау, мақсатқа бағытталған мінез-құлықты ұйымдастыру. Мотивация – оқушының ішкі ынтасының болуы, қиындықтарды жеңуге ұмтылуы, ал эмпатия – басқаның сезімін түсіну және құрметтеу қабілеті. Әлеуметтік дағдылар – қарым-қатынас жасау, командада жұмыс істеу, дау-дамайды реттеу, келісімге келу.

Эмоционалды интеллектті дамыту бастауыш мектепте бірнеше бағытта жүргізілуі мүмкін. Біріншіден, балаларға эмоцияларды тануға үйрететін арнайы жаттығулар,

суреттер, рөлдік ойындар, әңгімелер жүргізіледі. Мысалы, балаға кейіпкерлердің бет-әлпетін, дауысын, жағдайын талдатып, олардың эмоцияларын атауға мүмкіндік беру тиімді. Екіншіден, өзін-өзі реттеуге бағытталған әдістер: тыныс алу жаттығулары, кідіріс жасау стратегиялары, «тоқта – ойлан – әрекет ет» моделі қолданылады. Үшіншіден, эмпатия мен әлеуметтік дағдыларды дамыту үшін топтық жұмыстар, бірлескен жобалар, пікірталастар ұйымдастырылады.

Эмоционалды интеллектті дамытуды сыни ойлаумен байланыстыру – оқушылардың жан-жақты когнитивтік және әлеуметтік дамуына жағдай жасайды. Мысалы, бала өз эмоциясын түсінгенде, оны сыни талдауға, оның себебін анықтауға үйренеді. Сол сияқты, эмоцияларды талқылау кезінде балалар бір-бірінің пікірін тыңдауға, дәлелдеуге, сұрақ қоюға, баламалы көзқарастарды қарастыруға дағдыланады. Бұл сыни ойлаудың негізгі элементтері болып табылады.

Сыни ойлау бастауыш сыныпта қарапайым логикалық операциялар арқылы қалыптасады. Оқушылар оқиғаларды салыстыру, себеп-салдарлық байланыстарды табу, сұрақтарға ойланылған жауап беру, дәлелдер келтіру сияқты әрекеттерді орындау арқылы бұл қабілетті дамытуға дайын. Педагогикалық әдебиетте сыни ойлаудың негізгі құрамдас бөліктеріне талдау, бағалау, интерпретация, қорытынды жасау, дәлелдеу, рефлексия жатады. Бұл процестер балалардың эмоционалды интеллектімен де тығыз байланыста.

Сыни ойлауды дамыту тәсілдерінің ішінде проблемалық оқыту, зерттеушілік тапсырмалар, сұрақ қою техникасы, диалогтік оқыту, метакогнитивтік әдістер маңызды орын алады. Проблемалық оқыту кезінде оқушы дайын жауап алмайды, мәселені өз бетімен шешуге тырысады. Бұл жағдай эмоцияны бақылауға, күйзелісті жеңуге, табандылыққа үйретеді. Зерттеушілік тапсырмалар балалардың қызығушылығын, тәуелсіздігін арттырады, оларды дәлел іздеуге, логикалық ойлауға ынталандырады.

Сұрақ қою техникасы – сыни ойлаудың негізгі құралы. Ашық сұрақтар оқушыны ойлауға, пайымдауға, өз көзқарасын білдіруге итермелейді. Жақсы қойылған сұрақ эмоционалды интеллектіні де дамытады, себебі бала өз сезіміне, өзгелердің көзқарасына мән береді. Мысалы, «Сен бұл жағдайда қандай сезімде болар едің? Неліктен?» деген сұрақтар эмоцияны түсіну мен талдауды қатар дамытады.

Диалогтік оқыту моделі сыни ойлауды дамытуда ерекше маңызға ие. Оқушылар пікір алмасу арқылы өз ойларын дәлелдеуге, өзгелердің пікірін тыңдауға үйренеді. Эмоционалды интеллект тұрғысынан қарағанда, диалог балалардың эмпатиясын, өзгенің сезіміне құрметпен қарауын, дау туған жағдайда оны бейбіт жолмен шешуін қалыптастырады.

Рефлексия – эмоционалды интеллект пен сыни ойлауды дамытудағы ең негізгі құралдардың бірі. Оқушы өзінің әрекетін, ойлау процесін, сезімін бағалай отырып, өзін-өзі таниды және реттейді. Рефлексия барысында бала «Мен не сезіндім? Неліктен?», «Мен бұл тапсырманы қалай орындадым?», «Мен келесі жолы нені жақсартпа аламын?» деген сұрақтарға жауап береді. Бұл оның қорытынды жасау, өзін бақылау, ойлау процесін түсіну қабілеттерін дамытады.

Эмоционалды интеллект пен сыни ойлауды интеграциялап дамыту үшін мұғалім арнайы педагогикалық жағдайлар жасауы тиіс. Біріншіден, балалар қателесуден қорықпайтын, пікір айтуға еркін, эмоционалды қауіпсіз орта құрылуы қажет. Екіншіден, оқу процесінде қызықты, өмірмен байланысты, эмоционалды әсері бар тапсырмалар қолданылуы маңызды. Үшіншіден, әр баланың эмоциясын түсінуге бағытталған жеке қолдау көрсетілуі қажет.

Оқытудағы жобалық әдіс екі қабілетті де дамытуға мүмкіндік береді. Жоба барысында оқушылар ақпарат іздейді, талдайды, жоспарлайды, рөлдерді бөліседі, топта жұмыс істейді, өз сезімін білдіреді, эмоционалды кедергілерді жеңеді. Бұл сыни ойлауды дамытуға ғана емес, эмоционалды интеллектіні де қалыптастыруға ықпал етеді.

Бастауыш сыныпта эмоционалды интеллект пен сыни ойлауды дамыту үшін мұғалімнің кәсіби дайындық деңгейі айрықша маңызды. Педагог балалардың эмоциясын

елемей, тек академиялық нәтижені талап етсе, сыни ойлау да, эмоционалды интеллект те толыққанды дамымайды. Сондықтан мұғалім эмоционалды мәдениетті, эмпатияны, инклюзивті қарым-қатынас дағдыларын меңгеруі тиіс.

Бастауыш сыныптағы оқу үдерісіне эмоциялық тәжірибені енгізу оқушылардың оқу мотивациясының артуына, оқу материалын тереңірек түсінуіне және әлеуметтік байланыстардың нығаюына мүмкіндік береді. Эмоционалды интеллект дамыған бала өз сезімін басқара отырып, тапсырмаларды орындаудағы күйзеліс деңгейін төмендетеді, оқу барысындағы сәтсіздіктерді табиғи құбылыс ретінде қабылдап, оларды өсу мүмкіндігі деп санайды. Бұл психологиялық тұрақтылық оның сыни ойлау үдерісіне тікелей ықпал етеді, себебі эмоцияларын реттей алған оқушы ақпаратты объективті талдауға, дәлелдерді әділ бағалауға және баламалы шешімдерді салыстыруға қабілетті болады. Мұндай тәсіл оқу үдерісін тек академиялық емес, сонымен бірге тұлғалық дамуға бағытталған кешенді жүйеге айналдырады.

Сонымен қатар, эмоционалды интеллект пен сыни ойлауды дамытуға бағытталған интеграциялық әдістер оқушылардың оқу жетістіктерін ғана емес, олардың өмірлік дағдыларын қалыптастыруға да көмектеседі. Топтық талқылаулар, рөлдік ойындар, жобалық жұмыстар сияқты белсенді әдістер балаларды ынтымақтаса әрекет етуге, пікір алмасуға, эмоцияны тануға және пікірталас мәдениетін меңгеруге үйретеді. Бұл оқу ортасын демократияландыруға, оқушылар арасындағы әлеуметтік серіктестікті арттыруға ықпал етеді. Мұндай ортада бала өзін еркін сезініп, өз ойын дәлелді түрде жеткізуге үйренеді, сондай-ақ өзге көзқарастарды құрметпен қабылдауды меңгереді. Осылайша, эмоционалды интеллект пен сыни ойлау арасындағы өзара байланыс бастауыш мектепте құндылықтарға негізделген білім беруді жүзеге асырудың маңызды шартына айналады.

Қорытындылай келе, эмоционалды интеллект пен сыни ойлауды интеграциялап дамыту – заманауи бастауыш мектептің негізгі міндеттерінің бірі. Бұл екі дағдыны қатар дамыту баланың жан-жақты, саналы, әлеуметтік бейімделген тұлға болып қалыптасуына үлкен ықпал етеді. Эмоционалды интеллект оқу процесін жеңілдетеді, өз сезімін түсіну арқылы оқушы оқу қиындықтарын тиімді жеңеді. Ал сыни ойлау ақпаратты дұрыс түсініп, саналы шешім қабылдауға көмектеседі. Екі қабілетті үйлесімді дамытуға бағытталған жүйелі педагогикалық модель бастауыш білім берудің тиімділігін арттырады және XXI ғасыр талаптарына сай тұлға қалыптастыруға жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Bar-On R. The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence (ESI). Psicothema, 2006.
2. Petrides K. V., Furnham A. Trait Emotional Intelligence: Psychometric Investigation. European Journal of Personality, 2001.
3. Fisher R. Teaching Children to Think. Cheltenham: Stanley Thornes Publishers, 2005.
4. Lipman M. Thinking in Education. Cambridge University Press, 2003.
5. Facione P. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. Insight Assessment, 2015.
6. Perkins D. The Mind's Best Work. Harvard University Press, 1995.
7. Marzano R. J., Kendall J. S. The New Taxonomy of Educational Objectives. Corwin Press, 2007.
8. Elias M. et al. Promoting Social and Emotional Learning: Guidelines for Educators. ASCD, 1997.
9. Durlak J., Weissberg R. The Impact of Enhancing Students' Social and Emotional Learning. Child Development, 2011.
10. Қазақстандағы бастауыш білім беру бағдарламасы: әдістемелік нұсқаулар. – Астана: Оқу бағдарламалары орталығы, 2022.
11. Тұрғынбаева Б.Ә. Дамыта оқыту технологиялары. – Алматы: Білім, 2018.
12. Әбдіғабарова У., Педагогика негіздері. – Алматы: Фолиант, 2021.

13. Жұмабаева Ә. Эмоционалды интеллектіні дамыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.

Аннотация

В статье комплексно рассматривается развитие эмоционального интеллекта и критического мышления у учащихся начальных классов. Эмоциональный интеллект и критическое мышление являются ключевыми компетенциями XXI века, тесно связанными между собой и влияющими на личностное, социальное и академическое развитие ребенка. В исследовании анализируются структура эмоционального интеллекта, педагогические условия его формирования, а также современные методы развития критического мышления. Представлены интегративные подходы и модель совместного развития эмоционального интеллекта и критического мышления в процессе обучения в начальной школе.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, критическое мышление, начальная школа, когнитивное развитие, образовательные технологии.

Abstract

This article explores the comprehensive development of emotional intelligence and critical thinking in primary school students. Emotional intelligence and critical thinking are among the essential competencies of the 21st century, closely intertwined and influencing children's personal, social, and academic growth. The study analyzes the structure of emotional intelligence, pedagogical conditions for its formation, and modern approaches to enhancing critical thinking. An integrative model for developing both emotional intelligence and critical thinking in primary education is proposed, emphasizing their mutual reinforcement and significance in successful learning.

Keywords: emotional intelligence, critical thinking, primary education, cognitive development, educational strategies.

ОӘК: 159.99

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ЖЕТІЛДІРУ ТӘСІЛДЕРІ

Тыныстанова Айнур Аязкуловна,

бастауыш сынып мұғалімі

tynystanovaainur80@gmail.com

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын жетілдірудің теориялық негіздері мен тиімді әдістері қарастырылады. Зерттеу сыни ойлауды баланың танымдық дамуының маңызды компоненті ретінде сипаттай отырып, оны қалыптастырудың педагогикалық шарттарын, технологиялық тәсілдерін, оқу үдерісіндегі практикалық мүмкіндіктерін талдайды. Мақалада проблемалық оқыту, зерттеушілік тапсырмалар, сұрақ қою техникасы, рефлексия, диалогтік оқыту, метакогнитивтік стратегиялар сияқты тәсілдердің маңыздылығы ашылады. Автор бастауыш мектептің психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, сыни ойлау дағдыларын дамытудың жүйелі моделін ұсынады.

Түйін сөздер: сыни ойлау, бастауыш сынып, оқыту әдістері, танымдық даму, зерттеушілік тапсырмалар.

Сыни ойлау қазіргі білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі ретінде танылып отыр. Қоғамда ақпарат көлемінің ұлғаюы, білімді тек меңгеру емес, оны талдау, бағалау,

салыстыру, қолдану қабілеттерінің қажеттілігі бастауыш мектептен бастап оқушыда сыни ойлау дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығын арттырады. Бастауыш мектеп – баланың танымдық дамуының қарқынды кезеңі, сондықтан да осы жастағы балалардың ойлау икемділігін, танымдық дербестігін дамыту білім берудің стратегиялық міндеттерінің бірі болып табылады. Сыни ойлау – ақпаратты жай қабылдамай, оны сараптау, дәлелдеу, пайымдау, шешім қабылдау, логикалық байланыстарды орнату қабілеті. Бұл қабілеттің дамуы тұлғаның интеллектуалдық әлеуетінің артуына, дербес ойлауға үйренуіне, қоршаған ортадағы құбылыстарға саналы көзқараспен қарауына ықпал етеді. Сондықтан бастауыш мектеп кезеңінде сыни ойлауды дамытуға бағытталған жүйелі педагогикалық әрекеттер ерекше мәнге ие.

Сыни ойлаудың мәнін түсіну үшін оның құрылымдық компоненттерін анықтау маңызды. Ғалымдар оны талдау, синтез, салыстыру, дедукция, индукция, болжам жасау, дәлелдеу, сұрақ қоя білу, бағалау сияқты операциялармен байланыстырады. Бастауыш сынып оқушылары бұл операцияларды толық меңгермегенімен, оларды қарапайым деңгейде дамытуға толық мүмкіндік бар. Мысалы, балалар оқиғаларды салыстыру, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау, сұрақтарға өзіндік жауап іздеу сияқты әрекеттерді орындау арқылы сыни ойлаудың бастапқы дағдыларын қалыптастырады. Сыни ойлау тек интеллектуалдық қабілет ғана емес, ол сондай-ақ белгілі бір тұлғалық қасиеттерді қажет етеді: ашықтық, дәлдікке ұмтылу, күмәндана білу, баламалы шешімдерді қарастыру, өз көзқарасын дәлелді түрде қорғау. Сондықтан мұғалімнің міндеті – оқушылардың осындай қасиеттерін оятатын, ынталандыратын оқу ортасын құру.

Бастауыш сыныпта сыни ойлауды дамытудың басты шарттарының бірі – оқытудағы белсенділік принципін сақтау. Дәстүрлі сабақта мұғалім орталық рөл атқарып, оқушы көбіне тыңдаушы рөлінде болады. Бұл оқушының дербес ойлауына шектеу қояды. Ал сыни ойлауды дамыту үшін оқушы белсенді әрекет етуі тиіс: сұрақ қою, талқылау, өз ойын білдіру, дәлелдеу, бірлесіп жұмыс істеу, мәтінмен өздігінен жұмыс жүргізу. Мұғалім ұйымдастырушы, бағыттаушы рөлді атқарады, ал оқушы оқу үдерісінің негізгі субъектісіне айналады. Бұған жету үшін оқытуда проблемалық жағдайлар тудыру, болжам жасату, зерттеушілік дағдыларды дамыту маңызды.

Бастауыш сыныпта сыни ойлауды дамыту тәсілдерінің бірі – **проблемалық оқыту**. Проблемалық жағдай оқушыға дайын ақпарат емес, мәселені өз бетінше шешуге жетелейтін тапсырма түрінде беріледі. Мысалы, мұғалім сабақта белгілі бір қарама-қайшылық туғызады: екі түрлі пікір, екі түрлі жағдай, екі түрлі шешім ұсынып, оқушыдан оның қайсысы дұрыс екенін дәлелдеуді сұрайды. Бұл әдіс баланың логикалық ойлауын, дәлелдеу мәдениетін, дербестігін арттырады. Проблемалық сұрақтар оқушының ойлауын белсендіреді, жауапқа бірден келе алмай, ойлануына ықпал етеді.

Сыни ойлауды дамытудың тағы бір тиімді тәсілі – **зерттеушілік тапсырмалар**. Зерттеушілік әрекет баланы ақпарат іздеуге, талдауға, салыстыруға, өз тұжырымын жасауға үйретеді. Мысалы, бастауыш сыныпта табиғат құбылыстарын бақылау, шағын зерттеулер жүргізу, математикалық заңдылықтарды өздігінен анықтау сияқты тапсырмалар ұсынылуы мүмкін. Мұндай тапсырмаларда оқушы тек нәтиже емес, сол нәтижеге жету процесін де түсінеді. Бұл оның танымдық белсенділігін көтереді, білімді дайын күйінде емес, оны табу арқылы меңгеруге мүмкіндік береді.

Сыни ойлаудың маңызды құралдарының бірі – **сұрақ қою техникасы**. Сапалы сұрақ оқушының ойлауын дамытатын күшті фактор. Мұғалім ашық сұрақтар қою арқылы оқушыны ойлануға, өз көзқарасын білдіруге бағыттайды. Мәселен, «Неліктен?», «Қалай ойлайсың?», «Қандай дәлел келтіре аласың?», «Басқаша қалай түсіндіруге болады?» сияқты сұрақтар балаларды терең пайымдауға жетелейді. Сонымен қатар, оқушының өзіне сұрақ қойып үйренуі де маңызды. Бұл метакогнитивтік дағдыларды қалыптастырады.

Диалогтік оқыту сыни ойлаудың табиғи ортасы болып табылады. Сабақта оқушылардың бір-бірімен пікір алмасуы, өз ойларын дәлелдеуі, басқа көзқарастарды тыңдауы өте маңызды. Диалог барысында оқушы тек білім алушы емес, өз ойын

қалыптастырушы тұлға ретінде көрінеді. Диалогтік ортада оқушылар бірін-бірі қолдайды, өзара түсіндіреді, дәлелдейді, күмәнданады, келіседі немесе келіспейді. Мұндай ортада сыни ойлау табиғи түрде дамиды.

Сыни ойлауды қалыптастыруда **рефлексия** ерекше орын алады. Рефлексия – оқушының өзінің оқу әрекетін, ойын, сезімін, жетістігі мен қиындықтарын талдауы. Рефлексия арқылы оқушы өзін-өзі таниды, өзінің ойлау процесіне баға береді, алдағы қадамдарын жоспарлайды. Бұл метакогнитивтік қабілеттерді дамытады. Рефлексия сөздік, жазбаша, графикалық, символдық түрде жүзеге асуы мүмкін. Мысалы, сабақ соңында «Мен бүгін нені үйрендім?», «Мен үшін қиын болды?», «Мен келесіде нені жақсартамын?» сияқты сұрақтар ұсынылады.

Бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын дамытуда **оқу мәтіндерімен жұмыс** та маңызды рөл атқарады. Мәтінді талдау, негізгі ойды анықтау, логикалық байланыстарды табу, кейіпкерлердің әрекетін бағалау, оқиғаны өз көзқарасымен түсіндіру сияқты тапсырмалар баланың мәтіндік және сыни сауаттылығын дамытады. Мәтінмен жұмыс барысында оқушы ақпаратты талдайды, өз пікірін қалыптастырады, дәлелдер іздейді.

Сыни ойлауды дамытуда **жобалық әдіс** те тиімді. Жоба орындау процесі оқушыны жоспарлауға, ақпарат іздеуге, деректерді талдауға, нәтижелерді түсіндіруге, таныстыруға үйретеді. Жоба барысында оқушы жеке немесе топпен жұмыс істей отырып, зерттеушілік қабілеттерін дамытады. Бұл әдіс тек сыни ойлауды емес, сондай-ақ шығармашылықты, коммуникацияны, жауапкершілікті дамытады.

Бастауыш мектеп оқушыларында сыни ойлау дағдыларын қалыптастыру үшін педагог оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеруі қажет. Бастауыш жастағы балалардың зейіні тұрақсыз, ойлауы нақты-бейнелі сипатта болады, сондықтан тапсырмалар қызықты, көрнекі, қолжетімді болуы тиіс. Сонымен бірге, баланың ойлау процесін тым жеңілдетіп жібермей, оның ойлау белсенділігін ынталандыратын жағдай жасау қажет. Оқушылар өз пікірін айтуға қорықпайтын, қателесуге мүмкіндік беретін психологиялық қолайлы ортада ғана сыни ойлау еркін әрі дұрыс дамиды.

Сыни ойлауды дамытуға бағытталған сабақтың құрылымы да ерекше. Сабақ үш кезеңнен тұруы мүмкін: қызығушылықты ояту, мағынаны ашу, ой-толғаныс. Бірінші кезеңде мұғалім оқушыны проблемалық сұрақтар, жұмбақтар, болжам жасататын жағдаяттар арқылы сабаққа тартады. Екінші кезеңде оқушылар жаңа ақпаратпен жұмыс істейді: талдайды, салыстырады, дәлелдейді. Үшінші кезеңде алған білімдерін қорытып, өз ойларын тұжырымдайды, рефлексия жасайды. Бұл модель сыни ойлауды табиғи жолмен дамытуға ықпал етеді.

Сыни ойлауды жетілдірудің тағы бір аспектісі – **метакогнитивтік стратегиялар**. Бұл оқушының өз ойлау процесін бақылап, реттей білуі. Мысалы, оқушы тапсырманы орындау алдында мақсат қояды, орындау барысында өз әрекетін бақылап отырады, соңында нәтижесін бағалайды. Бұл стратегиялар оқушыны дербес оқуға үйретеді және сыни ойлаудың дамуын күшейтеді.

Мұғалімнің кәсіби шеберлігі де үлкен маңызға ие. Мұғалім сыни ойлау мәдениетін өзі меңгермесе, оны оқушыға үйретуі қиын. Сондықтан мұғалім үнемі дамып, жаңа әдістерді меңгеріп, заманауи педагогикалық технологияларды қолдана білуі керек. Сабақта ашық сұрақтар қою, дәлелдер сұрау, пікірталас ұйымдастыру, зерттеу тапсырмаларын беру, оқушы пікірін құрметтеу – мұғалімнің кәсіби әрекеттерінің негізгі бағыттары.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын дамыту – қазіргі білім берудің ең өзекті мәселелерінің бірі. Сыни ойлау баланың интеллектуалдық әлеуетін күшейтеді, оны өз бетінше ойлауға, шешім қабылдауға, саналы әрекет етуге үйретеді. Оқу процесінде проблемалық оқыту, зерттеушілік тапсырмалар, диалогтік оқыту, рефлексия, метакогнитивтік стратегиялар сияқты тәсілдерді жүйелі қолдану сыни ойлауды тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұғалім оқушының ойлау

белсенділігін арттыратын, оның дербестігі мен бастамашылдығын ынталандыратын оқу ортасын құруы тиіс. Бастауыш мектептен бастап сыни ойлауды дамыту арқылы біз ақпараттық қоғам талаптарына жауап бере алатын, саналы, белсенді тұлғаның қалыптасуына жағдай жасаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Dewey J. How We Think. Boston: D.C. Heath & Co., 1933.
2. Ennis R. Critical Thinking. New Jersey: Prentice Hall, 1996.
3. Halpern D. F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. Psychology Press, 2014.
4. Қазақстан Республикасының бастауыш білім беру стандарты.
5. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва: Педагогика, 1982.
6. Блум Б. Таксономия образовательных целей. Нью-Йорк: Longman, 1956.
7. Paul R., Elder L. Critical Thinking Framework. Foundation for Critical Thinking, 2008.
8. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. Алматы, 2010.

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические основы и эффективные методы развития критического мышления у учащихся начальных классов. Исследование описывает критическое мышление как ключевой компонент когнитивного развития ребёнка, анализирует педагогические условия формирования, технологические подходы и практические возможности применения в учебном процессе. Показана значимость таких методик, как проблемное обучение, исследовательские задания, техника постановки вопросов, рефлексия, диалоговое обучение и метакогнитивные стратегии. Автор предлагает системную модель развития критического мышления с учётом психологических особенностей младшего школьника.

Ключевые слова: критическое мышление, начальная школа, методы обучения, когнитивное развитие, исследовательские задания.

Abstract

This article examines the theoretical foundations and effective methods for developing critical thinking among primary school students. The research describes critical thinking as a key component of children's cognitive development and analyzes the pedagogical conditions, technological approaches, and practical opportunities for integrating critical thinking skills into the learning process. The importance of problem-based learning, inquiry tasks, questioning techniques, reflection, dialogic teaching, and metacognitive strategies is highlighted. The author proposes a systematic model for enhancing critical thinking skills considering the psychological characteristics of young learners.

Keywords: critical thinking, primary school, teaching methods, cognitive development, inquiry tasks.

ОӘК: 37.012

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ – ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ

Ережепбаева Рахат Даткабековна
орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы
Әлихан Бөкейханов атындағы орта мектебі

Аңдатпа. Мақалада қашықтықтан оқытудың заманауи педагогикалық технология ретіндегі маңызы мен оның білім беру жүйесіндегі орны қарастырылады. Қашықтықтан оқыту оқушы мен мұғалім арасындағы интерактивті байланысты қамтамасыз етіп, оқу материалдарын икемді түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Мақалада қашықтықтан оқытудың негізгі артықшылықтары, цифрлық платформаларды қолданудың тиімділігі, оқу мотивациясына әсері және ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың рөлі талданады. Сонымен қатар қашықтықтан оқытудың сапасын арттыру жолдары қарастырылады.

Түйін сөздер: Қашықтықтан оқыту, педагогикалық технология, цифрлық білім, АКТ, онлайн оқыту, интерактивті байланыс.

Кіріспе. Ақпараттық және коммуникациялық технологияның (АКТ) қоғамның барлық саласында қолданысқа енуі – қоғам өмірінде орын алған өзгерістерге себеп болды. Соның ішінде, білім беру саласына ақпараттық-коммуникациялық технологияның ықпалы соңғы он жылда қарқынды өскенін кез келген оқытушы сезінеді. Бұл «ықпалды» бір жағынан педагогика саласына жаңа «мүмкіндік» деп қарасақ, екінші жағынан оның «қиындықтар» туғызатыны да сөзсіз.

Ақпараттық – коммуникациялық технология білім беру саласы аясын кеңіткені рас. Оған дәлел білім беру саласын қашықтықтан оқыту мүмкіндігіне қол жеткізді. Егер жиырмасыншы ғасыр – өндірістің «қайнаған» кезі, білім беру күндізгі және сырттай оқыту форматтары арқылы жүзеге асырылып, сырттай бөлімде оқитындар азаматтар жұмыс орнынан арнайы рұқсат алып, институт, университет – оқу орындарына келіп оқитын болса, енді өндірістен қол үзілмей қашықтықтан оқыту (ҚО) мүмкіндігі бар. Оның нәтижесінде өндіріс пен оқу процесі қатар жүреді.

Қашықтықтан оқыту – оқу процесін ұйымдастырудың бір формасы. Оқытудың бұл формасы – білім беру барысында қолданылатын әдіс – тәсілдерді түрлендіруді, оқушының талабына қарай бейімделуді, көптеген «құралдарды» қолдануды талап етеді. Бұл «құралдар» толығырақ мақала барысында сипатталады. Қашықтықтан оқыту - бұл күндізгі, сырттай және экстернат оқудың жаңа формасы. Ол дербес білім беру жүйесі болып саналады.

Адамды оқыту мен тәрбиелеуде қандай оқу түрі қолданылса, ол педагогика, педагогикалық психология, дидактика және жеке әдістердің жалпы заңдарын көрсетуі керек. Қашықтан оқыту - қашықтан сабақ беру мен тапсырмаларды орындауды қамтиды.

Оқу процесінде мұғалім мен оқушы және оны қарым-қатынасты басқару әкімшілігі қатысады. Қашықтан оқыту формасын анықтайтын негізгі факторлар:

- 1) оқу материалдары оқушыға (студентке) қашықтықтан қол жетімді;
- 2) оқытушы мен студенттің қарым-қатынасы нақты құралдар арқылы жүзеге асады, айталық, оқу платформасы Moodle;
- 3) студенттер арасында өзара, курстың әкімшілігі мен студенттер арасында өзара қарым-қатынас;
- 4) студенттер өз үлгерімдерін өздері бақылай алады және тағы басқалар. Біздің елімізде 2005 жылдан басында көптеген жоғары оқу орындарында (ЖОО) қашықтықтан

оқыту бөлімдері ашылды. Одан бергі уақытта қашықтықтан оқыту форматының өзіне көптеген өзгерістер енгізілуде. Егер осыдан 10 шақты жыл бұрынғы қашықтықтан оқыту форматын бүгінгі мүмкіндіктермен салыстырсақ, онда көптеген алға жылжуды байқауға болады. Яғни, түрлі инновациялық технологиялар педагогика саласына шексіз жаңалықтар енгізуде. Бұл дегеніміз сөзсіз «Білім Экономикасының» белгісі. Бір сөзбен айтқанда білімге негізделген экономика – технологиялар арқылы жүзеге аспақ.

Қашықтықтан оқытуды жүзеге асыру үшін оқытушы тер төгеді: видео материал әзірлейді, тақырыпқа сәйкес видео болған жағдайда, интернеттен алып, оны жөндеу керек, аудиозапись жасау, глосарий әзірлеу, әр тақырыпты бекіту үшін тест, немесе куиз, немесе сауалнама, ашық сұрақ әзірлеу, талқылауға сұрақтар дайындап, оны онлайн форум арқылы өткізу, студенттердің белсенділігін бақылау, бағалау және тағы басқа толып жатқан жұмыстар.

Ал осы аталған жұмыстарды бірізділікке салу үшін оны басқару қажет. Оған қоса, студенттермен кері байланысты да ұйымдастыру керек. Біз сөзбен айтқанда, қашықтықтан оқыту процесін басқару. Сонымен, қашықтықтан оқытудағы басты мәселенің бірі – оқытуды басқару жүйесі.

Бүкіләлемде бұл түсінікті Learning Management System (LMS) деп атайды. Біз осы мақалада ақпараттық – технологиялардың педагогика саласындағы рөлі мен маңызын негіздеу үшін - оқытуды басқару жүйесіне зерттеу жүргізіп, талдауды ұсынамыз.

Сонымен, мақаланың мақсаты - педагогика саласында заманауи технологияларды қолдану үшін оны басқару жүйесін зерттеу болып табылады. Біз желілік технология, яғни интернет арқылы басқарылатын жүйені талдамақпыз. Бүгінде технологияның оқу процесіне ықпалы зор екенін кез келген оқытушы біледі.

Технология интернет арқылы жеркізіледі. Сондықтан интернеттің рөлі өте зор. Интернет сабақ беру мен білім алудағы революция. Интернет арқылы оқыту мен білім алу (оқу) барысын тиімді басқаруға болады. Бұл басқаруды – оқытуды басқару жүйесі (LMS) деп атаймыз (жоғарыда айтып өттік). Осы оқытуды басқару жүйесін нақты түсіну үшін алдымен, зерттеу сұрақтарын анықтап алайық:

- 1) Оқыту жүйесін басқару дегеніміз не?
- 2) Неліктен бұл жүйені қолдануымыз керек?
- 3) Оқытуды басқару жүйесін қалай жүзеге асыруға болады?
- 4) Қандай мысал бар? Оқыту жүйесін басқару дегеніміз не?

Біріншіден, осы түсінікке анықтама беру мақсатында көптеген ақпарат көздеріне іздеу жүргізу барында, сан түрлі материалдар табылғанымен, өкінішке орай, көбі орыс, ағылшын тілдерінде. Әйтседе, қазіргі кезде елімізде <https://e.edu.kz/> ресми сайты бар. Бұл мемлекеттік жоба. Ол еліміздің білім беру саласын дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыруға мол мүмкіндік береді. Осы e-learning электрондық оқыту жүйесіне арналған сайтта, біз зерттеп отырған оқытуды басқару жүйесі берілген. Сонымен, оқытуды басқару жүйесі – бағдарламалық қосымша. Ол онлайн курстарды басқару үшін арнайы әзірленген. Ол оқытушы мен оқушының арасындағы байланысты қамтамасыз етеді.

Осы бағдарламалық қосымша арқылы курстың материалдары таратылады. Оқытуды басқару жүйесі – оқу процесін басқаруға, әкімшілік тұрғыдан бақылау жасауға, құжаттарды тіркеуге, қадағалауға, есеп беруді қамтамасыз етуге мол мүмкіндігі бар. Бір сөзбен бұл жүйе оқыту (оқытушы тарапынан), білім алу (оқушы тарапынан) және университет (немесе кел келген ЖОО) басшылығының қарым-қатынасын реттеуге мүмкіндік береді.

Атап айтсақ, оқыту процесін –

- Орталықтандыру, автоматтандыру;
- Өзін өзі басқару қызметі;
- Оқыту материалдарын жинақтау, жедел жеткізу;
- Оқыту процесіндегі стандарттарды қадағалау;

- Оқу материалдарын кез келген уақытта қолдану мүмкіндігіне қол жеткізу.

Қорыта айтқанда, оқытуды басқару жүйесі – оқу процесін ұйымдастыру жеңілдетеді. Осы жүйе арқылы қандай мүмкіндіктер бар, айталық:

- Материалдарды жүктеу және олармен бөлісу (оқытушы);

- Онлайн форум және сұқбат жүргізу (оқытушы мен оқушылар, оқушылар арасында өзара);

- Сауалнама жүргізу - куиз (quiz);

- Тапсырмаларды жинау, оларды рецензиялау, шолу;

- Баға қою. Осы берілген құралдарға түсініктеме беретін болсақ.

Білім беру жүйесі қашықтықтан оқыту (онлайн жүйесі болсын) курстың жүргізуші оқытушы, инструктор деп аталады.

Сонымен, оқытуды басқару жүйесінің ерекшелігі сол – барлық құралдарды бірге пайдалануға болады. Сонымен, - Оқыту мақсаты әрбір сабаққа тікелей байланыста; - Әрбір сабақ стандартталған оқу жоспарына негізделген; - Курсты аяқтаған соң студенттер өз деңгейін бағалай алады. Неліктен бұл жүйені қолдануымыз керек? Бұл сұраққа нақты бір ғана жауап жоқ екені рас. Себебі, соңғы 500 жыл бойы оқытушы сабақты сыныптағы тақта мен бор арқылы өткізіп келді. Кітаптар, оқулықтар – оларды басып шығару шығындарын азайтуға мүмкіндік туғызған компьютер мен интернет. Сондықтан осы мүмкіндіктерді неге қолданбасақ?

Интернет мүмкіндігі технологияларды қолданысқа енгізіп, өмірде пайдалануға үлкен жол ашты. Осы технология арқылы қазіргі таңда білім беру жүйесі дәстүрлі форматтан онлайн форматта білім алу, аралас түрде оқыту (blended learning), және түрлері нақты өмірде қолданылуда. Мәселен, онлайн форматта білім алуға арналған 50ден астам оқыту платформалары бар.

Ондай платформаларды МООС деп атайды: massive open online courses. Бүгінде бұл термин де біздің қолданысқа кеңінен еніп келеді. Олардың қатарында айталық,

- www.coursera.com

- www.edx.com

- www.khanacademy.com

- www.udemy.com

- www.youtube.com

Оқытуды басқару жүйесін қалай жүзеге асыруға болады? Басты сұрақ: оқытуды басқару жүйесі оқыту процесін қалайша жақсартып алады: бірқатар жауаптарды қарастыруға болады:

1) Оқыту мақсаты (learning objectives / teaching aim) білім беру барысында маңызды зор. Оқыту мақсаты – силлабуспен, оның құрылымымен, тапсырмалармен тікелей байланыста. Осы жүйені пайдалану арқылы оқытушы өз әдістемесіне түрлі әдістерді қоса алады.

2) Оқытуды басқару жүйесі оқушыны тікелей платформадағы оқу ресурстарының (оқулықтар, подкасттар, веб-қосымшалар, бейнелер, электронды кітаптар, презентациялар, дәрістер) қолжетімділігін қамтамасыз етеді.

3) Оқытуды басқару жүйесі студентке өз еркіне, уақытына қарай ыңғайлы кезде оқуға мүмкіндік береді. Және студент өзінің жетістігін де бағалай алады. Ал оқытушы өзінің жеке аудио жазбасын дайындай алады. Бұл бір материалды қайталай бергеннен, оны бір рет жазып, платформаға жүктеу, оқытушы жұмысын жеңілдетеді.

4) Оқу процесін ұйымдастыруға және жақсартуға көмектесетін келесі маңызды элемент – оқушының нәтижесін білуге мүдделі тұлғаларға (оқытушылар, ата-аналар, декандар қызметкерлері және студенттер) ақпараттың қол жетімділігі.

5) Зерттеулер студент білімін 60%-ына оқытушылардың үлес қосатынын дәлелдеген. Оқытушы курсқа қажетті материалды анықтайды, студентке қажетті біліктілік деңгейін анықтап, соған байланысты тапсырмалар деңгейін де белгілейді. Қандай мысал

бар? Қазірде оқытуды басқару жүйесі платформалары бар: олардың жалпы шамамен 350. Солардың ішінен бастапқы 10нын көрсетейік:

- 1) Moodle
- 2) Edmodo
- 3) Blackboard
- 4) SumTotal Systems
- 5) Skill soft
- 6) Cornerstone
- 7) Desire2Learn
- 8) Schoology
- 9) NetDimensions
- 10) Cooloborize Classroom

Елімізде көптеген ЖОО-ы Moodle платформасын таңдайды. Сонымен, қашықтантан оқыту жүйесінің негізгі мақсаты – жеке адамды интеллектуалды дамыту, ақпаратпен жұмыс жасай білуге үйрету және оның ерекшелігі – ол өзіндік оқыту жүйесіне жатады деп қорытындылай аламыз. Мақаланың басында ақпараттық-коммуникациялық технологияны педагогика саласына мүмкіндік ретінде бірқатар ойымызбен бөлістік, және оның «қиындықтары» туралы да сөз қозғадық.

Қиындығы сол – әр оқытушы аудио жазба, видео материал әзірлеп үйрену керек. Онлайн сауалнама жүргізу құралдарын жа жетік меңгеруі керек. Сонда оқытушы екі жақсы маман болып әзірленуі қажет - біріншіден, курстың мазмұнын жақсы меңгеру - екіншіден, курсты қалай әзірлеп, студентке (тыңдаушыға) жеткізе білуі (технологияларды пайдалану арқылы).

Әйтседе, бұдан педагогикалық жүйенің ешбір мәні өзгермейді. Тек айырмашылық оқытушымен оқушының арасындағы алшақтық. Бұл жүйеде басқа білім беру жүйесіндегі сияқты барлық компоненттер қарастырылады (мақсат, тапсырмалар, мазмұны, әдісі, оқыту құралдары), бірақ олар арнайы интернет- технология құралдары арқылы жүзеге асады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы / <http://adilet.zan.kz/>
2. https://www.ijarcse.com/docs/papers/Volume_3/11_November2013/V3I11-0466.pdf
Ankita Sharma , Dr.Sonia Vatta. Role of Learning Management Systems in Education. School of Computer Science & Engineering Bahra University, India. International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering.
3. <https://e.edu.kz> – e-learning жобасы.

Аннотация

В статье рассматривается значение дистанционного обучения как современной педагогической технологии и его место в образовательной системе. Дистанционное обучение обеспечивает интерактивное взаимодействие между преподавателем и обучающимся, а также создает условия для гибкого освоения учебного материала. В статье анализируются основные преимущества дистанционного обучения, эффективность цифровых платформ, влияние на учебную мотивацию и роль информационно-коммуникационных технологий. Также рассматриваются пути повышения качества дистанционного обучения.

Ключевые слова: Дистанционное обучение, педагогическая технология, цифровое образование, ИКТ, онлайн-обучение, интерактивное взаимодействие.

Abstract

The article examines distance learning as a modern pedagogical technology and its role within the educational system. Distance learning supports interactive communication between teachers and learners while offering flexibility in mastering educational content. The article analyzes the main advantages of distance learning, the effectiveness of digital platforms, its influence on learning motivation, and the role of information and communication technologies. Additionally, strategies for improving the quality of distance education are discussed.

Keywords: *Distance learning, pedagogical technology, digital education, ICT, online learning, interactive communication.*

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІСІНІҢ БАҒДАРЛАМАСЫ
ПРОГРАММА ПЛЕНАРНОГО ЗАСЕДАНИЯ
PROGRAM OF THE PLENARY SESSION

Өткізілу форматы/ Transmission format: «Q University» конференц-залы, 9-қабат және Zoom онлайн платформасы:

<https://us06web.zoom.us/j/84450634122?pwd=aZwhcbbCQwqgW0zm2BmrpwxfcNMV9T.1>

1
 (Конференция идентификаторы: 844 5063 4122, кіру коды: 835198)

09.30-09.50: Конференцияға қатысушыларды тіркеу/ Registration of conference participants

Басталу уақыты: Астана қаласы бойынша сағат **10.00** / **Start time:** 10.00 a.m. in Astana

Пленарлық мәжілістің модераторлары/ Moderators of the plenary meeting:

Катков Александр Лазаревич – доктор медицинских наук, доктор научной психотерапии МАНП, профессор, вице-президент ОППЛ, председатель Международного ученого совета по психотерапии и психотехнологиям, председатель Академического совета Международной академии научной психотерапии

Мейірім Анарбекқызы Еркінбекова - кандидат психологических наук, доцент, руководитель академической школы «Психология и журналистика», «Q University»

Ахметов Абубакир – магистр социальных наук, ст. преподаватель «Q University»

Уақыты/ Time	Баяндама тақырыбы/ Topic	Баяндамашы / Speaker
10.00-10.10	Кіріспе сөз/ Greeting	Айсулу Сабирхановна Джанегизова – Ректор «Q University»
10.10-10.20	Кіріспе сөз/ Greeting	Перленбетов Мұқан Әтенұлы – п.с.ғ.д., профессор, «Қазақ психологиялық қоғамы» РҚБ президенті (Алматы, Қазақстан)
10.20-10.30	Научные исследования в сфере психотерапии и других помогающих и развивающих психотехнологий	Катков Александр Лазаревич – доктор медицинских наук, доктор научной психотерапии МАНП, профессор, вице-президент ОППЛ, председатель Международного ученого совета по психотерапии и психотехнологиям, председатель Академического совета Международной академии научной психотерапии
10.30-10.40	Доцифровое и постцифровое консультирование при оказании психологической помощи с использованием технологий искусственного интеллекта	Чернова Алена Анатольевна - доктор научной психотерапии, полимодальный психолог, преподаватель психологии, старший ментор онлайн-института психологии Smart, ученый секретарь Академического Совета Международной Академии научной психотерапии (МАНП), член ученого совета Международной Академии научной психотерапии (Иркутск, РФ)
10.40-10.50	О программе психотерапевтической	Веч Надежда Григорьевна - доктор научной психотерапии, к.п.н., член

	коррекции психосексуальных особенностей у женщин с избыточным весом (в рамках комплексной программы снижения веса)	Академического совета МАНП, специалист и преподаватель семейной психотерапии МИСП (Алматы, Казахстан)
10.50-11.00	Новые игровые технологии работы с клиентами	Фролова Татьяна Олеговна - Президент Азиатской Федерации Психотерапии, дипломированный психолог, системный, семейный и бизнес-консультант, член Ассоциации психологов Республики Узбекистан, официальный представитель психологов Узбекистана в Азиатской Федерации Психотерапии, инициатор и организатор Международных фестивалей по психологии, автор трансформационных игр, МАРТ-карт и многочисленных тренингов по личностному росту (Ташкент, Узбекистан)
11.00-11.10	Авторские метафорические карты как психотехнология на основе планетарной модели психики	Сурина Лидия Алексеевна – доктор научной психотерапии МАНП, кандидат химических наук, аналитический психолог, психотерапевт, действительный член и руководитель модальности «Юнгианский анализ» ОППЛ, сопредседатель кластеров «Философская психология и психотерапия» и «Игропрактика в терапии и психологическом консультировании» ОППЛ, сертифицированный личный терапевт, супервизор и преподаватель, международного уровня ОППЛ, член АС МАНП (Москва, Россия)
11.10-11.20	О профессиональном и образовательном стандарте в сфере игропрактик	Первак Виолетта Евгеньевна - психолог, гештальт-консультант, руководитель кластера Игропрактика в ОППЛ, преподавателем в Институте Психологии и Психотерапии (Санкт-Петербург), преподаватель профессионального подхода к игропрактике в "Первом университете профессора В. В. Макарова», дипломированным тренером групп Системно-феноменологического подхода (СПТ), действительный член ОППЛ, член FORGE (Москва, Россия)
11.20-11.30	Метатехнология «Осознания Реальности» как универсальный концепт интегративного направления в психотерапии	Гафарова Ольга Ниловна – психолог-психотерапевт, действительный член Общероссийской Профессиональной Психотерапевтической Лиги, аккредитованный супервизор ОППЛ, автор Универсальной модели психотерапии «Технология осознания реальности», обладатель Европейского сертификата

		психотерапевта, гендиректор ООО «Ресурсный Центр «Интеграция» (Тамбов, Россия)
11.30-11.40	Исследование эффективности авторской модели интероцептивной (протопатической) чувствительности родителей, используемой для коррекции деструктивного поведения у детей дошкольного и младшего школьного возраста	Ефремова Наталия Николаевна - психолог, клинический психолог, нейропсихолог, преподаватель психологии (Москва, Россия)
11.40-11.50	Концепция и технология использования феномена вторичного образа как научно-методологическое основание генеративно-образного психотерапевтического кластера	Оганезов Сергей Альбертович - клинический психолог, сексолог, ведущий специалист «Международного института психосоматического здоровья», Преподаватель Института эмоционально-образной терапии Н.Линде, Сертифицированный супервизор ЭОТ, Действительный член, преподаватель и супервизор ОППЛ, Профессиональный член EARTH (Москва, Россия)
11.50-12.00	Қазақстандағы психологиялық кеңес берудің, психотерапияның өзекті мәселелері	Көмекбаева Ляззат Кенесбаевна - кандидат психологических наук, ассоц.профессор академической школы «Психология и журналистика», «Q University»
12.00-12.10	Психология стресс-менеджмента и саморегуляции	Идилева Сауле Владимировна - кандидат психологических наук, Член корр. МАПН, доктор PhD, ВЭКК (Россия), член РОО «Казахское психологическое общество», председатель Казахстанского отделения ОППЛ, аккредитованный супервизор, гипервизор ОППЛ,
12.10-12.20	Развитие психотерапии и психологического консультирования в Узбекистане	Якушевич Денис Игоревич - Вице-президент Азиатской Федерации Психотерапии (АФП), заместитель председателя Ассоциации психологов Узбекистана, Руководитель отдела практической психологии (Ташкент, Узбекистан)
12.30-12.40	Психостратегия 360°. Полимодальный подход	Сайдирасулова Лола Сайдимахмутовна - педагог-психолог, магистр психологии, доктор научной психотерапии, сертифицированный мастер практик по семейной полимодальной психотерапии семей (родителей детей с ООП и работа с детьми с ООП) (Ташкент, Узбекистан)
12.40-12.50	Психотипирование как инновация	Родионова Анна Викторовна - преподаватель академической школы

	психологическом консультировании: психообразовательный и аналитический подход	«Психология и журналистика», «Q University»
12.50-13.00	Диалог	
13.00-14.00	Түскі үзіліс Обеденный перерыв Lunch break	
14.00-18.00		Секция отырыстары Заседания секции Section meetings

Конференцияға қатысуға уақыт бөлген барлық конференция қатысушылары мен қонақтарына алғысымызды білдіреміз. Сіздерге жемісті талқылаулар мен жаңа жетістіктер тілейміз!

Выражаем благодарность всем участникам конференции и гостям, которые нашли время, чтобы принять участие на конференции. Желаем плодотворных дискуссий и новых достижений!

We express our gratitude to all conference participants and guests who took the time to take part in the conference. We wish you fruitful discussions and new achievements!
